

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

DOS SHTERN-TIKHL ; UN, DER
ERSHTER YIDISHER REKRUT

Israel Axenfeld

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION



YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-05892-0

D:\YIDDISH\TITLES\9780657058920T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER



MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

ישראל אקסנופעלד

דאָס שמערן-טיכל
און
דער ערשמער
יידישער רעקרוט



יוסף ליפשיץ-פאָנד
פון דער ליטעראַטור-געזעלשאַפט ביים יוואָ

פּוֹלִישֵׁן ייִדישן ליטעראַטור־געזעלשאַפט

Israel Aksenfeld — Dos shterntichl, Der ershter idisher
rekrut

Israel Aksenfeld — La vincha de Perlas y El primer
recluta judío

Copyright 1971, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el día 8 de octubre de 1971, en
los Tall. Gráficos "Zlotopioro S.A.C.I.F.", Sarmiento 3149, Bs. Aires

ישראל אַקסנפּעלד

דאט שמערן-מיכל
און
דער ערשטער יידישער רעקרום

פּראַגמענטן פֿון פֿאַרשאַרבּעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
און זכּרונות

אונטער דער רעדאַקציע
פֿון
שמואל ראַזשאַנסקי



הוצאת ספרים ירושלים

47סטער באַנד פֿון ציקל

מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פֿון

יוסף לייפשיץ-פֿאַנד

פֿון דער

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואָ
אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע
פֿון

שמואל ראָזשאַנסקי

קאַרקטור

יעקב־יהושע לערמאַן

טיראַזש 1.500 עקזעמפּליאַרן

יאָר ה'תשל"ב — 1971

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואָ אין אַרגענטינע

תוכן

זיט

6	ביאגראפישע שטריכן
9	שמואל ראזשאנסקי — ישראל אקסנפעלד, דער קוואל פֿאַר אונדזערע קלאַסיקערס
19	דאָס שטערן-טיכל, ראַמאַן
197	דער ערשטער יידישער רעקרוט, זראַמע
275	צו דער כאַראַקטעריסטיק
276	ש. גינזבורג — ישראל אקסנפעלד, די חסידים און די צאָרישע רעגירונג
285	ש. ה. — נאַכבאַמערקונגען
	רעפּראָדוקציעס:
245	אַ זיט פון ערשטדרוק פון „דער ערשטער יידישער רעקרוט“
284	אַקסנפעלדס אַ בריוו צו גאַטלאַבערן אין 1860

ביאגראפישע שמריכן

לעבן־שטייגער און יידן פון פארשיידענע קלאסן. זייער שפראך, פאלקלאר, כאראקטער דינט אַקסנפעלדן אין זיין בעלעטריסטיק אויסצופורעמען זיך גאַנץ אַנדערש ווי יידישע שרייבערס פאַר אים. רעאַליזם און עטנאָגראַפיע ווערן די שאַרפּסטע אייגנשאַפטן אין זיינע ראַמאַנען און דראַמעס.

*

א. האָט חתונה געהאַט צום 2טן מאַל און די דאָזיקע ענדערונג אין זיין פאַמיליע־לעבן איז פאַרבונדן מיט דער גרינטלעכער ענדערונג אין זיין גאַנצער אַרבעט. באַזעצט זיך אין אַדעס, אין 1824, און וואַרפט זיך אַרײַן אין לערנען. קריגט 3 דיפּלאָ־מען: פון נאַטאַר, אַדוואָקאַט (1835) און געשווירענעם איבערזעצער (1836). פאַרזיכערט שײַן מיט פּרנסה, ווערט זיין שטוב גיך באַקאַנט ווי אַ בית וועד לחכמים און ער קריגט אַ סך פּריינד פון דער אָנגעזעענסטער יידי־שער אינטעליגענץ אין יענער צײַט. דאָס אַלץ דינט אים נישט, פון דעסט וועגן, אַז ער זאָל קענען זיך באַווייזן מיט זיינע שאַפּונגען. ער שרייבט און זיינע שריפטן ווערן נישט געדרוקט. נישטאַ ווי צו דרוקן. אין 1836, אונטער גיקאַלץ דעם 1טן,

ישראל אַקסנפעלד, געבוירן 1787 אין נעמיראַוו, פּאָדאָליע, אין אַ משׁ־פּחה פון גרויסן יחוס און חסידישן ברען, איז אין זיין פּרזער יוגנט אויך אַליין געווען אַ הייסער חסיד פון ר׳ נחמן בראַצלעווער און זיין סעקרע־טאַר, ר׳ נתן (נעמיראַווער), ר׳ נתן שרײַ, האָט זיך מיט אים געחברט, און דאָך איז אַ אַריבער צום צווייטן עקסטרעם, גאַר געוואָרן אַ הייסער קעגנער פון חסידים און אַ הייסער באַקעמפער פון יחוס.

זאָל דאָס זיין אַ רעזולטאַט דערפון, וואָס ער האָט נישט געטראָפּן מיט זיין ערשטער פּרוי און מיט איר זיך געגט? מעגלעך. ווייל גלייך נאָכן גטן זיך איז אַ אַריבער צום נײַעם גאַנג אין לעבן. ער וואַרפט זיך אַרײַן אין לערנען פּרעמדע שפּראַכן, רוסיש, פּויליש, דײַטש. ווערט אַ סוחר. ווי אַ פּאַדריאַטשיק געלינגט אים בעת דער רוסיש־פּראַנציזישער מלחמה אַנ־צושפּאַרן אין גרויסע צענטערס. פּאַרט־אַרום איבער פּוילן און מזרח־דײַטשלאַנד, מכוח זיינע געשעפטן, אָבער דערווייל באַקענט ער זיך מיט פּאַרשיידענע טיפּן יידן און ישובים. דערפאַר קען ער נאָך דעם מיט טי־פּער באַהאָונטקייט פּאַרשטעלן יידישן

זינען געשלאסן געווארן אלע יידישע דרוקערייען אין רוסלאַנד. בלויז צוויי, פון ראָם אין ווילנע און פון שאַפּיר ראָ אין זשיטאָמיר, האָבן געהאַט דאָס רעכט צו דרוקן ספרים און ביכער. איז ווען אַקסנפעלד האָט צו זיי זיך געווענדט צו דרוקן זיין ערשט ווערק, ספר חסידים, האָבן זיי זיך אָפּגע־זאָגט עס צו דרוקן; זיי האָבן מורא געהאַט פאַר די חסידים, וועלכע זיי גען אויסגעלאַכט געוואָרן אין דעם בוך. זייער פרנסה איז געשטאַנען אויף ספרים, אויף דער חסידישער קליענטעלע — האָבן זיי געציטערט, אַז די פרומע זאָלן זיי פאַר אַפּדרוקן אַזאָ בוך נישט אַרײַנלייגן אין חרם. א. האָט גראַד נושאַ חן געווען מיט זיין ספר חסידים אין די אויגן פון דעם צאַרישן צענזאָר טובענהאַלד, וועלכער האָט דעם ראָמאַן וואַרעם רעקאַמענדירט פאַרן בילדונג־מיניסטער (1841), וועלכער האָט צו מאַל דערלויבט, אַז מ'זאָל עס אַרויסגעבן ליטאָגראַפיש, אויב די דרוקערס האָבן זיך אַזוי אַנטקעגנגעשטעלט עס צו דרוקן, אַבער די „נישט־אַנשטענדיקע, אויסגעלאַסענע, לצנישע דיבורים קעגן די מנהגים פון די חסידים“, אַרויס־געבן דאָס ווערק ליטאָגראַפירט האָט אָבער א. נישט געקאַנט. ס'איז אים ליבער געווען אַליין צו עפענען אַ דרוקעריי, און אין דעם זיין האָט ער זיך געווענדט ביי מלכות אין 1860 און 1861. ער האָט אָבער געקראָגן אין אַפּזאָג נאָכן צווייטן. א. איז דעמאָלט אָנגעקומען צו אויסלאַנד: אין

1861 אָפּגעדרוקט אין לייפּציג זיין ראָמאַן דאָס שטערן־טיכל און זיין דראַמע דער ערשטער יידישער רעק־רוט. פּונקט איז באַלד נאָך דעם אָפּ־געשאַפּן געוואָרן דער מאָנאָפּאָל אויף יידישע דרוקערייען (1862), נאָר דער מאָלט האָט אים ווייניג אויס אויסגע־פעלט געלט פאַר אַזאַ גרויסער אונ־טערנעמונג. האָט ער זיך דורכגעשרי־בן מיט זיין גוטן פּרײַנד אַברהם־בער גאַטלאַבער, צו געפינען אַ פאַרלעגער. ער האָט בײַגעלייגט אַ רשימה פון די ווערק, וואָס ער האָט געהאַט צו דרײַ־קן, דערציילונגען, ראָמאַנען און דראַ־מעס, העכער 300 דרוקבויגנס; בלויז איינע פון די ווערק, דער עוזרמיס, אַ יידישער זשיל בלאַז, האָט געהאַל־טן 1504 זייטן און לייב פּרידלאַנד, אויך אַ יידישער בלאַז, איז דערגאַנ־גען אַזש צו 2112 זייטן. פון דעם איבערשרייבן זיך איז אויפגעקומען אַן אינציאַטיוו פון אַ גרופע פּראַמי־גענטע עסקנים און שרײַבערס מיט דײַר לעאַ פּינסקער בראש, וואָס האָט זיך געווענדט צו חברה מפיצי השכלה אין פעטערבורג, אַז זי זאָל אַרויסגעבן אַקסנפעלדס כתבים, ווייל זיי דינען אויפן בעסטן אופן די צילן פון דער השכלה (1864). אויף אַלע באַמזונ־גען איז אָבער דער ענטפער געווען: „כפי די תקנות האָט די געזעלשאַפּט אַ רעכט צו דרוקן ווערק בלויז אויף רוסיש אָדער העברעיִש, אָבער ניט אויף זשאַרגאָן.“ *

אַ פאַרביטערטער, האָט ישראל אַק־

דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, ווען עס האָט זיך צעבליט ייִדישע ליטע-ראַטור-פּאַרשונג, האָט מען אין וויל-נע, קאַעוו, וואַרשע, מינסק דערזען די עשירות פון אַקסנפּעלדס שאַפּן — האָט מען געזוכט צו רעסטוירירן כאַטש טיילווייז, וואָס ס'איז פון אים איבערגעבליבן, און עס ברענגען פאַ-רן לייענער, פאַר דער מאַדערנער ייִדישער שול, אויף דער ייִדישער בינע. זינען דערשינען אויטער מ. ווינערס רעדאַקציע 2 בענד פון אַקסנפּעלדס שאַפּן: אין 1931, אין מאַס-קווע, און אין 1937 אין קאַעוו. דער ערשטער ייִדישער רעקורט, באַאַרבעט פון א. קושניראָוו, איז געשפּילט גע-וואָרן אין פאַרשידענע טעאַטערס, אין רוסלאַנד, פּוילן און אַמעריקע, און עס זינען געדרוקט געוואָרן פאַרשיי-דענע מאַגאַזאַפּיעס, אַרכיו-מאַטעריאַלן און קריטישע אַפּהאַנדלונגען וועגן אַ, וועלכער ווערט באַטראַכט ווי דער עלטער-זיידע פון דער נייער ייִדישער ליטעראַטור.

סנפּעלד גלייך נאָכן באַקומען דעם אַפּזאָג אויך פון דער השכלה-געזעל-שאַפּט פאַרלאָזט רוסלאַנד. אַוועק צו-זאַמען מיט זיין פּרוי קיין פאַריז, וווּ איינער פון זינע דריי זין, אַ מע-דיצינער, פּראָפּעסאָר פון סאַרבאַנע, מחבר פון מעדיצינישע ביכער, האָט איבערגעזעצט אויף פּראַנציזיש עט-לעכע ווערק פון טאַטנס שריפטן. דאָרט, אין פאַריז, איז אַ געשטאַרבן. ערשט דעמאָלט, נאָך זיין טויט, איז געלונגען אַ קרייז פון זינע פּריינד אין רוסלאַנד אַרויסצוגעבן עט-לעכע פון זינע ווערק: אין 1867 מאַן און ווייב, שוועסטער און ברי-דער, דראַמע אין 2 אַקטן, און אין 1870 זינע טעאַטער-שאַפּונגען די גע-נאַרטע וועלט און קבצן-עושר-שפּיל. וווּ די אַנדערע ווערק, אַקסנפּעלדס, זינען אַהינגעקומען — ווייסט מען נישט. מען מיינט: פאַרפאַלן געוואָרן בעתן פאַגראַם פון 1871 אין אַדעס...*

נאָך דער 1טער וועלט-מלחמה, נאָך

ישראל אַקסנפּעלד, דער קוואַל פאַר אונדזערע קלאַסיקערס

דער הייסער חסיד, פאַרוואַנדלט דורך דער דערפאַרונג
אין אַ משפּיל

ישראל אַקסנפּעלד איז דער ערשטער גרויסער ביישפּיל אין דער יידישער ליטעראַטור, ווי די ביאַגראַפֿיע פֿון שרייבער איז די ראַדיאַגראַפֿיע פֿון זײַן שאַפֿן. זײַן איבערגאַנג פֿון פֿלאַמיקער חסידות צו געפֿעפֿערטער השפּלה איז אַ רעזולטאַט פֿון זײַן באַגעגעניש מיט דער ווירקלעכקייט. „מ'האַט אים — פֿון איין זײַט — זייער יונג חתונה געמאַכט, אָבער ער האָט מיט דעם ווייב אומגליקלעך געלעבט און זיך שטאַרק געפּלאַגט, ביז ער האָט זיך צעשיידט מיט איר“, און פֿון דער אַנדערער זײַט, „אַ דאַנק זײַן ידיעה אין רוסיש, פּויליש, דײַטש, ווי אויך מחמת זײַן פֿאַרשטאַנד, פֿלײַסישקייט און ערלעכקייט באַקומען אַ גוטן נאַמען און זיך צוגעשלאָגן צו גרויסע פּאַדריאַדן“¹. אין אַקסנפּעלדן, הייסט עס, האָבן געווירקט סײַ מאַזעס מענדעלסאָנס פּראַקטישקייט און סײַ ריבליס פֿאַלקסטימלעכקייט. אַרויסשטויסנדיק די חסידישע פֿאַרגלייבטקייט אין רבין און זײַן תּורה, האָבן זיי אָבער נישט באַוווּזן צו באַפֿרײַען אַקסנפּעלדן פֿון חסידישן דערצייל-נוסח און פֿון חסידישן אידאַ-מען-אוצר. בײַ זײַן גאַנצער אַפּיקורסות איז ער חסידיש אין רייד-שטייגער. ווי ער וויל מאַכן דעם אַינדרוק, אַז דאָס חוּקט ער פֿון פֿאַנאַטיזם, איז אַט דער סטיל אַ טייל פֿון זײַן שפּראַך-עשירות.

¹ זלמן רייזען — לעקסיקאָן פֿון דער יידישער ליטעראַטור, פרעסע און פּילאָלאָגיע, ב' 1, ווילנע 1926, עמוד 159.

וועלנדיק פאַראַדירן, ווי חסידים ריידן, קומט־אַרויס בני אים אַזאַ זאַפטיקער ייִדישער לשון, אין וועלכן שפּעטערדיקע שרײַבערס האָבן זיך פֿאַרליבט און פֿון אים זיך אָפּגעלערנט... „ער פֿאַרכלי־נעט זיך ריידנדיק“².

דאָס, וואָס „ער פֿאַרכלינעט זיך ריידנדיק“, איז דער בעסטער סימן, אַז ייִדיש איז פֿאַר אים נישט געווען בלויז אַ קינסטלערישער אינסטרומענט. דאָס איז די טיפּישע חסידישע פֿאַרכלינעטקייט, וואָס רעדט־אַרויס מיט אַן אויסערגעוויינטלעכער דינאַמיק פֿון ישראל אַקסנפֿעלדס באַשרײַבונגען, ווי פֿון זײַנע דיאַלאָגן. נישט אַזוי פּו־לירט ווי בני מענדעלע מוכר־ספֿרים און נישט אַזוי טעאַטראַליזירט ווי בני שלום עליכמען. עכטער. פֿון זײַן גאַנצער צעפֿלאַסנקייט, וואָס שטרײַכט־אונטער די עכטקייט פֿון זײַן מעטאָנען, פֿילט מען זײַן קרובֿישאַפֿט מיט ר' נחמן בראַצלעווער, הגם ער איז זײַן אַנטיפֿאַד: אַ רעאַליסט אַנטקעגן אַ מיסטיקער, אַ פֿאַלקלאַריסט אַנטקעגן אַ רמזים־זאַמלער...

ווי מאַדנע דאָס זאָל קלינגען, איז ישראל אַקסנפֿעלד, פֿכּי זײַן ריידטפּראַך אַנגעווענדט אין דער ליטעראַטור, דער ערשטער סינ־טעטיקער אין דער ייִדישער וואָרט־שעפֿערישקייט, און דאָס האָבן מיר צו פֿאַרדאַנקען, וואָס ער איז געקומען פֿון דער געדיכטער ייִדישער סביבֿה. עס וועט אפֿשר נישט זײַן איבערגעטריבן, אַז ווען אַקסנפֿעלדס ווערק, צו מאַל די פֿאַר וואָס זײַנען יאָ דערשינען, פֿרײַער אַדער שפּעטער, וואָלטן צוטריטלעכער געווען פֿאַרן ברייטן עולם, וואָלטן די פֿילאַלאָגן אונדזערע ווייניקסטנס אָפּגעגעבן אים נישט ווייניקער אויפֿמערק ווי מענדעלען און שלום עליכמען... אָפּגערעדט שוין, אַז עס וואָלטן זיכער אויפֿגעהיט געוואָרן מערער אַ סך אויסדרוקן פֿון פֿאַלקסשטאַם, וועלכע זײַנען אין דער חסידי־שער סביבֿה גיכער אַנגעגאַנגען ווי צווישן משפּילים.

² מ. ווינער — צו חזר געשיכטע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור אין 1919

יאָרהונדערט, ב' 1, ג' 1945, ד' 138.

די לעבנס-דערפֿאַרונג האָט טאַקע אַקסנפֿעלדן אַרויסגעריסן פֿון דער חסידישער וועלט און איבערגעפֿלאַנצט אין דער השפּלה-ערד. מ'האָט זיך אַפֿילו פֿאַרגונען צו זאָגן, אַז דער קאַמף קעגן חסידים, ממש ווי אַ מיסיאָנערישע אידיי, איז פֿאַר אים וויכטיג-קער געווען ווי דער דראַנג צו קינסטלערישן אויסדרוק. אָט די מיינונג נעמט זיך געוויס דערפֿון, וואָס עס איז אים אַזוי געגאַנגען אין לעבן צו דרוקן זינע ווערק, אין אַ צייט ווען די צוויי דער-לויבטע ייִדישע דרוקערייען האָבן זיי פֿאַר קיין פֿאַל נישט געוואָלט, מחמת זייער שרעק פֿאַר די חסידים. זיכער איז אָבער, אַז אַפֿילו קינסטלעריש איז אַקסנפֿעלד דער ערשטער מעכטיקער שטראַם אין דער ייִדישער דערציילקונסט און דראַמע.

אין דעם משכיל אַקסנפֿעלד איז דאָ דער אימפּעט, דער טעמ-פּעראַמענט פֿון אַ חסיד, און דאָס איז געווען אַ ברכה פֿאַר דער ייִדישער שעפֿערישקייט. נישטאָ ביי מענדעלען און אויך נישט ביי שלום עליכמען אַזאַ לינדנשאַפֿט. ערשט י.ל. פרץ ברענגט-אַרײַן אַזאַ לינדנשאַפֿט, וואָס פֿירט לסוף צו אַ סינטעז צווישן השפּלה און חסידות — נישט בלויז אין דער שפּראַך, נאָר אויך, און טאַקע דער עיקר, אין דער אידיי.

ישראל אַקסנפֿעלד איז, בכּן, אין אַלע פרטים אַן אומדערשעפֿ-לעכער קוואַל פֿאַר אונדזערע קלאסיקערס.

די ווענדונג צו עטנאָגראַפֿיע — אַ ריכטשנור אין אונדזער וואָרט

עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס אין זינע גרעסטע אַנשטרענג-גונגען צו געפֿינען אַ פֿאַרלעגער פֿאַר זינע ווערק האָט אַקסנפֿעלד געלייגט די גרעסטע האַפֿענונגען אויף אַברהם-בער גאַטלאַבער, מיט אים זיך איבערגעשריבן און אים געבעטן צו געפֿינען פֿאַר זינע ווערק אַ גואל. פֿון אַלע זינע מיטצייטלעכערס איז גאַטלאַבער מסתמא געווען דער, וואָס האָט זיין אויפֿטו צום בעסטן אַפּגעשאַצט.

פֿאַרשטאַנען, באַנומען — אינעם פֿרט פֿון עטנאָגראַפֿיע. אויך ביי גאַטלאַבערן פֿאַרנעמט עטנאָגראַפֿיע זייער אַן אַנגעזען אַרט. לעבן־שטייגער. ווי ער איז געווען אַנדערש, נישט אַזוי קעמפֿעריש, אין דער באַצונג צו לשון ייִדיש, איז ער, פֿונקט ווי אַקסנ־פֿעלד, געווען „אַ פֿאַלקסמענטש, אויפֿגעהאָדעוועט אין אַ סביבֿה פֿון וואַלינער חסידים, וואָס האָבן געהאַט אַ פּאָזיטיווע באַצונג צו ייִדיש, וואָס האָבן די חסידישע התלהבות און די חסידישע דער־הויבנקייט אַרײַנגעגאַסן אין דער פֿאַלקשפּראַך, וואָס האָבן אַרײַנגעגעבן אין דער ייִדישער שפּראַך די וואַלינער זאַפֿטיקייט“³, און דערבײַ אַרײַנגעגעבן אַלץ, וואָס ער האָט געדענקט וועגן די מנהג־גים און נײַגונגען פֿון זײַן שטאַם. ער האָט ערשט רעכט געקאַנט זען, וואָס פֿאַר אַ ווערטן עס זײַנען געווען אין אַקסנפֿעלדס שאַפֿונג־גען פֿאַרן באַקענען זיך מיטן שטייגער לעבן אין יענע מקומות. ביי קײנעם פֿון די ייִדישע שרײַבערס איז נישטאָ אַזאַ עשירות פֿון עטנאָגראַפֿיע. נישט אומזיסט האָט אַקסנפֿעלד באַטיטלט עטלעכע ווערק זײַנע מיט אַ נאָמען פֿון פֿראַנצײזישן זיטן־שרײַבער באַלזאַק. „חוץ וואָס ער האָט נאָך געקענט גרסא דינקותא און גוט לשון־קודש — איז טרעפֿלעך געשריבן געוואָרן וועגן אים גלײַך נאָך זײַן טױט, אין 1866 — האָט ער געוואַלט ניצלעך זײַן זײַן נאַציע מיט זײַנע פֿאַלקסקענטעניסע און האָט ניט געזוכט זיך באַרימט צו מאַכן אין אַנדערע שפּראַכן, וואָס זײַנען יודן ניט צוגענגלעך, בע־זאָנדערס דעם פֿאַלק, נאָך דערצו אין יענע צײַטן, ער האָט גע־פֿאַסט שוין לאַנג די גוטע אידעע זײַנע אמתע מעשיות, זײַנע וועלט־קענטעניסע און זײַן געניטשאַפֿט אין אַלע ייִדישע זיטן, אויף פּראַסט ייִדיש צו שילדערן, דערצו האָט אים זײַן אויסגעצײכנטער געזונטער מענטשנפֿאַרשטאַנד און די בעלעזנהייט אין אײראָפּעאיש־שע ניצלעכע שרײַפֿטן, געדינט, אַז ער האָט געשריבן אויסגעצײכנט־

³ א. ב. גאַטלאַבערס ייִדישע ווערק, ב' 2, ווילנע 1927, אין אַרײַנפיר פֿון א. פּרידקין און ז. רײזען, ז' 7—8.

טע יודישע געשיכטלעכע און זיטנשילדערנדע ראמאנען און טעאָ-טערע, וואָס דינען פֿאַר אַ וואָרן שפיגל פֿון יודישע געמיינדע־און פֿאַמיליען־אַנגעלעגנהייטן⁴. אין אַט דעם נעקראָלאָג זעט מען, אַז דער פּיאַנער פֿון דער העברע־שער, רוסישער און ייִדישער פרעסע אין רוסלאַנד, אַלעקסאַנדער צעדערבויםען, איז נאָך דעמאָלט פֿרעמד געווען דער טערמין עטנאָגראַפֿיע. דער דאָזיקער טערמין איז פֿאַר־פולער געוואָרן ערשט מיט אַנדערטהאַלבן הונדערט יאָר שפעטער. ערשט ביים סוף פֿון 19טן יאָרהונדערט ווערן געשאַפֿן ייִדישע גע־זעלשאַפֿטן פֿאַר עטנאָגראַפֿיע. דער וואָס האָט פֿאַר זיי צום מערסטן אויפֿגעטאָן איז ש. אַנ־סקי. דערפֿון נערט זיך אויך דער גרעסטער טייל פֿון זיין שאַפֿן, אַפֿילו פֿון זיינע עפֿנטלעכע לעקציעס, וועלכע זיינען אַנגעזאַמלט אין ביכער. דער דאָזיקער באַוועגונג האָבן מיר צו פֿאַרדאַנקען, וואָס פֿאַלקלאָר, אויך אין דער פֿאַרעם פֿון געזאַנג, איז געוואָרן דאָקומענטאַציע פֿון ייִדישן לעבן פֿאַר דער געשיכטע.

ישראל אַקסנפֿעלדן קומט פֿאַר דעם די ערשטע אַנערקענונג. ער איז נישט בלויז דער בעלעטריסט, וועלכער האָט אין זיין קונסט אוועקגעשטעלט עטנאָגראַפֿיע אויבן אָן, נאָר ער האָט מיט דעם אַרויסגעהויבן בכלל דעם באַטייט פֿון עטנאָגראַפֿיע פֿאַר ייִדן, פֿאַר דער ייִדישער קולטור־געזעלשאַפֿטלעכקייט. „עס וואָלט אָבער געווען אַ טעות צו מיינען, אַז אַקסנפֿעלדס ווערק האָבן בלויז אַן עטנאָ־גראַפֿישן און גיט קיין ליטעראַטור־היסטאָרישן ווערט. אַקסנפֿעלד איז געווען אַ לינדשאַפֿטלעכע קעמפֿער־נאַטור, מיט אַ געזונטן גע־זעלשאַפֿטלעכן טעמפּעראַמענט און מיט אַ שאַרף באַאַכטער־אויג. זיין טאַלאַנט איז געווען פּרימיטיוו, רוי, געשליפֿן, אָבער עכט און קרעפֿטיק. אַקסנפֿעלדס שאַפֿן — דאָס איז אַ באַדייטנדיקער

⁴ אַלעקסאַנדער צעדערבוים — נעקראָלאָג אויף ישראל אַקסנפֿעלד, גע־דרוקט אין קול מבשר, געחמתעט ארז, 1866, ציטירט פֿון נ. ב. מינקאָוו — זעקס ייִדישע קריטיקער, ב״א 1954, ז' 55.

עטאפ אין דער אנטוויקלונג פֿון דער מאָדערנער ייִדישער ליטע-ראַטור, דער ערשטער דרייטער פרוּוו צו פֿירן אַ ברייטן עקשנות-דיקן קולטורקאמף פֿאַר אויפֿקלערונג, פֿאַר נייע לעבנס-פֿאַרמען אויף דער שפראַך פֿון די ברייטע פֿאַלקסמאַסן⁵.

די סאַציאַלע איינשטעלונג אין דער ייִדישער ליטעראַטור

ווי ווייניק עס איז געלונגען אָפצוראַטעווען פֿון אַקסנפֿעלדס שאַפֿן, איז קיין ספֿק נישט, אַז אים געהערט די ערשטע אָנערקע-נונג פֿאַר איינשטעלן סאַציאַלע מאָנונגען, מאַסן און קאַטעגאָריעס אין דער נייער ייִדישער ליטעראַטור. און עס האָט גאָר קיין טעות נישט געמאַכט דער שאַרפֿזיניקער קריטיקער, ווען ער האָט גע-זאָגט, אַז „אונדזער ליטעראַטור-פֿאַרשונג קאָן אַ מאָל קומען צו אַזוינע רעזולטאַטן, ווען אַ גרויסער טייל פֿון די דימענטן אין מענ-דעלעס ליטעראַרישער קרוין וועט מוזן אַוועקגעגעבן ווערן דעם פֿאַדאָליער ייִדן, ישראל אַקסנפֿעלדן“⁶. דער ערשטער, וואָס האָט מיט גרויס לויב גערעדט וועגן אַט „דעם פֿאַדאָליער ייִדן“, איז געווען דער ייִדיש-רוסישער שריפֿטשטעלער י. י. לערנער, אַן עק-זאַטישע און טראַגישע פֿיגור, נאָר בלי שום ספֿק אַ ווייטזעענדי-קער קריטיקער. אין אַ באַזונדערן ביכל, אויף רוסיש, א״ט אַקסנ-פֿעלד און זײַנע ווערק, דערשינען אין אַדעס אין 1868, האָט ער געשריבן: „אומאַפהענגיק פֿון דעם אַלגעמיינעם פֿאַרדינסט פֿון אַלע זײַנע ווערק בנוגע דער ציוויליזאַציע און די נייע אידייען... זײַנען מיר געווען פֿאַרחידושט, מיט וואָס פֿאַר אַ קענטשאַפֿט ה' אַקסנ-פֿעלד האָט פֿאַרשטאַנען צו באַרירן כמעט אַלע פֿראַגעס, וואָס זײַ-

⁵ ישראל צינבערג — די געשיכטע פֿון דער ליטעראַטור ביי ייִדן, באַנד 8, בוך 2, זײַ 182—183.

⁶ בעל-מחשבות — דאָס דרום-רוסישע ייִדנטום און די ייִדישע ליטעראַ-טור אין 19טן יאָרהונדערט, קעזיב-בערלין *1920, געקליבענע ווערק, זײַ, 1953, זײַ 94.

נען נוגע די פֿאַרבעסערונג פֿון דעם ייִדישן לעבן אין רוסלאַנד. גוט באַקאַנט מיט דעם באַדייטנדיקן טייל פֿון אונדזערע גלויבנס-ברידער, וואָס איז פֿון קדמונים אָן פֿאַרזונקען אין אומוויסנקייט, קענענדיק גוט די סיבות, וואָס גיבן יניקה דעם פֿאַנאַטיזם פֿון פֿאַלק און דערלאָזן ניט קיין שטראַל בילדונג אין דעם דאָזיקן חושך, ווי אַ שטייגער די צדיקים און חסידים, וואָס מערן זיך פֿון טאָג צו טאָג... איז ה' אַקסנפֿעלד מוטיק אַרויסגעטראָטן קעגן די שונאים פֿון דער אויפֿקלערונג און... ה' אַקסנפֿעלדן קען מען צו רעכענען צו די שריפֿטשטעלערס, וואָס קענען אויף אַזוי פֿיל גוט איבערגעבן מיט דער פען אַזוי ווי דער קינסטלער מיטן פענדזל. אי דאָס גוטע, אי דאָס בייזע, אי דאָס שיינע אי דאָס מיאוסע, דאָס דערהויבענע און דאָס קאַמישע, דאָס צדקות און די זינד... די ווערק פֿון ה' אַקסנפֿעלד זינען אַזוי קינסטלעריש, אַז לויט אונדזער מיין-נונג וועט עס בשום אופֿן ניט זיין קיין גוזמא, ווען מיר וועלן זיך וועגן זיי אויסדריקן מיט די ווערטער פֿון דעם גרויסן זשאַן פֿאַל, וועלכער זאָגט אין זיין „פֿאַרשול צו דער עסטעטיק“ וועגן העסנערן, אַז „יעדעס וואָרט איז נאַיוו, כאַראַקטעריסטיש, פֿאַרביק, פֿעסט און אמתדיק“.⁷

די טרויעריקע געשיכטע פֿון רעקרוטשינע אין רוסלאַנד, וואָס האָט אינספּירירט אַ ריי שרייבערס אויסצולאָדן קעגן דעם זייער צאָרן אַדער חווק, האָט אַקסנפֿעלד דער ערשטער אַוועקגעשטעלט אויפֿן סדר-היום און מיט עכטן דראַמאַטיזם, הגם אָן קענטענישן פֿאַר טעאַטער, געבראַכט צום אויסדרוק די געפֿאַלנקייט און רש-עות, מיט וועלכע געוויסע יידן, תקיפֿים, האָבן באַדעקט מיט חרפה און צער אַ טייל יידן, בעיקר קבצנים און עלנטע מענטשן. די אַרויפֿגעצווונגענע שידוכים אויף די קינדער, ווייל די עלטערן האָבן זיך גערעכנט נאָר מיט זייער שוואַכקייט צו באַדן זיך אין

⁷ זלמן רייזען — פון מענדעלסאָן ביז מענדעלע, וואַרשע 1923, זי 364—

יחוס, בעת תורה איז געוואָרן אַ קליינער יתום און געלט האָט גע-
 נומען הערשן אויך אין דער ייִדישער געזעלשאַפֿט, האָבן געבראַכט
 נישט ווייניקער קאָנפֿליקטן און צעריסנקייט ווי דער בלינדער רע-
 ליגייעזער פֿאַנאַטיזם. „אינעם סעקטאַנטישן חסידיזם האָט די ייִדי-
 שע בירגערלעכע אויפֿקלערונג, די השכלה, געזען אַ סך מער גע-
 פֿערלעכע קעגנערס איידער אין דער אַפֿיציעלער רבנישער רעלי-
 גיע“⁸. די סאָוועטישע קריטיק, ווי דאָס טעאַטער, האָט דערפֿאַר
 אויפֿגעכאַפֿט אַקסנפֿעלדס ווערק ווי די בעסטע באַוויזן פֿאַר דעם
 קלאַסנקאַמף. די קליינשטעטלדיקע תקיפֿים, וואָס האָבן געמסחרט
 מיט מצוות, פונקט ווי מיטן בית-עולם, זיינען דערפֿאַר באַטראַכט
 געוואָרן ווי די באַגלייבטסטע עדות, וואָס אַקסנפֿעלד האָט צוגע-
 שטעלט פֿאַרן קלאַסנקאַמף. עס איז נאָר אַ חידוש, וואָס די דאָזיקע
 ליטעראַטור איז אין ראַטן-פֿאַרבאַנד ניט פֿאַרשפּרייט געוואָרן פֿאַרן
 ברייטן עולם, נאָר איז פֿאַרבליבן — די אַרבעט פֿון דער וויסנ-
 שאַפֿטלעכער אַקאַדעמיע... איז עס דערפֿאַר, ווייל נאָכן גאַנצן
 קאַמפֿגייסט האָט אַקסנפֿעלד געוירקט מיט זיינע באַשרייבונגען
 נאַציאָנאַל, ווייל ער האָט געוויזן אַן איינגעוואַרצלט ייִדיש לעבן,
 וואָס מ'דאַרף אויסבעסערן, אָבער נישט אומברענגען? איז עס דער-
 פֿאַר, ווייל „אין אַקסנפֿעלדס ווערק איז אויפֿגענומען, אויפֿגע-
 כאַפֿט אַ שטיק פֿונעם צאַפֿלדיקן, אינטימען לעבן אין זיין צייט“
 און „די ווערק פֿון אַזאַ שרייבער ווי אַקסנפֿעלד פֿאַרמאָגן מער
 חיות, מער לעבעדיקע זאַפֿטן“⁹...

אַן אויפֿגעגראַבענער אוצר פֿון אַ נעכטן

פונקט ווי אויף איידלשטיינער קענען נישט אַלע זיין מבינים,
 אַזוי קען נישט אַבי ווער זיין אַ מבין אויף ישראל אַקסנפֿעלדס

⁸ א. יודיסקי — „צומ קאַמפֿ פונג האַסקאַלע קעגן כאַסידיזם, אַרזניפיר
 צו די גענאַרטע וועלט“, אין 1טן באַנד פון י. אַקסנפֿעלדס ווערק, כאַראַקאָו־קיעוו
 1931, ז' 225.

⁹ מ. ווינער — צו חער געשיכטע פון דער ייִד' ליט', ז' 21.

ווערט פֿאַר דער ייִדישער ליטעראַטור. וועמען עס אינטערעסירט ייִדישע געשיכטע, האָבן מיר דאָ אַ לעבעדיק בילד פֿון אַ ייִדיש שטעטל אין דער תקופֿה פֿון רעקרוטן־טעראָר, מיט דער דעמאָ־ראַליזאַציע פֿון קהל־שטיבל און דעם קאַמף צווישן אַרעם און ריך אין דער קהילה¹⁰. ווילט איר, „איז גענוג צו דערמאָנען דעם טיפֿן אינטערעס, וועלכן אַקסנפֿעלד, דער ערשטער ייִדישער ראָ־מאַניסט, ווזוט־אַרויס צו ייִדישע פרנסות, דער טיפֿיש־מענדעלי־שער טעמע, אָדער זיין טבע צו מאַלן, אַזוי ווי מענדעלע, ייִדישע קיבוצים, גאַנצע ייִדישע שטעט (לאַ־היה־פּאַליע, נייעביוואַלע), און נישט באַנוגענע זיך מיט יחידים... און צו געבן אַפֿט אין עטלעכע שורות אַ גאַנץ לעבנסבילד“¹¹. און ווער עס פֿאַרמאָגט אַן אויער פֿאַר שפּראַך און קינסטלערישן ריטעם, איז „ווער ס׳האַט געלייענט אַקסנפֿעלדס ווערק ווייס, אַז ער האָט געשריבן אויף אַ ריין פֿאַלקס־טימלעכן ייִדיש מיט אַ ליכטן צומיש פֿון רוסישע ווערטער, וואָס מ׳באַגעגנט אין דער אומגאַנגשפּראַך פֿון די ייִדן אין די פּראָווינצן פֿון דרום־רוסלאַנד; די שפּראַך איז זייער ענלעך צו דער רוסי־איבערזעצונג פֿון מענדל לעפֿין“¹². אַפּגערעדט שוין, אַז ער איז אַ סך אינטערעסאַנטער, זאַפֿטיקער, פֿילזיטיקער און קינסטלערי־שער פֿון ריב״לס הפֿקר־וועלט, הגם ער איז אויך געווען אַ טיפֿישער משפּיל און האָט אַלע מעלות און אַלע חסרונות פֿון די דע־מאָליטיקע משפּילים — בני אים קומען שטענדיק אַרויס די געביל־דעטע ערלעכע און פֿינע מענטשן, און די חסידים, די מורדי־אור, רוצחים אָדער גנבים — ער האָט אָבער פֿאַרמאָגט אַזוי פֿיל טאַ־

¹⁰ שמעון דובנאָו — די וועלט־געשיכטע פֿון ייִדישן פּאַלק, ב׳ 9, ב״א 1955, ז׳ 199.

¹¹ ש. ניגער — מענדעלע מוכר־ספרים, נ״י 1970, ז׳ 228.

¹² נחום שטיף (בעל־דמיון) — „ד״ר מ. פינעס — די געשיכטע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור“, פּנקס, ווילנע 1912, עמוד 341.

לאנט, אז ער האט דאס לעבן קיין מאל נישט פארגוואלדעוועט, ווי דאס האבן געטאן נישט ווייניקע¹⁸.

נאָר אַז מ'שטעלט גאָר גרויסע פֿאָדערונגען, דאָרף מען אַיבֿן זען, אַז צוליב די אַלע אייגנשאַפֿטן, וועלכע זינען איינגעזאָמלט אין ישראל אַקסנפֿעלדן, דאָרף מען פֿאַר אים האָבן אַ ליענער מיט בילדונג, אויב נישט מיט מעטאָדישער אויסשולונג, איז לפחות מיט היפש אַליין־בילדונג, ווייל אין זינע שאַפֿונגען איז דורכגע־פֿלאַכטן געשיכטע מיט עטנאָגראַפֿיע, קונסטבילד מיט פֿאַלקלאָר, סאַציאַלער אויפֿרודער צו מאַל גלייך נאָך סענטימענטאַלע סצענעס און געמיטלעכע בילדער. זיין פערזענלעכקייט ווארט נאך אויף דעם פֿאַרשער. זינע אויפֿגעהיטע בריוו קענען העלפֿן צו אויפֿקלערן אַ ריי שאלות.

ישראל אַקסנפֿעלדס שאַפֿן איז טייל מאַל רעוואָלוציאָנער אַנ־געפֿאַקט מיט דראַמאַטישער שפּאַנונג און טייל מאַל זעט עס אויבֿן־אויפֿיק אויס פונקט ווי זיין לעבן קליינבירגערלעך צופֿרידן — מיט איין זאָרג בלויז — צו קענען דרוקן זינע ווערק. ווייסט מען אָבער, אַז מיט אַלע זינע דריי אוניווערסיטאַרע טיטלען האָט אַקסנפֿעלד קיין מאַל ניט געשריבן אין קיין אַנדער שפּראַך ווי נאָר אין ייִדיש, איז דאָס אַ סימן, אַז ער איז ווייט געווען פֿון באַלעבאַטישן שטייל־לעבן.

שמואל ראזשאנסקי

¹⁸ יעקב לעשציןסקי — דאָס ייִדישע עקאָנאָמישע לעבן אין דער ייִדישער ליטעראַטור, וואַרשע 1921, ז' 33.

דאס שמערן-סיכל

מאָלט אייך אַ געמעל,
רויט אָדער געל,
וואָס איר ווילט,
מאַכט אייך אַ בילד.

אויף דעם בלעטל,
נאָך דעם צעטל :
דעם משוגענעם גיין,
דעם פּאַראַטשיקס שטיין,

דעם רבינס זיצן
און וועלחלס שוויצן
(אָדער אפשר פּאַרקערט,
ווי ס'איז באַשערט),

דעם וויבלס שניגען,
דעם קרעטשמערס טענהן,
דער זיצערקעס ווייגען,
דער שמשטעס מייגען...

דער מעלער ווייסט,
וואָס דאָס הייסט,
וועדליק דעם צאָלן
אַ געמעל צו מאַלן.

די מעשה, וואָס איז דאָ דערציילט אין דעם מעשה־ביכל, האָט דעם נאָמען, ווי מען רופט עס אין רוסיש־פּוילן — שטערן־טיכל... .

דאָס אייגענע ווייבערשע פּערל־צירונג האָט געהייסן אין אַנדערע ערטער שטערן־בינדל, קאַפּבינדע, בינדאַליק, און נאָך און נאָך מיט אַנדערע ווערטער.

הינט, אַז מען האָט דעם שיעון אָפּגעשאַפט פּונעם קאַפּ, און ייִדישע ווייבער גייען, ווי אַלע דאַמעס, מיט אַ פּאַלשן צאַפּ...

ווי מען דערציילט: „סיאיז אַמאָל געווען אַ רב מיט אַ רביצין פאַר ציטן“, אַזוי וועט מען דערמאָנען, וואָס אַ שטערן־טיכל האָט אַמאָל געקאָנט באַטייטן.

אפּשר וואָלט מען אַ שטריומל מיט אַ ספּאַדעק אויך פּון אַ זכר וועגן, כדי מען זאָל עס אַ מאָל ווייזן, געדאַרפט אין שפּיריטוס אַרענגלייגן...

מיין שפּיריטוס צום שטערן־טיכל איז אַ חסידישן רבינס שבת חנוכה באַשריבן, כאַטשע נאָר ניט געראַטן, — איז ער פאַרט אַ בעל־המופת געבליבן.

דאַכט זיך, אַ שטערן־טיכל מיט אַ בעל־מופת קערן זיך גיט אָן, פאַרט איז עס אַ מעשה אַ טשיקאַווע, און עס איז דווקא עפעס דראָן¹.

אויב דער באַשריבער פּון דער מעשה, האָט זיך דאָס אויסגעטראַכט, איז עס נאָך מער טשיקאַווע, ווי אַזוי ער האָט אַזעלכעס געמאַכט.

נאָר אַז מען וועט אויסלייענען אין גאַנצן גאָר, וועלן אַלע מודה זיין, אַז אַלץ, וואָס שטייט (דאָ), איז וואָר.

¹ אין דעם.

1

ווער ס'איז געניט אין אונדזער רוסיש-פּוילן, ווייסט, וואָס דאָס הייסט אַ קליין שטעטל. אַ קליין שטעטל איז פֿון עטלעכע הונדערט. דאָ איז אַלע צוויי וואָכן זונטיק אַ יאָר־ד. די ייִדלעך האַנדלען מיט בראַנפֿן, מיט תּבֿואות, מיט רעדנע¹ אויף זעק אָדער מיט סמאַלע, לרובֿ איז דאָ איינער, וואָס ריכט זיך צו ווערן אַ גוטער־ייד.

אַ שטאָט הייסט, וווּ ס'איז דאָ אַ פּאַר הונדערט געבויטע שטובן (אַ הויז הייסט אַ שטוב), אַ שורה געמויערטע קלייטן. דאָ איז איינער אַן אויפֿגעקומענער גרויסער עושר, עטלעכע ריכע קרע־ מערס, עטלעכע, וואָס האַנדלען פֿעלד, חלפֿנים, מיט האָזן, מיט וואַקס, מיט האַניק און מיט פּאַדראַד², גרויסע חלפֿנים, וואָס האַנדלען אַ טייל מיט דעם גרויסן עושרס געלט אויף חצי ריווח, און אַ טייל האַנדלען מיט ריכע אַרענדאַרעס געלט פֿון אַרום דער שטאָט. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ פּריץ (דער „שר“) מיט זיין הויף. צו אים קער די שטאָט און אַ צען דערפֿער (דאָס רופֿט מען אַ שליסל). איינער, וואָס איז חשובֿ אין הויף, האַלט די שטאָט־ אַרענדע אָדער טאַקע דעם גאַנצן שליסל דערצו. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ איינער אַ תקיף, וואָס איז כל וכל בני דעם קאַפיטאַן־ ספּראַוויק³. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ אַ בעל־מחלוקת, וואָס יאַגט זיך מיט דער שטאָט און מיט קהל בני די סאַנדעס⁴, און אַפֿילו ביז אין דער גובערניע אַרײַן. אין אַזאַ שטאָט סטאַרעט זיך דער פּריץ (דער שר) אַ גוטער־ייד — אַ חסידישער רבי זאָל דאָ וווינען, ווייל דורך דעם, וואָס ייִדן פֿאַרן צו אים, לייזט מען פֿאַר בראַנפֿן, פֿאַר ביר און פֿאַר מעד. דאָס געהער אַלץ צום פּריץ פֿון דער שטאָט — האָט ער מער הכנסה. אין אַזאַ שטאָט איז דאָ

¹ זאַקליוונט. — ² קאַנטראַקטירונגען, אונטערנעמונגען. — ³ אויספּאַר־ שער. — ⁴ (מלוכהשע) געריכטן.

אַ ווייניגער-מאַכער און אַ דאַקטער, אַ געוועזענער חזן און אַ היינטיקער חזן, אַ פּאַקטער⁵, אַ מעשווגענער און אַ יידענע אַן עגונה, קהל-שמשים און אַ סאַרווער. אין אַזאַ שטאַט איז דאָ אַ „חברה חייטים“, אַ חברה קדישא, אַ חברה משניות און אַ חברה גמילת-חסדים. אין אַזאַ שטאַט איז דאָ אַ שול און אַ בית-מדרש, אַ מאָל נאָך דערצו אַ קלניזל אָדער אַ חסידים-שטיבל. עמעצער זאָל זיך אַרויסכאַפּן מיט אַ וואָרט, ער זאָל רופֿן די שטאַט שטעטל — איז ער אַ שטאַט-עזות-פנים אָדער אַ חסר-דעהניק.

אַ גרויסע שטאַט הייסט, וווּ ס'איז דאָ אַ פּאַר טויזנט באַלע-באַטים און עטלעכע מויערן חוץ די געבויטע שטובן. דאָס איז שוין גאַר עפעס אַנדערש. דאָ באַרימט זיך איטלעכער, אַז ער האָט איינעם פֿון דער אַנדער גאַס געגעבן שלום עליכם ווייל ער האָט אים געהאַלטן פֿאַר אַ פֿרעמדן. יא, כ'לעבן, ווער קאָן אין אַזאַ גרויסער שטאַט דערקענען, אויב דער איז אַ היגער? ס'איז דאָ גוזמאות, וואָס מען קאָן זיי בשום אופֿן ניט.

די מעשה, וואָס מען וועט דאָ לייענען, האָט זיך געטראָפֿן אין צוויי שטעט: איין שטאַט הייסט מעזבועזש, די אַנדערע שטאַט — טאַר מען ניט אויסזאָגן. דעריבער וועלן מיר זי רופֿן לוי האַיאַפּאַלי. פֿון לוי האַפּאַלי ביז קיין מעזבועזש איז צען מייל ווייט.

אין אַזאַ שטאַט ווי לוי האַיאַפּאַלי — וועמען גייט תמיד גוט? נאָר דעם בית-מדרש-שמש. דעם שול-שמש אָדער די קהל-שמשים איז ניט גוט, ווייל זינט חסידים זיינען אויפֿגעקומען, איז די קאַלטע שול תמיד פּוסט. חוץ ראש-השנה, יום-פיפור, ווען רענ-דאַרעס פֿון די דערפֿער קומען מיט ווייב און קינדער און דאוונען אין שול, איז אַ גאַנץ יאָר קוים-קוים אַ מנין דאָ, פֿון די זעקס עשרה בטלנים וואָס גייען פֿון דעם בית-מדרש משלים צו זיין צום מנין, אַבי אַפּצודאוונען. דעריבער זאָגט מען דאָס גלייכווערטל:

⁵ מעקלער.

„ווער גייט תמיד אין שול אַרײַן? — דער רעגן, ווייל דער דאָך איז צעבראָכן“, אָבער דער עולם גייט ניט אין שול אַרײַן. אַלע נגידים דאַוונען אין בית-מדרש, ווייל דאָ איז ווינטער וואַרעם, און טאַקע חוץ לזה אַפֿילו דאַרפֿט-פּאַווערן⁶ זיך צונויפֿ-קומען צווישן זיך צו שמועסן, דעריבער גייען זיי אין קרעטשמע אַרײַן. דאָ באַלאַקעט מען ביים טרונק בראַנפֿן. יידן גייען אָבער ניט אין אַ שענק אַרײַן דאַרטן צו טרינקען און צו שמועסן, איז דאָס בעסטע אָרט דאָס בית-מדרש. אַ גאַנצן טאַג זיצן יונגע לייט און יינגלעך, וואָס לערנען אַ ביסל, דאָס איבעריקע שמועסט מען. בשעתן דאַוונען קומען זיך צונויף די גאַנצע שטאַט דאַוונען; דערביי שמועסן זיי אויך. אַ טייל שמועסן אינעם דאַוונען אָדער דאַוונען אינעם שמועסן, די איבעריקע שמועסן פֿון אַלע משאַמתן, פֿון פּאַטשטן און אַלערליי געריידערײַ און דאַוונען קוים-קוים אַ פּאַר ווערטער — אַלץ אינעם בית-מדרש.

סײַ ווי סײַ איז דער בית-מדרש-שמש דער רעכטער שמש, ווייל אַלע באַלעבאַטים זינען זינע באַלעבאַטים צום חנוכה-געלט, צום פורים-געלט און צו דער שיסל ערב יום-כיפור גיט מען אים מער פֿון דעם שול-שמש שלום עליכם-געלט. און בשעת זינע באַלעבאַטים פּאַרן-אָוועק אָדער ווען זיי קומען צו פּאַרן, קומט אים תמיד צו געבן.

ווער שמועסט די קהל-שמשים, די גייען נאָר מאַנען נתינה, די שעלט מען תמיד מיט ביטערע קללות, און מען האָט זיי טאַקע דעריבער פֿינט. זינען זיי אייביק קבצנים און מבוזה דערצו.

דער לוי-האַיאָפּאלער שמש אהרן האָט געהאַט אַ שטיבל אינעם בית-מדרש, דאָ האָט ער געווינט מיט זיין ווייב שרה. די שרה איז נאָך דערצו געוועזן אַ וואַרטערין בײַ קימפעטאַרינס, פֿלעגט זי אַהיים צו ברענגען לעקעך און געבראַטענע פֿערטל פֿון קאַפֿ-הינער, פוטער גאַנצע טעפלעך און פֿלעשלעך בראַנפֿן. בשעת זי

⁶ (זאָקאַליזם) פּויערים.

האַט געפילעוועט? די קימפעטאַרין האָט זי ניט פֿאַרגעסן איר מאַן און איר מיידל שיינצע, זיי זאָלן אויך הנאה האָבן פֿון די גוטע זאַכן.

אהרן שמש איז קיין עם־הארץ ניט געווען; ער האָט אַ מאָל אַ מנחה שבת געדאַוונט, אָנהויבנס ראש־השנה־יום־כיפור האָט ער אויך געקענט. ער איז געווען אין יאַמפעליע אַ מאָל אַ גמרא־מלמד, נאָר ווייל ער איז קראַנק געוואָרן אויף די אויגן, האָט ער דאָס מלמדות אַוועקגעלייגט און איז אין לוי־האַיאָפּאָלי געוואָרן בית־מדרש־שמש. אַז ער איז געגאַנגען גוט־יום־טוב־ביטן⁶ האָט מען אים תמיד געגעבן אַ גרויס שטיק לעקעך, פורים — אַ צוקער־קיכעלע מיט אַ שטיקל געפרעגלטן מאָן דערצו.

דער אהרן שמש מיטן ווייב שרה די שמשטע האָבן געהאַט זייער אַ שיין מיידל, שיינצע, אַ מיידל פֿון אַ יאָר פֿערצן איז זי אַלט געוואָרן, ווען אונדזער מעשה הייבט זיך אָן (שנת תקע"ב — אויף דעם רוסישן חשבון איז עס דער ווינטער פֿון 1812 און 1813).

אַ שמשעס אַ מיידל, אַ בית־מדרש־שמשעס אַ מיידל, וואָס דער פֿאַטער מיט דער מוטער וווינען אין בית־מדרש אין אַ שטיבל, זעט פֿאַר אירע אויגן ניט מער נאָר יידן אָדער יינגלעך, באַלעבעסלעך אָדער מלמדים, וואָס קומען אַ מאָל רופֿן די מוטער צו אַ קימפעטאַרין: „געשווינד, שרה, מען דאַרף אַיך“. נאָך האָט זי געזען מענטשן פֿונעם בית־מדרש ווינטער, וואָס זיינען פֿונעם לערנען געקומען אַ טרונק טאָן, און די מוטער פֿלעגט זיך צו בייזערן: „אַהאָ, די תורה האָט זיך צעברענט אין אַיך, שעפט איר מיר אויס דאָס גאַנצע וואַסער. אַוודאי, יאָ, פֿאַר די דריטהאַלבן ערגילדן שכירות אַ וואַך, וואָס אהרן נעמט, מישטיינס געזאַגט, זאָל ער נאָך וואַסער געבן, מישטיינס געזאַגט.5. כאַטשע נאָך אַ מאָל „מישטיינס געזאַגט“ — וואַסער האָט מען געשעפט.

⁷ אַפּגעזעהט. — ⁸ גיין באַגריסן, לכבוד יום־טוב.

קיין ווייבער אָדער מיידלעך האָט זי, שיינצע, קיין מאָל ניט געזען, נאָר זומער פֿלעגן מיידלעך זיך צונויפֿקומען אין פּאָליש פֿון דער שול, זיך לערנען טאַנצן איינע ביי דער אַנדערער. דענסט־מאָל איז זי אויך געגאַנגען אינעם קאַן. האָט זי זיך אויסגעלערנט טאַנצן, אין צייכן שפּילן און לידלעך זינגען.

שיינצע האָט זיך מקנא געווען אין די נגידישע מיידלעך, וואָס האָבן דאָ אינעם פּאָליש געוויזן זייערע פֿירגריזן⁹ אויף געוירעט פּאַפּיר געשריבן, און ווי זיי האָבן זיך באַרימט, אָז זיי קענען שוין דאַוונען און לייענען. האָט זי געוויינט און געבעטן דעם פֿאַטער מיט דער מוטער, מען זאָל זי אויך אויסלערנען שרייבן, דאַוונען און לייענען.

איין־איינציק קינד, אָז זי וויל ניט עסן, ניט דעם לעקעך, ניט די געבראַטענע פֿערטל קאַפהינער, וואָס די מוטער שרה גיט איר, נאָר וויינען און וויינען, זי וויל רק מען זאָל זי לאָזן לערנען, וואָס אַנדערע מיידלעך קענען, האָבן די פֿאַטער און מוטער גע־מוזט צו ליב טאָן און צוגעזאָגט: „יאָ, שיינצעניו, ליובעניו, אַבי עס, מיר וועלן דיר מאַרגן גאַנץ פֿרי באַדינען דעם בעלפֿער מיכל, וועט ער דיך אויסלערנען, בעסער פֿון אַלע מיידלעך זאַלסטו קענען“.

באמת איז דער אהרן שמש קיין אַרעמאַן ניט געווען. ער האָט געהאַט געלט, און דאָס ווייב שרה האָט געהאַט איר באַזונדער קניפל געלט. האָט מען טאַקע דעם אַנדערן אינדערפֿרי, נאָך פֿאַר דעם דאַוונען, גערופֿן דעם מיכלען, און מען האָט אים באַדונגען הורטאַם פֿאַר אַלע דריי זאַכן: דאַוונען, לייענען און שרייבן — אים צו געבן פֿופֿצן גילדן.

⁹ בריוולעך.

2

מיכל בעלפער איז געווען בנים בעסטן דרדקי-מלמד שלמה בענטשעכעס דער עיבער-בעלפער. מען האט אים גערופֿן מיכל מצבֿה, ווייל ער איז תמיד גלייך, מיטן קאפֿ אַרויף, געגאנגען (ניט ווי אַנדערע, וואָס דער קאפֿ גייט ביי זיי פֿריער). מיכל האָט געקענט שייַן שרייַבן, און מיט דער גרעסטער פֿיתה האָט ער געלערנט חומש. דעריבער איז ער חשובֿ געווען ביי דעם מלמד שלמה בעשעכעס. ער האָט אים געגעבן מדי זמן בזמן צוואַנציק ווייניג גילדן, אַחוץ בעלפֿער-געלט פֿון איטלעכן קינד. דאָס האָט אַפֿשר געמאַכט נאָך אַ מאָל צוואַנציק גילדן אַ זמן. קעסט האָט ער חודש־ווייניג געגעסן ביי די באַלעבאַטיים.

נאָך האָט דער מיכל מצבֿה, מיכל בעלפֿער, געהאַט אַ זמן נאָך מער פֿון צוואַנציק ווייניג גילדן, וואָס ער האָט געלערנט מיידלעך שרייַבן. נגידישע מיידלעך האָבן לייענען און דאווענען געלערנט בנים מלמד שלמה בעשעכעס, נאָר פֿאַרן שרייַבן האָט מען מיכלען באַזונדער געצאָלט.

מיכל בעלפֿער האָט געקענט אַ ביסל מאַסקוויטעריש¹⁰ אויך, פֿלעגט מען צו אים גיין איבערלייענען אַ בילעט. „איך בעט דיך, מיכל, טו נאָר אַ זע, ווען גייט מיר אויס מנין בילעט!“ — פֿאַר אַזאַ טובֿה צאָלט מען ניט אַ גראַשן, אַפֿילו אַ שייַנעם דאַנק זאָגט מען ניט, ווייל לרובֿ האָט מיכל אַ שלעכטע בשורה געזאָגט: „האָ, האָ, דער בילעט איז שוין לאַנג עוֹבֿר“.

ציפֿער האָט מיכל אויך געקענט. דאָס איז אַוודאי גאָר ניט צו נוץ געקומען, ווייל יידן פֿון אַזאַ שטאַט זאָגן אַ גלייכווערטל און לאַכן דערבײַ: „היי, היי, וווּ נעם איך דאָס געלט, וואָס איך וואַלט געקענט איבעררחשבוֹנען מיט רינגעלעך, שטריכעלעך! אַט

¹⁰ רוסיש (פון מאַסקווע).

די, וואָס רעכענען אויף ציפֿער, זאָגן אַלץ: „פֿינעף, באַהאַלט אַכט, באַהאַלט, צום סוף איז ניטאָ אַ גראַשן, כאַ-כאַ-כאַ...”
 מיכל מצבֿה, אַ שיינער יונג פֿון אַ יאָר צוואַנציק, מיט גע-
 קרייזלטע פּאות, תּמיד האַרט פֿונעם צוואַגן מיט ביר, גאַנצע שיך
 מיט שפיצן, און זאָקן ביז אין דער העלפֿט פֿאַדעם, ווייטער אַראָפּ
 פֿון באַנוול, אין לייבונטענע פּלודערן מיט געלע בענדלעך, אין אַ
 בלויען קיטאַיאָווענעם אַרבע-פּנפֿות, מיט אַ קעלנערל פֿאַרן האַלדז, אַ
 קאַפּטאַניק מיט העקעלעך (ניט מיט סטראַקעס), און שטאַרק
 צוגעגאַרטלט מיט אַ שוואַרצן גאַרטל, אַ הויכן ספּאַדעק מיט אַ
 ריינער פּליישענער יאַרמלקע. דאָס אין גאַנצן האָט געהייסן מיכל
 בעלפֿער.

שיינצע האָט איבערן זומער (פֿאַר דעם ווינטער, וואָס אונדזער
 מעשֿה הייבט זיך אָן) זיך אויסגעלערנט דאַוונען און ליינענען און
 שרייבן טאַקע בעסער פֿון אַלע מיידלעך, און מיכל האָט גענומען
 זיינע פֿרופֿצן ווייסע גילדן.

דער שמש מיט דער שמשטע האָבן אַפֿילו געקרקצט פֿרופֿצן
 גילדן צו געבן פֿון דער קעשענע, נאָר פֿאַרט האָבן זיי הנאה
 געהאַט, אַז דאָס איינציקע קינד האָט גרויס חשק געהאַט און האָט
 געקענט דאַוונען, ליינענען ווי אַ וואַסער, דערצו אַלע פֿירגריזן האָט
 זי געקענט אויסנווייניק שרייבן, ווייל טאַקע.

3

דער מלמד שלמה בעשעכעס איז קיין נאָר ¹¹ ניט געווען. ער
 האָט פֿאַרשטאַנען, אַז דער מיכל בעלפֿער האַלט אים זיין גאַנץ
 חדר, און ווי באַלד מיכל וועט חתונה האָבן, וועט ער אַליין ווערן
 דער גרעסטער מלמד (חתונה האָבן מוז מען, באַם מען וויל ווערן

¹¹ לץ („קאַמעדיאַנטשיק“).

אַ מלמד. כל-זמן מען האָט ניט חתונה, הייסט מען נאָר בעל־פֿער). דעריבער האָט ער ביי ציטנס מיט מיכל מצבֿה געמאַכט אַ שותפֿות מיט אַ תנאי, באַם ער וועט חתונה האָבן, זאָל ער זיך ניט מאַכן קיין באַזונדער חדר, רק בשותפֿות זאָל זיין דאָס גאַנצע חדר, נאָר אַ קדימה זאָל האָבן ר' שלמה בעשעכעס צוויי רענדלעך. מיכל מצבֿה איז מרוצה געוואָרן דערויף, נאָר אויף דעם תנאי, אַז ר' שלמה בעשעכעס זאָל אים געבן תקיעת־כֿף, ער אַליין זאָל זיין דער שדחן, אַז אהרן שמש זאָל אים געבן זיין מיידל פֿאַר אַ ווייב.

שלמה בעשעכעס דער מלמד האָט זיין תקיעת־כֿף געהאַלטן, און האָט דעם שמש אהרן מיט דער שמשטע שרה געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז דאָס איז זייער אַ ווילער שידוך.

— ווי איר קוקט אים אָן, לחלוטין דעם מיכלען, איז ער מלובש, לחלוטין מעשה מלכות. ער האָט איין קאַפֿטן און דעם אַנדערן, און האָט אפֿשר דריי הונדערט גילדן מוזמן; אַחוץ דעם איז ער אייך אַ גרויסער בעל־תכלית, ער לייגט אייך אַ גראַשן צו אַ גראַשן, און איז ביי די נגידים דאָס אויג אין קאַפֿ. ער ווייסט אייך, לחלוטין, פֿון אַלע משא־מתן קאַזנאַ¹² וואָס זיי טוען, ווייל ער שרייבט, לחלוטין, אַלע זייערע כתבֿים. אַפֿילו דער פֿאַ־דראַטשיק מאיר ציפֿעס בעט אים תמיד זייער קאַנטראַקטן צו ליי־ענען, וואָס ער האָט מיט דער קאַזנאַ אויף שטעמפֿעלאַווע¹³ פֿאַפֿיר, לחלוטין, און דעם שטאַט־אַרענדאַרס קוויטעס אויף פֿויליש לייענט ער אייך און זאַגט, ווי איטלעכער פֿרייץ הייסט און ווען דער זמן איז. היי, היי, וואָלט איך ווערט געווען פֿון גאַט אַ מיידל צו האָבן, וואָלט איך אַזעלכן, לחלוטין, מיט ביידע הענט געכאַפט פֿאַר אַן איידעם. זיין קנעלן האָט, לחלוטין, קיין שאַץ ניט, אַ סדרה חומש אַפֿצולערנען מיט די גרעסטע תלמידים איז ביי מיכלען, לחלוטין ווי אַ פרשה. אַז איר ווילט, וועל איך אייך נאָך אַ סוד אויסזאָגן:

¹² מלכות (אין שטייעראַמט). — ¹³ גערבאַווע, מלוכהשע.

מיכל האָט אַ גאַנץ וווּיל קעלכן; אַז ער וועט אַרויפֿכאַפּן דעם טלית אויפֿן קאַפּ, וועט ער זיין אַ בעל־תפֿילה, וואָס מען וועט לעקן די פֿינגער, לחלוטין, נאָך זיין דאוונען, פֿאַלגט שלמה בע־שעכעס און טוט דעם שידוך, לחלוטין, טאַקע זאַרעז¹⁴. איר, אהרן, ווייסט דאָס, ווי עס שטייט: פֿן יקדמני אַחר¹⁵ עקט און לאָז זיין אַ מזל־טובֿ, לחלוטין.

שיינצע, כאַטשע בשעת ר' שלמה האָט געשמועסט מכוח שידוך, האָט מען איר געזאָגט: „גיי אויף אַ רגעלע אין קעמערל אַרזיין — ווי ווינט איז דען פֿון דעם שמש שטיבל ביז צום קעמערל, נענטער ווי פֿונעם פֿריפעטשיק צום ריבקעלע¹⁶ — אַ ווענטל פֿון ברעטלעך קאָן גאָר ניט אָפהאַלטן, זי זאָל ניט הערן איטלעכס וואָרט, וואָס ר' שלמה בעשעכעס האָט גערעדט. שרה די שמשטע האָט געזאָגט, דער שידוך געפֿעלט איר; ריש זהובים¹⁷ וועט זי געבן נדן, הונדערט גילדן האָט זי, מחילה, איינס און איינס צו ציילן, כאַטשע זאַרעז, און ס'איז דאָך דערויף אַ שטאַט, מחילה.

— וואָס שווינגסטו, אהרן? דינע באַלעבאַטיים, מחילה, אַז דו וועסט זיי טראָגן לעקעך, וועלן זיי ניט צונויפֿוואַרפֿן הונדערט גילדן, מחילה? אַזי, קליידערלעך, מחילה? דערויף איז גאָט אַ פֿאַטער. פֿעדערן, מחילה, און, מחילה, בעטגעוואַנט וועל איך פֿאַר נויט מיינס אוועקגעבן, מחילה, און טאַקע תיכף נאָך ימים־טובים, מחילה, זאָל זיין די חתונה.

אהרן שמש האָט זיך אַ בייזער געטאַן:

— אַ ידענע האָט לאַנגע האָר און קורצן שכל. משונה, דו האָסט פֿאַרגעסן, אַז אַ שטערן־טיכל מוז שיינצע האָבן, משונה, אַיאַ. האָ? מילא, קעסט קאַנען מיר זיי געבן, משונה, נאָר אַ שטערן־טיכל, דאָס איז, משונה, דער עיקר, וואָס זאָגט איר דאָ, ר' שלמה?

¹⁴ באַל. — ¹⁵ טאַמער פֿעדערט זיך אַן אַנדערער. — ¹⁶ אייוועלע. — ¹⁷ צוויי הונדערט גאַלדשטיקלעך.

דאָ איז שיינצע אַרײַנגעשפרונגען פֿונעם קעמערל מיט אַ געווייך:

— איך וויל אַ גרויס שטערן־טיכל. וואָס דען, איר ווילט מיך פֿאַרשלייערן, ווי אַ שיקסע, אָן אַ שטערן־טיכל? וויל איך אַוודאי נישט.

שרה די שמשטע ווערט בלאַט מיט שלמה בעשעכעס און טיט מיט די פֿינגער אויף איר מאַן:

— זעט איר, שלמה, וואָס ער האָט אָנגעאַרבעט? ווען האָט זי געזען אַ שטערן־טיכל? פֿאַר זיך, מחילה, וואָלט זי, מחילה, גאָר געוואוסט, וואָס אַ שטערן־טיכל איז? קומט ער, מחילה, און הייבט־אָן — דאַכט זיך איר, אַז אָן אַ שטערן־טיכל הייסט, מחילה, פֿאַר־שלייערט.

שיינצע ענטפֿערט:

— אַוודאי האָב איך געזען! וואָס, איך האָב קיין אויגן נישט? אַז די נגידותטעס גייען שמחת־תורה קושן די תורה, גייען זיי אין שטערן־טיכלעך. די קבצנישע וויבער האָבן טאַקע אָן אַ שטערן־טיכל אַ פנים ווי משה גראָנעם. איך וויל טאַקע אַ גרויס שטערן־טיכל, ווי גיטעלע ר' גבריאַלס, מיט גרויסע פערל און מיט דימענטן. פֿאַר וואָס נישט?

— כאַ־כאַ־כאַ! — לאַכט שרה — אַט דו ביסט, מחילה, גאָר אַ קעלבעלע. גיטעלע ר' גבריאַלס שטערן־טיכל קאַסט אפֿשר טויזנט רענדלעך, מחילה.

ר' שלמה בעשעכעס האָט אין די רייד אויסגעקנעלט אָן עצה: — ווייסט איר וואָס מען טוט, לחלוטין, אַזוי ווי אַבֿרהם אַבֿינו האָט געטענהט: „גר ותושב אַנכי עמכם“¹⁸, פֿון דעם נדן־געלט וועט מען אַנטלייען געלט אויף אַ שטערן־טיכל, וועט זיין אי גר, אי תושב, לחלוטין. האַ, אַט שמעון דער ריכער איז הַזננט, לחלוטין, זייער געמייך¹⁹. די שטוב האָט ער פֿאַרקויפֿט, בלייבט אים

¹⁸ (בראשית כ"ג, ד) אַ פרעמדער, אַבער אַ תושב בין איך בין אַנך. —
¹⁹ אַרעם, געפֿאַלן.

נאָר דאָס שטערן־טיכל דעם ווייבס, לחלוטין. מילא וויל זי ניט פֿאַרקויפֿן, אָבער געלט צו ליינען אויף דעם שטערן־טיכל, לחלוטין, מוז זי דאָס וועלן. דאָס יינגל לערנט ביי מיר, האָט מען מיר ניט צו צאָלן, לחלוטין, שכר־לימוד, און דאָס יינגל איז אַפֿילו אַ בר־הבנה²⁰ אַ יינגל, לחלוטין, גייט ער נעבעך קרוע־בלוע. האָ, אַיאָ, אַ ווילע עצה, לחלוטין?

שרה, אויב זי וואָלט מסכים געווען אויף דער עצה אָדער נישט, האָט גרויס הנאה, אַז אין שמעון דעם ריכנס ווייבס שטערן־טיכל זאָל איר שיינצע גיין אָנגעטאָן. טוט זי אַ געשריי:

— וואָס פֿאַר אַ גאָט מיר האָבן? אַט יענטע־פעניע האָט געמיינט, זי האָט, מחילה, גאָט ביי די פֿיס אָנגעכאַפט, און פֿלעגט אַלץ מאַכן מיט חן; „וואָס ווילן נאָך די פֿאַסקודנע שמשטעס האָבן פֿון מיר?“ ווי זאָגט מען עפעס; ני דיי ני ליי²¹, וואָס מאַכסטו, יענטע־פעניע, נאָך, מחילה, מיט דער מאַנאַריע? ²² הנינט וועט די „פֿאַסקודנע שמשטע“ האָבן די גדולה, אַז איר שיינצע וועט גיין אין שול אַרײַן אין יענטע־פעניעס שטערן־טיכל, מחילה. וואָס שווינגסטו, אהרן? ממה נפשך, אַ זיווג איז דאָך, מחילה, מן השמים!

אהרן שמש מיט די טריפֿנדיקע אויגן טוט אַ קוק אויף זײַן ווייב שרה און אויף שיינצען, זעט ער, אַז ביידע ווילן דעם שידוך. טוט ער אַ מאַך מיט דער האָנט:

— נו, ר' שלמה, אַז ס'איז באַשערט, משונה, לייגט אַנך אַרײַן דריבען.

דער מלמד שלמה בעשעכעס האָט זיך טאַקע אַרײַנגעלייגט, און ס'איז געוואָרן תנאים, צו מזל, ראש־חודש אָדר זאָל זײַן די חתונה.

שיינצע האָט קיין חשבון פֿון געלט ניט געוואוסט, דעריבער האָט זי ניט פֿאַרשטאַנען, אַז פֿון ריש זהובים נדן־געלט, באַם מען וועט ליינען אויף אַ שטערן־טיכל, וועט עס, מן הסתם, ניט אַזוי

²⁰ פֿאַרשטאַנדיקער מענטש. — ²¹ גיב נישט און ביל נישט. — ²² פֿאַרעם, מאַגיר.

גרויס זיין, ווי גיטעלע ר' גבריאלס שטערן-טיכל. האָט זי שוין אַנגעקלעפט אין קעמערל אַ שטיקל שפיגל תיכף נאָך די תנאים. זי זאל זיך דרינען אַנקוקן נאָך דער חתונה אינעם גרויסן שטערן-טיכל. דערווייל איז זי אַ פּלה.

שרה די שמשטע האָט געהאַט גרויס הנאה. אַ מאָל זאל זי אויך קאַנען זיין די מחתנתטע, אַ מאָל זאל מען איר אויך זאָגן מזל-טובֿ. ניט אַלץ, זי זאל זאָגן אַיטלעכן מזל-טובֿ. און פֿון דער נקמה, יענטע-פעסיעס שטערן-טיכל זאל אַנקומען צו איר שיינצען, דער „פּאַסקודנער שמשטעס“, שיינצע וועט גיין דרינען, איז זי שוין געוואָרן ברייטער ווי לענגער.

אהרן שמש, אַ קלוגער ייד, האָט אַלע נגידים בשעת זיי האָבן אים געזאָגט „מזל-טובֿ, אהרן“, געענטפֿערט (ניט אַ שיינעם דאַנק): — מזל-טובֿ אײַך, איר וועט דאָך חתונה מאַכן, קומט אײַך דער מזל-טובֿ, משונה. איך וועל נאָך זיין אַ שמש בני אַנך, צונויפֿ-נעמען דאָס געלט אויף דעם נדן און אויף קליידערלעך, משונה.

דער חתן מיכל בעלפֿער האָט שכל געהאַט הנאה צו האָבן, אַז ער האָט געזען, ווי די שיינע שיינצע איז נאָך שענער געוואָרן און ווערט וואָס אַ טאַג שענער און שענער. ער האָט שיינצען זייער ליב געהאַט, און זי האָט ערשט נאָך די תנאים אַנגעהויבן איר מיכלען זייער ליב צו האָבן, כאַטשע אין אַזאַ שטעטל (איך האָב אַרויסגעכאַפט, האָט ניט פֿאַראַיבל) — אין אַזאַ שטאַט ווי לוי האָ-יאַפּאָלי טאָר אַ חתן מיט אַ פּלה ניט פֿיל שמועסן, נאָר דורך דעם אויסרייד, אַז ער וויל זי אויסלערנען ציפֿער, חשבונען (מהיכאַ-תיתי, עס קאָן אַמאָל צו נוץ קומען), — האָט אהרן שמש געזאָגט), פֿלעגט מיכל אַלע טאַג צו קומען. אויב ער מיט איר האָבן גע-ציפֿערט, ווייסט מען ניט — געשמועסט האָבן זיי אַוודאי ווי אַ קלוגער חתן מיט זייער אַ שיינער פּלה האָבן געדאַרפֿט.

4

אין דער שטאָט לויהאַיאָפּאַלי איז עשרה בטבת (שנת תקע"ב) א גערודער. פֿון איין עק שטאָט צו דער אַנדערער לויפֿן אַלטע און יונגע יידן און וויבֿער, און קליינע מיידלעך אַפֿילו לויפֿן ווי בשעת אַ שריפֿה. מען לויפֿט, מען יאָגט זיך, מען דעריאָגט איינער דעם אַנדערן. אַ טייל לויפֿן שווינגנדיק און אַ טייל ריידן און מאַכן, ווי מען קלינגט מיט דער צונג און מיט די ליפֿן.

— עס פֿאַרלויפֿט זיך ניט. אַזאַ הולטיי! אין קיין שום שטאָט טרעפֿט זיך ס'ניט.

— נאָר אין לויהאַיאָפּאַלי מוז זיך אַזעלכעס טרעפֿן, רחמנא יצילנו.

— ס'איז באַשערט, די שטאָט לויהאַיאָפּאַלי זאָל האָבן עגמת-בֿש.

— אַזאַ הולטיי, אַזאַ הולטיי! דער אייבערשטער זאָל משמר ומציל זיין.

— קום גיכער, געשווינד, לאָמיר הערן וואָס דער עכברוש וועט זאָגן.

— נאָר אַפּשמייסן און פֿון דער שטאָט אַרויסטרייבן.

— איך וויל אים אַנקוקן, דעם היילטיי, אין זיין טריפֿע פֿאַרציפֿעראַ²³.

— וואָס האָט געזאָלט זיין דער שטאָט זאָל נאָר צו זיין קאָפּ אויסגיין.

— אַ שטאָט, כ'לעבן, לויהאַיאָפּאַלי! אין לויהאַיאָפּאַלי קאָן זיך אַזעלכעס אויך טרעפֿן.

— אַזאַ פּושע ישראל! פֿאַר צייטן וואָלט מען אַזאַ רשע פֿאַר-שטיינט.

²³ (שפּעט-לשון) פּרצוף, טריף פּנים.

דאָס וואָס דאָ איז געזאָגט געוואָרן, האָבן צען יידן דורך אַנאַנד גערעדט און געזאָגט, אַלע אין איינעם, איטלעכער באַזונדער, טאַקע לויפֿנדיקערהייט, סאַפֿנדיקערהייט, אין איין אָטעם, אַ טייל מיט אַ האַלבן אָטעם.

מיט אַ מאָל ווערט פֿון אַלע זינטן אַ געשריי:

— אָט איז ער, אָט איז ער, אָט פֿירט מען אים!

— גוט, גוט. ביידע הענט אַרונטערגעבונדן. צוויי קהל־שמשים...

גוט, מיט פֿבֿוד, ווי אַזאַ הולטז שטייט־אַן.

— לאָז ער וויסן, דער עכברוש, לאָז ער ניט עסן אין אַ טעניט. אַזאַ מיכל מצבֿה האָט געמיינט, מען וועט אים ניט כאַפֿן. — ניין, אַ מפה! איידער די שטאַט זאָל פֿאַרשוואַרצט ווערן, קימפעטאַרינס זאָל עס, חס־ושלום רייסן, בעסער ווער דו, מיכל מצבֿה, אויסגעריסן.

— אַבי ס'איז שוין פֿברהסיא, וועט עס דער שטאַט ניט שאַטן.

— קוקט נאָר, ווי ער גייט אַזוי, גלייך, טאַקע ווי אַ מצבֿה.... אַ

מצבֿה זאָל מען אים שוין גיך און באַלד שטעלן!

אַ מפה אים! אים אַ מצבֿה שטעלן? ניט דערלעבן זאָל ער

עס. אַזאַ הולטז איז קראַנק צו ליגן אונטער אַ פֿלויט, ווינט־ווינט,

העט וויינט פֿונעם בית־עלמין?

דאָס האָבן ווידער עטלעכע מענטשן געזאָגט, געשווינד גערעדט;

נאָר שוין ניט געלאָפֿן ווייל די שמשים מיט מיכלען גייען דאָך ניט

לויפֿנדיק, געבונדענערהייט האָט מען מיכל מצבֿה געפֿירט אין

קהל־שטוב אַרנין, באַגלייט פֿון דעם לוי־האַיאַפֿאַלער עולם.

אין קהל־שטוב זינען געזעסן דריי ראשי־קהל (אָדער קאַהאַל־

נעט רופֿט מען זיי אויף רוסיש: יידן האָבן אין די שטעטלעך זיי

גערופֿן אויף דעם אַלטן נאָמען פֿרנס־חדשים).

ר' טוביה בילענקיס, אַ ייד אַ לאַנגער, אַ מאַגערער, מיט אַ

רויטער, לאַנגער באַרד. כאַטשע די ליפֿן זינען פֿאַרשמאַכט, האָט

דאָס פנים פֿאַרט געפֿלאַמט, אפֿשר ווייל דרויסן איז ווינטער קאַלט,

אינעם קהל־שטיבל איז געווען הייס, וואַרעם, דערצו האָבן זיך

אַנגעשטופט פֿיל מענטשן. ר' אַבֿרהאַםל וועלעס, זייער אַ גראַבער, אַ קליינער, מיט אַ שיטער גרוי קליין בערדעלע, אין אַ צעריסענעם קאַפֿטן, מיט ביזע צוויי מיאוסע אויגן. און ר' איציק זאַיקע, אַ יד פֿון אַ יאַר פֿוֿפֿציק, מיט זייער אַ לאַנגער באַרד, געטיילט אויף צוויי העלפֿטן, כמעט ווי צוויי בערד. אין ביידע פּאות זענען קאַל־טענעס; ניט גרויס, ניט קליין איז ער, אַנגעטאַן אין אַ לאַנגן געשטעפטן ברישלינק²⁴ און געגאַרטלט מיט אַ נשאר פֿון אַ גאַרטל. די דריי זיצן אַרום אַ טיש; ר' טביה בילענקיס גאַנץ אויבן אָן, די אַנדערע צוויי פֿון ביידע זענען.

ווי מען האָט מיכל מצבֿה אַרענגעבראַכט, שטופן אים די צוויי שמשיש צו צום טיש.

— גיי־צו, דו, בחור! עסן עשרה בטבֿת קאַנסטו? האָבן מיר דיר פּסדר אַנגעטאַן דיר אַהער צו קהל צו ברענגען, און קהל זאָל לעבן וועט הייסן דיר נאָך מער כבֿוד אַנטאַן.

דער עולם, וואָס איז דאָ געווען אין קהל־שטוב, האָבן אַלע אַרויסגעלאָזט אַ געלעכטער אויף עטלעכע מינוט.

אַלע בליבן שטיל, אַז מען זעט ר' טביה וויל עפֿענען דאָס מויל. ר' טביה בילענקיס זאָגט אַבער גאַר אַ קליין ווערטעלע:

— אַכברוש איינער! פֿאַר וואָס האָסטו דאָס ניט געטאַן אַן אַנדערן טאַג, ניט אין אַ טענית, איט וואָלט קהל דערוויל אַ טרונק געטאַן גוטן מעד?

ביידע אַנדערע קאַהאַלעס האָבן לכתחילה ניט פֿאַרשטאַנען דאָס גלייכע ווערטל; ערשט מיט אַ מינוט שפעטער האָט ר' איציק זאַיקע אַרויסגעלאָזט אַ געלעכטער:

— ס'סטייטש, אַז־א־ ד'דער ב'בחור ז'זאָ־זאָ־זאָל גע־גע־ווען ניט־ניט אין אַ־אַ טענית פֿ־פֿ־פֿרעסן, וואָלט דאָך קהל נ'ניט־ניט־ניט גע־גע־געזעסן... האָ?

דער עולם האָט געלאַכט, נאָר דאָס ביטערע היקען האָט קאַליע

²⁴ אַן אייבערשט מענערש מלבוש, איבערן העמד און אַרבע־כּנפות.

געמאַכט. ר' אברהםמעלע וועלעס טוט זיך אַ טאַפּ ביים קליינעם בערדל און זאָגט מין אַן ערנסטער העוויה:
 — וואָס? מיר וועלן אים שענקען, חלילה? אונדזער טרונק וועלן מיר אויף דער נאַכט טאָן, טאַקע. ער האָט ניט געוואָלט, טאַקע, וואַרטן ביו אויף דער נאַכט, פאַקע, מיר וועלן טאַקע פאַקע יאָ וואַרטן, טאַקע.

מיכל שטייט אין געהאַקטע ווונדן, נאָר פֿאַרט טוט ער אַ זאָג:
 — איר זייט אַוודאי גערעכט, איך האָב אַ גרויסע עבירה געטאָן. נאָר ביי אונדז, יידן, איז דאָ אַ שולחן ערוך, שטייט דאָרטן אַרויס-געשריבן, וואָס פֿאַר אַן עונש עס קומט פֿאַר איטלעכע עבירה. כאַטש איך בין ניט קיין למדן, ווייס איך, אַז פֿאַר אַזאַ עבירה קומט ניט בינדן, קומט ניט שופֿך דם צו זיין אַ מענטשן, אפֿשר...
 ער, מיכל, וואָלט געווען ווינטער געזאָגט, טוט ר' טביה בילענ-קיס אַ געשריי מיט כּעס:

— תּרבות, שגן! איט, פּושע ישראל, איט, איך וועל דיר, איט, ווייזן, איט, ווער עלטער איז, איט.
 ר' וועלוול וועלעס מאַכט גאָר אַן עק דעם קהלס פּסק און הייבט-אַן גאָר מיט „חלילה“:

— מיר שיקן דעם בחור מיט צוויי שמשים פאַקע אַוועק צו ר'... דעם... דעם צדיקס זון קאַן, חלילה, אַוועקפֿאַרן פֿון לוי-האַיאָ-פּאַלי און זאָל קיין געלט ניט מאַכן, ווייל די שטאַט איז הינט זייער געפֿאַלן טאַקע. דערצו האָט ר'... פאַקע ערשט געמאַכט געלט. נו, האָ? נו, קאַן נאָך דעם צדיקס זון, חלילה, האָ, ברוגז אַוועקפֿאַרן פֿון לוי-האַיאָפּאַלי, חלילה, האָ, לאַמיר דעם בחור הייסן טאַקע אַניי-דערלייגן צען גילדן אויף אַ טרונק, און, חלילה, די שמשים ניט צו פֿאַרגעסן, פאַקע, מוז ער זיי געבן צו האַלבע גילדן איטלעכן. נאָר גיב שוין, בחור הולטני, אַהער צען גילדן און זיי מסלק די שמשים טאַקע. שמשים, פֿירט אים אַהין צום צדיקס זון טאַקע, און זאָגט, טאַקע, קהל האָט געהייסן, ער זאָל מיט אים מושווה ווערן. האָ, חלילה, דעם צדיקס זון זאָל ניט אַוועקפֿאַרן, חלילה, ברוגז.

אַן געלט חלילה, פֿון לוי־האַיאָפּאַלי, חלילה. איידער ר' איציק האָט געהיקעט און איידער ר' בילענקיס האָט גע־איט־איט־עט, איז ר' אַבֿרהאַמל פּאַקע־טאַקע צוגעגאַנגען צו מיכלען. דער איז טאַקע ווי אַ מצבֿה געשטאַנען געבונדן די הענט. האָט ער אים אָפּגעבונדן די הענט און הייסט זיך געבן צען גילדן.

מיכל דאַביוועט געלט און איז מסלק צען גילדן דעם קאַ־האַלנע ר' אַבֿרהאַמלען, און נאָך אַ וויסן גילדן די שמשים. שכל האָט ער געהאַט חוץ דעם נאָך אַ גרויניקע אַרניצורוקן דעם בית־וינ־שמש יחזקאל, פּדי ער זאַל אים ניט ווידער בינדן און זאַל מיט אים גיין דורך אַ הינטערגעסל צו ר'.... דער אַנדער שמש, לייב, דער בלינדער אויף איין אויג, זאַל ניט זען. יחזקאל האָט פֿאַר־שטאַנען.

אזוי האָט זיך געעקט דאָס קהל־זיצן, און די צוויי קהל־שמשים יחזקאל מיט לייבן, האָבן געפֿירט ניט־געבונדן מיכל בעל־פֿער, אַ כאַפּ אין דער זיט אַרנין, אַוועק מיטן הינטער געסל, געשווינד אַוועק צו ר'... דעם....

דער עולם איז מיט פֿונעם טענית, אַ טייל — אין דרויסן צו שטיין איז עס ווינטער ניט גוט, (ס'איז) דערפֿרירן צו ווערן. דע־ריבער זינען נאָר אַ פֿופֿציק מענטשן געלאָפֿן צו ר'... גאַספּידע, וווּ ער שטייט־אַנין. די איבעריקע זינען צעגאַנגען ווי זאַלץ אין וואַסער. יאָ הנאה פֿון קהלס פּסק, ניט הנאה — אַבי עס האָט זיך עפעס געטאַן און עס טוט זיך נאָך אין לוי־האַיאָפּאַלי.

5

ר'... דעם... ער רבֿס, דער וואָס איז אַצינד געקומען קיין לוי־האַיאָפּאַלי געלט מאַכן ²⁵ ר'... האָט נישט געקענט קיין נגלה ²⁶

²⁵ ריך ווערן. — ²⁶ (אַ קבלה־באַגריף) אויפּגעדעקט.

(ווי דער פֿאַטער איז געווען אַ למדן, האָט דער זון... ניט געוואָלט לערנען יונגער־הייט און האָט פּאַפּראָסטע ²⁷ ניט געקענט, נעבעך, גאַר לחלוטין ניט). נסתר ²⁸ (דאָס הייסט קבלה בני חסידים) האָט ער, פּשיטא ניט געקענט. אַפּילו דאָס ביסל פּלוידערן, וואָס אַ חסידישן רבינס אַ זון הערט זיך אָן פֿון קינדוויזן אָן, פּדי מיט דעם אַפּצוקומען אַ שלוש־סעודות שבת, דאָס האָט ער אויך ניט געקענט. פשוט איז פשוט. ער איז געווען אָן אַלע זאַכן נאָר דעם... ס אַ זון. ניט מער. עפּעס אַנדערש צו ווערן האָט דער ר'... ניט געטיגט אַדער ער האָט ניט געוואָלט האָרעווען, שווער אַרבעטן. צו שטעלן זיך פֿאַר אַ משרת אַדער פֿאַר אַ שאַפֿער ²⁹ אין אַ דאָרף — דאָס האָט ער געמיינט — שטייט אים גאַר נישט אָן (כאַטש אונדזער גמרא זאָגט: פשוט נבֿלה בשוק ואל תצטרך לבריות ³⁰, דאָס הייסט, אַפּילו אַ שינדער צו זיין, אַבי ניט צו דאַרפֿן, מען זאָל אים צדקה געבן. דאָס ווילן די לייט ניט וויסן). דעריבער איז ער אַרומגע־פֿאַרן פֿון איין שטאָט צו דער אַנדערער, און פֿון איין שטעטל צום אַנדערן: — גיב געלט, ר'... ווייל ער איז דעם... רבֿס זון.

פֿאַרט האָט דער ר'... עפּעס געטאָן, וואָס אַלע חסידישע רביים טוען. ער האָט געלייגט און ליגן געזאָגט אויף אַן אַנדער מאָדע. ניט קיין מופֿתים האָט ער פֿירגעזאָגט — ער, ר'... האָט מעשיות דערציילט. מעשיות פֿון ר'... זיין זיידן, האָט ער דאָך געהאַט זעק און טאַרבעס פֿול צו דערציילן. אַזעלכע משונהגע מעשיות, וואָס שטייען גאַר נישט אינעם ספֿר... (שבֿחי הבעש"ט) (וואָס אַ ליניצער שוחט, ר' בער, האָט צונויפֿגעזאָמלט פֿון אַלע ליגנערס פֿון זיין דור אויפֿן... [בעל שם־טובֿ] און פֿונעם... וועגן צו זאָגן און האָט עס געדרוקט, איידער ר'... האָט אַנגעהויבן צו מעשהנען. די גרעסטע ליגנס האָט דער ר'... דערציילט מיט ערנסטע פֿרומע העוויות, גלייך ווי ס'איז אמת און ס'וואָלט זיך געטראָפֿן, ביים...

²⁷ פשוט. — דאָס באַהאַלטענע, דאָס סודותדיקע. — ²⁹ וואָלדמעסטער.
³⁰ (פּסחים קי"ג, ע"ה) אַמר רב: פשוט נבילתא בשוקא.

די מעשיות, עטלעכע און צוואַנציק, האָט ער אומעטום נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און ווידער אַ מאָל אַלץ דערציילט. בשעת די טשאַטע ³¹ חסידים קומען זיך צונויף צו הערן די מעשיות דענסט־מאָל איז די צינט, וואָס די יונגע באַלעבעסלעך ווערבעווען זיך אַליין צו ווערן חסידים. כאַטש די עלטערע חסידים קענען שוין די מעשיות פֿון צען מאָל הערן, טאַקע פֿון דעם ר'...נ. איז דאָס ביי די יונגע צוציקעס גאָר אַ נייע זאַך. מאַכן זיי משונהנע העוויות (יאַ פֿאַרשטאַנען, ניט פֿאַרשטאַנען, געשיקט זיך עס אַזעל־כעס צו גלייבן אָדער געשיקט זיך ניט — ר'... אַליין, דעם... [בעל־שמש] אייניקל, האָט עס דערציילט, איז עס אמת, און דער, וואָס זאָל, חס־ושלום, ניט וועלן אַלץ אָננעמען פֿאַר מוזמן, דער איז אַן אַפיקורס).

די טשאַטע חסידים און די יונגע באַלעבעסלעך גיבן אָבער גאָר ניט קיין געלט, אָדער ווען זיי געבן יאָ אַ קליינע מטבע, קלעקט דאָך דאָס ניט ר'...נ. טראַגט ער אָפּ די מעשיות אַהיים צו די נגידים, דאָרטן די סחורה אָפּצולייגן, מען זאָל אים גרויסע מטבעות געבן. אַ טייל גיבן געלט, אַבי אים פטור צו ווערן, ניט צו הערן די חלשות מעשיות. אַ טייל ווערן פֿאַרשוואַרצט און מוזן אויסהערן, דערנאָך געבן געלט ר'...נ.

אין קאַמענעץ איז דער ר'... געזעסן ביי איינעם אַן עושר, ר' משה בלאַנק, שפּעט ביי נאַכט מיט זינע מעשיות דערציילן. דער ר' משה בלאַנק האָט אים שוין געגעבן אַ פֿאַר קערבלעך. ר'... דער־ציילט אָבער ווייטער און ווייטער. ס'איז שוין געווען נאָך האַלבע נאַכט. אַלע האָבן געוואָלט זיך לייגן שלאָפֿן. ער וויל אָבער גאָר ניט אויפֿהערן. האָט איינער אַ קלוגער אַ זאָג געטאָן:

— און מכוּח דער מעשה האָט איר, ר'... ניט געהערט, אַ פנים?

— וואָס, וואָס, וואָס פֿאַר אַ מעשה? — פֿרעגט דער ר'... ער

³¹ (באַליידיקנדיק) מחנה, באַנדע.

האַט געמיינט, אַט וועט ער דאָ האָבן אַ פֿרישן ליגן, עפעס אַ פֿרישע מעשה פֿונעם... [בעל־שם]. דאָס קאָן אים טויגן אין זיין קראָם אַרײַן:

— זאָגט זשע, ר' קרובֿ, וואָס פֿאַר אַ מעשה?
 — איר ווייסט ניט? — זאָגט דער קלוגער שפעטער — איר ווייסט ניט, ר'... די מעשה מיט דעם דיד און דער באַביצע³², מיט די קינדערלעך, וואָס דער בער איז געקומען און האָט אַ פֿאַ... געטאָן, די טיר אַרויסגעשלאָגן? ס'איז דאָך אויך אַ מופֿת!
 דער גאַנצער עולם האָט זיך אַזוי צעלאַכט, אַז ר'... איז אַנטלאָפֿן געוואָרן. אַזוי איז מען זינער פֿטור געוואָרן בני ר' משה בלאַנק.

אַז מען ווייסט שוין ווער דער ר'... איז און וואָס ער איז, וועט מען ערשט פֿאַרשטיין, אַז דער קאַלטענעוואַטער פרנס־חודש־קאהאַלנע מיט זיין „טאַקע־פאַקע“, „חלילה“, האָט זייער רעכט גע־טאָן אַפֿצושיקן מיכל מצבֿה, מיכל בעלפֿער, וואָס האָט געגעסן אין אַ תענית, עשרה בטבֿת, צום צדיקס זון, צו דעם ר'... דעם רבֿס זון, צו ר'... ס'איניקל: אי די שטאַט וועט אים פֿאַרשפּאַרן געלט צו געבן, אי דער ר'... וועט דאָס האָבן געלט פֿון דעם הולטני פֿון דעם פּושע ישראל, ווי ער וועט מושווה ווערן מיט אים.

ווי שטייט־אַנן ר'...? בני שמערל טבֿיהס דעם קאהאַלנע. ר' טבֿיה בילענקיס אַ זון האָט זיין אַנפֿאַר, וואָס יידן שטייען־אַנן בני אים. קיין עושר איז דער שמערל טבֿיהס ניט פֿונעם ייִדישן אַנפֿאַר אין לוי־האַיאָפּאַלי. דערצו איז דער שמערל טבֿיהס טאַקע ר' איציק זאַיקעס איידעם. דעריבער האָבן עס ביידע מסכים געווען אויף דעם ר' אַבֿרהמל וועליס (וואָס קער־אַן אַ פֿעטער ר' איציק זאַיקעס ווייב) עצה, מיכלען אַהין צו שיקן אויף אַ פּסק.

איידער די שמשים ר' יחזקאל מיט לייבן האָבן געבראַכט מיכל בעלפֿער צו ר'...ג, זינען עטלעכע שוין פֿריער געקומען פֿאַר־

³² מיטן זיידן און מיט דער באַבען.

סאָפעט צו לויפֿן, זאָגן די בשורה, אָ אַט פֿירט מען אים, דעם בחור, און ר' ... האָט געזאָגט מיטן לשון, ווי ר' אַברהם וועלעס האָט געגעבן צו פֿאַרשטיין, פֿון דעסט וועגן שיקט ער אים פֿון קהל אַהער, פֿדי ער זאָל געלט מאַכן.

דערצו דאַרף מען אַפֿילו קיין צייט ניט צו פֿאַרשטיין, אָ ר' ... האָט דאָס פֿאַרשטאַנען, ער דאַרף דאָ געלט נעמען. נאָר אַזאָ עס־ האַרץ ווי ר' ... ווייסט דאָס ניט, וואָס עס קומט פֿאַר אָן עונש פֿאַר דער עבירה עסן אין אַ תענית. געהערט האָט ער, אָ עשרה בטבת איז אַפֿשר איינער פֿון די אַרבע תעניתים. האָט ער, ווי אַלע עס־הארצים, געמיינט, דאָס הייסט האַרבע תעניתים. און ער, ר' ... מוז זייער שטאַרק זיך אָנגעמען די האַרבע תעניתים קרויודע. ער מוז דאָס באַווייזן, אָ ער איז נאָך פֿרימער פֿון גאַנצן קהל. האָט [ער] ביי זיך אַפּגעקלערט, אָ ער מוז דאָ שאַרף שמועסן, פֿברט דער בחור, זאָגט מען, האָט געלט. איז דאָך אַוודאי גענייטיק צו מאַכן אַ גרויסע וואַרע³³, מיט העוויות, ער זאָל זיך דערשרעקן.

ר' ... איז אַ דין ידעלע מיט אַ ווייטער אַרמיקע, אין אַ פּיאָס גרעדיטירן אַלט זשופּיצל מיט אַ סטראַקע³⁴, אָן אַ גאַרטל. זעט מען אַרויס דעם טלית־קטן דעם לאַנגן. ער זיצט אויבן אָן בנים לאַנגן הילצערנעם פּראַסטן טיש, אויף אַ באַנק אַ דעמבענער, אַ קישעלע פֿון צייץ אונטערגעלייגט. אויפֿן טיש ליגט פֿאַר אים אַפֿן אַ זוהר. ער קוקט־אַרײַן אינעם זוהר און ווייס וואָס דאַרטן שטייט (ווי ר' ... זאָגט), ווי דער פּרה־האָן ווייס וואָס עס שטייט אין דעם בני אָדם, אַדער ווי דער פֿלעדערוויש ווייס וואָס די קרעטש־ מערקע זאָגט אין קוימען אַרײַן די ברכה.

ווייל דער גאַנצער זוהר איז אויף גוייש לשון (ניט לשון קודש — ייִדיש), אויף כאַלדייש לשון, איז זייער, זייער שווער זיך צו שטויסן, וואָס די ווערטער באַנצטן אויף ייִדיש. חוץ לזה,

³³ אַנשטעל, פּאַראַד. — ³⁴ קאַפּאַטקע מיט ווייטע זאַקן.

האַט מען דרינען אומישנע פֿאַרדרייט די נעמען, כמעט טאַקע כדי
 ניט איטלעכער זאָל וויסן וואָס מען מיינט, אַ פּראָסטער ייד, אָז
 ער וויל וויסן אויב דאָס איז אמת, וויל איך, דער וואָס באַשרייבט
 די מעשה, זאָגן נאָר איין זאָך פֿונעם זוהר, וועט מען מיר מודה זיין,
 אַז ס'איז אַקוראַט אַזוי. למשל: דער זוהר רופֿט חכמה — פֿאַטער,
 און בינה — מוטער, ווייל מיט הבנה קאָן מען איין זאָך פֿון דער
 אַנדערער ממציא זיין. דעריבער טוט דער זוהר אַ בניט, און רופֿט
 שוין גאָר ניט חכמה און בינה, ניין, ער רופֿט שוין די ביידע
 אבא (דאָס הייסט דער פֿאַטער) ואמא (דאָס הייסט די מוטער),
 אָדער גאָר דער ונקבֿא, (דאָס הייסט, אַ זכר מיט אַ נקבֿה). נו, ווי
 זאָל אַ מענטש, וואָס ווייס ניט די שפּרינגערישע פֿאַרדרייעכצן,
 וויסן, וואָס דער ונקבֿא ³⁵ באַטייט?

דערפֿון קאָן מען זיך משער זיין אויף דעם איבעריקן. דע-
 ריבער רופֿן אַלע חסידים דעם זוהר — דער זוהר הקדוש אָדער
 קבלה, ווייל דאָ ווערן אַלע גלניך הייליק. ער קוקט-אַרין אָדער
 ער זאָגט זוהר, און קיינער וועט אים ניט אַפֿפֿרעגן דרינען. ער זאָל
 האָבן פֿאַר זיך אַ גמרא אָדער אַן אַנדער יידיש ספֿר, וואָלט
 עמעצער געקאָנט קומען פֿרעגן: «רבי, דו זאָגסט, דו ווייסט וואָס
 אויפֿן הימל טוט זיך. אָנו, זאָג מיר דעם פּשט אין דער גמרא
 אָדער אַ האַרבן תּוספֿות. קאָנסט ניט? ביסטו אַ פּראָסטער ליגנער.»
 דער זוהר מעג זיין צוגעמאַכט אָדער אָפֿן, פֿאַר ר' ...נ איז
 גאָר גלניך. פֿון חן וועגן טויג צום שווינדל, דער זוהר זאָל ליגן
 אָפֿן, און ר' ... קרעכצט און קוקט-אַרין. קרעכצן קאָן ער זייער
 וויל אויסנווייניק.

אין שטוב ווערט שטיל-שאַ, אָז דער מיכל בעלפֿער איז אַרין-
 געקומען. די צוויי שמשים שטאַרקען מיכלען אַרויף צו ר' ...נ,
 און זיי בלינבן פֿון ווינטנס שטיין. אַלע גלאַצן מיט די אויגן אויף

³⁵ (תרגום אונקלוס, אין בראשית א, כ"ז) זכר און נקבה.

ר' ...ג, וואָס ער וועט דאָ זאָגן און וואָס אז ...ס אייניקל, דעם
...ער רבֿס אַ זון, וועט טאָן.

ר' ... טוט אַ מאַך־צו דעם זוהר און קוקט קלוימערשט גאָר
ניט אָן דעם מיכלען. נאָר די שמשים טוט ער אַ פֿרעג:

— וואָס האָט איר מיר געבראַכט דעם רשע אַהער צו מיר?
מנן זיידע און מנן טאַטע האָבן גענוג געטראָגן די גאַנצע וועלט
אויף זייערע פלייצעס.

יחזקאל שמש גייט־צו און לייב, דער בלינדער, שטעלט זיך
הינטער יחזקאלען.

— רבי, אין לוי־האַיאָפּאַלי, רבי, האָט זיך נאָך אַזאַ מעשה
ניט פֿאַרלאָפֿן אַזאַ מעשה. איז קהל געזעסן קהל... וואָס שטאַר־
קעסטו מיך, בלינדער הונט? איך קאָן ברוך השם שמועסן איך...
(דאָס האָט יחזקאל אין מיטן געזאָגט צו לייבן). מילא, רבי, האָט
קהל געזאָגט קהל, אַז אַזאַ גרויסער גוטער־ייד גרויסער איז גראָד
אין לוי־האַיאָפּאַלי... לייב, איך וועל דיר געבן אַ פֿליאַסק, וועט דיר
דאָס אַנדערע אויג אויך אַרויס דאָס אַנדערע אויג... וויל קהל, רבי,
וויל קהל, איר זאָלט אים געבן אַ פסק איר, צי פֿון דער שטאַט
אַרויסטרייבן פֿון דער שטאַט, און פֿונעם שידוך אים מיט אהרן
שמשעס מיידל אים אָפּ... לייב, איך זאָג דיר נאָך אַ מאָל איך,
אַז דו זאָלסט מיך ניט שטאַרכען דו. איך קאָן, ברוך השם, שמועסן
איך. מיר דאַרף מען די צונג ניט פיקן מיר... און פֿונעם חדר,
ווי ער איז אַ בעל־פֿער אין חדר, אים אַוודאי.

יחזקאל האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס איבעריקע, כאַפט זיך
אָן ר' ... מיט ביידע הענט בני ביידע פאות אַפּשטייענדיק מיט אַ
ווילד־פֿרומען געשריי:

— סטנטיש אַזאַ רשע זאָל זיין אין אַ חדר, ווי ייִדישע קינ־
דערלעך לערנען? רבּונו־של־עולם, קודשא בריך הוא, האָב רחמנות
אויף ייִדישע קליינע קינדערלעך! אַזאַ רשע זאָל לערנען מיט דניגע
ייִדישע קינדערלעך? ניין, ניין, איך הייס ניט, בשום אופֿן ניט.
אוי און ווי געשריגן! אַן ערלעכן יידנס אַ טאַכטער זאָל נעמען

אַזאַ פּושע, אַזאַ רשע? ניין, ניין, איך הייס בשום אופן ניט. ניין, ניין, בשום אופן ניט, ניין, איך הייס ניט...
דער ר' ... וואָלט זיך ווייטער צעברענט און אפּשר געהייסן פֿון דער שטאַט אויך אַרויסטרייבן, האָט ער זיך דערמאַנט, אַז מען דאַרף געלט נעמען. איז ער געבליבן אַ מינוט שטילשווינגנדיק און אַ קוק געטאַן אויף מיכלען.

מיכל דער קלוגער האָט זיך תּיכף געשטויסן און טוט זיך אַ נעם צום געלט־בניטעלע, וואָס הענגט ביי אים אויפֿן האַלדז, און טוט אַ ווייניג דעם ר' ... (ווי איינער רעדט: אַט איז עס, וואָס דו ווילסט, ר' ...) דערביי זאָגט ער:

— רבי! דער שמש האָט אייך ניט דעם אמת געזאָגט. קהל, זאָל לעבן, האָבן מיך צו אייך געשיקט, אייך צו בעטן, איר זאָלט ביי מיר נעמען אויף אַ פּדיון. פֿאַר מײַן עבֿירה בין איך שוין גענוג אָפּגעקומען חרפות און בושות. זאָגט, רבי, וויפֿל זאָל איך אייך געבן אויף אַ פּדיון? איך האָב אַכט יאָר געהאַרעוועט אויף מײַנע עטלעכע גראַשן, קהל האָב איך און געגעבן צען גילדן אויף אַ טרונק, זאָגט, רבי, מיט רחמנות: וויפֿל זאָל איך אייך געבן אויף אַ פּדיון?

דאָס גאַנצע זאָגעכץ האָט מיכל גיך און זייער געשמאַק אָפּ־געזאָגט אין צוויי מינוט.

ר' ... האָט ניט קיין צייט געהאַט זיך מיט צו זיין און מיט אַ גרויסן שווערן פֿרומען קרעכץ זיך צוריק אויף דער באַנק אַ זעץ געטאַן, אָפּגעלאָזט די פּאות. נאָך אַ קרעכץ און נאָך אַ קרעכץ. דערנאָך טוט ר' ... אַ זאָג:

— רשע! אַזוי פֿיל, וויפֿל דיין נאָמען באַטרעפֿט, אַזוי פֿיל גילדנס זאָלסטו געבן ר' ... ס׳איניקל אויף פּדיון. הערסטו, רשע? : שמערל טביהס כאַפט אַ קריינדל און באַחשבונט, טוט אַ זאָג:
— אַקוראַט הונדערט גילדן! — און טוט זיך אַ קער צו מיכל בעלפֿער — צייל, בחור, און מאַך קיין העוויות ניט. עס וועט ניט פֿעלן, כּלעבן, דו האָסט מזל, וואָס דו הייסט נישט נתן, וואָלסטו.

געמוזט געבן ש"ק זהובים. גיב גיכער, ווייל דו הייסט מיכל, אויף דין טריף מול, נאָר הונדערט גילדן.

מיכל בעלפער זעט, אַז ר' ... קוקט שוין זייער שטאַרק און וויל שוין די הונדערט גילדן אַ שלעפּ טאַן, הייבט ער אָן מיט אַ רחמנות-פנים צו בעטן:

— רבי, לאָז גענוג זיין האַלבע גילדן, ווי מען גיט פורים כּוּפֿר־נפֿש־געלט³⁶ צו האַלבע גילדן כּל־עבן, כּה־אָב, נעבעך, זייער שווער געהאַרעוועט אויף מיינע...

ר' ... ווערט אין פעס:

— גיסטו, רשע, ווי ר' שמערל האָט באַחשבונט, תּיכּף, איז גוט, אַז ניט — וועל איך...

מיכל זעט די שפּיל איז פֿאַרן טיטוול: אַזאַ ר' ... האָט ליבער געלט פֿון רחמנות. טוט ער מיט אַ ביטער האַרץ אַ צייל שמערל טביהס אין די הענט אַרײַן און קלינגט אומישנע מיט איטלעכן גילדן בשעתן ציילן. ער האָט געהערט, אַז פּראָסטע פּויערים בײַ אַ פֿור האַלץ קוײַפֿן העלפֿט דאָס קלינגען מיט געלט בעסער אויס־צודינגען, און ציילט־אַפּ נאָר נײַנציק גילדן.

ער טוט אַ קוק צו ר' ...

— רבי! אַיָא, די צען גילדן, וואָס קהל, זאָל לעבן ... נעמט איר אָן? זיי האָבן דאָך אײַך געשיקט דעם פּדיון, אַיָא, רבי? בײַ ר' ... האָט טאַקע דאָס קלינגען געפּוועלט, אַז ער האָט געשוויגן. האָט שוין שמערל צוגענומען די נײַנציק גילדן, ניט מער.

נאָר ר' ... האָט, חוץ דעם געלט, עפּעס צו באַברעמען³⁷ די גאַנצע זאַך אַ זאַג געטאַן מיט אַ פֿרומער העוויה.

— אַ האַלב יאָר נאָך אַנאַנד זאָל מען אים ניט אויפֿרופֿן און ניט צולאָזן צו קידוש־לבֿנה, הערט איר, רבותים? מיכל בעלפער, איז נעבעך, אַוועקגעאַנגען מיט אַ שווער

³⁶ אויסלייזגעלט. — ³⁷ מאַכן אַן אַנשטעל.

האַרץ און מיט אַ גרינג בייטעלע. שפעטלעך איז שוין געווען, און ביי אַ תענית-טאָג שלעפט מען די נאַכטשטערן (אָדער ווי אַנדערע רופֿן, די בראַנפֿן־שטערן, וויל אַז שטערן שטייען, מעג מען אַ טרונק בראַנפֿן טאָן) ביי צינטנס אַרויס. איז דער עולם געגאַנגען איטלעכער זיין וועג.

ר' ... האָט דערטאַפט אַזאַ באַרג געלט. אַזוי פֿיל מאַכט ער ניט אַפֿילו אין פֿיר שטעט, האָט ער נאָך דער וועטשערע תיכף געהייסן אַנגשפּאַנען די פֿור און אַוועקפֿאַרן ווינטער לנגן, ווינטער מעשיות דערציילן. ניט גיך וועט זיך אים אַזאַ מעשה טרעפֿן, ווי אין לוייהאַיאַפּאַלי.

די שטאַט לוייהאַיאַפּאַלי האָט געהאַט וואַכן לאַנג צו ריידן און צו שמועסן פֿון מיכל מצבֿהס מעשה. ווערטלעך, גלייכע ווערטלעך זינגען געפֿלויגן אויף מיכלס תענית און אויף זינגע טענות. אהרן שמש האָט צעריסן די תנאים.

ר' שלמה בעשעכעס האָט אַן אַנדער בעלפֿער צוגענומען. וואָס איז פֿון מיכל מצבֿה געוואָרן, וועלן מיר שפעטער וויסן.

6

ניט ווינט פֿון לוייהאַיאַפּאַלי, אַ מניל פֿון דער שטאַט, האָט געהאַלטן דוד סמיק אַן אַרענדע פֿון אַ גרויס דאַרף נימיעווקע, וואָס האָט געקערט צום לוייהאַיאַפּאַליער שר.

דער דוד סמיק האָט געהאַט אַן איין־איניציקע טאַכטער, אַן אויסגעגעבענע, וואָס דער איידעם, אַ גוט קינד, זיַנוועלט, דעם אַסטערער מגידס אַן איניקל, האָט אים געקאַסט זייער פֿיל געלט, איז געזעסן און האָט געלערנט, און איין־איניציק יינגל נפֿתלקע, אַ יינגל פֿון אַ יאַר פֿופֿצן, זייער אַ מיאוסער, אַ געשטופלטער

בחור, אַ נאַר און אַ גרויסער עס־הארץ. אַפֿילו דאוונען האָט ער
ניט געקענט.

מלמדים פֿלעגט מען צו האַלטן און אַ בעל־פֿער אַוודאי, נאַר
נפֿתלקע האָט ניט געוואָלט לערנען. אפֿשר, מען זאָל אים געווען
שלאָגן און נייטן, וואָלט נפֿתלקע געמוזט לערנען. איז אָבער דוד
סמיקס ווייב, ברייַנע־דאָבריש, געווען די גרויסע בריה צו דער
אַרענדע (אַז מען האָט געזאָגט, נאַר דורך איר האָט דוד סמיק די
צען טויזנט רענדלעך זיין אייגנס. ווען ניט זי, וואָלט ער ניט
געהאַנדלט מיט אַקסן און וואָלט אַפֿילו ניט געטויגט אַ קאַץ אָן
עק צו פֿאַרבינדן. נאַר זי, נאַר ברייַנע־דאָבריש). זי, די מוטער,
האָט ניט געלאָזט אַ ריר טאָן נפֿתלקען. ער איז ביי דער מאַמען
דאָס אויג אין קאַפּ, אַ בן־יחיד.

אַז אַזאַ נפֿתלקע איז עלטער און עלטער געוואָרן, און איז
גאַנצע טעג ליידיק אַרומגעגאַנגען מיט אַלע קאַליקעס דאָרף־
שקצים (ווייל די געזונטע פּויערישע קינדער אַרבעטן אויפֿן פּריץ,
נאַר סײַדן אַ קאַליקע גייט ליידיק), איז ביי אים געווען אַ ווילער
משא־מתן, אַז אַ ראַטע סאַלדאַטן זינען אָנגעקומען אין דאָרף
אַרײַן. ער איז מיט די סאַלדאַטן גאַנץ פֿרי אַרויסגעגאַנגען צום
מושטיר הינטערן דאָרף און איז געגאַנגען זען, ווי מען לערנט
באַזונדער איטלעכע סאַלדאַט דעם נאָמען פֿונעם קייסער זאָגן און
דער קייסערינעס, מיט אַלע דעם קייסערס קינדערס נעמען, און
דעם הויפּט־גענעראַלס נאָמען אויסנווייניק צו קענען נאָכזאָגן, ווי
מען פּוצט די בייקסן, די קנעפלעך פֿונעם מונדיר. אומעטום איז
נפֿתלקע געווען.

די פּויערס זינען אים געווען גאַר אַ ווילע זאָך. ער האָט
געבראַכט פֿלעשלעך בראַנפֿן פֿון דער היים, מען זאָל אים לאָזן
קלאַפּן אויף דער פּויע אַ ביסל מיט די שטעקלעך. די אַפֿיצירן
און אַלע סאַלדאַטן האָבן געקענט נפֿתלקען ביים נאָמען, און ער
האָט זיי אַלע שאַריתן געטאָן.

זיננועלע דער אידעם האָט געזען, אַז שבת אַפֿילו איז נפֿתלקע

ניטאָ צום דאוונען, ניט צום עסן. וווּ איז ער? ביי די סאלדאָטן. שפעטער איז ער געקומען, האָט אים די מוטער געגעבן צו עסן, און ער איז באַלד צוריקגעלאָפֿן זען, ווי מען שערט די קעפּ ביי די סאלדאָטן.

אומישנע איז ר' זיננוועלע געגאַנגען שבת פֿאַר מנחה איבערן דאַרף און האָט געזען נפֿתלקען גיין מיט צוויי שיקסעס און מיט אַן אָפֿיצירס קנעכט, זייער טרוד צום קאַפּיטאַן פֿון דער ראַטע, און, ווי עס האָט אַ פנים געהאַט, איז נפֿתלקע ניט ניקטערן געווען און האָט גערעדט מיאוסע ווערטער מיט די שיקסעס. נפֿתלקע האָט מחמת טרדות³⁸ און מחמת בראַנפֿן אין קאַפּ דעם שוואַגער זיננוועלע נישט געזען. אַחוץ דעם האָט זיננוועלע געזען ביי נפֿתלקען אַרויסשטעקן אַ פֿלעשל בראַנפֿן פֿון דער קעשענע, [און] אין אַ דאַרף טאָר מען שבת ניט טראַגן.

זיננוועלע האָט שבת-צו-נאַכטס אַרײַנגערופֿן דעם שווער, ר' דוד סמיק, מיט דער שוויגער בריינע-דאַבריש און זיין ווייב ביילצען, צו זיך אינעם שטיבל, וווּ ער איז געזעסן און געלערנט. דאָ האָט זיננוועלע אַלע דריי דערציילט, וואָס ער האָט דעם שבת געזען פֿון נפֿתלקען און האָט מיט אַזאַ לשון און מיט אַזאַ וויינענדיק קול גערעדט, אַז זיין ווייב ביילצע און אַפֿילו די שוויגער בריינע-דאַבריש האָבן אַנגעהויבן צו וויינען. דוד סמיק, דער שווער, האָט געטענהט, אַז נאָר דאָס ווייב, נאָר די מוטער איז שולדיק.

זיננוועלע, דער קלוגער למדן, האָט פֿאַרשטאַנען, אַז פֿון דעם „דו ביסט שולדיק, נאָר דו ביסט שולדיק“ וועט קיין רפֿואה צו דער מפה ניט זיין, און פֿון דעם, וואָס בריינע-דאַבריש שלאָגט זיך מיט ביידע קולעקעס אין קאַפּ אַרײַן, וועט נפֿתלקע ניט ווערן קיין אַנדער מענטש. דערצו האָט, נעבעך, זיין ווייב ביילצע, אַ מעוברת ווייבל, אַנגעהויבן צו חלשן, און מען האָט זי קיים-קיים דערמינטערט.

³⁸ פֿאַרנומענקייט.

אַז ס'איז אַ ביסל שטילער געוואָרן, האָט זיננוועלע געבעטן דעם שווער מיט דער שוויגער, זיי זאָלן זיך אַנידערזעצן נעבן ביילצען, וואָס מען האָט זי אַנידערגעלייגט אויף זיננוועלעס בעטל. — הערט זשע צו! — זאָגט זיננוועלע מיט אַ פֿריילעכער העווייה — איך האָב נאָך אַ רפֿואה, ווי אַזוי איר זאָלט אַרויסראַטען ווען אַנער בן-יחיד, נאָר איר מוזט מיר צוזאָגן, מיך תיכף צו פֿאַלגן.

די שוויגער, בריינע-דאָבריש, שפּרינגט-צו צום אידעם מיט אַ האַלדזן און מיט אַ געבעט:

— יאָ, טאַקע, דו בישט הננט און אימידאָר, צאנצילאָמיש, אַ גוט קינד, צאנצילאָמיש, זאָג פֿון די שייפֿערס, וואָס מען זאָל טאָן, צאנצילאָמיש. איך וועל דיר אַוועקגעבן מנן שטערן-טיכל, דאָש גרוישע. ראַטעווע מיך, צאנצילאָמיש, וויי איז דער מאַמען, אַך איז דער מאַמען, צאנצילאָמיש.

— גוט, וואָס איר ווילט אַנער שטערן-טיכל אַוועקגעבן. נאָר ניט מיר. איך וויל ניט! — זאָגט זיננוועלע — דאָס שטערן-טיכל זאָלט איר געבן אַנער בן-יחיד, און נאָך זעקס הונדערט קערבלעך נדן-געלט זאָלט איר אויך געבן אַנער בן-יחיד, און לאָמיר פֿרי אַ פֿאַר טאָן אין שטאַט אַרנין. ווי מען האָט דאָנערשטיק דערציילט פֿון דער שטאַט, האָט דער אהרן שמש זייער אַ שייך מיידל. איר האָט דאָס געהערט די מעשה פֿון ר' ... פסק די תנאים צו צערניסן? איז דאָך דאָס מיידל אַצינדערט ניט קיין פּלה. נו, לאַז זי ווערן נפֿתלקעס פּלה. כאַטש מנן זידן איז אפֿשר קיין פּכוד ניט געווען צו זיין אַהרן שמשעס מחותן, נאָר כדי ער זאָל ניט ווערן, חס ושלום, מאַציקס מחותן, מוז מען דעם שידוך טאָן... (בריינע-דאָבריש וויל עפעס זאָגן). איך בעט אַנך, שוויגער, שווינגט און הערט מיך אויס אין גאַנצן. אַז אַנך וועט קשה זיין, וואָס טויג צו אַזאָ שידוך אַ גרויסער נדן און אַזאָ גרויס שטערן-טיכל, מוז איך אַנך זאָגן, אַז די שטאַטלינט זינען גאָר קיין נאַראַנים נישט. אויערן און אויגן האָבן זיי אויך, אונדזער נפֿתלקעס חפֿצות ווייסט מען

אין לוי־האַפּאַלי בעסער ווי איר וויסט. זיי האָבן געהערט אַוודאי מער ווי איך האָב געזען. אַנצוקוקן אונדזער נפֿתלקען איז אַ שטאַט־מאַן אַ מִבֿין, וואָס אין אים שטעקט. דער אהרן שמש וויל אויך האָבן אַן איידעם, וואָס זאָל כאַטש אַ ביסל קענען לערנען, און דאָס מיידל, כאַטש אַ בית־מדרש־שמש אַ מיידל, וויל אַ שיינעם חתן. איך האָב געזען דאָס מיידל אומישנע, בשעת איך בין געפֿאַרן אַנומלט יאַרצייט האָבן אין שטאַט אַרנין. אַ יפֿת־תּוואר, זייער, זייער אַ שיינ מיידל, און גאַר קיין נאַר נישט, ווי מען האָט מיר דער־ציילט. מיר איז נאָך דענסטמאַל אינגעפֿאַלן, אַז פֿאַר נפֿתלקען וואָלט זי געקאַנט זיין אַ רפּואה. ער וועט דעם שיינעם מיידל צוליב ווערן אַ סטאַטעק... (דוד סמיק שאַקלט מיטן קאַפּ: יאַ!) נאַר זי איז שוין געווען אַ כלה פֿאַר דעם מיכלען. אַצינדערט, אַז דער שידוך איז צו נישט געוואָרן, מוז מען תּיכף זאָגן צום אַלעם ערשטן, אַז זעקס הונדערט קערבלעך און אַנער גרויס שטערן־טיכל דערצו — דאָס איז אַזאַ לאַקאַמע זאָך (דוד סמיק שאַקלט מיטן קאַפּ: יאַ!). אַז אהרן שמש מיטן ווייב און דאָס מיידל וועלן אויך אַזוי מאַכן מיטן קאַפּ: יאַ! ווי דער שווער מאַכט...

— צאנצילאַמיש, מושטו, מנין קינד, מיט אונדזש פֿאַרן אין סטאַט אַרנין. איך וועל דיך פֿאַלגן. ביילצע, נעסאַמע מנינע, דו בלייב אין קרעצמע, צאנצילאַמיש, וועט דאָך דריי־פֿיר טאַג גע־דויערן, וועשטו די האַדניעש געבן הירז און מעל און צו קוואַרט בראַנפֿן. אַיא, דוד? (דוד סמיק שאַקלט מיטן קאַפּ: יאַ!) זיננוועלע טוט אַ שאַקל מיטן קאַפּ:

— ניין! איך זאָג, מען זאָל טאַן דעם שידוך און תּיכף חתונה מאַכן. ניט אַפּלייגן די חתונה בשום אופֿן ניט. ביילצע לאַז טאַקע אין דער היים בלייבן, איך וועל נאַר אַזוי לאַנג בלייבן מיט אַנך אין שטאַט, ביז דער שידוך וועט זיין. די חתונה וועט איר מאַכן אַן מיר. איך קאַן ביילצען ניט לאַזן אין דער היים גאַנצע אַכט טעג, ביי אַזאַ צייט, ווי זי איז אויף דער צייט. אַפּלייגן די חתונה טאַר מען ניט. איר זייט דאָך אַ קלוגע, דאַרפֿט איר שוויגער, צו

פֿאַרשטיין, אָז בײַ אַזאַ שידוך מוז מען גיך חתונה מאַכן. אַ תירוץ איז דאָ, אַז איר האָט ניט קיין צײַט, אָז איר האָט אַקסן אויסצורייכטן און קאַנט ניט איבערלאָזן דאָס דאָרף אַליין. דאָס וועל איך אין די רייד אַלץ אויספֿענען, אָז עס זאָל רעכט זײַן... (דוד סמיק שאַקלט מיטן קאַפּ: יאָ!) מיר בלײַבט נאָך אַ גרויסע אַרבעט. ביילצע וועט מיר אויך מוזן העלפֿן אונדזער נפֿתלקען חשק צו מאַכן צו פֿאַרן. ער וועט ניט וועלן אַוועקוואַרפֿן זײַנע מאַסקוויטער. ביילצע מוז לויבן דאָס שײַנע מיידל, וואָס מען רעדט אים פֿאַר אַ פֿלה, און איך וועל זאָגן, אָז צו אַזאַ ווילן שידוך מוז מען תיכף פֿאַרן אין שטאַט אַרײַן טאָן, כּדי אַן אַנדערער זאָל זי ניט אַוועקכאַפֿן, נו, בלײַבט דאָס אַזוי? זאָגט!

— צאנצילאַמיש, זאָלשטו מיר מאַרין־ימים־זײַן, מײַן זײַג־וועלע שערצע. ער איז דאָס אַבער נאָך ניסט געקומען, צאנציל־לאַמיש, וועל איך מוזן סיקן דעם סטאַריז⁸⁹ אים זוכן. וויי און פֿינטשטער איז דער מאַמען, צאנצילאַמיש, האָ ווי זאָגשטו, דוד? ער איז נאָך ניסטאַ?

ביילצע טוט אַ געשריי:

— שאַ, אַט הער איך זײַן קול אין דרויסן.

נפֿתלקע קומט־אַרײַן אין אַ ראַצעמאַרן זשופּיצל מיט אַ סטראַקע אינעם שטרײַמל, נאָר שטיקער פֿונעם זשופּיצל זײַנען אָפּגעריסן, פֿונעם לײַב געריסן, און דאָס שטרײַמל איז פֿון דער בלאַטע אויס־געשמירט. מיט אים קומט אַ שיפורער סאַלדאַט, וואָס רײַסט און טשעפעט זיך אין אים. דער סאַלדאַט זאָל ניט שיפור זײַן, וואָלט נפֿתלקע ניט געקאַנט אַנטלויפֿן, נאָר ווײַל ער איז שטאַרק שיפור, האָט אים נפֿתלקע געקאַנט שלעפֿן ביז אַהער.

— וואָס וויל, צינצילאַמיש, וויי איזש דער מאַמען, דער מאַש־קוויטער פֿון דיר, נפֿתלקע? — פֿרעגט ברײַנע־דאַבריש דעם בן־יחיד, — און פֿינטשטער איזש דער מאַמען?

⁸⁹ הויזהיטער.

כאַטש נפֿתלקע איז אויך אַ ביסל ניט ניכטער געווען, נאָר דאָס ביטערניש, וואָס דער סאַלדאַט ריכטט אים אַלץ און ריכטט אים ווייטער נאָך שטיקער ווייניג פֿונעם זשופּיצל גראָד דערצו פֿאַר דעם שוואַגער זיננוועלעס אויגן (פֿאַר דעם שוואַגער זיננוועלע האָט ער מער דרך־ארץ געהאַט ווי פֿאַרן פֿאַטער מיט דער מוטער), דאָס האָט נפֿתלקען גאָר ניכטער געמאַכט. ער רעדט ווי אַ פֿאַרשעמטער: — ווייט איך וואָש ער וויל דער סיקעריסקע, ער זאָגט, איך האָב ביי אים געגנבֿעט אַ מעסן קנעפל, וואָש קאַשט אַ גילדן, זאָל מיר די הענט אָפּגענומען ווערן, אויב איך האָב עש גענומען? סלאָגט ער מיך און סלעפט מיך צום כיעל־כעבל⁴⁰. סוין פֿון אַ סאָ⁴¹ סלעפט ער מיך און ריכטט מיך.

— זיננוועלע איז געשווינד געפֿאַלן אויף אַן עצה און זאָגט: — שוויגער, גיט דעם שיפור מאַסקוויטער אַ גילדן, וואָס איז, נעבעך, נפֿתלקע שולדיק, אַז אַ שיפור טשעפעט זיך צו אים מיט אַ בילבול? דאָס זשופּיצל איז בלויז אַן אַלט זשופּיצל, אַ חרפה פֿאַר נפֿתלקען, איר וועט דאָך אים בלויז מאַכן נייע ווילע מלבושים, אַז ער ווערט מאַרגן, אימירצעשעם, אַ חתן? טו־אויס, נפֿתלקע, דאָס צעריסענע זשופּיצל. פֿע, ס'איז ניט שייך, אַ נגידס אַ זונדל, וואָס דאַרף מאַרגן תנאים שרייבן, זאָל זיך פֿאַרען מיט אַ שיפורן מאַס־קוויטער.

דוד סמיק שאַקלט מיטן קאַפּ פֿון ווייניגס, נפֿתלקע זאָל ניט זען, צו זיננוועלען, ווי איינער זאָגט: זייען קלוג! און גייט מיט בריינע־דאַברישן אַרײַן אין דער קרעטשמע. דעם סאַלדאַט שלעפט ער מיט זיך אַהין, בלייבט זיננוועלע מיט בייצען און נפֿתלקען איבער אין שטיבל.

ביילצע טוט נפֿתלקען אַ צי אין אַ זייט, און זיננוועלע זעצט זיך לערנען בנים טיש; פלומרשט ער הערט נישט און ווייסט נישט פֿון וואָס דער ברודער מיט דער שוועסטער שמועסן, זי רעדט

⁴⁰ (פֿאַרדרייט, לצניש) פעלדפעבל, אונטער־אַפיציר. — ⁴¹ שעה.

אין אים אַרײַן מיט אַלע כוחות, און ער, נפֿתלקע זאָגט אַלץ:
 — בײַלצע־קאַפּײַלצע, ש'איז אַ ליגן, ווריאַש⁴², בײַלצע־קאַ־
 פּײַלצע, ש'איז אַ ליגן. אַזאַ סײַן מײַדל, וואָס טוט זי אין לױהאַ־
 יאַפּאַלי?

בײַלצע רעדט און רעדט, דערנאָך טוט זי אַ זאָג הױך:
 — פֿרעג דיר אים, זײַנוועלען, אַיאָ, זײַנוועלע, דעם שידוך
 מיט דעם סײַנעם מײַדל רעדט מען אים?

זײַנוועלע גײַט־צו צו נפֿתלקען און גײַט אים אַ גלעט:
 — אַך איז מיר! אַזאַ נפֿתלקע, אַזאַ פֿאַטער אָן עושרס אַ זון,
 מיט זעקס הונדערט קערבלעך נדן, און די מאַמע וויל דעם בן־
 יחידס פֿלע אַוועקגעבן איר שטערן־טיכל, דאָס גרויסע שטערן־
 טיכל, — פֿאַר וואָס זאָל דאָס שײַנע מײַדל אים נײַט נעמען? אַז
 נפֿתלקע וועט מיך אַ בעט טאָן, פֿאַר איך מיט אים אין שטאַט אַרײַן.
 דער שווער מיט דער שוויגער אויף אַ באַזונדער בריטשקע, וועל
 איך מיך אַרײַנגלייגן, דער שידוך זאָל זײַן, און טאַקע תּיכּף די
 חתונה. נאָר דײַך, בײַלצע, וועל איך נײַט מיטנעמען, ווײַל דו קריגסט
 דײַך מיט אים. נו, בעטסטו מיך, נפֿתלקע?

— ווי אַזוי בעטן אים? — זאָגט נפֿתלקע — אַז דו ווילשט,
 נעם זי נײַט מיט, זי וועט סעלטן, די פֿלע, און געסעדיקט לאָש זי
 דאָ זײַן. אַיאָ?

— אין שטאַט — ענטפֿערט זײַנוועלע — וועט מען תּיכּף
 מאַרגן, אײַמירצעשעם, שיקן צום קרעמער און נעמען אויף צוויי
 נײַע ראַצעמאַרענע זשופּיצלעך און אויף אַ ראַדזיווולקע⁴³ אויך.
 — און נײַע פֿלודערן, לאָש זײַן געלע — זאָגט נפֿתלקע, —
 מיט גוטע קנעפֿלעך, וווּילע...

— פֿאַרשטייט זיך — זאָגט מיט אַן ערנסטער העוויה זײַנעלע
 — דער שנײַדער וועט פֿאַרשוואַרצט ווערן, אַז ער וועט נײַט מאַכן

⁴² זאָסט ליגן. — ⁴³ זײַנע קאַפּאַטע.

געלע פלודערן און אַ געלן אַרבע־פּנפּות, ווי צו אַ חתונה אַ נגידס אַ זונדל שטייט־אָן.

— און ספּאַגל־נניע קאַזלאָווע ⁴⁴ סיך מיט ספיצן, אַיאַ, זנין־וועלע? צו אַ חתונה מאַכט מען מיט צוועקעש סיך מיט ספיצן קאַזלאָווענע. אַיאַ? — זאַגט נפּתלקע.

— גיי דו, נפּתלקע, לייג דיך שלאָפּן, ווייל מיר דאַרפּן גאַנץ פּרי אויפּשטיין פּאַרן אין שטאַט אַרנין. אַז איך וועל זנין אין שטאַט, וועל איך דיר תּיכּף לאָזן מאַכן קאַזלאָווע שייך. דער שוסטער וועט פּון מיר האָבן אַ שוואַרצן סוף, ער מוז מאַכן נפּתלקען מיט דער מאַדע וויילע שייך. דו וועסט ניט טאַרן אַ וואָרט זאַגן, ביילצע, ווייסטו פּאַר וואָס, נפּתלקע? אַנו זאַג.

— ווייל די מנין וועלן איר צעעשן די יופּעס ⁴⁵, וואָרן זי איז מעובּערעש ⁴⁶ זאַגט נפּתלקע.

— נאַר איינער! — גלעט זנינוועלע נפּתלקען — בעסער זאַג, ווייל מיר וועלן זי ניט מיטנעמען אויף די תּנאים און ניט אויף דער חתונה. לאָז זי דאָ בלייבן, אַיאַ? נפּתלקע טוט אַ לאַך.

— לאָז זי דאָ זנין אין נימיעווקע. מיר וועלן זנין אין לוי־האַיאַפּאַלי אויף דער כאַשענע ⁴⁷. אַיאַ, מיך וועשטו מיטנעמען, זנינוועלע?

דער קלוגער זנינוועלע האָט אַלץ וויל אויסגעפּירט. פּאַר געלט איז דער פּרנס־חודש טביה בילענקיס מיט זנין זון שמערל טביהס באַלד געוואָרן שדכנים.

אהרן שמש מיט זנין ווייב און זייער מיידל שיינצע, די זייער שיינע שיינצע, זנינען געקומען צו שמערל טביהס, דאַרט וווּ דער חתן איז אינגעשטאַנען מיט זנין פּאַטער און מוטער. און זנינוועלע האָט זיך געשאַסטעט ⁴⁸ און געוואָרפּן אויף אַלע זנינען; מיט שנני־

⁴⁴ לעדערנע. — ⁴⁵ בליווקעס. — ⁴⁶ טראַגעדיק. — ⁴⁷ חתונה. — ⁴⁸ פּראַ־טעסטירט.

דערס, קרעמערס און שוסטערס. האָט ער געלאָזט מאַכן פֿון נפֿתלקעס וועגן זשופּיצלעך און געלע פּלודערן און קאָזלאָווע שיד. נאָר מיט אַ תּנאי: מען זאָל בני נאָכט ווי בני טאָג גייען און פֿאַרטיק מאַכן אויף דינסטיק.

שיינצע האָט אַ קוק געטאָן אויף דעם גרויסן שטערן־טיכל, נאָך אַ גרעסערס ווי גיטעלע ר' גבריאלס. דאָס שטערן־טיכל וועט זיין אירס, און זי וועט גיין דעריבען. דער חתן מעג זיין אַ שטומער אָפּילו, פֿאַרגעסט זי אין דער מינוט, וואָס זי זעט דאָס רייכע גרויסע, שיינע שטערן־טיכל. אהרן שמש און שרהן איז אוודאי וווּיל. שיינצע איז שוין אַן עשירות. חוץ דעם איז נפֿתלקע אַ בן־יחיד בני זאָאָ געזונטן טאָטן, וואָס האָט אפֿשר צען טויזנט רענדלעך זיין אייגנס. דערצו באַשניט זיננוועלע אָפּילו נאָך אַ מיאוסערן חתן.

נפֿתלקע גייט אַלע מאָל און גיט אַ קוק אויף דער זייער שיינער שיינצען און גלייבט זיך אַלץ ניט, אַז דאָס שיינע מיידל וועט ווערן זיין פּלה און באַלד טאַקע זיין ווייב. ער פֿאַרבייסט מיט די ליפּן און זאָגט אַלץ שטילערהייט צו דער מוטער ברנינע־דאָבריש:
— ארוואָ, מאַמע, איז עש אַ סיינע, אַוואָ, סייך, ווי היישט זי, מאַמע, די סיינע? זאָג סוין, נו, זאָג סוין מאַמע, נו, זאָג סוין!

**

ס'איז דאָך ווינטער, איז באַלד נאָכט געוואָרן. דאָ בני שמערל טבֿיחס, האָט מען געדאוונט מנחה ומעריב. שמערלס ווייב און די מוטער אירע האָבן דאָך אין צווייען אַ שמחה: אי שדכנות נעמען די מאַנען, אי דאָ וועט מען מאַכן אַ וועטשערע מיט תּנאים, ובפֿרט, ווי ר' זיננוועלע זאָגט, זאָל תּיכף אַ חתונה אויך זיין.

אהרן שמש וועט ניט מאַכן די רייכע חתונה. ווער דען? טאַקע דאָ אין דער גאַספּידע⁴⁹ וווּ די מחותנים שטייען־אין. בני שמער-

⁴⁹ אַכסניה.

לען וועט מען פֿאַר ברענע-דאַברישעס געלט מאַכן אַ שאַרפֿע
חתונה. בײַ אַזאַ חתונה וועט מען פֿאַרדינען נאָך אַ מאָל.

צו די תנאים האָט שמערל אָנגעגרייט אַלע כּלים, וואָס מען
דאַרף: אַ חזן און אַ שול-שמש, טינט און אַ פען און צוויי בויגן
פּאַפּיר, טעפּ אויף צו ברעכן אויך.

דעם גרויסן עושר, ר' גבריאל גיטעלעס (זי האָט מען גערופֿן
גיטעלע ר' גבריאלס, און אים גבריאל גיטעלעס. ווייל ער איז אַן
אויפֿגעקומענער עושר, האָט ער ניט קיין טאַטע-מאַמע, און ניט
קיין שווער-און-שוויגער, צו הייסן נאָך עמעצן פֿון זיי) — ווייל
זיננוועלע האָט מיט אהרן שמש אָפּגעשמועסט, מען זאָל בײַ אים,
בײַ ר' גבריאל גיטעלעס, אַינגלייגן דעם גדן זעקס הונדערט
רענדלעך — האָט אים ר' טביה אַליין אויך געבראַכט אַהער צו
די תנאים.

אויף דעם חתן אָדער אויף דער כּלה פֿרעגט קיינער ניט. די
מחותנים, און דער גדן און די תנאים און די חתונה איז דער
עיקר. אַזוי ווי דאָ האָט מען מער געגעבן ווי אהרן שמש וואָלט
געקאָנט זיך אַ מאָל אויסטראַכטן, איבער דעם זינען אַלע פֿריילעך
און שמוחה וששון. אפֿשר וואָלט דאָס מיידל שיינצע, מען זאָל זי
רעכט אַ פֿרעג טאָן — „וויילסטו דעם נפֿתלקען, ווי דו קוקסט
אים אָן, פֿאַר אַ חתן און פֿאַר אַ מאַן נעמען?“ — געזאָגט: „ניין,
ער איז אַ גראָבער, פּאַסקודנער יונג; איך וויל אים ניט מיט זיין
געלט און מיט זיין גרויסן שטערן-טיכל“. אַז מען פֿרעגט זי אָבער
ניט...

און עס ווערט אַ געפּילדער, אַ פֿריילעכער געפּילדער. מען
האָט ליכט אָנגעצונדן אין הענגליכטער, מען האָט אַ טישטעך
געלייגט אויפֿן טיש, דעם גרויסן דרירערנדיקן ליכטער אַנידער-
געשטעלט מיט דריי הויכע ליכט, און פֿלעשלעך מיט בראַנפֿן
שטייען אָנגעגרייט, טעלערס מיט אַינגעמאַכטס אויך. יידן קומען-
אָן אַלע מינוט, און נאָך און נאָך, מען ציילט אויפֿן טיש רענדלעך.

און מען רופט־צו אהרן שמש מיטן ווייב, מיט זייער מיידל צום טיש. ווער רופט? ר' גבריאל גיטעלעס אליין. ער אליין רופט זיי: — זעט, זינט זשע מוחל, ווי דער מחותן ר' דוד מיט זיין איידעם און ברענע־דאָבריש גיבן מיר זעקס הונדערט רענדלעך, רויטע רענדלעך, ביד שלישי, אויף אַ יאָר זאָל דאָס געלט זיין בני מיר אין די הענט, ביז ביידע צדדים וועלן דאָס געלט וועלן פֿון די קינדערס וועגן אַרויסנעמען — ער טוט אַ קוק אויף שיינצען און אויף נפֿתלקען, וואָס זיינוועלע ווייזט אויף אים — אַיך מיין איך, חתן־פֿלה, דאָס איז אַינער געלט, די זעקס הונדערט רענדלעך. זינט איר מרוצה? נו, איז אַ מזל־טובֿ לאַז גאָט געבן מיט מזל!

גלייך ער האָט נאָר געוואָרט אויף תשובה...

ווי אַ דונער האָט עס אַ זעץ געטאָן מיט די טעפ אין דער ערד אַרײַן, דערביי דאָס געשריי פֿון אַלע זינטן:

— מזל־טובֿ!

— מזל־טובֿ!

עס האָט פֿאַרטויבט די אויערן.

הערשעלע אַסטרופֿאָליער, דער ווערטל־זאָגער, האָט אַמאָל גע־זאָגט אַ טעם⁵⁰, פֿאַר וואָס שפּילן קלעזמער אויף חתונות: ווייל ס'איז ווי אַ ווערבעניק⁵¹: דאָס פֿידעלע שפּילט, אַ פֿלעשל בראַנפֿן שטייט אויפֿן טיש און מען טאַנצט, דעריבער מאַכט עס אַ חשק דעם, וואָס גייט־פֿאַרביי, שטייט ער צו אַ זעלנער צו ווערן. דאָ זאָל ניט זיין דאָס שפּילן מיטן טאַנצן, מיטן פֿלעשל בראַנפֿן — משוגע וואָלט עמעץ געווען צוצושטיין אַ זעלנער צו ווערן. אַקוראַט אַזוי וואָלט קיינער ניט געוואָלט חתונה האָבן, מוז מען לאָזן קלעז־מער שפּילן, און מען מוז מאַכן אַ טאַנץ, מיט אַ פֿריילעכן ליאַרעם — שפּרינגט מען אַרײַן און מען האָט חתונה.

בני שיינצען, בנים מיידל, איז אַוודאי געווען נאָר דער רעש און דאָס פֿריילעכע געשריי מזל־טובֿ, וואָס האָט זי געמאַכט פֿאַר אַ

⁵⁰ פֿשט. — ⁵¹ אַזאָ וואָס מ'ווערברט, מ'נעמט פֿאַר אַ זעלנער.

פּלה. דאָס גרויסע שטערן־טיכל האָט דעם ערשטן צי געטאָן און דאָס געפּילדער האָט דאָס איבעריקע געמאַכט זי פֿאַר אַ פּלה. נפֿתלקעס פּלה.

די תנאים האָט מען געשריבן. אַ וועטשערע איז געווען אַ גאַנץ גוטע. זיננוועלע האָט געהייסן, האָט די שוויגער געגעבן צען רויטע רענדלעך נפֿתלקען אין די הענט אַרײַן. איז זיננוועלע צוגע־גאַנגען מיט נפֿתלקען צו דעם שיינעם מיידל, צו דער פּלה שיינצע, און הייסט, נפֿתלקע זאל פֿון זײַן האַנט געבן דער פּלה דאָס געלט אַ מתנה. דערווייזל האָט זיננוועלע גערעדט מיט ווערטער:

— פּלה שיינצע, דאָס גיט דיר דײַן חתן נפֿתלי אַ מתנה. מזל־טובֿ אַנך ביידע. אפֿשר וועל איך ניט קאָנען זײַן אויף דער חתונה, ווייל מײַן ווייב איז אויף דער צײַט, מחילה (ער נעמט־אַרויס דרײַ רענדלעך פֿון זײַן קעשענע), גיב איך דיר פּלה, צו די הענט, מײַנע דרײַ רויטע רענדלעך אויף דרשה־געשאַנק. איר, ר' אהרן מחותן, — צו אהרן שמש, וואָס שטייט מיטן ווייב לעבן שיינצען, זאָגט זיננוועלע: — איר זײַט אַן ערלעכער יוד, איר וועט ניט פֿאַרגעסן אויסצורופֿן דרשה־געשאַנק פֿון מײַנעט וועגן, אַיאָ?
— נעם, שיינצע, נעם, נישקשה, שעם דײַך ניט! — זאָגט שױר די שמשטע — דאָס איז אַלץ דײַנס, ברוך השם, דײַנס און דײַן חתנס צו מזל.

אַרום האַלבע נאַכט איז מען זיך צעגאַנגען.

אהרן שמש מיט זײַן ווייב שױר די שמשטע און שיינצען האָט זיך מיט אַ נאַכט פֿריער אוודאי ניט געחלומט, וואָס היינטיקע נאַכט איז מיט זיי פֿאַר אַ גליק געוואָרן: „רויטע רענדלעך פּלוצעם, און אַזעלכע רײַכע מחותנים. מן הסתם איז דאָך שיינצעס מזל הויך אין הימל, האָז?...”

גאַנץ לוי־האַפּאַלי, פֿון איין עק שטאַט צו דער אַנדערער, אין אַלע ווינקעלעך אַפֿילו שמועסט מען פֿון דעם שידוך, אַלץ פֿון דעם גרויסן גליק, ווי דאָס מיידל איז גליקלעך:

פֿשוט, מען שיט זי אָפּ מיט גאַלד, מען גילדט זי אָפּ.

— ווער איז געווען דער משוגענער זאל גראַד אהרן שמש
מיידל אַנשלאַגן?

— פּלוצעם אַזאָ גרויסער אַדיר ווי דוד! ווער וואָלט מיט
אים ניט געטאָן? אַזאָ גרודע⁵² גאַלד נדן, און דערצו דאָס גרויסע
בריינע־דאָברישעס שטערן־טיכל! כילעבן, גבריאַל גיטעלעס וואָלט
אויך געטאָן מיט אים.

— אַ משוגענע וועלט! אַ גראַבער יונג. דוד סמיק! ער איז
דאָך ווי אַ שטומע בהמה. אַ שייך מיידל ביי אַ שמש איז ביי אים
אויך אַ גוטער שידוך. נאָר זי, זי, זי, די טויזנט־רוחותניצע
בריינע־דאָבריש. זי פֿירט דאָך די וועלט. וואָס איז אין איר אַרײַן
פֿאַר אַ שגעון?

— אַמער פֿרעגט דעם קלוגן זיננוועלע! ער איז דאָך אַ תּכשיט,
אַ למדן און אַ פֿרומער. זאָגט מען, אַז ער אַליין האָט געפֿירט דעם
חתן ביי דער האַנט צום שמש מיידל.

— כאַ־כאַ־כאַ! גיי קלער אַ וועלט, ווער ווייסט... לאַמיר בעסער
שווייגן.

— וואָס דען?

די אַלע געריידעכצן מיט די אַלע קשיות, ווי מיר ווייסן, זינען
ניט קשה. דעם תּירוץ ווייסט זיננוועלע. נאָר ער וויל בעסער די
קשיות זאָלן בלייבן, איידער ער זאָל אויסזאָגן דעם ביטערן תּירוץ,
אַז נפֿתּלקע איז קיין שיקסע אויך ניט ווערט. נאָר אַז מען וועט
אים חתונה מאַכן מיט אַזאָ שייך מיידל און מען וועט זי נעמען
אויף אייביקע קעסט אין דאָרף אַרײַן, וועט נפֿתּלקע ווערן אַ
סטאַטעק, ווייל זי וועט אים אין דער היים צוהאַלטן.

דינסטיק, אַז די זשופּיצלעך האָט דער שניידער אָפּגעבראַכט,
און געלע פּלודערן מיט קנעפלעך אויך, און קאָזלאָווענע שייך מיט
שפיצן, ווילע, מיט נאָך אַ סויבעלע⁵³ היטל דערצו, און דער
כלה אַ שפיגל מיט קראַמזעקלעך און סיטקעס און געלע יאַמפּערי־

⁵² קופּע. — ⁵³ פּוטערנע.

קעלעך⁵⁴, און אַ ברוסטטיכל מיט שפּאַניער גאַלד אויף פּלה-מתנות איז אַלץ פּאַרטיק געוואָרן, — איז זיננוועלע אַוועקגעפּאַרן צוריק אין דאָרף אַרײַן. דאָ האָט ער געבעטן ר' טביה בילענקיס מיט שמערל טביהס, זיי זאָלן מושטרעווען די חתונה, פּרײַטיק זאָל זײַן די חופּה. דעם שווער און די שוויגער האָט ער געבעטן, זיי זאָלן פּאָלגן טביהן און שמערלען מיט אַלע זאַכן, גלײַך ווי אים אַליין. דוד סמיק האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ יאָ און האָט געזאָגט (דאָס ערשטע מאָל, וואָס מען הערט פֿון אים אַ וואָרט):

— אַ סײַנענדיקע פּלה, אַ מיאושער חשן, ניסקשה.

ברײַנע-דאָבריש האָט צוגעזאָגט:

— פֿאַר געזונט, צאַנצילאַמיש, וועל איך חשונה מאַכן מײַן בן-יחיד, צאַנצילאַמיש. אַ סײַנעם דאַנק דיר, זיננוועלע, זע, צאַנ-צילאַמיש, די האַדײַעש⁵⁵ זאָלן די אַקשן פּילעווען. איך פּאָלג דײַן ראָט און דײַן עצה, צאַנצילאַמיש, געלט זאַלעווע איך ניסט, אַזוי ווי דו, זיננוועלע, היישט.

זיננוועלע איז געגאַנגען צו אהרן שמש זיך געזעגענען, ווי אַ מחותן, און מיט שרה דער שמשטע אַפּילו האָט ער זיך גאַר ליבלעך און פּרײַנטלעך געזעגנט:

— פֿרייט אײַך דאָ געזונטערהייט. זונטיק, אימירצעשעם, אַז איר וועט אַלע אַרויסקומען מיטן פּאַרפּאָלק צו אונדז, וועלן מיר ערשט אײַך אין נימיעווקע מאַכן אַ חתונה. זײַט געזונט.

— זײַט זשע מיר טאַקע געזונט.

דער פּלה האָט ער איבערגעלאָזט אַ רויט רענדל אַ נידזינע⁵⁶, און האָט איר מיט גוטע ווערטער געזאָגט:

— דו וועסט, ברוך השם, ניט האָבן וואָס צו זאָרגן. אַ בן-יחידס אַ ווייב, בײַ אַזאַ גרויס עשירות, וועט דיר אַוודאי גוט זײַן. אהרן שמש און דאָס ווייב און שיינצע האָבן ניט געקאַנט גענוג אים אַנווינטשעווען, זײַן ווייב זאָל גרינג איבערקומען.

⁵⁴ פּאַבריצירטע זעקלעך, האַרנעץ פּאַר ווייבער, שלייפלעך פּאַר קאַפּ-באַ-פּוצונג. — ⁵⁵ די וואָס האַדעווען. — ⁵⁶ לעצטגעלט (פּאַרן אַוועקפּאַרן).

— געזונטערהייט!

— פֿאַרט געזונט!

7

דאָנערשטיק איז געווען אַ חתן־מאַל. געטאַנצט און געהוליעט אין לוי־האַפּאַלי. דוד סמיק האָט דאָנערשטיק געמאַכט אַ מאַל־צייט פֿאַר אַרעמע לייט. געלט און עסן, אַז מען גיט אַרעמע לייט, ווינטשעווען זיי אַל דאָס גוטס.

פֿרייטיק איז געווען די חופּה. אַודאי געטאַנצט. „מזל־טובֿ!“ „מזל־טובֿ!“ פֿון אַלע זייטן. נאָר אויף שבת־צור־נאַכטס זאָל זיין די גרויסע וועטשערע, ווייל שבת איז שבת. ר' טביה און ר' שמערל טביהס האָבן אַלץ אָנגעגרייט. דאָס פֿאַרפֿאַלק טאָר מען ניט פֿירן באַלייגן, ווייל די חתונה איז געקומען אומגעריכט: „מיר זיינען דאָך דערויף יידן“...

שבת־צור־נאַכטס, קוים האָט מען הַבְּדֵלָה געמאַכט, איז פּלוצעם זיינוועלע געקומען צו לויפֿן — געטריבן די פֿערד צו דער פּגירה⁵⁷ — און איז אַרײַנגעלאָפֿן זיך סודען מיט דעם שווער און מיט דער שוויגער, מיט אַ פֿינצטערער העווייה.

אַלע דריי קומען־אַרויס פֿונעם אַלקער, וווּ מען האָט זיך גע־סודעט, און מען ווייסט נאָך ניט וואָס פֿאַר אַן עצה מען זאָל זיך געבן, אויב מען זאָל ר' טביהן דעם קאַהאַלגע פֿרעגן אַדער עמעצן אַנדערש, אַ געניטערן פֿון אים, מפּוח אַן עצה בעטן. אַלע דריי זיינען טרויעריק און ווי מַבּוֹלָבֵל.

קומט פּלוצעם אַרײַן דער קאַפּיטאַן־ספּראַוויניק⁵⁸ מיט דעסיאַט־ניקעס⁵⁹, און מיט סאַלדאַטן האָט מען אַרומגעשטעלט שמערלס שטוב. די טירן זיינען אַלע פֿאַרשטעלט, קיינעם ניט אַרויסצולאַזן.

⁵⁷ געהרגעט צו ווערן. — ⁵⁸ אַ פּאַליציי־שעף אין צאַרישן רעזשים. —

⁵⁹ אַן אַנפירער פֿון צען מענטשן.

דער קאַפּיטאַן־ספּראַוויניק האָט תּיכּף אַ כאַפּ געטאַן נפּתּלקען, דרײַ סאַלדאַטן זאַלן אים היטן, און צוויי דעסיאַטיקעס זאַלן צו־נויפּנעמען נפּתּלקעס זאַכן.

— וואָס טוט זיך דאָ, וואָס איז דאָ פֿאַר אַ פּלוצעמע זאַך?
דער קאַפּיטאַן־ספּראַוויניק נעמט טאַקע שטילערהייט געלט בײַ ברײַנע־דאַברישן און זאַגט־צו העלפּן. נאָר נפּתּלקען מוז ער אַוועק־פּירן מיט זיך.

חלש הין, חלש הער, ברעך די הענט, וויי, יאַמער — נפּתּלקען האָט מען מיט אַלע זײַנע זאַכן אַוועקגעפּירט. וווּהיין? אַ טייל זאַגן אין גאַראַד⁶⁰ אַרײַן, אַ טייל זאַגן גאַר אין דער גובערניע, גלײַך קיין זשיטאַמיר, און אפֿשר קיין קאַמענעץ. אַ טייל זאַגן צוריק אין דאַרף אַרײַן.

אַ גערודער, אַ געפּילדער, אַ געשושקערײַ, אַ געשמועסערײַ, וואָס — ווייסט מען נישט.

— לויהאַיאַפּאַלי איז אַ שטאַט.

— אין לויהאַיאַפּאַלי טרעפּן זיך אַלץ ווילדע זאַכן.

— די שטאַט האָט עפעס נײַס אַלע מאַל.

נאָך בײַ נאַכט איז זײַנוועלע מיטן שווער, אַוועקגעפֿאַרן צוריק אין דאַרף אַרײַן. ברײַנע־דאַבריש האָט מיטגענומען דעם קאַהאַלנע טבֿיה בילענקיס אויף אַ געדונגענער פֿור. אַוועקגעפֿאַרן אויף אַ גאַנצער נאַכט אין גאַראַד אַרײַן. פֿון דאַרטן וועט מען זען, אפֿשר וועט מען מוזן ווייטער פֿאַרן.

דער גרעסטער סוד שבסודות קומט־אַרויס נאָך נײַן חדשים: די ידענע ווערט געלעגן, אַז זי טראַגט דעם סוד נײַן חדשים. דעם סוד פֿון נפּתּלקעס אַוועקפֿירן איז מען דעם אַנדערן טאַג גע־וויר געוואָרן פֿון זכּריהן דעם חשובֿ בײַם קאַפּיטאַן־ספּראַוויניק. ער האָט עס אים אַבער ערשט אויסגעזאַגט, אַז מען האָט נפּתּלקען שוין געהאַט אַוועקגעפּירט מיט סאַלדאַטן.

⁶⁰ שטאַט.

נפֿתלקע פֿלעגט צו זיין בניִם קאָפיטאַן פֿון דער ראָטע, וואָס שטייט אין נימיעווקע, אַ היימישער און האָט אַלע שאַריתן געטאַן. איז דער גלח פֿונעם פֿאַלק פֿאַר פֿיר וואָכן געווען צו גאַסט בניִ דעם קאָפיטאַן און האָט אָנגעהויבן צו שמועסן מיט נפֿתלקען, ער זאָל זיך שמדן. האָט נפֿתלקע געזאָגט יאָ, ער וויל זיך שמדן, נאָר מיט אַ תנאי, ער זאָל ווערן אַ באַראַבאַנשטשיק⁶¹, אַ פּויקער. זייער גוט. דער גלח האָט געלאָזט אין קאָפיטאַנס קאַנצעלאַריע אָנשרייבן אַ פּאַפּיר, וואָס מען דאַרף צו אַזאַ זאַך. נפֿתלקע האָט זיך מיט ייִדישע אותיות אַזוי ווי געחתמעט. דער גלח האָט געהייסן צוויי אָפּיצירן פֿאַר עדות זיך חתמענען, אַחוץ דעם האָט מען נאָך אַ פּאַפּיר אָנגעשריבן, אַז נפֿתלקע בעט זיך פֿאַר אַ פּויקער צו גיין דינען דעם קייסער. נפֿתלקע האָט זיך נאָך אַ מאָל אַזוי ווי געחתמעט אויף ייִדיש. די בייִדע פּאַפּירן, פּראָשעניעס, האָט מען ערשט גע־דאַרפֿט ווייטער אַוועקשיקן, צו וועמען איטלעכס קער⁶². ביז די רעזאָלוציעס וועלן אָנקומען, האָט דער גלח אָנגעזאָגט, זאָל מען דאָס האַלטן בסוד. אַחוץ דעם האָט דער גלח געגלויבט דעם קאַ־פיטאַן פֿון דער ראָטע, ער זאָל השגחה האָבן, נפֿתלקע זאָל ניט ערגעץ אַוועקלויפֿן.

דרייַ וואָכן האָט דער קאָפיטאַן אַלע טאַג געזען נפֿתלקען בניִ זיך און בניִ די פּויקערס, וווּ ער לערנט זיך פּויקן. ערשט אויף דער פֿערטער וואָך, אַרום דינסטיק, האָט דער קאָפיטאַן אָנגעהויבן צו פֿרעגן:
פֿאַר וואָס זעט מען נפֿתלקען נישט? וווּ איז נפֿתלקע? וווּ איז אונדזער נפֿתלקע?

איז ער געווייר געוואָרן, אַז נפֿתלקע האָט גאָר חתונה אין לויִהאַיאָפּאַלי. דעריבער האָט ער געמוזט פֿאַרן אָפּזוכן דעם קאַ־פיטאַן־ספּראַוויניק, וווּ ער איז אַרומגעפֿאַרן אין די דערפֿער פּעקלעך כאַפֿן אַדער אַנדערע עסקים. ביז דער קאָפיטאַן האָט אים ערשט

⁶¹ פּינקלער. — ⁶² געהערט, באַלאַנגט.

פֿרײטיק פֿאַר נאַכט געפֿונען און האָט אים אַנגעגעבן אויף פֿאַפּיר און באַשריבן די גאַנצע זאַך. אַזעלכע צוויי האַרבע זאַכן אין איינעם: אי שמוּדן, אי קרוינדינסט, ״וואַיענע סלוזשבע״⁶³ — דאָ קאָן אַ קאַפיטאַן־ספּראַוויניק ניט מאַכן קיין מלאכות. ער איז גלייך געפֿאַרן קיין לוי־האַיאַפּאַלי און האָט גוט פֿאַרכאַפט, איידער זיננוועלע האָט געקאַנט אַנקומען מיט אַן עצה. אפֿשר מיט אַ שעה שפּעטער וואָלט מען געווען געקאַנט אַנטלויפֿן מיט נפֿתלקען איבער דער גרענעץ צו. זיננוועלע איז אָבער פֿאַר נאַכט ערשט געווייר געוואָרן אין דאָרף פֿון דער גאַנצער מעשה. ווי ווייט ער האָט געקאַנט, איז ער געלאָפֿן מיט די פֿערד. ס׳איז אַזוי דאָס אומגליק געווען, דער ספּראַוויניק זאָל פֿאַרכאַפֿן נפֿתלקען.

שיינצע איז אַ מיידל — אַן אשת־איש. וועמענס ווייב? אַ פּויקערס. דאָס נדן־געלט וועט מען איר ניט אַרויסגעבן. נאָר דאָס גרויסע, ווילע, טייערע שטערן־טיכל, וואָס זי איז אַ גאַנצן שבת געגאַנגען הויך געשלייערט, איז אירס, דאַכט זיך? אַנו, ליענט ווייטער.

גאָט שטראַפֿט מיט איין האַנט, און מיט דער אַנדערער בענטשט ער. טאַקע האָבן אַלע לויפֿערניצען מיט שיטן געלט ניט געהאַלפֿן. נפֿתלקע איז געוואָרן געשמדט און איז געוואָרן אַ סאָל־דאַט אַ פּויקער. געלט געבן האָט כאַטשע דאָס געפּוועלט, אַז ניט דאָ, אין דעם פּאַלק, האָט מען נפֿתלקען אַרײַנגעגעבן, נאָר אין אַן אַנדערן פּאַלק. מיט צען מײל ווייטער איז געשטאַנען אַן אַנדער פּאַלק. אַהין האָט מען אים געשיקט.

ביילצע איז, ברוך השם, גרינג איבערגעקומען. זי איז געלעגן געוואָרן מיט אַ יינגל, וואָס הייסט נאָך דעם אָסטרער מגיד.

נאָר ווי זאָגט מען עפעס: אַפּילו טאַטע־מאַמע האָבן מיט אַ קינד קיין חופּה־קידושין ניט גענומען. פֿון די אויגן — פֿונעם האַרצן. אין נימיעווקע פֿאַרגעסט מען נפֿתלקען.

⁶³ מיליטער־דינסט.

שיינצע האָט אָבער דאָך יאָ חופּה־קידושין גענומען מיט דעם פּויקער, מיט דעם געשמדטן נפּתלקען. ליגט זי אויפֿן פּנים און וויינט ביטער: זי — זי מוז נעמען גט בני דעם פּויקער...

אהרן שמש האָט מיטגענומען פֿון קהל בריוולעך צו אַלע קאָהאַלנעס פֿון די שטעט, וווּ מען זאָגט, דאָרטן שטייט דער פּאָלק, וווּ דער געשמדטער נפּתלקע איז אַ פּויקער. די עטלעכע רענדלעך, וואָס שיינצע האָט, גיט זי דעם פּאָטער אויף הוצאות, נאָך פורים זאָל ער פּאָרן צו ברענגען אַ גט.

אהרן שמש, אַ רחמנות, נעבעך — „נעבעך“ האָט מען זייער ליב צו זאָגן — מוז אין די גרויסע סליאַטעס, בלאַטעס נאָך פורים פּאָרן. ביז ער האָט אָפּגעזוכט דעם געוועזענעם נפּתלקען — דעם וואָס הייסט הנינט ריצקאָ. אין אַ שטעטל מישעלאָוקע שטייט ער מיט אַ ראַטע.

יידן בני־רחמנים האָבן זיך אין מישעלאָוקע אָנגענומען פּאָר דעם אהרן שמש. בפרט, אַז מען האָט דעם מישעלאָוקער גלח געשענקט אַ רויט רענדל, האָט ער געזאָגט: „יאָ, ער מוז דאָס פּריקלענטע ייִדישע ווייב גטן“.

די אָפּצירן פֿון דער ראַטע האָבן אויסגעפּרעגט ריצקאָ פּויקער, ווי אַזוי די מעשה איז געווען, האָט ער זיי אויסגעזאָגט פֿון דעם גרויסן שטערן־טיכל און פֿון די צען רויטע רענדלעך, וואָס ער האָט שיינצען געגעבן. האָבן אים די אָפּצירן געלערנט, ער זאָל זאָגן: „יאָ, איך גיב אַ גט, נאָר זי זאָל מיר אָפּגעבן דאָס שטערן־טיכל און די צען רויטע רענדלעך“.

אהרן שמש איז צוריקגעפּאָרן צוועלף מניל און ברענגט דאָס שטערן־טיכל מיט צען רענדלעך. אַ פּראָסט יידל אָפּילו, אהרן שמש, איז ער געפּאָלן אויפֿן שכל: „אפּשר וועל איך מיטנעמען אַ קליין שטערן־טיכעלע? אַזאַ פּאַרחזירטער קאַפּ וועט פּיל וויסן? אַבי אַ שטערן־טיכל“. האָט ער אָבער מורא געהאַט, טאַמער האָט דער משומד יאָ אַ סימן אין זיין מאַמעס שטערן־טיכל, וועט מען אים נאָר צערייצן, ער זאָל שוין ניט וועלן געבן קיין גט בשום

‡

אופֿן ניט. איז געבליבן, ער, אהרן שמש, זאל מיטנעמען דאָס גאַנצע שטערן־טיכל, ווי עס איז. ממה־נפשׁ: אויב עס וועט קאָנען גיין אַ קליינס אים צו געבן, קאָן ער דאָך אין מישעלאָוקע, אינעם שטעטל, אַ קליין שטערן־טיכל באַקומען. האָ?

געטראָפֿן! נפֿתלקע האָט זייער גוט געקענט דער מוטערס שטערן־טיכל, און אַז מען האָט געמאַכט אַ פֿרוו אונטערצורוקן אַן אַנדער שטערן־טיכל, זאָט ער געשאַלטן מיט דער פֿאַסקודנער סאַלדאַט־סקער קללה און האָט געזאָגט, אַז ער האָט אַ סימן אין זיין מאַמע בריינע־דאַברישיעס שטערן־טיכל.

האָט מען דאָס גרויסע שטערן־טיכל געמוזט ברענגען צום מישעלאָוקער דיין, — קיין רבֿ איז ניטאָ די צייטן אין קיין שום שטאָט אין רוסיש־פוילן; זינט חסידישע רביים זיינען געוואָרן אַ מאַדע, האָט איין רבי אַזעלכער עטלעכע שטעט אונטער זיך — און דער קאַפיטאַן פֿון דער ראַטע איז אויך געוועזן בנים דיין. דאָס שטערן־טיכל, ווייסט נפֿתלקע, האָט אַ סימן: — איך האָב ראש־השנה אין שטאָט, דריי פֿערל אַרויסגע־גנבֿעט, איידער די מאַמע האָט עס אַנגעטאַן צו גיין אין שול אַרײַן.

די צען רענדלעך האָט מען אים יאָ איבערגעביטן, געגעבן קאַלים⁶⁴. איז געווען אויף הוצאות הגט, וואָס נפֿתלקע, ריצקאַ־פּויל־קער, האָט דורך אַ שליח געגעבן שיינצען. אהרן שמש איז אַהיים געקומען דריי טאָג פֿאַר פּסח, פֿאַר־ביטערט, אַפּגעהאַרעוועט פֿונעם וועג, און שרה האָט געוויינט אויף אים קוקנדיק.

שיינצען האָט דער שליח איבערגעגעבן בנים דיין אין לוי־האַיאָפּאַלי תיכף דעם גט, און די שטאָט האָט געהאַט אַ גאַנצן פּסח פֿון עפּעס צו שמועסן.

⁶⁴ קליינגעלט.

8

מיכל בעל־פֿער שטייט ווי אַ מצבֿה, מיינט איר? ניין, מיכל איז געוואָרן אַ פֿאַקטער אין לוי־האַיאָפּאָלי און האָט זיך געוואָרפֿן, ווי אַ לעבעדיקער, אויף אַלע זינטן, און האָט אָנגעהויבן ביס־לעכוויזן צו פֿאַרדינען געלט.

אין די ייִדישע שטעט איז אַ פֿאַקטער זייער מבוזה. אַ פֿאַקטער איז גאָר עפעס, עפעס ווייניקער מבוזה פֿונעם היצעל⁶⁵. פֿאַר וואָס איז אַ פֿאַקטער מבוזה? ווייל ווי דער עולם זאָגט: ניט די מלאכה, איז מבוזה דעם מענטשן, ניין, דער מענטש איז מבוזה די מלאכה, אַ פֿאַקטער איז באמת זייער אַ גענייטיקער מענטש פֿאַר אַ פֿרעמדן פֿריץ, וואָס קומט אין שטאָט אַרײַן און דאַרף עפעס איינקויפֿן, אָדער זיך לאָזן בײַ אַ שנײַדער מלבושים מאַכן, אָדער צו פֿאַר־קויפֿן תבואה פֿון זינע גיטער — ווייסט ער דאָך ניט ווײַהײן צו גיין, מיט וועמען צו האַנדלען וכדומה, וכדומה. אַ היימישער מענטש, אַז ער ווייזט דעם פֿרעמדן און דינט אים געטרײַ, איז ער דאָך ווערט, מען זאָל אים צאָלן פֿאַר זײַן טירחה און טאַקע צו דאַנקען פֿאַר די טובֿה, וואָס ער האָט אַליץ אַזוי גוט פֿאַרזאָרגט.

אין דײַטשלאַנד, אין אַלע מדינות אין דער גרויסער וועלט, רופֿט מען אַזאַ פֿאַקטער קאַמיסיאָנער אָדער נאָך אַ בכבודערן נאָר־מען, נאָר די פֿאַקטורירן אין די ייִדישע שטעט זײַנען שיכורים, הולטייעס, תמיד ניט ערלעך. זיי האָבן ניט אין זינען ערלעך צו באַדינען דעם פֿרעמדן מענטשן, ניין — אַפּצונאַרן. פֿאַלשע שבועות אויפֿן שאַק פֿליט אויסן מויל פֿאַר צען גראַשן. דער פֿאַקטער איז בײַ זיך אַליין מבוזה, אַז ער טוט אַלע פּאַסקודנע עבודות פֿאַר אַ גילדן, און ער פּאַזוואַליעט⁶⁶ דעריבער דעם פּריצס קנעכט אַפּילו זאָל אים שפּײַען אין פנים אַרײַן, אַבי דערנאָך זאָל ער געבן אַ טרונק בראַנפֿן.

⁶⁵ הינטכאַפּער. — ⁶⁶ דערלויבט.

פֿאַר וואָס די זאָך איז אזוי? מעג דער טעם זיין, ווייל אַ פּוילישער פּריץ איז לרובֿ — מען קאָן ניט זאָגן אַלע פּריצים, ס'איז דאָ עטלעכע בעסערע אויך — מיט גרויס גדלות אָנגעשפּיגלעוועט. נאָר ער איז בײַ זיך אַ מענטש אויף דער וועלט. דער פּאָווער איז בײַ אים גלייך מיט אַ פֿערד, מיט אַן אַקס אָדער מיט אַ קו. פּאָווערן זײַנען באַשאַפֿן געוואָרן פֿונעם פּריצס אַרבעט וועגן. ייִדן זײַנען דאָך ניט זײַנע עבֿדים, האַלט ער זײ פֿאַר פֿלים, און זײַנען אויך נאָר פֿונעם פּריצס וועגן דאָ אויף דער וועלט. טאַקע, ווען דער פּריץ דאַרף דעם רײַכן ייִדנס לאַסקע, ער זאָל אים געלט אַנטלײען, איז ער בײַ אים, ווי דער שוסטער: ער מוז אים האַבן, ווייל ער דאַרף שטיוול; האַט ער שוין די שטיוול, איז דער שוסטער אַ שוסטער, ניט מער. מכל־שכן, מכל־שכן זײַן קרעטשמער און דער קרעמער, דער ייִד, איז בײַ דעם בעל־גאוה־פּריץ מבווה ערגער ווי אַ גאַסנהונט: ער שפּעט פֿון אים, ער מאַכט פֿון אים חווק, ער שלאָגט אים, ער פּאַטשט אים, ווען ער האַט חשק. זידלען און שעלטן איז פּראַסט אַ מנהג. „זשיד שעלמאַ, זשיד הונצוואָט“⁶⁷ — הייסט אזוי ווי „ר' קרובֿ“. אַ פּאַקטער, וואָס דרייט זיך אַרום אַ פּוילישן פּריץ, הערט פֿון אים נאָך גרעבערע ווערטער: „פּיעס, פּאַביעגני נאַ, זאַראָז!“⁶⁸, אַ צי בײַ דער פּאה אָדער בײַ דער באָרד איז אַ קאַטאַוועסל. און אז ער צאָלט אים פֿאַר דער טרחה, טוט ער דעם גילדן אַ וואָרף אויף דער ערד: „נאַ, מאַש, הונצוואָט!“⁶⁹ — אַזעלכעס צו קאַנען דערלײַדן, מוז מען טאַקע זײַן גאָר אַ נידע־ריקער מענטש, אַ שיכור, אַ הולטיי.

אונדזערע רוסישע שררות זײַנען גאָר אַנדערע מענטשן. דאָס פּוילישע ביטערע אָנגעבלאַזענע גדלות, די פּוילישע גאוה איז בײַם רוס ניטאָ. אַ רוס, אז ער קען זיך מיט אַ ייִדן און האַט מיט אים עטלעכע מאָל צו טאָן, רופֿט ער אים „בראַט“ אָדער „בראַטיעץ“⁷⁰.

⁶⁷ ייִד שווינדלער, הינטישע בריאה. — ⁶⁸ כלב, לויף, נאָר באַלד! —
⁶⁹ דאָ האַסטו! — ⁷⁰ ברודער, ברודערקע.

אַפֿילו דער פֿאַקטער, אָז ער דינט אים געטרונג האָט ער אים ליב; יאָ, יאָ, טאַקע פראַסט ליב. ווער שמועסט, אָז ער ווערט באַקאַנט דורך משאַ-מתן מיט אַ ייִדישן סוחר אַ צייט לאַנג, ווערט דער גרעסטער רוס דעם ייִדנס גוטער פֿרײַנט; יאָ, יאָ. אַ גוטער פֿרײַנט. דער אַלטער פֿאַקטער אין לויהאַיאַפּאַלי, מעשל, האָט נאָר געטויגט צו פּוילישע פּריצים. ער האָט געקענט גוט פּויליש ריידן און איז תמיד מבוזה געווען אין שטאַט. אַ קבצן — אַוודאי פּל ימיו, מכל-שפּן אויף דער עלטער איז ער מער שיכור געווען ווי ניכטער. דאָס חידוש איז געווען, אָז דער מעשל פֿאַקטער האָט נאָר פּאַ-ליאַקן ליב געהאַט. רוסן האָט ער ניט געקאַנט אַנקוקן. ער וואַלט זיך געקאַנט לאָזן דערהרגענען פֿאַר אַ פּאַליאַק. אויף רוסן האָט ער גערעדט אַלע מיאוסע ווערטער און האָט ניט אַ וואָרט רוסיש געקאַנט ריידן. דעריבער, אָז מיכל בעלפֿער, מיכל מצבֿה, איז געפֿאַרן אַ פֿאַקטער נאָר ביי די רוסישע אַפּיצירן, האָט עס דעם מעשלען, דעם אַלטן פֿאַקטער, גאָר ניט געאַרט. מעשל האָט פֿון אים געשפּעט מיט די רוסן אין איינעם.

די צייט, וואָס מיכל איז געוואָרן אַ פֿאַקטער, איז גראַד געווען מלחמה-צייט, ווען דער גרויסער נאַפּאַלעאָן איז מיט פֿראַנצייזיש הייל אַרײַן אין רוסלאַנד. דענסטמאַל זינען רוסישע אַפּיצירן הין און הער געפֿאַרן דורך לויהאַיאַפּאַלי. אַ פּראַוואָרנער ⁷¹ יונג, אַ שיינער יונג, אַ קלוגער יונג, מיכל, האָט אַלע די אַפּיצירן באַדינט ווי צום בעסטן און האָט ביי זיי און אַרום זיי אַלע טאַג פֿאַרדינט געלט. ער האָט זיך אויסגעלערנט אַרום די רוסישע אַפּיצירן זייער גוט רוסיש ריידן, אַ ביסל שרײַבן האָט מיכל געקענט אויף רוסיש און ציפֿער רעכענען אויך. האָט ער דאָס פֿאַקטערסטווע געפֿירט ווי אַ מענטש.

מיכל האָט אַפּגעגעבן אַ געשריבענעם חשבון דעם רוסישן יענעראַל, וואָס איז דורכגעפֿאַרן דורך לויהאַיאַפּאַלי, פֿון אַלע זאַכן,

⁷¹ רירעוודיקער.

וואָס ער האָט זינערטוועגן אינגעקויפֿט, האָט דער יענעראַל
הנאה געהאַט און הט מיכלען געשענקט אַ פֿינף־און־צוואַנציקער.
— נאָ בראַט, יאָ דאָוואַליען טאַביו⁷².

אַן אַנדער מאַיאָר, וואָס איז דורכגעפֿאַרן, אַ קניאַז, קאַניאַנאָוו,
האָט מיכלען געשענקט אַחוץ אַ פֿינף־און־צוואַנציקער נאָך אַ
בריטשקע, אַ גוטע, ווייל ער איז מיט פּאַטשטפֿערד אַוועקגעפֿאַרן.
מיכל האָט פֿאַר דער בריטשקע דעם אַנדערן טאַג בנִי אַן אַנדער
אַפֿיציר, וואָס האָט געדאַרפֿט אַזאַ בריטשקע, גענומען הונדערט
רובל.

אַזוי איז עס געגאַנגען און געגאַנגען מיכלען זייער גוט אין
לויהאַיאָפּאָלי. אַלע קרעמעס האָבן געדאַרפֿט מיכלס לאַסקע און
האַבן אים געחנפֿעט, ער זאָל צו זיי קומען מיט די אַפֿיצירן קויפֿן.
מיכל הייסט שוין ניט מיכל בעלפֿער, ניט מיכל מצבֿה, ניט מיכל
פֿאַקטער, חלילה, — מיכל דער מאַסקוויטישער רופֿט מען אים.
צו מאַל איז מיכל אַליין אַן דעם אַפֿיציר געגאַנגען מיט טויזנטער
רובל אַסיגנאַציעס צווישן די קרעמעס אינגעוויבן צו רופֿן ר' מיכל:
— ר' מיכל, זייט זשע מוחל, קומט צו מיר.

— ביים גרויסן עושר ר' גבריאל גיטעלעס פֿלעגט מיכל דער
מאַסקוויטישער אַפֿט קומען חלפֿענען⁷³ אַסיגנאַציעס אויף רענדלעך
אַדער אויף קערבלעך. האָט אים ר' גבריאל אַליין געבעטן:

— זעצט אַיך, ר' מיכל! גיטעלע, גיב־אַריין באַנפֿן מיט
לעקער, זיי מכבד ר' מיכלען, כ'לעבן, אַ גרויסער בריה. אַזאַ יאָר
זאָל איך האָבן...

בנִי אַ חילוף האָט מיכל גענומען בנִי גבריאלן גיטעלעס אַ
פֿופֿציקער אַ מאַל. חוץ דעם וואָס דער אַפֿיציר האָט אים געגעבן:
— בראַטיעץ, וואָס טעבע זאַ טרווד⁷⁴.

⁷² דאָ האַסטו, ברודער, איך בין פון דיר צופרידן. — ⁷³ בנִיטן. —

⁷⁴ ברודערל, דאָ האַסטו פאַר דײַן מי!

איבערן זומער האָט זיך מיכל וויל באַקליידט און האָט נאָך געהאַט מזומן אַפֿשר ביז טויזנט רובל אין קעשענע.

ערשט פֿאַר ראש־השנה איז דורכגעפֿאַרן אַן אַפֿיציר, כליעבאָוו, וואָס איז געווען אַ קאָמיסיאָנער בנים חייל. ער איז געפֿאַרן צו דער רוסישער הויפטקוואַרטיר, דאָרט ביי פראָוויאַנט־מאַגאַזינען, צו זיין אַ סמאָטריטעל⁷⁵. און מיכל איז אים געפֿעלן פֿאַר אַ בריה אַ מענטש. האָט ער אים אנגעערעדט, ער זאָל מיט אים פֿאַרן, און האָט אים צוגעזאָגט עסקים צו געבן.

אַחוץ דעם זינען אַלע רוסישע אַפֿיצירן כמעט אַוועק צום חייל, וואָס זינען געשטאַנען אין דער מלחמה העט ווייט אין דיטשלאַנד, אַנטקעגן נאַפֿאלעאָנען. איז ווייניקער געוואָרן דאָס היין־און־הער־פֿאַרן פֿון רוסישע אַפֿיצירן. האָט מיכל געפֿאַלגט דעם קאָמיסיאָנער כליעבאָוו און איז מיט אים געפֿאַרן צו דעם חייל, אַהין, וווּ די הויפטקוואַרטיר איז געשטאַנען.

— זיי דיר געזונט, לוי־האַיאָפֿאַלי!

9

לוי־האַיאָפֿאַלי איז אַ שטאַט, וווּ ס'טרעפֿט זיך אַליץ, אַ טרעוואָגע און אַ גערודערני איז פֿון נאָך תשעה־באב אַן אין אַלע עקן און אין אַלע ווינקעלעך אין שטאַט — פֿון מאַרקלען דעם שענקער. מאַרקלס שטוב איז אַ שענקשטוב, אַ שפֿע־שטוב. דער גוטער האַרבער מעד איז ביי מאַרקלען, דער גוטער אַליעמביקאָווער בראַנפֿן איז ביי מאַרקלען, מאַרצאָווע ביר איז ביי מאַרקלען. יידן און פֿאַווערן, אַפֿילו פריצים פֿלעגן ביי מאַרקלען אַרזינגיין טרינקען. ווי דער עולם האָט געשמעסט, האָט מאַרקל בדעה נאָך ימים־טובֿים אַ

⁷⁵ אויפֿזעער.

ווינשענק אויך צו מאַכן. ער וויל גאַר פֿון אַ סופּה אַ געבויטער מאַכן נאָך סופּות אַ גרויסע שטוב, פֿון פּריצימס וועגן, אויף אַ ווינשענק.

פּלוצעם ווערט אַ געשמועס אין שטאַט: ביי מאַרקלען אין קעלער האָט זיך זאַניאָדעט⁷⁶ אַ לץ. דער עולם האָט אַנגעהויבן צו מנידן מאַרקלס שענק. ווער וויל זיך פֿאַרטשעפען מיט אַ לץ, מיט אַ רוח, מיט אַן אומריינער זאַך? יידן און ניט-יידן דערציילן זיך גאַנצע מעשיות פֿון מאַרקלס קעלער: עס קלינגט דאַרטן מיט קייטן, און פּלוצעם הערט מען אַ געלעכטער מיט אַ ליאַרעם, אַזש די האָר גייען קאַפּויער.

אַ טייל דערציילן, אַז אַ משרת ביי מאַרקלען איז געניזוקט געוואָרן: ער האָט זיך אַזוי דערשראַקן, בשעת ער איז געגאַנגען מעד צאַפּן, אַז דאָס מויל האָט זיך ביי אים פֿאַרקרימט. האָט מען אים אַוועקגעפֿירט צום טאַטער. אַ טייל דערציילן: בפֿירוש האָט מאַרקל אַליין געוואָלט אַ בריה זיין, אַראַפּגיין צאַפּן מעד אַדער ביר. האָט עס אַ וואָרף געטאַן מיט שעפֿלעך אים אויפֿן קאַפּ, איז ער שיר נהרג געוואָרן און איז קוים לעבעדיק אַרויפֿגעקומען פֿונעם קעלער. דאָ האָט מען נאָך צוגעזאַגט: אַ פֿינגער האָט עס אים פֿאַר-דרייט, און מיט איין פֿוס קאַן ער ניט רירן פֿון דענסטמאַל אָן. — ס'איז אַזאַ אומריינע זאַך — זאַגן די ווינבער — אַז אויף דער צענטער שטוב הערט מען דעם שלעכטן ריח. אַנומלט האָט די מעלניטשקע געמוזט דעם גאַנצן טשאַלנט אַרויסוואַרפֿן, ווייל ער האָט געשטונקען נאָך טינזולס קויט.

— עס האָט זיך שוין אַמאַל געטראָפֿן אין באַסיווקע, האָט מען געמוזט אַפּטרעטן די שטוב, און ס'איז געוואָרן אַ פּוסטע שטוב. אַ שנינענדיקע דירה מיט אַלעם האָט מען געמוזט אַוועקוואַרפֿן, אַז דאָס לעבן איז ליב, ווער וויל זיין לעבן אַנשטעלן? שמערל טביהס, אַ הייסער חסיד, מיט נאָך צוויי יונגעלייט

⁷⁶ פֿאַרקליבן.

חסידים זינען אַריבערגעגאַנגען צום אַלטן מאַרקל שענקער, וווּ ער זיצט, נעבעך, פֿאַרזאַרגט.

— אַ גוטן־אָונט, ר' מאַרקל! וואָס זיצט איר עס אַזוי אין עצבות? איר ווייסט אפֿשר נישט, אַז עצבות איז נאָך ערגער צו דער שמועה? נאָר פֿריילעך, נאָר פֿריילעך, קאָן די שמועה קיין שליטה ניט האָבן. פֿריילעך, ר' מאַרקל! אַ גוטן אָונט, זאָגן מיר, חסידים, אַנך. נו, וואָס שווינגט איר?

— בני מיר איז גראָד פֿאַרקערט! — זיפֿצט מאַרקל דער שענ־קער — בני טאָג איז נישט, גאָר נישט. דיר נישט — מיר נישט, שטיל, שייך, ווי גאָט האָט געבאַטן. נאָר אַז עס ווערט נאַכט, טוט זיך אַ קלאַפֿערני, אַ געקלינגערני, אַ לאַכן מיט אַ געוואַרפֿערני, אַז ס'איז אַ סכנה אַפֿילו פֿון ווינטנס צו שטיין.

— ווייסט איר, וואָס מיר זינען צו אַנך געקומען, ר' מאַרקל? — זאָגט שמערל מיט די אַנדערע צוויי חסידים אין איינעם אויף אַ מאָל — איר זינט דאָך אַן ערלעכער ייד אַפֿילו, נאָר אַ ייד פֿון דער אַלטער קאָזאַטשינע אַדער פֿון דער הינדאַמאַטשינע, איר האָט ניט קיין אַמונת־חכמים. איר גלייבט ניט אין גוטע־יידן. דעריבער האָט די סיטראַ אַחרא צו אַנך און צו אַנער שטוב בפֿירוש אַ שליטה.

מאַרקל ווערט ברוגז, וואָס מען רעדט אויף זיין שטוב, און ענטפֿערט מיט כּעס:

— אַט זינט איר אַ חסיד, האָט זיך אין אַנער שטוב עפעס אַנדערש, ערגערס געטראַפֿן; אַ משומד האָט בני אַנך חתונה גע־האַט. נו, וואָס, זינט איר שולדיק?

— משוגענער! איר מיינט, מיר זינען געקומען מיט אַנך זיך קריגן, בפֿירוש? — לאַכן שמערל מיט די צוויי יונגע לניט — קוק אים נאָר אָן, דעם אַלטן מתנגד! מיר ווילן אַנך אַ טובה טאָן. מיר ווילן אַנך אַן עצה געבן. ווי אַזוי איר זאָלט דורך אַ פּדיון פּטור ווערן די צרה פֿון אַנער קעלער, בפֿירוש. מאַרקל וויל עפעס זאָגן, לאַזט מען אים ניט אַ וואַרט אַרויס־

ריידן. אַלע דריי שטעלן זיך פֿאַר מאַרקלען און מאַכן מיט אַלע זעקס הענט און מיט די חסידישע העוויות:

— איר מעגט טאַקע ניט גלייבן אין אַנדערע גוטע־יידן, נאָר דער צדיק, זאָל לעבן, איז דאָך גאָר ניט קיין גוטער־ייד, בפֿירוש. הערט זשע צו: ר'... זכר צדיק לברכה, איז דאָס אַוודאי געווען ווי אַ משה רבינו, און די גאַנצע וועלט האָט מודה געווען, אַז ר' ... איז געווען, בפֿירוש, אַ העכערע נשמה פֿונעם ר' ... נו, האָט ר' ... פֿאַרן טויט דעם צדיק איבערגעגעבן די ממשלה. ער איז דאָך אומישנע געקומען פֿון יאָס צו פֿאַרן, כאַטשע, בפֿירוש, יאָס האָט אים בשום אופֿן ניט געוואָלט אַרויסלאָזן. עפעס ווייניק זאָכן, אינטערעסן און מופֿתים האָט מען פֿונעם בעל־מופֿת געזען, בפֿירוש, אַלע טאָג אין יאָס (אַ חסידישן פֿרומען זיפֿין) — מיר זאָלן נאָר זוכה זיין, זיין אונטער־אונטער־בענקעלע צו זען אין גן־עדן, וואָלט פֿאַר אונדז גענוג זכיה געווען. ווי פֿלעגט ער, ר' ... צו זאָגן: מיט פֿאַסטע־לעס⁷⁷ קאָן מען ניט קומען אין גן־עדן אַרײַן: מען מוז גוט האָרעווען און זיך וואָלגערן בני גוטע־יידן פֿריער, פשוט. דער רבי איז דאָך אַ רבֿ אויך. איר וויסט, ר' מאַרקל, פֿאַר וואָס מען רופֿט אים דער געטרײַער רבי?

— איך ווייס... — זאָגט מאַרקל דער אַלטער — ווייל ער איז פֿריער געווען אין אַ שטעטל אַ רבֿל, דערנאָך האָט ער זיך אַ כאַפּ געטאָן צו חסידות. דעריבער איז ער אַרויס צו די מאַלדאָ־וואַנעס, צו די גראַביאַנעס.

— כאַ־כאַ־כאַ! — טוען אַלע דריי אַ לאַך — משוגענער! נאָר! שוטה! אַלטער מתנגד! איר וויסט דאָך לחלוטין גאָר נישט, ניט אַ ייִדיש וואָרט אַפֿילו. כאַ־כאַ־כאַ! „אַ שטעטל“, „אַ רבי“ — דאָס קען אַ קליין ייִנגל אויך זאָגן. שעמט אַנדיך! דער גרויסער ר' ... זכרונו לברכה, איז קליגער געווען פֿון מאַרקל שענקער פֿון לוי־האַיאָפּאָלי. אַיאָ? ער האָט געזאָגט: צדיק טרעפֿט אַן וויפֿל? אַנו

⁷⁷ טשאַבעטעס, פּויערשע שיק.

זאָגט, אַיאָ, נַנְנַצִיק? נו, זאָגט, אַלטער מאַרקל, שוטה, דאָס איבע־
ריקע, וואָס איז נַנְנַצִיק? אַיאָ, אַ צדיק, ווַנל ער איז דער אמתער
צדיק הדור, בפֿירוש. דעריבער האָט ר' ... זכּוּנו לְבָרְכָה, אים
ניט געהייסן רופֿן אַנדערש, נאָר סתּם דער בעל־מוֹפֶת, האָ, אַיאָ, אַ
קוק, ניט ווי מיר, מיט אונדזערע בלינדע אויגן, זיי קוקן גוזמא־
גוזמאות העכער, ווייטער. בפֿירוש האָט מען געזען, ווי ער האָט
אים אין מעזשבעזש איבערגעגעבן די מלוכה. קיינער האָט נישט
פֿאַרשטאַנען, וואָס זייער אויפֿאָד האָט, בפֿירוש, באַטייט. הננט
זעט מען דאָך די מלחמות. זיי, נאָר זיי, ווייסן, און אָן זיי טוט
זיך ניט, בפֿירוש. בנּ זיי פֿרעגט מען זיך אָן, אויב מלחמה זאל
זיין. אָן זיי מאַכט מען נישט קיין מלך, בשום אופֿן נישט. היי, היי,
אַלטער, — שמערל־ט־בִּיהס טוט אַ זיפֿק, און יענע צוויי חסידים
קראַצן זיך און קוקן מיט אַ משוגענער העווייה אים אין מויל
צום צדיק. באַשר זי פֿאַרט שוין אַרום, בפֿירוש, כמה וכמה שנים,
אַרנין — היי, היי, וואָס זיי טוען־אַפּ אינעם שטיבל, מוזן מלכים
און שרים פֿאַלגן. אַנומלט איז געקומען אַ יאַסער עגונה צו אים.
און זוכט איר מאַן. זי איז געווען בנּ אַלע גוטע־יידן, קיינער האָט
איר ניט געקאַנט העלפֿן. ר' משה ר' יהושעס איז געווען דערבנּ,
ווי דער ... האָט אַ לאַך געטאַן און האָט דאָס וויבּל געפֿירט אין
קיכשטיבל אַרנין. דאָס ווייבּ זינס ליגט שוין כמה שנים, בפֿירוש,
אָן הענט און אָן פֿיס. דאָרטן איז געשטאַנען אַ קאַדקע⁷⁸ מיט
וואַסער, וואָס דער טאַטער באַדט זיך דרינען. «שטעק אַרנין, וויבּל,
די האַנט» — האָט ער אַ ווינז געטאַן דעם וויבּל. האָט זי אַרויס־
גענומען אַ יאַרמיקע. «גיי זוך דעם קאַפּ פֿון דער יאַרמיקע —
האָט ער געזאָגט צו איר — די יאַרמיקע איז דינן מאַנס יאַרמיקע».
— די גאַנצע שטאַט האָט געהאַט צו טאַן, בפֿירוש, מיט דעם
מוֹפֶת. און איר, אַלטער סיעריאַק⁷⁹, ר' מאַרקל, פֿאַרט ניט צום

⁷⁸ פעסל. — ⁷⁹ גרויער מאַן.

בעל-מופת מכוה אנער קעלער? שעמט אנך, אלטער נאר, שוטה, פעטעך⁸⁰, חוזק איר!

דער אלטער שענקער וויל עפעס פֿרעגן און וויל פֿארשטיין, וואָס די דרנזיגע דערציילט. עפעס זינגען אים ניט גלאַט געווען די מעשיות מיט די מופתים. לאַזט אים שמערל ניט עפענען דאָס מויל און רעדט מיט גרויס חומם:

— אַט אַצינדערט, איידער אלול פֿאַרכאַפט, קאַנט איר אין אַ מינוט אנער זאָך פּוועלן, בפֿירוש. ווי באַלד אלול וועט זיך אַרניכאַפּן, איר זאָלט, בפֿירוש, אַפֿילו געבן טויזנט רענדלעך, וועט מען אנך בשום אופֿן ניט צולאָזן צו אים. ער טראַגט דאָך די גאַנצע וועלט אויף זיך. אלול! עפעס אַ קאַטאַוועס? אויף אַזאַ צדיק הדור קוקן-אַרויס אַלע גוטע-יידן. איר האָט דאָך אונדז ניט וואָס חושד צו זיין. מיר ווילן פֿון אנך קיין הסכמה ניט און ער דאַרף בפֿירוש אנער הסכמה אַוודאי נישט... אַנומלט זינגען ליט-וואַקעס געקומען פֿון העט ווינט, אפֿשר, בפֿירוש, פֿון הונדערט מיל: „רבי, נאַר איר, רבי, נאַר צו אַיך דאַרפֿן מיר!“ האָט ער זיי געשווינד געטראַפֿן זייער מבוקש און האָט זיי געהייסן אַהיים פֿאַרן. ווילט איר, ר' מאַרקל, פֿאַלגן, איז גוט, אַז ניט — וועט מען אַינ-וואַרפֿן אנער שטוב... עס זאָל, חס ושלום, דער שטאַט ניט שאַטן, בפֿירוש.

דאָס גאַנצע פּלוידערן וואָלט אפֿשר ניט גערירט דעם אַלטן מתנגד. נאַר ביטער אויפֿן האַרצן איז מאַרקלען בלויז געווען, וואָס פֿון דער פּרנסה איז ער געקומען. דערצו דער הינטערשטער „בפֿירוש“, מען וויל אים זיין שטוב אַיננוואַרפֿן. דאָס האָט אים, נעבעך, גאַר דעם קאַפּ זאַטשמעליעט⁸¹.

דער שענקער, ר' מאַרקל דער אַלטער, איז דעם אַנדערן טאַג מיט שמערל טביהס אַוועקגעפֿאַרן קיין מעזשבעזש. ער האָט גע-געבן גילדנס וויפֿל „מאַרקיל“ טרעפֿט אָן — דרנזי הונדערט איין

⁸⁰ האָן. — ⁸¹ פֿאַרקלאַפט, צוגעדריקט.

און אַכציק גילדן — אויף אַ פּדיון. האָט אים דער בעל־מוֹפֶת מיט־געגעבן אַן אַלטן זוהר אויפֿצוהענגען אויף דער טיר פֿונעם קעלער, מיט דעם לשון:

— דרייסיק יאָר האָב איך אין דעם פֿערטן זוהר געזען אורות עליונים, דאָכט זיך, אַז אַלע רוחות הטומאה וועלן קיין שליטה ניט האָבן, בֿערט... — ער האָט זיך פֿאַרטראַכט און האָט שטאַרק געגלאַצט אויף מאַרקלעך, — אַ ייד דאַרף, נעבעך, פּרנסה. מהיכא תיתי, אַן ערלעכער ייד זאָל טאַקע האָבן פּרנסה...

מאַרקל איז פֿון דער נסיעה אָן געוואָרן אויס מתנגד און איז אַהיים געקומען אַ טאַג פֿאַר ראש־חודש אלול. שמערל האָט דעם אַלטן מאַרקלעך געפֿירט אין מקווה אַרײַן, איידער מען האָט אויפֿ־געהאַנגען דעם אַלטן זוהר אויף דער טיר פֿונעם קעלער בפֿירוש.

די גאַנצע שטאַט לוי האַיאַפּאָלי איז געלאָפֿן אויף דעם חידוש, צו הערן די מעשה פֿון מאַרקלעך אַליין, אַז אַקוראַט, ווי דער בעל־מוֹפֶת האָט געזאָגט: „חצי אלול וועט עס אויפֿהערן בײַ אײַך אין קעלער צו זײַן, און איר וועט האָבן אַינער פּרנסה אינעם שענק נאָך בעסער פֿון פֿריער“.

נאָך מער ווונדער פֿון אַלע ווונדער איז, אַז דער אַלטער זוהר, דער טײַערער „זוהר הקדוש“, וואָס דער צדיק האָט אין אים דריי־סיק יאָר... יאָ, טאַקע דרייסיק יאָר דורך אַנאַנד געזען אַלע נשמות, וואָס ער האָט מתקן געווען און האָט זיי אַרויסגענומען פֿונעם גיהנום — טאַקע דער זוהר איז פֿון דער טיר, וווּ מען האָט אים איבערן קעלער אויפֿגעהאַנגען, צוריק — דאָ טוט איינער דעם אַנדערן אַ שטורכע מיט אַ גרויסער פֿאַרווונדערטער העוויה, — אויף זײַן אַכסניה טאַקע, צום בעל־מוֹפֶת אין די הענט אַרײַן געקומען, צוריק צו אים, פשוט, בפֿירוש...

פֿרעגן פֿיל טאָר מען נישט, און דערצו ר' מאַרקל, דער גע־וועזענער שטאַרקער מתנגד, איז געוואָרן אַ חסיד און מאַכט מיט חסידישע קנייטשן און מיט פֿאַרגלייזטע אויגן נאָך ערגער פֿון אַ

געבוירענעם חסיד, און ער דערציילט עס. נו, דאָרף מען נאָך
 מסופק זײַן?
 מעד, ביר און אַליעמביקאָווע בראַנפֿן טרינקט מען ווידער בײַ
 מאַרקלען.
 אַיאָ, אַ מופֿת דערווײַל?

10

זײַנוועלע פֿון נימיעווקע, דוד סמיקס איידעם, איז אויף סליחות
 אַרײַנגעקומען אין שטאָט אַרײַן קײן לוי־האַיאָפֿאַל און איז אויך
 געגאַנגען צום אַלטן שענקער מאַרקל הערן דעם מופֿת, וואָס שמערל
 טײַהס האָט אים אין דער ברייט דערציילט.
 כאַטשע ער האָט שוין אין דאָרף געהערט פֿון דער מעשה, איז
 זײַנוועלע אויף ראש־השנה אויך געפֿאַרן צום גרויסן בעל־מופֿת
 קײן מעזשבעזש.
 לוי־האַיאָפֿאַלי איז אַ שטאָט. אָן מעשיות, ווי עס האָט אַ פנים,
 קאָן די שטאָט ניט זײַן, ווידער אַ מעשה, אַ ווילדע מעשה.
 צוויי טעג נאָך ראש־השנה איז שײַנצע פֿאַרפֿאַלן געוואָרן. מען
 ווייסט ניט: צווישן טאָג און נאַכט איז דאָס וויבל פֿאַרשוונדן גע-
 וואָרן. ניטאָ איין טאָג, ניטאָ צוויי טעג, ניטאָ דעם דריטן טאָג —
 ניטאָ און טאַקע ניטאָ.
 אהרן שמש און שרה שמשטע גייען גאַנצע טעג און גאַנצע
 נעכט זוכן.
 — אַ שפּילקע איז עס? וואָס זוכט איר אומזיסט? פֿאַלגט
 בעסער און פֿאַרט ביידע, אָדער דו, אהרן, אַליין צום צדיק, דאָרט
 וועסטו האָבן היימישע מענטשן. זיי וועלן דיך אַרײַנפֿירן צום
 רבין. עפעס גרעסערע מופֿתים, ווי אַ וויבל אַפֿצוּזוכן, האָט ער
 שוין באַוווּזן. בעט אים נאָר, וועט אַוודאי רעכט זײַן — האָט
 מען צו אהרנען געזאָגט.

אהרן שמש מיט זיין ווייב שרהן איז ווי געווען ערב יום-
פיפור די שיסל צו פארלאזן. דאס איז א זאך, וואס מען קוקט
דערויף ארויס א גאנץ יאר. דעריבער איז געבליבן, שרה די
שמשטע זאל אליין פארן מיט נאך ווייבלעך, וואס ווילן קינדער
האבן.

שטילערהייט ביי זיך האט אהרן שמש מיטן ווייב א שטיקל
חשד געהאט אויף דעם זיננוועלען, דוד סמיקס איידעם, ווייל זיי
האבן געדענקט, ווי ער האט זייער געקוקט אויף שיינצען בשעת
דעם פינצטערן שידוך, און ער האט דעם ימח-שמוניק נפתלקען
צוגעפירט מיט די צען רויטע רענדלעך. דערצו האט ער, זיננוועלע
אליין, איר די דריי רענדלעך געגעבן מיט גרויס חשק דערצו
האט ער מיט איר עפעס ווי צו פיל געשמועסט. שרה די שמשטע
הייבט זיך אן צו דערמאנען, וואס זיננוועלע האט צו שיינצען גע-
זאגט, און ער איז געהאט געקומען זיך געזעגענען: דו וועסט ניש
האבן צו זארגן! דאס האט א פנים געהאט, עפעס ווי איינער
שמועסט פון זיננעט וועגן, זיך צו באשטעלן דאס שיינצעלע. צו
דעם, ווילן שכנים האבן געזען, און עפעס א יונגער מאן האט דעם
טאג, וואס זי איז פארפאלן געווארן, מיט שיינצען געשמועסט אין
א ווינקעלע פונעם הינטער-געסל.

כאטשע זיננוועלע איז דאך גאר אונטערגעפארן פאר ראש-השנה
צום גוטן יידן קיין מעזשבעזש מיט אלע חסידים אין איינעם, פאלט
מען אויף אן עצה: אפשר איז זיננוועלע תיכף נאך ראש-השנה
פון מעזשבעזש צוריק און איז אונטערגעפארן זי אונטעקאפן. ווו
וועט א זיננוועלע אהינטאן דאס ווייבל? איז קשה. געפינט מען א
תירוץ: אזא עושר וועט שיינצען דינגען אין אן אנדער דארף
ערגעץ א דירה, זי זאל דארטן זיין, און ער וועט אלע מאל צו
איר אהין פארן.

דאס ערשטע, וואס מען האט צו טאן, איז מען געגאנגען פֿרעגן
בני ר' שמעל טביהס, ווו דוד סמיק מיט בריינע-דאבריש האבן
געהאלטן ראש-השנה, עפעס פון דארטן כאפן א צונג. ווערט מען

געוויר, אַז טאַקע דעם אַנדערן טאַג ראש־השנה איז זיננוועלע געקומען צוריק פֿון מעזשבעזש און האָט דאָ גענעכטיקט. פֿאַר טאַג, נאָך די סליחות, איז ער אַוועקגעפֿאַרן אין דאַרף אַרײַן. אויף יום־כיפור וועט ער מיטן שווער און מיט דער שוויגער, מיט בילצען און מיטן קינד ווידער קומען אין שטאַט אַרײַן.

פֿון דעם אַלעם אין איינעם איז געבליבן, אַז מען זאָל דאָס שטילערהייט זאָגן דעם בעל־מוֹפֿת, וועט ער אַוודאי פּסקענען, זיננוועלע זאָל אָפּגעבן שיינצען בשתיקה.

— נאָר למען־השם! — זאָגט אָן אהרן דעם ווייב — כאָפּ דיך ניט אַרויס, משונה, עמעצער זאָל הערן, אז דו וועסט דעם צדיק דעם סוד זאָגן.

שרה האָט פֿאַרשטאַנען און געוויזן מיטן פֿינגער אויפֿן מויל, אַז זי וועט דעם סוד נאָר דעם צדיק זאָגן, און איז אַוועקגעפֿאַרן.

11

שרה די שמשטע איז צוויי טעג נאָך יום־כיפור צוריקגעקומען פֿון מעזשבעזש. אַלע ווייבער, אַפֿילו גיטעלע ר' גבריאָלס, די גרעסטע עשירות אין שטאַט, זינען געלאָפֿן הערן, וואָס שרה וועט דערציילן און וואָס זי האָט געפּוועלט מכוח שיינצען. די מאַנסבילן האָבן זיך געשניט ⁸² זיך צו שטופּן צווישן די ווייבער אין ענגן בית־מדרש־שטיבל צו דער שמשטע, נאָר איטלעכער מאָן האָט אָנגעזאָגט זיין ווייב, זי זאָל צו אים תיכף אַרויסקומען פֿאַרן בית־מדרש, צו דערציילן, וואָס זי וועט הערן פֿון שרהן.

דרויסקן, פֿאַרן בית־מדרש, איז געשטאַנען אַ גרויסער עולם, וואָרטן ביז די ווייבער וועלן אַרויסקומען. בלויז וואָרטן איז ניט

⁸² מורא געהאַט, זיך אָפּגעהאַלטן.

זייער גוט, אָבער וואָרטן און וואָרטן אַ שעה און נאָך מער פֿון אַ שעה איז גאָר שלעכט. אַ טייל מאַנען האָבן הינטער די אויגן געשאַלטן, אַ טייל האָבן געפֿלוקט — אַוועקגיין טאָר מען ניט. — וואָס דויערט עס דאָרטן אַזוי לאַנג? — פֿרעגן אַ צען מיט אַ מאָל.

— קענט איר ווייבער? — ענטפֿערן אַ זעקס באַלעבאָטיים — נון מאָס רייד! זיי ריידן דערווייל פֿון שלייערס און פֿון שפּילקעס און פֿון מערן־צימעס.

באמת אָבער זינען די ווייבער ניט שולדיק געווען, וואָס די שורה די שמשטע האָט געמיינט, זי מוז דערציילן, ווי אַזוי זי איז געפֿאַרן מיט איר ביטער האַרץ, ווי אַ ראָד האָט זיך צעבראָכן און ווי זי האָט באַגעגנט ווייבער צוריקפֿאַרן פֿון קבר־אבֿות, ווי אַ רעגן איז זיי אַנגעפֿאַלן, האָבן זיי זיך אַלע דריי ווייבער אין איי־נעם געמוזט צודעקן און זינען פֿאַרט נאָס געוואָרן ביז, מחילה, צום העמד... ווי זיי האָבן געטראָפֿן אַ משוגענע ווייבל, וואָס מען האָט פֿון אַ דאָרף, מישטיינס געזאָגט, געפֿירט צום טאָטער, און פֿון מופֿתים, וואָס מען האָט זיי אויפֿן וועג דערציילט פֿונעם צדיק. דאָס האָט עס אַזוי לאַנג געווערט⁸³, ביז מען איז געקומען צו דער רעכטער זאָך:

— מחילה, אַן אישה, כִּלעבן, ווי זאָגט מען עפעס, אַן אישה קאָן דאָר, מחילה, זיך ניט, מחילה, אַרנינגשטופן צווישן באַלעבאָ־טיים. דאָרטן איז דאָך פֿון דער גאַנצער וועלט יידן און ווייבער, מחילה, האָט מיר איינע, לאַנג לעבן זאָל זי, אַן עצה געגעבן: „ווייסט איר וואָס, ידענע? רוקט־אַרנין דעם גבאי עפעס, וועט ער אַיך אַרנינגפֿירן העט ביז צום צדיק“. נו, וואָס טוט שׂרה? איך האָב דעם גאַנצן גבאי, מחילה, אַ ווייז געטאָן אַ קערבל, נאָר ניט גע־געבן אין דער האַנט אַרנין, מחילה, האָט ער אויף דעם קערבל קוקנדיק מיך געפֿירט ביז צום צדיק אין אַלקער אַרנין, מחילה,

⁸³ געדויערט.

אַז שׂרה איז שוין איבערווייניק, מחילה, האָב איך אים אַ פּיאַטאַק ⁸⁴
אַרײַנגערוקט.

אַלע ווייבער לאָזן־אָרויס אַ געלעכטער:

— כַּע־כַּע־כַּע! כִּי־כִי־כִי!

— איך לאַך, פֿאַרשוואַרצט איז שׂרהס געלעכטער געוואָרן!
— זאַגט שׂרה — אַהרן, רוק דאָרטן אַוועק דאָס טעפּל אויפֿן פּריפּע־
טשיק, עס זאָל ניט אויסלויפֿן דאָס ביסל יושקע ⁸⁵, מחילה,
דרייצן גראָשן האָב איך, מחילה, געמוזט געבן פֿאַר אַ כּפּרה,
אַ קליין הינדל. הי איז עס ווערט צען גראָשן... לאַמיר פֿאַרגעסן
אין מײַן לייד, לאַמיר ניט פֿאַרגעסן אין מײַנע רייד. ווי איך בין
געקומען צום צדיק, האָט ער תּיכּף דערקענט אַלץ, וואָס איך
דאַרף — דאָ שטרעקן־אָרויס ווייבער די העלדזער און פֿאַרוויגדערן
זיך. — האָט ער מיך אויסגעפֿרעגט איטלעכס פּיצעלע און האָט
געקערעכצט ווי אַ געווינערן, מחילה... אַהרן, דו ווירט דאָך מכּוּח
דעם... האָב איך דעם צדיק אויך געזאַגט, וואָס ס'איז מיר געקומען
אין מויל אַרײַן, האָב איך דערציילט דעם צדיק, האָט ער, הערט
איר, אויף מיר אַזאַ קוק געטאַן, אַז ס'איז אין מיר קיין נשמה,
מחילה, ניט געבליבן...

אַלע ווייבער טרעסן מיט די קעפּ.

— אַזאַ עולם־הבא זאָל איך האָבן, וואָס פֿאַר אַ צדיק דאָס
איז! „שמשטע — זאַגט ער צו מיר אַזוי פּשוט, מיט גוטע ווערטער
— שאַ שמשטע, פֿאַר־אַהיים און מאַך פֿון יאַרע ⁸⁶ וואָקס אַ גרויס
ליכט, וואָס זאָל קאַנען ברענען צוויי מעת־לעת דורך אַנאַנד. וועט
רעכט זײַן.“ און געבענטשט האָט ער מיך, מחילה, אויך. האָב איך
אַנידערגעלייגט דאָס ווייסע קערבל און בין אַוועקגעגאַנגען, מחילה.
הלוואי, עס זאָל אים אַנגיין, וואָס איך האָב אים געוונטשן!
גיטעלע ר' גבֿריאלס טוט אַ כּאַפּ די רייד:

⁸⁴ אַ פּינפּער קאַפּיקע. — ⁸⁵ וואָסערדיקע זופּ. — ⁸⁶ ווייסע וואָקס.

— נו, האָט איר געמאַכט דאָס ליכט, דאָס יאַרע, וואַקסענע, גרויסע ליכט?

אהרן שמש רופֿט זיך אָן:

— משונה, ברענט עס שוין אין בית־מדרש פֿון צוויי שעה. סטייטש, זי איז דאָך פֿון דעסט וועגן געפֿאַרן... שרה, גיי דו צום פּריפעטשיק, דו וויסט, משונה, אַז היינט טאָר מען ניט פֿאַסטן. די ווייבער זינגען אַרויסגעגאַנגען און איטלעכע האָט איר מאַן דערציילט, מיט עטלעכע ליגנס באַברעמט, די מעשה, וואָס שרה האָט זיי דערציילט. לעת־עמה ברענט דאָס ליכט, איז שוין אַ האַל־בער מופֿת. ביז מאַרגן וועט ערשט זיין די אַנדערע העלפֿט — שיינצע זאָל זיך אַפּזוכן.

פֿאַרשטייט זיך, אַז מען איז געווייר געוואָרן, וואָס דאָס יאַרע, וואַקסענע, גראָבע, גרויסע ליכט באַטייט, זינגען אַלע געלאַפֿן זען, ווי דאָס ליכט ברענט. נו, וואָס זעט מען? אַ ליכט ברענט. פֿאַרט זינגען די ווייבער מקנא געווען די באַלעבאַטיים, די מאַנסבילן; זיי קאַנען זען יאַרע, וואַקסענע, ווייסע ליכט ברענען. ווייבער גייען ניט אין קיין בית־מדרש אַרײַן, קאַנען זיי ניט זען. דאָכט זיך וואָס האָט מען דאָ צו זען? גלוסט זיך פֿאַרט אַליין צו זען מיט זינגע אויגן. טוט זיך אַפֿשר אין דער גרויסער וועלט בײַ אַנדערע קליינע זאַכן אויך אַזוי, דער עולם וויל דווקא מיט זינגע אויגן זען.

אהרן שמש האָט געפּילעוועט דאָס יאַרע, וואַקסענע ליכט בע־סער פֿון אַ יאַרצייטליכט, עס זאָל חס־ושלום ניט פֿאַרלאַשן ווערן. דער בעל־מופֿת האָט אַנגעזאָגט, עס זאָל ברענען, און דורך דעם ברענען וועט זיך שיינצע אַפּזוכן, מוז מען פּילעווען.

12

לוי־האַיאַפּאַלי איז אַ שטאַט. אין לוי־האַיאַפּאַלי מוז זיך אַלץ טרעפֿן.

דעם יום־כיפור איז דוד סמיק און זיין ווייב ברענגען־דאַבריש מיט דער איין־איינציקער טאַכטער ביילצע, מיטן זויגדיקן קינד און זיננוועלע געווען אין שטאַט. איז פֿונעם תענית און פֿון דער ענגעניש אין דער ווייבערשער שול — דערצו איז היינט געווען זייער אַ הייסער טאַג, כאַטשע אַ פֿיש ציטערט אין וואַסער; אַ קינד האָט דאָס דעליקאַטנע ווייבל ביילצע אויך געזויגן, וויינען מוז מען — האָט ביילצע צו נעילה געהלשט אין שול. מען האָט זי קוים פֿאַרפֿירט אַהיים, וווּ זיי זינען אינגעשטאַנען, בני שמערל טביהס, און דערמינטערט.

וואָלט מען אפֿשר געווען גערופֿן תיכף דעם שרס דאַקטער, וואָלט ער פֿאַר געוויס עפעס געגעבן צו טאָן דעם ווייבל. מען האָט דעם דאַקטער ניט גערופֿן, ווייל לרובֿ טרעפֿט זיך אַז וויי־בער חלשן אין שול, דערנאָך ווערן זיי געזונט און עסן אויף דער נאַכט די קאַלטע כפרות און האַרטע באַרן מיט נאָך מער הונגער וי אַנדערע און עס שאַדט זיי גאָר ניט.

ביילצע איז אַבער קראַנק געוואָרן, טאַקע זייער קראַנק געוואָרן. דעם אַנדערן טאַג נאָך ערגער, און טאַקע גאָר מסכן קראַנק גע־וואָרן. אַפֿילו אַז מען האָט דעם אַנדערן טאַג נאָך יום־כיפור שפעט פֿאַר נאַכט אַראַפּגעבראַכט דעם שרס דאַקטער צו ביילצען, האָט דער דאַקטער געזאָגט: „ס'איז זייער שלים“. ער האָט געבראַכט רפֿואות, מען האָט איר שוין ניט געקאַנט אינגעבן די רפֿואות, ווייל דער האַלדז איז געווען ווי פֿאַרשלאָסן. קיין ביסל וואַסער אַפֿילו האָט ניט געקאַנט אַרײַן אין האַלדז. שלעכט און שלעכט, און גאָר שלעכט. ערבֿ סוכות איז ביילצע געשטאַרבן, האַלבן טאַג. אַזאַ אומגליק, אַזאַ אומגליק! ביטער און וויי איז דעם טאַטן

מיט דער מאַמען, פֿאַרפֿינצטערט זינגען זיי געוואָרן. דער בן-יחיד האָט זיך געשמדט, און די ווילע בת-יחידה איז געשטאַרבן. וויי און ביטער איז זינגעלען! ער האָט ביילצען ליב געהאַט, און ביילצע האָט זינגעלען אויך זייער ליב געהאַט, דאָס הייסט, זיי ביידע האָבן זיך ליב געהאַט. ביילצע איז געווען זייער קלוג, גוט און פֿרום; אַ שייך יונג ווייבל איז זי אויך געווען. איז, נעבעך, דעם זינגעלען אַ ריפּ פֿונעם לייב אַרויסגעריסן געוואָרן. נאָך מער האָט עס אים זייער, זייער געשמאַרצט, אַז ער האָט געוואוסט, ווי ביטער, אומגליקלעך די פֿאַרפֿינצטערטע טאַטע און מאַמע זינגען. ביי דעם גרויסן עשירות זינגען זיי גאַר זייער, זייער אומגליקלעך. צוויי קינדער האָבן זיי געהאַט: יענער ימח-שמוניק איז געשמדט. אַ חרפה, אַ בוששה, אַ ווייטיק איז עס, נאָר מען האָט עס געקאַנט דערטראַגן, ווייל מען האָט געהאַט אַ ביילצע און אַ ניי אייניקל, אַ וויל יינגעלע, און זינגעלען האָבן זיי אויך געהאַלטן פֿאַר אַן אייגן קינד. אַצינד איז פֿלוצעם די איינציקע טאַכטער אויך גע-שטאַרבן. אַ גרויס, זייער אַ גרויס אומגליק פֿאַר אַ פֿאַטער מיט אַ מוטער! די איינציקע טאַכטער איז אויסגעכאַפט געוואָרן.

דאָס האָט זינגעלע, דער גוטער, קלוגער, פֿרומער למדן זינג-וועלע, בשעת טרויערן נאָך זיין ליב ווייב, פֿאַרשטאַנען; דעריבער האָט ער טאַקע דאָ, פֿאַר אַלע לייט, פֿאַרן מת תיכף צוגעזאָגט דעם שווער מיט דער שוויגער, אַז ער וועט בשום אופֿן ניט נעמען קיין אַנדער ווייב און וועט ניט אַרויס פֿון זיי. ער און זיין קינד, דאָס יינגעלע, וועלן בלייבן ביי זיי און וועלן זיין תמיד ווי זייערע קינדער, ביי זיי תמיד.

כאַטשע אַז מען וויל, איז עס, פֿון איין זייט, עפעס ניט גאַנץ רעכט, בשעת די ווונד ליגט נאָך פֿאַר די אויגן, די איינציקע טאַכטער ליגט נאָך אויף דער ערד מיט די פֿיס צו דער טיר, איבערגעדעקט מיט אַ שוואַרץ געוואָנט, דענסטמאַל צו שמועסן פֿון ניט חתונה האָבן, פֿון ניט נעמען קיין אַנדער ווייב; און פֿון דער אַנדערער זייט, איז קשה, ווי קאַן אַ יונגער מאַן, ווי זינגעלע,

פֿון אכצן יאָר, צוואַגן ניט צו נעמען קיין אַנדער ווייב? נאָר דער-
ווייל איז עס געווען פֿאַר דעם טאַטן מיט דער מאַמען אַ פֿינצטערע
נחמה, בשעת זיי זיצן אויף דער ערד און באַוויינען די געשטאַר-
בענע איין-אינציקע טאַכטער. ביי דעם גרויסן אומגליק נאָך
ערגער אומגליקלעך צו ווערן — איז דאָס ביי זיי זייער, זייער
אַנגעלייגט געווען, אַזעלכע ווערטער פֿונעם גוטן קינד, פֿונעם
אַסטרער מגידס אייניקל, צו הערן, אַז ער וויל פֿון זיי ניט אַוועק.
ביידע, ברענע-דאַבריש מיטן צעריסענעם האַרץ, מיט דעם
טרויעריקן, ביטערן געמיט, און אַפֿילו דער שווייגנדיקער דוד
סמיק, זענען צוגעפֿאַלן קושן און האַלדזן דעם גוטן, פֿרומען, קלוגן
זענוועלען פֿאַר די ווערטער.

וויבער זענען אַרום געשטאַנען און האָבן זייער געוויינט אויף
די ביטערע קלאַגלידער, וואָס ברענע-דאַבריש האָט, „צאַנצילאַמיש“,
אויסגעקלאַגט און אויסגעיאַמערט אויף דער איין-אינציקער טוי-
טער טאַכטער. ביי אַיטלעכן וואָרט האָבן די וויבער אַרויסגעלאַזט
אַ געוויינ מיט אַ האַרצרייסנדיק קול. אַזוי האָט עס געדויערט
אַקעגן אַ שעה. ברענע-דאַבריש האָט אַלץ געטרויערט מיט ווער-
טער און די וויבער האָבן נאָכגעוויינט.

דערנאָך, אַז זענוועלע האָט צוגעזאָגט, ער וועט ביי זיי בלייבן
מיט זיין קליין יינגעלע, מיטן יתומל, און די פֿאַטער-און-מוטער
האַבן אים מיט אַ געוויינ אַרומגעפֿאַלן האַלדזן און קושן («הערשטו,
טאַכטער ביילצע, וואָש דיין זענוועלע זאָגט אונדז צו? פֿאַר אַלע
סטאַטלייט, צאַנצילאַמיש...»), דאָ האָבן זיך אַלע וויבער צעגאַסן
פֿאַר געוויינ.

פלוצעם הערט זיך אַ געפֿילדער פֿון דרויסן. אהרן שמש מיט
שרה די שמשטע קריגן זיך מיט דער חברה שמשים. און אַז אַ
פֿאַר וויבער זענען פֿון דער שטוב אַרויסגעלאַפֿן זען, וואָס עס איז
פֿאַר אַ ליאַרעם, הערט מען אין שטוב, אין דער טרויעריקער שטוב,
שרה דער שמשטעס קול:

— לאַז ער מיר אַפּגעבן מיין קינד! דאָס ליכט האָט אויס-

געברענט, מחילה, ווען זי איז געשטאַרבן, אַקוראַט. וואָס שווינגסטו, אַהרן? שרײַ: „ראַזבוניק! גיט אונדז אַפּ שיינצען.“ דער צדיק, דער בעל-מוֹפֶת, האָט ניט אומזיסט געזאָגט: „נאָך צוויי מעת-לעת, אָז דאָס ליכט וועט אויסברענען, וועט מוזן רעכט זײַן, שיינצען וועט מען דיר אָפּגעבן“...

אהרן שמש מוז שרײַען, ווייל שרה הייסט:

— משונה, האָט דאָס ליכט אויסגעברענט אַקוראַט אין דער מינוט, ווי דאָס ווייבל זינס איז געשטאַרבן...

ר' טביה און ר' שמערל טביהס מיט נאָך עטלעכע חברה-קדישאַלייט זינען אויך געקומען צו לויפֿן, זיך בייזערן אויף דער שמשטע מיט דעם שמש אהרן.

דערווייל ווערט דאָ פֿון דעם גאַנצן עולם, וואָס דרויסן שטייט וואַרטן אויף דער לוויה, אַ שטופּעניש צו דער טיר, וווּ די שמשטע שטייט און שרײַט, אָז מענטשן האָבן געקאַנט דערשטיקט ווערן. ווייל קיינער ווייסט נישט, וואָס קאָן אַזאַ שרה די שמשטע מיט אהרן שמש האָבן דאָ צו שרײַען. איבער דעם שטופּט מען זיך נאָך מער.

— איך זאָג-אויס דעם סוד, יאָ, איך שרה די שמשטע, מחילה, שרײַ גוואַלד! אַהרן, שרײַ! לאַז ער אונדז אָפּגעבן אונדזער שיינצע. לאַז ער זאָגן וווּ זי איז, וועלן מיר גיין זי אָפּנעמען. האָ, דאָס ליכט האָט געוויזן דעם אמת, מחילה... — זי שרײַט זייער הויך און באַרעט ⁸⁷ זיך מיט חברה שמשים אַרײַנצושטופּן זיך ווי אַ משוֹ-גענע — לאַז מיך צו אים, צו זיננוועלען! לאַז ער מיר אָפּגעבן שיינצען! ער, נאָר ער האָט זי...

זיננוועלע, אין די גרויסע צרות, הערט ער, מען רופֿט זיין נאָמען, קומט ער צו צו דער טיר, פֿרעגנדיק:

— מיך רופֿט עמעצער?

ר' טביה מיט שמערל טביהס טוען אַ קוויטשנדיקן געשריי:

⁸⁷ שלאָגט זיך, אַמפּערט זיך.

— שמש בינדט זי, די יידענע איז משוגע!

שרה שרייבט נאך העכער:

— יא, יא, דאס ליכט האט אויסגעברענט, איך בין ניט משוגע... — זי דערזעט זיננוועלען, כאפט זי אים אן מיט ביידע הענט — גיב תקיעת-כף, מחילה, איבערן מת, אז דו וועסט מיר אפגעבן שיינצען, דער צדיק האט געהייסן, מחילה... זיננוועלע מיינט, די יידענע, די שמשטע, איז טאקע פאר צרות משוגע געווארן — גייט ער מיט די פארוויינטע אויגן צוריק צום געשטארבענעם ווייב.

די שמשים האבן שרה די שמששע געכאפט אונטער די הענט און אוועקגעפירט אהיים. דערוועג האט ר' טביה בילענקיס און שמערל טביהס געגעבן צו פארשטיין אהרן שמש, אז ס'איז א נארישקייט און דערצו א גרויסע עוולה אזא זיננוועלען חושד צו זיין. דערביי האט מען אהרן שמש געזאגט מיטן הארבן ווארט: — אז דו אדער דיין ווייב וועלן זיך נאר דערוועגן א שלעכט ווארט דעם אסטרער מגיד אייניקל, דעם טייערן זיננוועלען, צו זאגן, ביסטו מארגן אויס שמש אין בית-מדרש. דאס האט אהרן שמש געבראכט צום שכל, איז ער שטילער-הייט אוועקגעגאנגען.

שרה די שמשטע, בשעת מען טאסקעט זי אהיים, שרייבט אי-בערן גאנצן מארק:

— פאר וואס דען האב איך הוצאות געהאט? פאר וואס דען האב איך געגעבן א קערבל אויף א פדיון? פאר וואס דען האב איך געקויפט אן אקע יארע וואקס? לאז ער מיך ניט נארן, אז ער ווייסט ניט, וואס זשע זאגט ער מופתים? נאך וואס שטופן זיך צו אים אזוי פיל יידן?

שרייבט זי, שרייבט מארגן, שרה די שמשטע! ער וועט דיר ניט צוריקגעבן דינע הוצאות און ניט דיין קערבל, און ניט דאס, וואס דאס ליכט האט דיר געקאסט. דו ביט ניט די ערשטע און ניט די הינטערשטע, די וועלט וויל גענארט זיין. געפיינען זיי

אזעלכע וואָס קענען די מלאכה גוט אָפצונארן און נעמען געלט דערפֿאַר.

ביילצען האָט מען איר רעכט אָנגעטאָן ביז נאַכט. יום-טוב סוכות נעמט איבער שבעה. מוצאי-יום-טוב, פֿון די ערשטע טעג סוכות, איז דוד סמיק מיט ברנינע-דאַברישן און זיננוועלע מיטן קליין יינגעלע, מיט אַ יידענע, אָן אַם, געפֿאַרן אין דאָרף אַריין קיין נימיעווקע, דאָרטן טרויערן און דאָרטן זוכן זיך צו טרייסטן, אַז דאָס קליינע יינגעלע האָט גאָר ביילצעס פנים.

13

גענוג שוין לוי האַיאַפֿאַלי. עס איז ציט אַ קוק צו טאָן, וואָס מיט מיכלען — דעם געוועזענעם מיכל בעלפֿער, מיכל מצבֿה, דער-נאָך מיכל מאַסקוויטישער — טוט זיך.

מיר האָבן געזען, אַז מיכל איז דריי טעג פֿאַר ראש-השנה מיט דעם רוסישן אַפֿיציר, קאַמיסיאָנער כליעבאָוו, אַוועקגעפֿאַרן פֿון לוי האַיאַפֿאַלי צו דער רוסישער הויפטקוואַרטיר.

כליעבאָוו איז מיט מיכלען — פֿון הינט אָן וועלן מיר אים רופֿן אָן צונעמען, נאָר גלאַט: מיכל — אָנגעקומען צוויי טעג נאָך סוכות קיין ברעסלע. דאָס איז אַ דייטשערישע גרויסע שטאָט אין דער פּריסישער מדינה.

אין ברעסלע האָט שוין כליעבאָוו געפֿונען ביי דעם רוסישן קאַמענדאַנט מאַיאָר רעדריקאָוו, אַ פּאַפּיר, וווּ דער גענעראַל-אינ-טענדענט פֿון דער רוסישער אַרמיי הייסט כליעבאָוו, זינער אַ סמאָטריטעל, אַ מאַגאַזינער, טאַקע אין ברעסלע ביי דעם רוסישן פּראָוויאַנט-מאַגאַזין; צו געבן מעל, גרויפן און סוכאַרעס, און האָ-בער און היי אַלע רוסישע פּאַלקן, וואָס גייען דורך ברעסלע, און די רוסישע סאַלדאַטן, וואָס וועלן בליבן שטיין אין ברעסלע.

כליעבאָוו איז פֿאַרזאָרגט. מיכל קאָן אָבער אַרום כליעבאָוו זייער ווייניק האָבן צו טאָן. ער האָט גאָר ניט אַזאַ עסק, מיכל זאָל דערבײַ קאַנען פֿאַרדינען. ער האָט דאָך אָבער מיכלען פֿון דער היים אַוועקגענומען, טוט אים באַנג. אַחוץ דעם איז דאָ אין דײַטשלאַנד מיכל אַ ווילדפֿרעמדער. ער קען ניט אַזוי קיין שום מענטשן ניט, ער קען אָפֿילו דאָס דײַטשישע לשון ניט. כאַטשע איטלעכן ייִדן אין דער היים, אין די פּוילישע מדינות, פּריץ דאַכט זיך: „א, אַז דער פּריץ שמועסט דײַטשעריש, וועל איך דאָך אים קאַנען זאָגן אַלצדינג“ — באַלד אַזאַ ייִד קומט קיין דײַטשלאַנד, הערט ער קלינגען און קאָן ניט נאַכזינגען. ער הערט ריידן צווישן די ווערטער אַ פּאַר, קלוימערשט, ווי עס דאַכט זיך, גאָר ווי ייִדיש; פֿאַרט פֿאַרשטייט ער נישט, וואָס דער דײַטש וויל און וואָס דער דײַטש מיינט.

אַ גוטער מענטש כליעבאָוו! האָט געטראַכט און האָט אויסגע- טראַכט פֿון מיכל וועגן, ווי אַזוי צו העלפֿן. ער, כליעבאָוו, האָט געהאַט פֿיל באַקאַנטע ייִדן פֿאַדריאַטשיקעס, ליפֿעראַנטן, וואָס זיינען פֿון רוסלאַנד געקומען מיט דעם רוסישן הייל, עסקים צו האָבן בײַ פֿאַדראַדן. זיינען עטלעכע געווען גראַד אַצינדערט אין ברעסלע. אַ פּאַר האָבן פֿון דער קאַמיסאַריאַטסקי קאַמיסיע, קאַ- מיסאַריאַט אַדער אַדמיניסטראַציע געהאַט קאַנטראַקטן. די רוסישע שפּיטאַלן פֿון די קראַנקע סאַלדאַטן אַלץ צו געבן, מיט מקחים פֿאַר איטלעכער זאַך. דאָס איז אויך אַ גרויס עסק. נאָך עטלעכע האָבן געהאַט קאַנטראַקטן אויף פּערעוואָזקעס⁸⁸, דאָס איז אויך אַ גרויס עסק.

כליעבאָוו האָט מיטגענומען זײַן מיכלען און איז מיט אים געגאַנגען פֿון איין פּאַדראַטשיק צום אַנדערן, און האָט זיי געבעטן, זיי זאָלן מיכלען צונעמען פֿאַר אַ פּריקאַשטשיק⁸⁹. ער, כליעבאָוו, האָט געלויבט מיכלען און האָט ערױב געווען אַז מיכל איז אַן

⁸⁸ אַריבערפירן איבערן טײַך. — ⁸⁹ משרת, אַנגעשטעלטער.

ערלעכער, געטרענער מענטש. מען קאָן זיך פֿאַרלאָזן אויף אים און מען מעג אים געטרויען געלט אין די הענט אַרײַן. ווער זאָל ניט צוליב טאָן אַזאַ באַקאַנטן קאַמיסיאָנער כליע־באַװן? אַזאַ קאַמיסיאָנער קאָן זייער גוט צו נויַן קומען אַ מאָל. האָט אײַנער אַ פֿאַדראַטשיק פֿון דעם ברעסלער שפיטאַל, אַקסמאַן, צוגענומען מיכלען פֿאַר אַ פֿריקאַשטיק צווישן די אַנדערע פֿרי־קאַשטיקעס, וואָס ער, אַקסמאַן, האָט געהאַט אַרום זיך. דערבײַ געהייסן, מיכל זאָל זיך תמיד געפֿינען נעבן אים, און בײַ אים אין זײַן קוואַרטיר. ניט פֿאַר קײן משרת — ווײַל אין דײַטשלאַנד דאַרף מען ניט מיטשלעפֿן קײן משרת: אין די גאַסט־הײַזער, וווּ מען שטייט־אַײַן, באַדינט מען זייער ווײַל, בעסער ווי צען משרתים (דאָס איז גאַר ניט צו פֿאַרשטיין בײַ אונדז, אין די רוסיש־פּוילישע שטעט, מיט אַלע אײַנפֿאַר־הײַזער; זײ ווײַסן גאַר ניט, וואָס באַ־דינען אַן אורח הײַסט) — נאָר צום אײַנקויפֿן די זאַכן, וואָס מען דאַרף צום שפיטאַל. אַקסמאַן האָט געהאַט אַ ברעסלער דײַטשל; ווי עס האָט זיך אַקסמאַנען געדאַכט, איז דאָס דײַטשל ניט געווען קײן גרויסער נאָמן, דעריבער האָט ער צוגעזעצט צום דײַטשל דעם מיכלען, זײַ ביידע זאָלן אײַנקויפֿן, וואָס מען וועט דאַרפֿן. אַ יונגער מענטש, אַז ער קומט פֿון די רוסיש־פּוילישע שטעט פּלוצעם אַרײַן אין דײַטשלאַנד, און דערצו גראַד אין אַ גרויסער שטאָט ברעסלע אַרײַן — ווי דול ווערט ער לכתחילה.

מיכל איז אַפֿילו געפֿאַרן פֿון לויהאַיאַפּאַלי קײן באַרדיטשעוו מיט אַ חתן אויף אַ חתונה. אַ נגיד, אַ לויהאַיאַפּאַלער, האָט דעם פּראָוואַרנעם בעלפֿער מיטגענומען אויף צו באַדינען און האָט אים דערפֿאַר געגעבן אַכט ווײַסע גילדן, חוץ דעם נעדיזנעס⁹⁰ פֿון נאָך זעקס ווײַסע גילדן.

וואָס האָט מיכל געזען אין דער גרויסער שטאָט באַרדיטשעוו? צען לויהאַיאַפּאַלער בלאַטעס אין אײַנעם, פֿופֿצן מאָל אַזוי פֿיל

⁹⁰ נתינות, נדבות.

פֿאַרדריפּעטע ווייבער און פֿאַרפּאַטשקעטע יידן, ווי אין לויהאַיאַ-
פּאַלי, און אַכט און דרייסיק מאָל אַזוי פֿיל קבצנים, וואָס רייסן
בני די פּאַלעס, פֿערציק מאָל אַזוי פֿיל וועגן מיט פֿערד. אַ גע-
שטופּעכץ, אַ געשווינד לויפֿעכץ, אַ יאַגעכץ איינער אויפֿן אַנדערן.
איינער שעלט, איינער שלאָגט, צען קריגן זיך, פֿינף שרייען:

— שלום עליכם, וואָס מאַכט איר גוטס?

אַלע האָבן ניט קיין צייט: דעם פֿאַרטשעפּעט אַ ראָד און
רייסט אים אַוועק אַ האַלבן קאַפּט; פֿון דער אַנדערער זייט זאָגט
מען אים „מזל-טובֿ!“ בלעכענע פּושקעס קלאָפֿן: „צדקה תּציל
ממות!“ און דערצו טאַנצן ווייטער צו דער פּלהס רעשיטקע⁹¹
מיט קלעזמער איבער דער גאַס. יידן מיט הויכע יאַמשענע
שטעקנס מאַנען אַ נדבֿה, דערבני לויפֿן נאָך צען יידן מיט אַ גע-
שריי: „כאַפט דעם גנבֿ, אַט לויפֿט ער אַוועק!“...

פּלוצעם האָט מיכל דערזען אַ ברעסלע. אַ שטאַט אָן בלאַטע.
קיינער איז ניט פֿאַרדריפּעט. איטלעכער גייט ווי אַ פּריץ אַנגעטאַן,
און שיינ און רייך. אַפֿילו בני די גרויסע מויערן זיינען די טרעפּ
פֿון דרויסן רייך אַפּגעוואַשן, און בני די קראַמען שרייט מען גאַר
ניט: „קומט אַהער אַרײַן, וואָס קויפֿט איר?“

נאָך מער ווונדער. מען זאָגט: אין ברעסלע וווינען צען טויזנט
יידן, און ער האָט אַפֿילו איין-איינציקן יידן ניט געזען — אַזוי
ווי אַ לויהאַיאַפּאַליער אַדער אַ באַרדיטשעווער ייד — ביז ער
האַט זיך דערפֿרעגט און איז געווייר געוואָרן, אַז די יידן גייען
אויך אַנגעטאַן ווי די פּריצים. טראַכט ער בני זיך: ווי אַזוי זיינען
פּריצים יידן? סטײַטש? נאָך דעם, אַז ער איז שבת געגאַנגען אין
שול אַרײַן און האָט געהערט און געזען דאַוונען, איז ער, מיכל,
אומישנע צוגעגאַנגען אַרײַנקוקן אינעם סידור, וואָס איטלעכער
האַלט אויף זײַן אַרט שטייענדיק און דאַוונט. טאַקע דאַס אייגענע
דאַוונען, נאָר ניט קיין ספֿרדישע סידורימלעך כֿלעבן, עס הייבט

⁹¹ יום-טובֿדיקע חלות (מנהג אַנטקעגנצוטאַנצן דער כּלה מיט אַ קוילעטש).

זיך אָן פֿון „מה טובו“. אַ מאָן שטייט פֿאַרן עמוד, נאָר ער ריכט זיך ניט אָפּ די ציין. איטלעכער שטייט אויף זיין שטאַט שטיל, שייך, און דאוונט גאַנץ ערנסט, איז דאָך דאָס אַוודאי יידן. די וויבער גייען גאָר ווי די פריצעס אַנגעטאַן, און זאָגן „גוט־שבת“ איינער דער אַנדערער.

דעם אַנדערן טאָג נאָך שבת איז זונטיק, זעט מיכל טויזנט־טערװיז דייטשן מיט דייטשקעס. אַלטע און יונגע, זייער ריין, יום־טובֿדיק אַנגעטאַן, גייען אַלע אַרויס פֿון דער שטאַט. ווהיין גייען זיי? אין בית־מדרש אַרײַן — נישט, ווייל ס'איז ניטאָ קיין קויטיקער בית־מדרש אין ברעסלע, תּשליך — אויך ניט. אַנטקעגן דעם גובערנאַטאָר סנידן אָדער אַפֿשר קומט־אָן דער נײַער שר? מיכל דערזעט דעם יידן, בײַ דעם, וואָס ער האָט שבת געגעסן, אויך ווי אַ שררה וויל אַנגעטאַן, און דאָס ווייב ווי אַ שררהטע פּידבאַקאָם⁹², גייען גלייך, ווי אַלע גייען, אַרויס פֿון דער שטאַט. איז ער צוגעגאַנגען פֿרעגן:

— ווהיין גייט עס דער עולם?

— קאַמט, פּאַלאַק, האַלטן זי אונדז פֿרײַ! — קומט מיט אונדז, פּוילישער, וועט איר טאַקע צאָלן פֿאַר אונדז, ענטפֿערט מען אים. כאַטשע ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס דער ייד, דער דייטש זאָגט, איז מיכל זיי נאַכגעגאַנגען פּוסטריט, ביז מען איז געקומען צו אַ גרויסן, ברייטן, לאַנגן גאַרטן. אַהיין גייען אַלע פּריצים מיט די פּריצעס, מיט די קינדער אַפּילו אַרײַן. מיכל הערט אַ טייל אַלטע דייטשישע יידן, די וואָס ער האָט אין דער שול געזען זייער ערנסט דאוונען, רופֿן דאָס: „ליביכס גאַרטן“. די יונגע לינט, מיט די, וואָס ער גייט, זאָגן צו אים:

— נו, פּאַלאַק, היר איזט דער גאַרטן, וואָלן זי אונדז פֿרײַ האַלטן?

האַט זיך מיכל געשטויסן, אַז דאָס, וואָס די אַלטע רופֿן

⁹² מיט די הענט בײַ די זייטן.

„גאַרטן“, זאָגן די יונגע „גאַרטן“. „אַ גאַרטן, — טראַכט ער בײַ זיך — וואָס טויג מיר אַ גאַרטן, וווּ עס וואַקסן פּשעניטשקעס און אוגערקעס און בוריקעס אָדער אַפֿשר קאַרשן מיט ווּננשל, אָדער באַרן, פֿלוימען און עפּלז“ פֿאַרט האָט ער געשאַקלט מיטן קאַפּ:

— יאַ...

„און אַפֿשר בײַן?..."

דער באַלעבאַס, בײַ דעם וואָס ער האָט נעכטן געגעסן שבת, טוט אים אַ שלעפֿ־אַרײַן און זאָגט צום ווייב מיט אַ ווּנק, האָט זי אים אויך אַ צי געטאַן אַרײַן.

מיכל איז איבערווייניק, דורך דעם שיינעם טויער פֿונעם גאַרטן, גלײַך מיט אַלע שַררות און מיט אַלע שַררהטעס אַרײַנגעגאַנגען און כאַפּט־אַראָפּ דעם קאַפּעליושל. (דעם ספּאַדעק האָט ער תּיכף באַהאַלטן און האָט זיך אַ קאַפּעליושל געקויפֿט). דער באַלעבאַס מיט זײַן ווייב לאַכן און ווייזן מיכלען, אַז אַלע גייען אין די היטלען, מעג ער אויך גיין אינעם היטל.

דאָ, אין גאַרטן, אין ליביכס גאַרטן, זעט מיכל, איז נײַטאָ קיין בוריקעס און נײַט קיין פּשעניטשקעס, אַפֿילו נײַט קיין פֿוימען אָדער באַרן־ביימער, וואָס דען איז דאָ? פֿון פֿאַרנט אַ גרויס פּלאַץ, באַוואַקסן מיט אַלערליי צאַצקעס, זייער שיינע צאַצקעס פֿון נאָך סוכות, וואָס וואַקסן, ווייטער און ווייטער זײַנען דאָ גרויסע און קליינע ביימער, זייער שיינע, שורותווייז אָדער קנלעכדיק אַרום, ווי אַ צירקל וואַקסן זיי, און צווישן די ביימער שטייען טישלעך, טיש־לעך, אַלץ מיט בענקלעך דערבײַ אויף צו זיצן, גומא־גומאות אַזעלכע טישלעך זײַנען שוין אַרום אויף די בענקלעך באַזעצט מיט שַררות און מיט שַררהטעס אַ טייל, קוקט זיך מיכל צו, טרינקען קאַווע און צאָלן דעם, וואָס ברענגט דאָס טעצל מיט די פֿיליזשאַנ־קעס און אַ קריגעלע קאַווע, מיט אַ קריגעלע מילך און צוקער דערצו, נאָר אַ האַלבן גילדן. בײַ אַנדערע טישלעך זיצן שַררות

מיט שררהטעס, און קינדער דערבני, און טרינקען אַ בוטילקע⁹³ ביר פֿון שיינע גלעזלעך, צאָלן זיי נאָך ווייניקער.
 — אַך, אַזוי וואָלוול! בני אונדז אין לוי האַיאַפּאָלי — טראַכט בני זיך מיכל — קאָסט דאָך אַ גלאַז אַלטער מעד טניערער.
 — אַנו, גיב אַהער! — זאָגט מיכל צו די דניטשלעך די קליינע משרתימלעך, וואָס טראַגן-אַרום און ברענגען איטלעכן קאָווע אַדער ביר — דניטשל, אַהער צו דעם טישל, וואָס מנין באַלעבאָס מיט דער באַלעבאָסטע זיצט! ברענג קאָווע, אי ביר.
 דאָס דניטשל האָט אַפֿילו ניט גאָר פֿאַרשטאַנען, וואָס מיכל האָט געזאָגט, נאָר די צוויי ווערטער: „קאָווע, ביר“ — האָט ער גע- הערט. דערבני האָט מיכל אים געוויזן דאָס טישל, וווּ דער, וואָס ער האָט בני אים נעכטן געגעסן, מיטן ווייב זיצט. מיט אַ מינוט שפעטער האָט דאָס דניטשלע אינעם גרינעם שפעטער געבראַכט צו טראַגן אויף אַ טעצל קאָווע מיט מילך און צוקער מיט ווילי- זשאַנקעס אין איין האַנט, און אַ בוטילקע ביר מיט גלעזלעך, דער- בני אַזוינס, וואָס מען נעמט-אַרויס דעם קאַרעק פֿון דער בוטילקע, טראַגט ער אויף אַ טעצל אין דער אַנדערער האַנט, געשווינד אַנידערגעשטעלט אויפֿן טישל און אַרויסגעשלעפט דעם קאַרעק, מיט די ווערטער:

— היך⁹⁴!

שוין לויפֿט דאָס דניטשל אַוועק און ברענגט-צו אַנדערע טישלעך וואָס מען האָט געהייסן. אַזעלכע קליינע, גרינע דניטשלעך לויפֿן-אַרום, ברענגען און טראַגן איטלעכן זינס. אפֿשר צוואַנציק שיינע, פֿראַוואַרנע דניטשלעך. אין דער מיטן פֿונעם גאַרטן איז אַזוי ווי אַ בעלעמער — להבֿדיל ווי אין שול — זיצן אפֿשר צוואַנציק מענטשן וואָס שפּילן אויף פֿידלען און אויף פֿלייטן, און אַנדערע קלעזמער, אַזוי וויל, אַז מען הערט איבערן גאַנצן גאַרטן.
 מיכל גלייבט זיך גאָר ניט, אַז דאָס טוט מען ניט אַ חתונה

⁹³ אַ „פּליאַשקע“ משקה. — דאָ!⁹⁴

וועגן. נאָר קשה איז אים: די קלעזמער שפּילן און קיינער טאַנצט
ניט?

מיכל זעט, אַז דער באַלעבאַס, וואָס ער האָט ביי אים געגעסן,
— ער הייסט ר' אַבֿרהם זאַקס — מיט זיין ווייב טרינקען קאַווע.
נעמט ער זיך צום ביר. זייער גוט, קאַלט ביר, בעסער אַפּילו
פֿונעם באַרדיטשעווער מאַרצאַווע ביר, וואָס ער האָט אויף דער
חתונה געטרונקען. דאָס דניטשעלע לויפֿט און זעט, מען האָט
אויסגעטרונקען, זאָגט ער דאָס וואָרט:
— געלט!

מיכל לייגט־אַנידער אַ פּוילישן גילדן, גיט מען אים אַרויס
צוויי פּייעם מיניץ⁹⁵ און שוין, לויפֿט דאָס דניטשל אַוועק מיט די
צוויי טעצלעך און מיט אַלע פֿלים.
די קלעזמער שפּילן ווייטער, אַלע מאָל עפעס אַנדערש, אָבער
אַלץ וויל. פֿאַרט טאַנצט גיט קיינער. „משוגענע דניטשן!“ —
טראַכט מיכל ביי זיך.

דער ר' אַבֿרהם זאַקס מיט זיין שיינעם ווייבעלע הייבן־אָן
צו גיין שפּאַצירן אין גאַרטן. קומט זיי אַנטקעגן איינער פֿון די
קלעזמער מיט אַ טאַץ. אויף דער טאַץ ליגט אַ פּאַפּיר ווי נאַטן,
וואָס אַ קאַפעלע האָט תּמיד פֿאַר זיך בשעת זיי שפּילן. אונדזער
ר' אַבֿרהם זאַקס טוט אַ ווייז צו מיכלען, ער זאָל די צוויי פּייעם,
וואָס מען האָט אים אַרויסגעגעבן פֿונעם גילדן, דאָ אויף דער טאַץ
אַנידערלייגן. דאַנקט דער דניטש, דער קלעזמער, און גייט ווייטער.
לייגן אים אַנדערע אויך עפעס אַנידער אויף דער טאַץ. אַ טייל לייגן
גאַר נישט אַנידער און טוען אַ מאַך מיט דער האַנט. איז אויך
נישקשה.

ביי מיכלען זינען דאָס אַלץ גרויסע ווונדער: סטניטש, פֿאַר
אין פּוילישן גילדן איז ער דאָ אינעם גן־עדן צווישן שררות מיט
אַזוינע שיינע שיינענדיקע שררהטעס! ביר געטרונקען האָט ער
און האָט זיין באַלעבאַס מיט דער שיינער באַלעבאַסטע מכבד

⁹⁵ זעקס גראַשן.

געווען מיט קאווע. קלעזמער הערט ער שפילן, ווויל שפילן זיי, בעסער טויזנט מאל פֿון איציקל ליוואַק אין לוי האַיאַפּאָלי. שפּאַצירן גייט ער אַרום אין גן־עדן צוויי זייגער שעה. דאָס אַלץ קאָסט נאָר איין פּוילישן גילדן! אַט אַזוי לעבן מענטשן, וואָס דען? „בני אונדז לעבט מען טאַקע ווי חזירים“... — זאָגט מיכל זיך אַליין.

זונטיק אויף דער נאַכט האָט כליעבאַוו, דער קאַמיסיאָנער, באַ־שטעלט בני דעם פּאַדראַטיק אַקסמאַן זיין מיכלען פֿאַר אַ פּרי־קאַשטישק. איז ער מאָנטיק אין דער פֿרי שוין אַרײַן צו אַקסמאַנען און איז בני אים אין זינע שיינע, גרויסע צוויי שטובן, וואָס מען האָט אין גאַסטהויז אַקסמאַנען אַפּגעגעבן. איין שטוב איז אַ שלאָף־חדר מיט אַ שייך ריין בעט, מיט וויסע גלאַנצנדיקע ציכן איבער־געצויגן בעטגעוואָנט. דערבײַ שטייט אַ טישעלע מיט אַ פּאַרצע־לײַנענער גרויסער שיסל, מיט אַ פּאַרצעלײַנענעם קרוג מיט וואַסער, אַ שטיקל זייף און אַ קעמל. דערבײַ אַ ריין וויסער האַנטעך. אַ פּאַר בענקלעך שטייען אויך דאָ אינעם שלאָף־חדר. די אַנדערע שטוב איז אַ גרעסערע. דאָ הענגט אַ גרויסער שפיגל און אַ קאַמאַדע, מיט אַ שיינער קאַנאַפע און זעקס שיינע, פֿינע בענקלעך. אַ שיינער, גרויסער טיש, און אַחוץ — אַ שרײַבטיש. דערויף ליגן פּאַפּירן, טינט און פען. פֿאַר די צוויי שטובן איז נאָר פֿאַרנט אַזוי ווי אַ הײַזל. דאָ שטייען שטיוול און בערשטלעך. דאָ הענגט מען אויף אַ טולופּ אַדער אַ שינעל⁹⁶, איידער מען גייט אין שטוב אַרײַן.

אַז מיכל איז אין דער פֿרי, מאָנטיק, געקומען צו אַקסמאַנען, האָט ער אים געטראָפֿן ווי ער איז געזעסן בײַם שרײַבן. מיכל האָט געזען אַ שייך פּריצעלע אַרײַנברענגען אויף אַ טאַץ קאווע, פּלים מיט קאווע. דערבײַ זאָגט זי: „גוט־מאַרגן!“. דערווייז ווי אַקסמאַן לייגט־אָוועק דאָס שרײַבן און נעמט זיך קאווע צו טרינקען מיט אַ ווייז דעם שיינעם יונגן פּריצעלע אויף זיין בעט אין אַלקער אַרײַן, לויפֿט־אָוועק שפּרינגענדיק דאָס פּריצעלע און קומט־צוריק

⁹⁶ אַ פּוטערל, אַדער אַ מיליטערישן מאַנטל.

טאַקע אין דער מינוט, טראַגנדיק אין אַ קאַשיקל פֿרישע, ווייסע ציכן און ציט־איבער אַקסמאַנס בעטגעוואַנט. די פֿרעדיקע ציכן נעמט זי צוריק אין קאַשיקל אַרײַן. דערבײַ נעמט זי אין איין וועגס צו די פֿלים. מיט אַ נייג פֿרעגט זי:

— הער אַקסמאַן, וואָס גאָך באַפֿעלן זי?

קוקט מיכל מיט אַ פֿאַרווונדערונג:

— ווי געשווינד, ווי גיך דאָ טוט זיך אַלץ און מיט וואָס פֿאַר

אַ גרויס דרך־ארץ דאָ גייט צו!

אַקסמאַן איז אַ מבין, ווי אַ ידל פֿון אַ רוסיש־פוילישער שטאָט

פֿאַרשטייט דאָס גאָר ניט אַדער מוז מיינען, אַז אַקסמאַן צאָלט דאָ

אַ הונדערטער אַ טאָג. ער זאָגט צו מיכלען:

— ווילסטו אויך קאָווע? הייס דיר ברענגען.

מיכל ענטפֿערט:

— נײַן, קאַרפּ סעמיאַנאָוויטש האָט מיך ניט אַוועקגעלאָזט.

איך האָב מיט אים געמוזט טיי טרינקען.

דענסטמאָל האָט ערשט אַקסמאַן געזאָגט:

— נײַן, קאַראָלינע, דער מאַן טרינקט קניגען קאַפֿע.

איז זי אַוועקגעגאַנגען.

— אַיאָ, מיכל? — זאָגט אַקסמאַן, אַז קאַראָלינע איז אַוועק־

געגאַנגען, צו מיכלען — דו מיינסט, ווער ווייסט וויפֿל דער

אַקסמאַן צאָלט פֿאַר דער קוואַרטיר דעם דײַטש פֿונעם גאַסטהויז.

זע, אָט די שיינע שטובן מיטן בעט, און מיט אַלע אַכט טאָג

ווייס, פֿריש איבערגעצויגן בעטגעוואַנט, מיט אַלע בענקלעך און

טישן און טישלעך, מיט אַלע מאַנדיעניקעס⁹⁷, וואָס דו זעסט,

מיט... אַפֿילו אָט הענגט אַ שליסל צו זייער אַ ריינעם אַפֿטרעט,

מחילה, דערפֿאַר גיב איך אַכט גוטע גראַשן, דאָס הייסט צוויי

פוילישע גילדן אַ טאָג. קאַסט דאָס אין גאַנצן מיר אַ חודש נײַן

קערבלעך. האָב איך אַ דירה, וואָס איך דאַרף מיך ניט צו שעמען,

⁹⁷ איינריכטונגען (?).

אז עס קומען צו מיר אהער פאלקאָוויקעס און גענעראלן אפילו, צו מנין עסק מוז איך האָבן אַ שיינע דירה און פאַרשפּאַר אַ בעט־זאָק מיט בעטגעוואַנט מיט מיר צו פֿירן, אז איך דאַרף פֿאַרן. בני אונדז צאָלט מען מער פֿורגעלט פֿאַרן בעטזאָק ווי פֿאַר זיך אליין. און דאָס שיקסל באַדינט צוואַנציק אורחים, וואָס שטייען־אַזן אין דעם גאַסטטהויז, איטלעכן אין זיין שטיבלעך. אז איך גיי־אוועק צו מיינע עסקים, לאָז איך איבער דעם שליסל בני דעם שיקסל, ווייסט זי שוין אויסצוקערן און ריין צו מאַכן בי גאַלד איטלעכס ווינקעלע. איך מעג איבערלאָזן אומגעציילט געלט, וועט מיר ניט געגנבעט ווערן ניט אַ קאַפּיקע. אז איך קום־צוריק, הענגט שוין מנין שליסל ביים באַלעבאַס פֿונעם גאַסטטהויז. פֿאַר קאווע צאָל איך אַ האַלבן פּוילישן גילדן. און אליין, וואָס אַן אורח קאָן דאַרפֿן, שטייט אויף אַ טאַוול — ער וויזנט מיכלען מיטן פּינגער, ווי אַ טאַוול הענגט אויף דער וואַנט — אויפֿגעשריבן דער מקח, ווי טבער עס קאָסט. קאָן איך אליין פֿירן מנין חשבון, וואָס איך האָב גענומען ביים באַלעבאַס, וויפֿל איך האָב אים צו צאָלן. און דער באַלעבאַס קאָן זייער גוט באַשטיין. אַ דייטש קען רעכענען. ווער ווייסט ווי לאַנג עס וועט נאָך בני אונדז, אין אונדזערע פּאַסקודנע שטעט אין רוסיש־פּוילן, געדויערן, זיי זאָלן האָבן אַזאַ סדר פּרנסה מיט אַזאַ חשבון פּרנסה? לאַנג, לאַנג האָט מען דערויף צו וואַרטן בני אונדז.

מיכל טוט אַ טרעס מיטן קאַפּ:

— ניין, קיין מאָל וועט עס בני אונדז ניט זיין, איך זאָג אַיך דעם אמת. ס'זען מען זאָל זיי אַלע, גאַנץ רוסיש־פּוילישע יידן, אהער טרייבן אויף אַ פֿאַר יאָר, וואָלטן זיי זיך אפֿשר אַ מוסר גענומען. אַזוי אז איינער קומט צו פֿאַרן פֿון דאַנען און דערציילט דאָס, גלייבן זיי ניט און מאַכן נאָך חזק.

— דאָס חזק מאַכן — ענטפֿערט אַקסמאַן — האָבן אונדזערע רוסיש־פּוילישע יידן נאָר פֿון די ביטערע חסידים מיט זייערע שווינדלערס, די חסידישע רביס אַדער וואָס זיי רופֿן „גוטע־יידן“.

דערפֿון זינען יידן געוואָרן עזות־פּנימער. דו, מיכל, ווייסט ניט, אַז די גמרא לויבט יידן מיט דרנזי מעלות: בנישנים, רחמנים, גומלי חסדים⁹⁸. דאָס ערשטע, אַז יידן זינען ביישנים, האָבן חסידים גאָר געמאַכט פֿאַר אַ ליגן: עזות־פּנימער! קיין אַלטן יידן, אַ למדן, רופֿט מען ניט ר', נאָר אַלץ שגצעוואַטע: „הער נאָר דו, שמואל“, זאָגט מען צו אַן אַלטן יידן פֿון אַכציק יאָר. חוץ זייער רבי, דער גוטער ייד, זינען אַלץ הפֿקר. רחמנות אויף אַ מענטשן אָדער אַ גמילת־חסד טאָן אַ מענטשן, וואָס איז ניט קיין חסיד, איז ביי זיי אַן עבירה. דעריבער, איידער חסידים מיט דער מפה חסידישע רביס האָבן זיך זאָנאָדעט ביי יידן, האָט מען זיי געקאָנט דערציילן: „ברידערלעך, ניט אַזוי איז גוט ווי איר טוט, לערנט אַיך פֿון עלטערע מדינות בעסערע מנהגים, קליגערע אַינפֿירעכצן מיט אַ סדר פּרנסה. דאָס קאָסט וועלוועלער. און ס'איז בעסער צום לעבן!“ זיי האָבן פֿאַרשטאַנען און צוגעהאַרט. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט מען אַלע שניבעלעך מיט לעטניקעס⁹⁹ מיט נאָך נאַרישקייטן אַפּגעשאַפֿט, און מען האָט געפֿאַלגט. די פּלאַג עזות־פּנימער חסידים מאַכן חוזק פֿון דער גאַנצער וועלט — ער דאַרף גאָר נישט קענען — און די חסידישע רביס זאָגן בפֿירוש, אַז נאָר אַ חסיד צו זיין איז דער עיקר, אינעם רבין צו גלייבן, אַז ער שטייט מיט איין פֿוס דאָ און מיטן אַנדערן פֿוס שטייט ער איבער די מלאכימס קעפּ צו דערלאַנגען גאָטס קנעפל פֿון די פּלודערן. אַט דאָס דאַרף אַ ייד קענען, ווינטער טויג אַלץ אויף פּפרות. די צרה איז דאָס גרעסטע אומגליק פֿאַר די יידן אין רוסיש־פּוילן. יידן ווערן אַלע טאָג מער קאַליקעס, זיי קענען ניט לערנען קיין יידיש, זיי קענען ניט שרייבן און זינען סאַמע עזות־פּנימער. הלמאי דער רבי ר' ... דעם ... אַן אַייניקל, קען זיך אַפֿילו ניט חתמענען — נו, איז ער ניט אַ געלטמאַכער? טויזנטער ווייניקע רענדלעך טראָגט מען אים אַפּ אַהיים אין שטוב אַרנין: „האָ, נא“, זאָגט אַיטלעכער חסיד...

⁹⁸ (יבמות עט, ע"א) די וואָס שעמען זיך, האָבן רחמנות און גיבן גמילות־חסדים. — ⁹⁹ פֿאַרהענגלעך.

מיכל, מיר וועלן איבער די פֿאַרנאַרטע יידן פֿאַרגעסן אונדזערע קראַנקע סאַלדאַטן. קום מיט אין שפיטאַל אַרײַן, וועל איך דיר אין מאַל ווײַזן דאָס דײַטש. מיט דעם וועסטו תמיד גיין אַײַנקױפֿן פֿונעם שפיטאַלס וועגן, וואָס מען דאַרף און וועל דיר ווײַזן, וועמען דו האָסט תמיד אָפּצוגעבן די זאַכן, וואָס איר וועט אַײַנקױפֿן. דעם מענטשן וועסטו אַלע פֿאַר נאַכט אָפּגעבן חשבון פֿון געלט, וואָס איר האָט אַײַנגעקױפֿט.

איך גלייב כליעבאָוון, אַז דו ביסט אַן ערלעכער מענטש. מײַן דײַטש געפֿעלט מיר ניט פֿאַר קיין נאָמן. איך גיב דיר אַ חודש צוויי הונדערט רובל. און אַז דו וועסט דײַך סטאַרען וואָלוול אַײַנ-צוקױפֿן — איך וועל דאָך זען דעם חילוק אַקעגן די מקחים, וואָס דאָס דײַטש האָט מיר ביז אַהער געוויזן — זײַ בטוח, איך וועל דײַך גוט באַלױנען אַחוץ דײַן זשאַלאָוואַניע. קום!

מיכל האָט אַלץ אויסגעהערט און איז נאָך מער פֿאַרווונדערט געוואָרן אַז ס'איז דאָ אַ מענטש, וואָס האַלט די גוטע-יידן פֿאַר ליגענערס, פֿאַר עמײַהאַרצים, פֿאַר עזות-פּנימער, עפעס גאָר ניט ווי ער האָט תמיד אין לױהאַיאַפּאַלי געהערט.

אַ גיי געטאָן מיט אַקסמאַנען, און אויפֿן וועג ערשט רעכט איבערגעלייגט אַלץ, וואָס אַקסמאַן האָט אים געזאָגט. אין שפיטאַל האָט מיכל תּוֹפֿס געווען דעם עסק און איז געוואָרן אַ ווילער פּרײַ-קאַשטיק.

14

אַ בריה אַ יונג, אַ קלוגער יונג ווי מיכל, האָט זייער גוט געטויגט אַקסמאַנען צום עסק. ער איז אין צען טעג געוואָרן, אַן דעם דײַטש, גאָר אַליין, דער גאַנצער אַײַנקױפֿער. כאַטשע ער האָט ניט גוט גערעדט אויף דײַטשעריש, עפעס אַנדערש, אַבער

דאָרט, וווּ מען האָט געהאַט צו קויפֿן, האָט ער געוואָסט די נעמען
אַנצורופֿן. דערביי האָט דאָס געלט אַ סגולה, אַז די דעמאָנסטראַטן
שטייען, ווען מען וויל זיי געבן צו לייוון, אַפֿילו שלעכט גערעדט.

אַקסמאַן האָט ליב באַקומען מיכלען און האָט אים תמיד צו
זיך אין שטוב אַרײַנגערופֿן, ווען געסט, אַנדערע פּאַדראַטשיקעס,
זײַנען זיך צונויפֿגעקומען בײַ אים אויף דער נאַכט טײַ צו טרײַנקען
און צו שמועסן פֿון אַלערליי זאַכן.

מיכל איז שוין עטלעכע מאל געווען מיט אַקסמאַנען אין
טעאַטער. און אַקסמאַן האָט מיכלען געגעבן צו פֿאַרשטיין די שטיק,
וואָס מען שפּילט אינעם טעאַטער, וואָס איטלעכס באַטייט.

מיכל האָט געזען, אַז אַקסמאַן איז אַזוי גוט און וויל, ער זאָל
פֿאַרשטיין, פֿרעגט ער אַ מאל:

— האָט מיר ניט פֿאַראַיבל, יאָ, ס'איז זייער שיין, יאָ, ס'איז
זייער קלוג, מיט שכל אַלץ געמאַכט. און מען האָט הנאה. נאָר
וואָלט איך געגערן געוואָסט: צו וואָס קומט צו ניץ דער טעאַטער
מיט די אַנשטעלן?

— גוט, וואָס דו האָסט מיך געפֿרעגט, מיכל! — זאָגט אַקסמאַן
— אַגו, מאַך אַ חשבון פֿון די זעקס שטיק, וואָס דו האָסט מיט
מיר געזען שפּילן אינעם טעאַטער, אויב איטלעכס שטיק איז ניט
אַ מוסר פֿאַר דעם מענטשן? איינער איז רײַך, אַ באַראָן, און האָט
אַזוי פּיל שכל און געלט אויסגעבראַכט, אַן ערלעכן אַרעמען מענ-
טשן צו ברענגען פֿון זײַן ערלעכער טאַכטער און פֿונעם שטיבעלע
אַפֿילו אַרויסצוטרייבן. געדענקסטו דעם באַראָן? נו, ווי האָט זיך
אויסגעלאָזט? אַז דער באַראָן איז געוואָרן אַרעם און אַ קאַליקע
דערצו. דער אַרעמער איז דורך זײַן ערלעך גוט, שײַן מיידעלע
געוואָרן אַ גוטן גראַפֿס אַ שווער און איז גליקלעך געפֿאַרן, גע-
דענקסטו, מיכל?

— יאָ, כ'לעבן! זאָגט מיכל — איך דערמאַן מיך בײַ די אַלע
שטיק איז אַלץ אַזוי דער קאַפּ. יאָ, כ'לעבן, טאַקע. טאַקע קומט
אַלץ אויס, אַז דער גערעכטער ווערט דערנאָך באַקאַנט, און דער

שלעכטער מענטש ווערט געהרגעט, אָדער זינע פֿאַלשע זאַכן קומען אַרויס קלאַר, אַז ער ווערט מבוּיש, נאָ...

— קומט דאָך דער טעאַטער צו ניץ בעסער, — זאָגט אַקסמאַן בעסער פֿון אַ בעל דרשנס מוסר זאָגן. דאָ, אינעם טעאַטער בשעת מען האָט הנאה פֿון די אַנשטעלן, ווי דו, מיכל, רופֿסט עס — פעקלט מען אַרײַן מוסר, איטלעכן, וואָס זעען און וואָס הערן, אין האַרצן אַרײַן, און אַ ראיה אַז גוט איז ענלעך צו זײַן און גוטע לײַט צו פֿאַלגן גײט תמיד אויס צום גוטן. פֿאַרקערט, ווידער, איז עס אַ ראיה, אַז אַ בעל גאוה, אַ שלעכטער מענטש, אַ הולטיי, כאַטש עס דאַכט זיך אויף אַ קורצער צײַט, ער לויכט, קומט ער דערנאָך צו בזיונות און צו אַלע צרות. פֿון אַ בעל־דרשער וויל ניט איטלעכער הערן, און אַז מען הערט יאָ אַפֿילו, פֿאַרגעסט מען זײַן דרשה מיט זײַנע גוטע ווערטער מיט אַ שעה שפעטער נאָך דער דרשה. די טעאַטער־שטיק הערט איטלעכער צו מיט חשק און הערט גוט איטלעכס וואָרט. בלײַבט עס טאַקע אינעם האַרצן. אַט געדענקסטו אַוודאי אַלע שטיק, וועל איך מיך וועטן!

— אמת, — טוט מיכל אַ זאָג — איך וועל אַנך אין דער היים ווײַזן, בני מיר איז אויף ייִדיש אויפֿגעשריבן איטלעכס שטיק, מיטן נאָמען ווי עס הייסט, אַבי איך האָב נאָר דעם נאָמען פֿונעם שטיק, וועל איך שוין אויסנווייניק, אַפֿילו אין לוייהאַיאָפֿאָלי קענען דער־צײַלן דאָס גאַנצע שטיק.

— איך האָב הנאה, — לאַכט אַקסמאַן, — אַז דו שרײַבסט דיר אויף די נעמען, טאַמער מײַנסטו אַבער, אַז די גאַנצע המצאה פֿון טעאַטער קומט־אַרויס פֿון מאַרשעליקעס, ווי דו רופֿסט עס „אַנ־שטעלן“ ווײַל בני אונדז אינעם פֿינצטערן אָרט, אין די רוסיש־פּוילישע ייִדישע שטעט, פֿאַרשטעלן זיך די מאַרשעליקעס אויף אַ חתונה און מאַכן אַנשטעלן. אַקוראַט, ווי אַז מען זעט קלײַנע קינדער פֿאַרשטעלן זיך פֿאַר סאָלדאַטן, — קאָן אַ נאָר מײַנען, אַז אַלע תּכּסיסי־מלחמה קומען־אַרויס פֿון קלײַנע קינדער. גײן, מיכל, דער וואָס האָט ממצײא געווען דאָס ערשטע מאָל די זאָך פֿון אַ

טעאַטער, האָט געהייסן אַריסטאָטעלעס, אַפֿילו פּראָסטע יידן זאָגן: „קלוג, גאָר ווי אַריסטאָטעלעס“ — דאָס איז פֿאַר עטלעכע טויזנט יאָר געווען זייער אַ גרויסער וועלט־חכם אין אַלע חכמות פֿון דער וועלט. דער האָט געזאָגט: אַ טעאַטער איז אַ חדר, וווּ מענטשן לערנען זיך גוט און פֿרום און ערלעך צו זיין („דאָס טעאַטער איזט די שולע דער טוגענד“). אַצינדערט ווייסטו, מיכל, צו וואָס עס קומט צו ניץ, אַיאָ?

— אַ שיינעם דאַנק אַיך, הער אַקסמאַן! — זאָגט מיכל. — היינט ווייס איך פֿיל זאַכן, וואָס איך האָב פֿרעגט ניט געוואָסט. אין די שטעטלעך ביי אונדז לעבט מען נאָר ווי די בהמות פּראָס־טע. מיר זאָל ניט זיין איין־איינציקע זאַך, וואָס ציט מײַן האַרץ אַהיים, וואָלט איך, כ׳לעבן, ניט געפֿאַרן אין דעם פֿינצטערן חושך אַרײַן, ווי איר זאָגט, נאָך דערצו די ליגנערס צי די חסידישע רביס מיט זייערע אַנשטעלן, וואָס מאַכן מענטשן פֿאַר ליגנערס, פֿאַר פּלודערערס און פֿאַר קאַליקעס. נעבעך, נעבעך, אַ רחמנות אויף זיי! עס רײַסט דאָס האַרץ...

אַזוי זינען ביידע, אַקסמאַן און מיכל, אַהיימגעקומען פֿונעם טעאַטער.

15

מיט עטלעכע טעג שפּעטער, נאָך דעם טעאַטער־שמועס, זינען ביי אַקסמאַנען זיך צונויפֿגעקומען אַלע רוסישע פּאַדראַטשיקעס, וואָס זינען געווען אין ברעסלע. ניט מכוּח עסקים צו רײַדן. דאָס איז נאָר אין די רוסיש־פּוילישע שטעט אַזוי, אָן דרך־אַרץ, מען זאָל אַרײַנקומען צו יענעם צו זען, וואָס ער שרײַבט אַדער מיט וועמען ער האָט צו טאָן, געווייר צו ווערן פֿון יענעם סודות. אין דײַטשלאַנד האָבן זיך אונדזערע רוסישע פּאַדראַטשיקעס אויסגע־

לערנט דרך-ארץ: אז מען ציילט געלט בני א טיש, זאל מען שטיין ווינט פונעם טיש, און אז יענער שרייבט, זאל מען בשום אופן ניט באענט צוגיין, כדי עס זאל ניט א פנים האבן, אז מען וויל קוקן, זען, וואס יענער שרייבט. גלאט, דער עולם איז זיך צונויפגע-קומען. אויף דער נאכט, אז איטלעכער האט זיין עסק בני טאג געטאן, מעג מען א ביסל שמועסן פון וועלטזאכן.

דא איז מיכל אויך געזעסן, ווייל אקסמאן האט אים אריינגע-רופן, ווען פֿרעמדע מענטשן זינען צו אים געקומען, כדי ער זאל באקאנט ווערן מיט בעסערע לייט ווי בני אים אין לוי-האי-פאלי זינען. דערבני האט ער, אקסמאן, אויף דעם דייטשערישן שטייגער, תמיד די פֿרעמדע, וואס האבן מיכלען ניט געקענט, געזאגט:

— אט דאס איז מנין מיכל, אן ערלעכער, טויגלעכער יונגער מאן פֿון רוסיש-פּוילן, ניט לאנג ארויס פֿון דער פינצטערניש, פֿון די שטעטלעך. איך וויל, ער זאל געניט ווערן און זאל באקאנט ווערן אין דער גרויסער וועלט מיט לייט, ניט גראד חסידים אָדער פֿאַרנאַרישטע קלוגע. איך וואָלט געגערנט, ער זאל אַהיימקומען אויב ניט מיט פֿיל געלט, זאל ער האָבן אַ מויל דאַרטן צו זאָגן: „פֿאַרנאַרטע מענטשן! ס'איז ניט אמת, וואָס מען זאָגט אַיך פֿיר!“

אזוי האָט אַקסמאָן איטלעכס מאַל גערעדט. אַצינדערט אויף דער נאכט, אז אַלע רוסישע פֿאַדראַטשיקעס, וואָס אין ברעסלע, זינען זיך צו אים צונויפֿגעקומען, האָט אַקסמאָן פֿאַר אַלע דאָס אייגענע (אָדער מיט אַנדערע ווערטער) מיכלען רעקאָמענדירט. אַ קלוגער יונג מיכל, האָט ער אויך שוין געוואָסט פֿון דרך-ארץ און האָט זיך צו איטלעכן גענייגט און צו אַקסמאָנען געזאָגט:

— אַ שיינעם דאַנק פֿאַר אַינערע גוטע ווערטער. ניט ווי אַ יידל פֿון רוסיש-פּוילן זאָגט תּיכּף צו איטלעכן: אַ „גוטער פֿריינד“, אָדער „זייער אַ גוטער פֿריינד“. ווי קומט באַ-קאַנטשאַפֿט צו גוט-פֿריינדשאַפֿט? מיכל האָט שוין געוואָסט דעם חילוק פֿון די ביידע זאַכן.

די פֿאַדראַטשיקעס: ר' גרשון מאַרגאַסין, ר' משה דאָוידזאָן,

ר' יעקל היילפּערין, ר' חיים קרוין, ר' שלמה בלומענפּעלד, ר' אַבֶּרם לאַנדע זינען אַלע געווען בריות מענטשן, געניטע פּאַדראַטשי-קעס, מענטשן וואָס האָבן אַ נאַמען אויף דער מדינה, פֿון דער היים מיוחסים, עשירים, אַ טייל גרויסע עשירים, אַ טייל ניט זייער רייך, נאָר תמיד אין עסקים, קלוגע, אויפֿגעקלערטע מענטשן, וואָס האָבן פֿון דער היים געוואָסט, אַז די חסידעריי איז אַ צרה פֿאַר יידן, בפרט, אַז זיי האָבן דאָ אין דינשלאַנד געזען יידישע יונגעלייט מיט גרויסע מעלות, יידישע קינדער לערנען און קענען לשונות און אַלע חכמות, אַז מען מוז פֿאַר אַזעלכע קינדער דרך-אָרץ האָבן.

איז דאָך פֿיל דאָ צו ריידן, אַז מען טוט אַ קוק, ווי ווייט זייערע אייגענע קינדער אין דער היים זינען פֿון די היגע קינדער. ביי איינעם איז זיין איידעם מיטן זונדל ביידע חסידים און ליגן ביים גוטן-יידן טאָג און נאַכט, אַפֿילו אַ ביסל יידיש לערנען פֿילעוועט מען נישט, מכל-שפּן שרייבן לחלוטין נישט. דער אַנדערער זיפּצט. ער האָט צוויי יינגלעך. האָבן זיי זייער גוטע, קלוגע קעפּ. איז אַפֿילו נישטאָ ביי וועמען צו לאָזן לערנען לשון-קודש. ווער שמועסט רוסיש אָדער דייטש — טאָר מען ניט לאָזן אַ קינד, חסידשלום, זאָל עס קענען, נאָר ביי די מלמדים, די קאָליקעס חסידים. דער מלמד פּנחס האַרבאַטש, איז אויך אַ קאַרגער למדן, אַפֿילו גמרא קען ער נאָר אַ קאַפּ; אַקעגן איז ער אַ חשובֿ ביים חסידישן רבין, אַ טייער זינדן ידעלע. ר' ... זאָגט, אַז אויף זיין האַרב שטייט אַ האַלבע וועלט. כּאַ-כּאַ-כּאַ! ... נאָ, וואָס וועט ער דערציילן מיינע קינדער? אַוודאי פֿון חסידישע גוטע-יידנס מופֿתים, איין ליגן גרעסער פֿון דעם אַנדערן, איין נאַרישקייט גרעסער פֿון דער אַנדערער. יונגע קינדער נעמען אַלץ אָן פֿאַר אמת: „סטניטש, דער מלמד, דאָס זינדענע ידעלע, דערציילט עס, איז דאָך דאָס אַוודאי אמת“...

ר' גרשון מאַרגאַסין הייבט-אָן צו דערציילן:
— רבותי! איך זאָג אַיך דעם אמת, אַז איך האָב זיך שוין

לאנג מייאש געפֿען פֿון אונדזערע מדינה-יידן. זיי וועט שוין קיין זאך ניט העלפֿן. סטייטש, איך בין אליין געווען אין טולטשין, אין פֿאדאלסקער גובערניע, ווו דער חסידישער רבי, דער בני די חסידיים הויך-געלויבטער גוטער-ייד, ר' ... האט מבייש געווען, זייער גראב מבייש געווען דעם ר' לייזערצען, דעם גרעסטן נגיד אין טולטשין, א ייד א למדן און זייער אן ערלעכער ייד דערצו. נו, איז דער ר' לייזערצע געגאנגען צום גראף פֿאטאצקי, — ווי איר ווייסט, אין פוילן-רוסלאנד איז דער פריץ פֿון דער שטאט אליין די פֿאליציע — און האט זיך זייער באקלאגט. דער גראף פֿאטאצקי ווייסט דאך ניט, אז אזא ר' ... איז בני די חסידים א האלבער גאט. זיין ערלעכער סוחר ר' לייזערצע איז בני אים טייערער, ווייל אין דער גאנצער שטאט איז ניטא נאך אזא ערלעכער גרויסער סוחר. דער גראף פֿאטאצקי האט געשיקט זינע ריקים מיט זיין קאמיסאר. טאקע פורים האט מען דעם בעל-מופת, דעם האלבן גאט, ר' ... ארויסגעטריבן פֿון טולטשין. אים מיטן ווייב און מיט די קינדער האט מען אין סאמע פורים ארויסגעפֿירט פֿון טולטשין. נו, וועט איר, רבותים, מיינען, אז די חסידים האבן געזאגט: „דו, רבי, דו, בעל-מופת, האסט א שטימפ¹⁰⁰, אט האט מען דיך ארויסגעטריבן פשוט ווי א... פֿון טולטשין. ביסטו דאך נישט קיין גאטס ווונדער!“ ניין, חלילה! טאקע ווייטער געגלייבט, טאקע ווייטער צו אים געפֿארן נאך מופתים, טאקע ווייטער אים געגעבן אויף פֿדיונות. די גאנצע צייט וואס דער ר' ... האט זיך געוואלגערט אינעם שטעטל בראצלעוו, צוויי מייל פֿון טולטשין, ווער שמועסט, אז ר' ... איז ארויס פֿון בראצלעוו קיין מעזשבעזש, איז נאך מער פֿארערני געווען צו אים. פֿרעג איך אונך, רבותים, אויב פֿון אזעלכע מענטשן, וואס לייקענען אפֿ אליין, וואס א מענטשלעכער שכל איז מחייב, אויב אזעלכע מענטשן קאנען בעסער ווערן? בשלימה, איינער איז א נאר, זאגט מען: אט פֿעל איך אים איינגעבן בעסער שכל. מענטשן

¹⁰⁰ מניעה, א שטערונג.

וואָס זינען קלוג, זייער קלוג, און ווילן מיט געוואַלט דעם שכל צו נישט מאַכן, נאָר נאַרערי געפֿעלט זיי — מיט וואָס קאָן מען אַזעלכע מענטשן העלפֿן? דעריבער האָט דער ר' דוד פֿרידלענדער פֿון בערלין געשריבן צו אונדזער מיניסטער אַ תשובה אויף דעם, וואָס דער מיניסטער האָט אים געבעטן, ער זאָל אים שרײַבן, מיט וואָס קאָן מען אין רוסלאַנד העלפֿן, אָז די יידן זאָלן אַזוי גוט אויפֿגע- קלערט ווערן ווי די דײַטשישע יידן, דער חכם, ר' דוד פֿרידלענד- דער, האָט צוריקגעשריבן: ווי? אַ גרויסער מאַן, אַ מיניסטער מיינט, אָז די יידן אין רוסלאַנד איז צו העלפֿן ווי מען האָט געהאַלפֿן די דײַטשישע יידן? ניין, די בייִדערליי יידן זינען גאָר ניט גלייך. אין דײַטשלאַנד האָט די פֿאַרצײטיקע לומדישע יידן ניט מער גע- פֿעלט, נאָר מען האָט זיי געדאַרפֿט אויפֿקלערן, מען האָט זיי געדאַרפֿט אַ ווייניג טאָן, אָז גמרא אליין צו לערנען איז ניט גענוג, מען מוז אַנדערע לשונות און אַנדערע חכמות אויך קענען, און מען האָט זיי דאָס דערווייזן פֿון דער גמרא טאַקע. דעריבער האָבן זיך אַלע דײַטשערישע יידן גענומען צום קענען אַלץ, וואָס אַ מענטש דאַרף אין דער וועלט צו קענען, אַ גרויסער חילוק איז בײַ די יידן אין רוסלאַנד: אַנערע חסידים זאָגן, אָן גמרא און אָן אַלע מפרשים, גלאַט: אַ ייד דאַרף ניט, אַ ייד טאָר ניט קענען קיין שום וועלטזאַכן; אַפֿילו שרײַבן צו קענען איז ניט פֿרום; אַפֿילו לשון-קודש איז ניט פֿרום — אַ ייד הייסט אַפיקורס, ווי באַלד ער קען עפעס. „חוץ דעם חסידישן רבינס פֿינצטערע תורה — זאָגט אַזאַ רבי — טאָר אַ ייד ניט הערן, חלילה, עס שאַדט אים צו דער נשמה“... פֿאַרשטיי אַליין, מיניסטער, אויב די בייִדערליי יידן זינען גלייך.

דאָוידזאָן טוט אַ הויכן לאַך:

— ווייסט איר וואָס פֿאַר אַ פנים דאָס האָט? ווי מען זאָגט: ווייסט איר וואָס אַ פּאַווערשער גיהנום וועט זיין? מען וועט דעם פּאַווער אַרײַנזעצן אין אַ קאַדקע פֿול מיט בראַנפֿן, און איינער וועט דעם פּאַווער האַלטן בײַ דער טשופּרינע, ער זאָל ניט קאַנען טרינקען ניט אַ קאַפּ פֿון דעם בראַנפֿן. אַזוי האַלטן די רביס די

יידן בני די פאות, חלילה, אַ ייד זאל עפעס קענען אָדער עפעס זיך אויסלערנען.

— מיר זינען די פאָווערן, — זאָגט ר' אַבֿרם לאַנדע. — מיר מוזן זען פֿאַר אונדז יידן מושלמים, יונגע לייט וואָס קענען אַזוי פֿיל און וואַלטן געגערנט, אונדזערע קינדער זאל אויך אַזוי זיין. האַלטן אונדז די מלאכי־חבלה, די רביס, בני דער טשופריגע און לאַזן אונדז ניט. איך האַלט מיט ר' גרשון מאַרגאָסין, אַז צו אַזאַ מפה איז טאַקע ניטאָ קיין רפֿואה. ווי זאָגט איר, הנלפּערין, ווי זאָגט איר, ר' חיים קרוין, און איר, בלומענפֿעלד? סנדן מיר וועלן אונדזערע קינדער אַהער שיקן קיין דניטשלאַנד.

אַלע זאָגן:

— טאַקע, טאַקע, נאָר אַהער פּעקלען.

אַקסמאַן האָט אויסגעהערט און פֿרעגט:

— זאָגט זשע איר, קלוגע לייט, וואָס האָט דאָס פֿאַר אַ מענטשלעכקייט? אַבי זיך, אַבי זינע קינדער. און אַזוי פֿיל הונדערטער טויזנטער ייִדישע קינדער זאָלן פֿאַרפֿאַלן ווערן? ניין, חלשות; פֿע! מיר דאַכט, מען קאָן אַלע העלפֿן, נאָר מיט אַ גרינגער רפֿואה, אַיאַ, אַנך דאַכט זיך, ס'איז ניט צו העלפֿן? איך זאָג אַנך אָבער, אַז נאָר דורך געשפּעט־מאַכן פֿון די חסידישע רביס איז פֿון זיי אַן עק. למשל, וויל איך אַנך דערציילן, וואָס איך האָב געטאַן אין אַ פֿאַליעסער שטאָט, חומעץ, דאַכט זיך, האָט די שטאָט גע־הייסן.

בני מנין אַהערפֿאַרן איז מנין וועג אויסגעקומען ווינטער, ווען די אַלע וווּילע פֿראַנצויזן מיט אַלע דניטשישע חיילות זינען בני אונדז אין רוסלאַנד דורך די גרויסע פֿרעסט געפֿאַלן ווי שטרוי. דענסטמאַל האָט מען זיך פֿאַרפֿרי געשטעלט נעכטיקן. מיט מיר איז געפֿאַרן אַ זשיטאַמירער ייד, ליפּע איינער — איר וועט מיר דערמאַנען נאָך דער מעשה, איך זאל אַנך ציילן פֿון דעם זשיטאַמירער ליפּע לעוויט אַ באַזונדערע מעשה מיט אַ פֿאַלש שטערן־

טיכל. איידער מיר זינגען אַרײַנגעפֿאַרן אינעם אינגעפֿאַרהויו אין חומעץ האָב איך געבעטן דעם ליפּען:

— איך בעט דיך, שווינגן זאָלסטו. איך וויל דאָ ווייזן די יידעלעך, ווי גרינג מען קאָן זיי אַלע פֿאַרנאַרן אין זאָק אַרײַן. דו מוזסט מיר צוזאַגן צו שווינגן אַ פֿאַר שעה.

ליפּע האָט ניט געוואָסט, וואָס איך מײַן, נאָר צוגעזאַגט האָט ער מיך „גוט“, צו שווינגן גאַנצע צוויי שעה.

אַז מיר זינגען אַרײַנגעקומען אין דער גרויסער שטוב, האָט מען ערשט אָנגעצונדן אַ ליכט. איך האָב געשווינד אָנגעטאַן מײַן כאַלאַט און מײַן סויבלען היטל, מיך בײַ דער וואַנט געשטעלט דאַוונען מנחה ומעריב. דאָ האָב איך אָנגעהויבן צו טאַן דאָס, וואָס חסידישע רביס טוען, — צו פֿליעסקען און צו קרעכצן און צו אַקצען בײַם דאַוונען, באַרעמט מיט משונהנע אויסגעשרייען אויף פֿרומע משונהנע קולות:

— טאַטוניו, פֿאַטערוניו, וואָ האָ, טאַטע ליבער, ביים־באַם!

איידער איך האָב נאָך אָפּגעדאַוונט, זינגען שוין אַרום מיר געשטאַנען אַ צען יידן. איך האָב אָפּגעדאַוונט, האָט מען אויסגע־שטרעקט הענט מיט פֿאַרקרימטע פּנימער: „שלום עליכם“. איך האָב געענטפֿערט „עליכם שלום“. מיט אַ חסידישער משוגענער העוויה. איך בין צוגעגאַנגען צום טיש, מיך אַנדערגעזעצט גאַנץ אויבן אָן, אַ שיט מיט חסידיש־רבישער קבלה־תורה (די פֿלוידער־תורה זייערע שיט איך פֿון די שטיוול אַרויס), דערבײַ: „ביים־באַם!“, אַלע מאָל: „פֿאַטער האַרציקער!“, „קודשאַ בריך הוואַ“ און „האַ פֿאַ, ביים־באַם...“ דאָס איז געגאַנגען ווי אַ וואַסער. די שטוב איז געוואָרן פֿול. אַן ענגעניש, דערשיקט צו ווערן. געלעקט די פֿינגער האָט מען נאָך מײַן תורה אויסגעמישט די „עטער ספֿירות“ מיט „בחירות“, און מיט זוהר־לשון, דערצו עטלעכע באַרימעכער אויף מיר אַליין.

— וווּיל! אַ חידוש! מחיה! נפֿלאות! הפֿלא! — האָבן געזאַגט די, וואָס האָבן עפעס פֿאַרשטאַנען. די איבעריקע, וואָס האָבן ניט

געהערט אָדער כאַטש זיי האָבן געהערט, האָבן זיי ניט אַ וואָרט פֿאַרשטאַנען, די האָבן נאָך מער געגלייבט, און איך האָב געקאָנט הערן זייער שושקערני:

— אַ גרויסער צדיק!

— אַ משונהנער גוטער־ייד!

— אַ פּחד פֿון אַ רבין!

— אַ שרעקלעכער בעל־תורה!

— פשוט, די שכינה רוט אויף אים...

איך זאל געווען נאָך אַ האַלבע שעה טאַקן די פּלוידער־תורה און מיט די פֿאַלשע העוויות, וואַלט מען געווען אַנגעהויבן צו טראַגן געלט. ווייבער מיט בלינדע מיידלעך האָבן זיך שוין גע־שטופּט צו מיר. האָט דער גראַבער יונג, דער ליפע, אַרויסגעלאָזט איין געלעכטער נאָכן אַנדערן:

— נאַראַנים! מען נאַרט אַיך אין זאַק אַרײַן. ווייסט איר ווער

דאָס איז? דאָס איז אַקסמאַן, אַ פֿאַדראַטשיק, כאַ־כאַ־כאַ...

אפֿשר וואַלטן זיי אים ניט געגלייבט, נאָר איך האָב געעפֿנט

דאָס מויל:

— זעט, ווי גרינג עס איז אַיך אַפּצונאַרן. אַט וואַלט איך

מיט די חלשות־דיקע ווערטער — ניט איין אמת וואָרט איז אין

דער גאַנצער חסידישער קבלה־תורה, וואָס איך האָב אַיך געזאָגט,

— אַיך געקאָנט אין טאַרבע אַרײַנגעמען. אַזוי מאַכן אַיך אַלע רביס

אַ גאַנץ יאָר צום נאַר. ער אַליין, דער רבי, לויבט זיך, און איר

גלייבט. ער לייגט, און איר גיט אים געלט פֿאַר זײַנע לייגנס. איר,

קלוגע יידן, לאָזט אַיך אַננריידן די גרעסטע פֿאַלשע לייגנס. איך

וועל אַיך אַצינדערט זאָגן אַן אמת וואָרט. שלמה המלך האָט אַנגע־

שריבן אין ספֿר משלי: פּתִי יֵאמִין לְכֹל דְבַר ¹⁰¹, דער חכם שלמה

האָט ניט געזאָגט: „שכל יֵאמִין לְכֹל דְבַר“. ווייל „שכל“ איז דער

טײַטש: אַ נאַר, אַ שוטה, אַזעלכער גלייבט ניט איטלעכן, ווי מען

¹⁰¹ (משלי יד, ט"ו) אַ נאַר גלייבט אַלצדינג.

זאָגט בני ייִדן אַ גלייכווערטל: אַ נאַר איז שווער צו נאַרן. דאָס לשון־קודש־וואָרט „פתי“ — איז טיטש: אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך גרינג איבערריידן. אַט אַזעלכער הייסט „פתי“. דעריבער זאָגט שלמה המלך: „פתי יאָמין לכל דבר“. איר, ברידערלעך, אין רוסיש־פּוילן, איר זינט ניט קיין נאַראַנים. דער איז אליין אַ נאַר, וואָס גלייבט אויף אַנך אַדער ער האַלט אַנך פֿאַר נאַראַנים. וואָס דען זינט איר? פּתאים, איר לאָזט אַנך גרינג אַננריידן...

וואָס מיינט איר, רבותים? עטלעכע פֿון דעם גרויסן עולם האָבן מיך געפֿירט אין אַלקער אַרנין און האָבן מיר געדאַנקט פֿאַר מיין גאַנצן אַנשטעל און פֿאַר מײַנע הינטערשטע עטלעכע ווער־טער:

— איר האָט אַ מצווה געטאָן און אַ טובָה געטאָן אין כמה אופֿנים פֿיל מענטשן. בני אונדז ווערבעוועט מען הינט יונגע לינט אינעם חב"ד¹⁰² אַרנין, דורך אַנער געשפּעט־טרײַבן וועט דער ווערבעניק בלייבן ניט געפּוועלט.

פֿאַרשטייט איר מיך, רבותים, מען מוז מיט פֿלים שפּעטן פֿון זיי, טאַקע מיט זייערע פֿלים, מיט זייערע פֿריסנע¹⁰³, ניט גע־הובליעוועטע תורה־זאָגעכצן, מיט זייערע פֿאַלשע געלעכטערלעך, מיט זייערע געקנייטשטע העוויות, זיי צו געשפּעט מאַכן, אַז דער פֿראַסטער עולם זאָל אין די גאַסן פֿון זיי שפּעטן, דענסטמאַל וועלן זיי אויפֿהערן צו גילטן. דערבני בעטן דעם קייסער, ער זאָל הייסן, ער זאָל געבן אַן אוקאַז, אַז אַ ייד מוז כאַטש גוט קענען שרייבן און לייענען, וועלן ייִדן לייענען פֿון די הינטטיקע רוסישע יונגע וווילע ביכער־שריטבערס זייערע חרוצישע¹⁰⁴ חיבורים, וועט גאָר בני אונדז ווערן אַן אַנדער וועלט. מיט שטעקנס וועט מען טרייבן די חסידים מיט זייערע רביים. דאָס, האָף איך צו גאָט ברוך הוא, וועט נאָך אין אַ פֿופֿציק יאָר ווערן אין גאַנץ רוסיש־פּוילן אין אַלע שטעט בני ייִדן ישועות ונחמות.

¹⁰² (ראשי־תיבות) חכמה, בינה, דעה — די שיטה פון די ליובאַוויטשער חסידים. — ¹⁰³ זיסלעכע. — ¹⁰⁴ פּליטיקע.

פֿון דעם דערציילעכצן, מיט אַקסמאַנס ווערטער, האָט קיינער
 ניט אַזוי הנאה געהאַט און ניט אַזוי שטאַרק געלאַכט ווי מיכל.
 ר' גרשון מאַרגאַסין האָט ניט געשענקט און האָט געזאָגט:
 — מיר גייען ניט אַוועק פֿון אַיך, אַקסמאַן, ביז איר מוזט
 אונדז דערציילן פֿון דעם ליפע לעוויט, ווייל איך קען דעם בחור,
 ער איז אַ פֿאַקטער, אַ ביזע ליידי. ווי קומט איר צו אים, מיט
 אַזעלכן זאָלט איר אין איינעם פֿאַרן? אַ קשיא!

16

עס איז שוין געווען שפעט ביי נאַכט. דערצו איז אַקסמאַנס
 עסק, אַז מען מוז צום שפיטאַל פֿאַרטראַכטן אַלץ מיטן טאַג גלייך,
 איבערצוגעבן פֿאַר די קיכן, זיי זאָלן האָבן וואָס צו קאַכן פֿאַר די
 קראַנקע סאַלדאַטן. האָט געמוזט בלייבן, אויף אַכט טעג שפעטער
 זאָל מען זיך צונויפֿקומען ביי ר' גרשון מאַרגאַסין. דאַרטן וועט
 אַקסמאַן דערציילן די מעשה פֿון דעם ליפע לעוויט מיט דעם פֿאַלשן
 שטערן־טיכל (אָדער שטערן־בינדל אָדער בינדאַליק, ווי מען רופֿט
 עס).

מיכל האָט דערמאַנט אַקסמאַנען אַקוראַט צום אַכטן טאַג, ווי עס
 איז נאַכט געוואָרן, צו מאַרגאַסינען צו גיין.

— יאָ, דו ביסט גערעכט, איך האָב צוגעזאָגט. קום, מיכל,
 מיט מיר אַהין.

ביידע זיינען געקומען צו מאַרגאַסינען און האָבן די גאַנצע
 חבֿרה פֿאַדראַטשיקעס שוין אַנגעטראָפֿן אין איינעם וואַרטן אויף
 אַקסמאַנס מעשה און בעטן אים תיכף אַנצוהייבן.
 אַקסמאַן פֿרעגט:

— פֿון וואַנען ווייסט איר, אַז די מעשה איז ווערט צו הערן
 דערציילן, וואָס איר ווילט אַזוי שטאַרק, איך זאָל תיכף אַ דערצייל

טאָן? איר ווייסט אפֿשר ניט, מײַנע ליבע פּאָדראַטשיקעס, אַז מען איז
ניט תמיד גלײַך פּאַרטיק אַ זאָך צו דערציילן, בפרט אַז מען מאַנט עס
ווי אַ חובֿ: דערצייל שוין, דערצייל שוין.
ר' גרשון מאַרגאָסין ענטפֿערט:

— איר, מײַן ליבער אַקסמאַן, ווייסט ווידער נישט, אַז עפּעס
פֿון ליפּעס מעשה האָב איך געהערט אין קאַלישי, בשעת אונדזער
קייסער איז דאָרטן זיך צונויפֿגעפֿאַרן מיטן פּרינסיפּן מלך. איך האָב
דעם עולם סקאַליעטשעט, וואָס איך האָב זיי אַזוי ווינט דערציילט.
פּאַרשטייען אַלע, אַז דער קאַפּ גייט-אַפּ. דעריבער בעטן מיר אַנך
אַלע אַזוי שטאַרק, איר זאָלט דאָס גאַנצע, ווי עס איז געווען, דער-
ציילן.

— אַז ס'איז יאָ אַזוי, — זאָגט אַקסמאַן — מוז איך דערציילן,
בפרט איר, ר' גרשון מאַרגאָסין, האָט מיך אַנומלט געפֿרעגט אַ האַרבע
קשיא: ווי קום איך מיט אַזאַ בייזער לייד ליפּע פּאַקטער פֿון זשיטאַ-
מיר צו פֿאַרן אין איינעם? די מעשה איז אַזוי:

דער אָנהייב איז פֿון די גרויסע פֿרעסט, וואָס יענעם ווינטער
1812 — 1813 איז געווען, עפּעס ווי אומישנע מכבד צו זײַן די
פֿראַנצויזן.

אין די גרויסע פֿרעסט בין איך אָנגעקומען נײַ-יאָר אין טשער-
ניגאָוו, פֿון דאָרטן ווינטער צו פֿאַרן צו דער הויפטקוואַרטיר. ווי דער
עולם דערציילט פֿונעם קלוגן הענזלס וועגן, זײַן גלייככווערטל איז
געווען: ווען זעען זיך אַלע פּאָדראַטשיקעס אין איינעם? נאָר אין
גיהנום, און בײַם לעבן — אין דער הויפטקוואַרטיר. אַלע פּאָדראַ-
טשיקעס זײַנען אַהין געפֿאַרן נאָך עסקים, פֿאַר איך אויך. עס איז
אַבער באמת געווען אַ גרויסע סכנה צו פֿאַרן אין די גרויסע פֿרעסט
פֿון זעקס און דרייסיק גראַד, דעריבער האָב איך געמוזט בלײַבן אין
טשערניגאָוו אַ ביסל וואַרטן, אפֿשר וועלן אַפּלאַזן די פֿרעסט. אַחוץ דעם
האַט מען ניט געקאַנט וויסן, וווּ די הויפטקוואַרטיר שטייט, ווייל דער
קייסער אַלעקסאַנדער אַליין מיט דעם פֿעלדמאַרשאַל קוטוזאָוו און דאָס
גאַנצע חייל האָט ניט גערוט. מען איז נאָך ווינטער און ווינטער גע-

גאַנגען אַרויף קיין דײַטשלאַנד, נאַפּאַלעאַנען מיט זײַן ביסל נשאַר־
קרים אַרויסצוטרייבן איבער דײַטשלאַנדס גרענעצן. בלײַב איך,
אַקסמאַן, אין דער ליטווישער שטאַט טשערניגאָוו.
איין־אינציקער ייד אַנזל, בײַ דעם שטייט מען אַינן, אין טשער־
ניגאָוו. דער אַנזל האַלט אורחים. בין איך, אַקסמאַן, מן הסתם, אויך
אַהין אַרײַנגעפֿאַרן.

ווי ניט־גוט איז מיר געוואָרן, אָז בײַ דעם אַנזלען איז נאָר דאָ
איין אינציקער שטוב. דאָ ליגן אפֿשר פֿופֿצן אורחים, אויף דער ערד
שלאַפֿן אַלע, ווי בהמות אין אַ שטאַל; איך פֿרעג די באַלעבאַסטע, די
קויטיקע ליטוואַטשקע, אַנזלס ווייב, אויב ס'איז ניטאָ אַ באַזונדער
שטיבל מיר צו געבן.

— ניסט פֿאַראַן. ס'איז דאָ אין איין סטוב, סטייט אַבער איצט
ר' ליפּע, דער גרויסער פֿאַדראַציק.

גראָד ווי זי האָט מיר די תּשוּבָה געזאָגט, איז עס געווען בײַ
דער טיר פֿון יענער שטוב. עפֿנט דער ליפּע די טיר, ווי ער הערט
מיך זאָגן:

— איך הייס אַקסמאַן, און מוז מיר ערגעץ אַנדערש זוכן אַ
באַזונדער שטיבל.

— אַ, הער אַקסמאַן? — זאָגט דער ליפּע מיט חן — הער אַקס־
מאַנען נעם איך צו מיר אַרײַן. קומט אַרײַן, איך בין דאָ אַליין אין
אַ גאַנצער שטוב. זייער גוט, אַזאַ שכן וויל איך.

— איך קען אים ניט, איך ווייס אים ניט, ווער דער גרויסער
פֿאַדראַטשיק ר' ליפּע איז. איך האָב אַפֿילו קיין מאָל ניט געהערט זײַן
נאָמען. נאָר דערווייַל האָט ער מיך יאָ געקענט און האָט מיר אַ
גרויסע טוֹבָה געטאָן, לעת־עתָה.

ר' ליפּעס משרת לויפֿט מײַן בעטזאַק מיט מײַנע זאַכן אַהער
צו ברענגען. איך בין שוין אין אַ גרויסער, ריינער שטוב, זייער
וואַרעם און ליכטיק.

דערצו שטייט אַ סאַמאָוואַר אויפֿן טיש בײַ ר' ליפּען, אַ לאַר־

טשיק אָדער אַ פּאָגרעבעץ¹⁰⁵ מיט שאַלן, און אַלע טיי־כּלים שטעקן דרינען. די אַלטע רוסישע פּאָדראַטשיקעס זינען קיין מאָל נישט געפּאָרן אָן דרײַ מאָל „טשיק“: אַ לאַרטשיק, אַ מאַלטשיק און אַ טשעמאַדאַנטשיק (אַ רענצל פֿון לעדער). טראַכט איך בײַ מיר: דער ליפע מוז אוודאי זײַן פֿון די אַלטע פּאָדראַטשיקעס. מיר איז דאָ גוט געוואָרן פֿון דער קעלט קומענדיק. הייסן טיי מיט אַ בוטילקע ראָם שטייט דערבײַ, קאָן מען זיך באַלד דערוואַרעמען, אַיאָ? איך זע: פֿון אַ קראָם האָט מען געבראַכט אַ גרויסן הוט צוקער און נאָך צוויי בוטילקעס ראָם, מיט אַ פֿונט טיי. דער קרעמער האַלט אַ געשריבענעם חשבון אין די הענט, וויל ער געלט, מן הסתם. זאָגט אים ר' ליפע:

— זאווראַ, (דאָס הייסט — מאַרגן וועסטו קומען).

בײַ דעם טיי טרינקען זאָגט מיר דער ר' ליפע:

— איר קענט מיך ניט, ווײַל איר זײַט נאָך גאָר אַ יונגעראַן. אַזער טאַטע און אַזער מאַמע — ר' ליפע האָט זיי ביידע אָנגערופֿן בײַ די נעמען — קען איך און זיי האָבן מיך זייער גוט געקענט. אַזער מאַמע איז געשטאַרבן און אַזער טאַטע וווינט אין אומאַן, אַיאָ?

כאַטש איך קען אים ניט, נאָר בײַ אַזעלכע סימנים גלייבט מען, אַז דער ר' ליפע איז אוודאי איינער פֿון די אַלטע, גרויסע פּאָדראַטשיקעס מיט די דרײַ מאָל „טשיק“.

געגעסן האָבן מיר ביידע בײַ ר' ליפען אין שטוב, און איך בין אַ גאַנצן טאַג געבליבן אין דער וואַרעמער, ריינער שטוב. ליפע אויך, ווי ער זאָגט, איז ער איבער די גרויסע פֿרעסט מעקבֿ¹⁰⁶ געוואָרן. ער האָט זינע גרויסע עסקים, בשותפֿות מיט איינעם ר' לייזער דילאָן פֿון נעסוויזש. איז ר' לייזער דילאָן געבליבן בײַ דער הויפטקוואַרטיר, נאָר ער האָט גענייטיק געמוזט אויף עטלעכע טעג פֿאַרן אַהער. דאָ איז ער געבליבן ביז די קעלטן וועלן נאַכלאָזן. האָט

¹⁰⁵ קעסטל, וואַליווע. — ¹⁰⁶ פּאַרהאַלטן געוואָרן.

ער זיין פֿור. אַ שליטן מיט דריי פֿערד שטייען און פֿרעסן האָבער
אויף אַוועקצופֿאַרן. דערביי, אַז ס'איז נאַכט געוואָרן, טוט דער ר'
ליפע מיך אַ פֿרעג, אויב איך וויל גיין אין באַד אַריין מיט אים.

— זייער וווּיל — ענטפֿער איך. בפֿרט, דער באַלעבאָס איז
איז אַריינגעקומען מיט גרויס דרך־ארץ זאַגן:
— די באַד איז סוין גאַטאָו, זאַגט מען.

— גייען דער באַלעבאָס, ר' ליפע און איך. ניט ווייט הינטער
דער גאַס איז די באַד. פֿינצטער איז אין דער באַד, זייער אַ פֿאַס־
קודנע אַרט זיך אויסצוטאָן, נאָר איך בין שוין דאָ, מוז מען זיך
שוין אויסטאָן.

ווי דערשראָקן בין איך געוואָרן, אַז איך האָב אין דער חושכ־
דיקער באַד דערזען, איר וועט דאָס אפֿשר ניט גלייבן, אַזוי ווי איך
האָב מיינע אייגענע אויגן ניט געגלייבט: קאַצאָפֿעס מיט קאַצאָפֿעס,
נאַקעטע, באַדן זיך אין איינעם, דאָ אין דער באַד...

איך בין אַנטלאָפֿן געוואָרן און האָב מיך צוריק ווידער אַנגעטאָן,
אַהיים, צוריק אַהיים אַנטלאָפֿן געוואָרן.

באַרדיטשעווער יידן, וואָס זיינען איינגעשטאַנען ביי דעם אייז־
לען, האָב איך מיט כּעס אַ פֿרעג געטאָן:

— סטייטש, מאַנסבילן באַדן זיך אין איינעם מיט ווייבער הי?
— יאָ, הי איז אַלץ אַזוי. מיר זיינען שוין אַזוי געוויינט —
ענטפֿערן מיר די אורחים.

— שייך געוויינט, שייך, ערלעך, אַזא יאָר זאַלט איר האָבן! —
האָב איך די יידן געזאָגט און בין אין מיינ שטוב אַריינגעגאַנגען.
אין שטוב זע איך מיינע זאַכן פֿון מיינ בעטזאַק זיינען צעוואָרפֿן.
איך טו אַ פֿרעג דעם משרת:

— ווער האָט דאָ מיינע זאַכן צעוואָרפֿן?

ענטפֿערט מיר דער משרת:

— דער באַלעבאָס מיינער, ר' ליפע, האָט מיר געהייסן פֿון אייער
בעטזאַק אַרויסנעמען אַ העמד און פֿלודערן און אַ פֿאַר זאַקן מיט
נאָך עטלעכע זאַכן, איך זאַל אים נאַכטראַגן אין באַד אַריין, האָב

איך אים דערלאנגט. איר האט מיך ניט געזען, ווייל עס איז פֿינצטער דאָרט.

כאַטש עס קאָן זיך טרעפֿן, אַז מען האָט זיין ווייַס גרעט נאָך נישט געוואָשן, מוז מען אַפֿשר אַנטלעזן בײַ אַ באַקאַנטן דערווייל. נאָר די קשיא איז: פֿאַר וואָס האָסטו, ר' ליפע, מיך נישט געפֿרעגט? איז דאָס ערשטע, דערנאָך הייב איך אָן רעכט צו קוקן. איז טאַקע אין דער גאַנצער שטוב נישטאָ נאָר דער לאַרטשיק מיטן גרויסן הוט צוקער, מיט בוטילקעס ראָם, ווייַטער לחלוטין גאָר נישט. איין טולופֿ גייט ר' ליפע פֿאַר אַ שלאַפֿראַק און פֿאַר אַ טולופֿ. אַפֿילו דאָס בעט איז מיט הוילע שטרוי, און דערויף ליגט אַ רוסישע נייע, ווייַסע קאַלדרע מיט דער באַלעבאַסטעס אַ קוויטיקן קישן, אויסגענייט מיט רוסישע אַדלערס. די קאַלדרע איז אַפֿשר אויך בײַ אַ קרעמער גענוג מען אויף מאַרגן צו צאָלן, דער לאַרטשיק אויך, אַקוראַט ווי דער צוקער מיט דעם ראָם.

איך האָב מיך געלייגט שלאַפֿן. איך האָב ניט געהערט ר' ליפעס אַהיימקומען. ערשט אין דער פֿרי בין איך אויפֿגעשטאַנען, טיי האָט מען ווידער געטרונקען, און ר' ליפע איז אַוועקגעגאַנגען ערגעץ.

דער באַלעבאַס ר' אַניזל מיט זיין ווייב, מיט דעם משרת דער־צו, זינען צו מיר אַרײַנגעקומען מיך עפעס צו בעטן. איך וויל אַיך ניט אויף ליטוויש נאָכמאַכן זייערע רייד מיט זייערע העוויזות און דערצייל אַיך אויף אונדזער לשון. וואָס בעטן זיי מיך?

— באַשר דער גרויסער פֿאַדראַטשיק ר' ליפע האָט בײַ זיך אַ בינדאַליק, דאָס הייסט, אַ שטערן־טיכל בײַ אונדז, פֿון זייער גרויסע פּערל, וויל ער דווקא צען טויזנט רובל פֿאַרן בינדאַליק. איך, אַניזל, וויל פֿון מיין ווייבס וועגן קויפֿן דעם בינדאַליק, וויל איך אים געבן דרײַ טויזנט אַסיגנאַציעס מזומן תּיכּף. איצ וויל צאָלן די קרעמערס, וואָס ר' ליפע איז זיי שולדיק אַ דרײַ הונדערט רובל; פֿאַר סטאַנציע, היי און האַבער די פֿערד און פֿאַר קעסט אים און זיין משרת און זיין באַלעגאַלע פֿיר וואַכן; די פֿינפֿטע וועט מיר אויך קומען אַקעגן דרײַ הונדערט רובל אויף דעם איבעריקן וויל איך אים געבן אַ שטר־חובֿ

אויף זעקס חדשים ציט. ביי אַזאַ גרויסן פּאַדראַטשיק איז עס גרינג צו וואַרטן, ביז איך וועל אַרויסנעמען געלט, וואָס איך האַלט אַזאַ פּאַסטסטאַנציע מיט פּערציק פּערד. היינט איז מיר אַ ביסל ענגלעך, קאָן איך מער קיין מזומן ניט געבן. מיר זעען דאָך, אַז ער איז אַפּיך נוהג־כּבוד און האָט אַפּיך אַרײַנגענומען אין זײַן שטוב אַרײַן, בעט איר אים, ער זאָל די טובּה טאָן, וועט איר האָבן אַ מצווה. דער משרת זאָגט זײַן בקשה:

— ר' ליפּע האָט מיך ערשט הי צוגענומען און דערוואַל, האָב איך אים הונדערט רובל מײַנע געגעבן, ווייל ער האָט געזאָגט: נאָר אויף אַ פּאַר טעג. אַצינדערט באַדאַרף איך מײַן ווייב אַהיימישיקן קיין קײַעוו דאָס געלט, יא, איך פּאַר מיט אים ווייטער, נאָר דעם ווייב מוז מען שיקן, זי זאָל ניט שטאַרבן פּאַר הונגער. אמת, ער גיט מיר אַ גרויסע זשאַלעוואַניע פּוֹפּציק רובל אַ חודש. נאָר דאָס ווייב, דאָס ווייב דאַרף דערוואַל. אַז איר זאָלט אים אַינריידן, ער זאָל זיי פּאַר־קויפּן דעם בינדאַליק, וואַלט ער געהאַט געלט, מיר די הונדערט רובל צו געבן.

— און די פּערד? — פּרעג איך דעם משרת.

ענטפּערט ער מיר:

— די פּערד זײַנען אַ באַלעגאַלעס. דעם האָט ר' ליפּע געדונגען. די פּערד עסן האָבער אויף זײַן חשבון, און דער באַלעגאַלע נעמט פּאַר שטיין אַ וואַך פּינף און צוואַנציק רובל, און פּאַרן פּאַרן אַ וואַך — אין בײַטל אַרײַן זעכציק רובל. שוין דרײַ וואַכן שטייט דער באַלעגאַלע דאָ. די פּרעסט זײַנען זייער גרויס. איך האָב צוגעזאָגט צו ריידן מיט ר' ליפּען דערפּון.

דערוואַל בין איך דאָ געווייר געוואָרן, און ר' ליפּע האָט פּאַר טויזנט רענדלעך אַ שטערן־טיכל ביי זיך צום פּאַרקויפּן, איז ער דאָך, אַ פּנים, און עושר, און דער באַלעבאַס און די באַלעבאַסטע זאָגן: „צען טויזנט רובל איז דער בינדאַליק פּון גרויסע פּערל ווערט“, מוזן זיי דאָך האָבן אַ מײַן געוויזן, אַדער זיי זײַנען אַליין מײַנים. דער עולם זאָגט אַ שפּריכוואַרט: בעסער צען שלעסער איידער איין דלות. אַבי

דו, ר' ליפע, האַסט אַ זאָך פֿון צען טויזנט רובל, דאָס הייסט טויזנט רענדלעך, ביסטו, מן הסתם, אן עושר.

דאָס כאַפּן אין די קראַמען, כאַפּן בײַ אַ משרת הונדערט רובל, — דאָס קער צו דער אַלטער מאַדע פּאַדראַטשיקעס. מיר, נײַע פּאַדראַטשיקעס, האָבן דאָס פֿינט, אַזוי ווי מיר האָבן נישט ליב אַ פֿרעמד העמד אַנצוטאָן אומגעפֿרעגט. אָבער אַ קשיא איז נאָר קשה: וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שטייגער אַ שטערן־טיכל צו פֿאַרקויפֿן אַרומ־צופֿירן? צו דער קשיא פֿעלט נאָר אַ תירוץ, מן הסתם וועל איך שפּעטער וויסן דעם תירוץ אויך...

— אַיאַ, רבותים, האָב איך גוט באַרעכנט?

אַלע לאַכן און זאָגן:

— לעת־עתה האָט אונדז ר' גרשון מאַרגאַסין קאַליע געמאַכט, אַז מיר ווייסן שוין פֿרײַער אַ מעשה פֿון אַ פֿאַלש שטערן־טיכל. בײַ דעם אַלעם בעטן מיר אַנך, דערציילט פּסדר ווינטער.

— פֿון זעקס און דרייסיק גראַד, אַז די פֿרעסט זײַנען אַראַפּגע־פֿאַלן אויף צוואַנציק — דערציילט אַקסמאַן ווינטער — האָט שוין געהייסן אַ ישועה. מען מעג שוין פֿאַרן צו דער הויפטקוואַרטיר. דעמאַלט האָב איך געפֿרעגט דעם ר' ליפען:

— איר פֿאַרט אַליין מיט אַניער פֿור צו דער הויפטקוואַרטיר. אויב איר ווילט, איך זאָל אויך מיט אַנך פֿאַרן, גיב איך הורטאַם¹⁰⁷ הונדערט רובל, איר זאָלט מיך צושטעלן ביז אויפֿן אָרט, וווּ די הויפטקוואַרטיר וועט זײַן.

— דאָס איז אַ קלייניקייט! — ענטפֿערט ר' ליפע — איך נעם בײַ אַנך הונדערט רובל, נאָר תיכף דאַרף איך די הונדערט רובל. אַז איר ווילט, גיט מיר דאָס געלט תיכף.

תיכף האָב איך ר' ליפען געגעבן די הונדערט רובל, איך האָב אַנגעשריבן אַ רוסישע ראַספּיסקע¹⁰⁸, אַז ער נעמט בײַ מיר הונ-

¹⁰⁷ אַלן צוואַמען. — ¹⁰⁸ קבלה.

דערט רובל פֿורגעלט, מיך צוצושטעלן ביז אהין, וווּ די הויפט־
קוואַרטיר וועט זיין. ר' ליפע האָט געזאָגט געזאָגט.

ביי דעם געלט געבן האָב איך אים געזאָגט דאָס, וואָס דער באַ־
לעבאָס אַנזל מיטן ווייב האָבן מיך געבעטן בכוח דעם שטערן־טיכל.

ר' ליפע האָט מיר געזאָגט אַ תירוץ, פֿאַר וואָס ער קאָן אין
טשערניגאָוו ניט פֿאַרקויפֿן דאָס שטערן־טיכל, בשום אופֿן נישט.

— מאַלט אייך, אַז איך האָב אַזעלכע גרויסע עסקים מיט מנין
שותף ר' לייזער דילאָן און האָב נאָר אַצינדערט אויף דער מינוט אַ
נויט אין געלט, ווייל מנין דראָב, דער שותף, האָט מיר צוגעזאָגט
אהער אַרויסצושיקן מאה אַלפֿים רובל און האָט עדי־היום ניט גע־
שיקט. איך האָב מנין ווייבס שטערן־טיכל מיטגענומען, ווייל איך
האָב איבערגעטראַכט — ווי איך האָב געטראַפֿן — טאַמער שיקט
מיר דער לייזער דילאָן ניט קיין געלט, זאָל איך מחמת אין ברירה
באָדזי דאָס שטערן־טיכל פֿאַרקויפֿן אויף הוצאות, ביז צו דער הויפט־
קוואַרטיר צו קאָנען דערפֿאַרן. אַיאָ, איר, אַקסמאַן, זעט, אַז מיר
אויף להכעיס זינען גראָד אַזוי פֿיל באַרדיטשעווער יידן אַצינד הי
אין טשערניגאָוו זיך צונויפֿגעפֿאַרן. ווי ווייב איז דען פֿון באַרדי־
טשעווי קיין זשיטאַמיר? פֿיר מניל נאָר, וועט מען באַלד וויסן אין
גאַנץ זשיטאַמיר, אַז ר' ליפע לעוויט האָט פֿאַרקויפֿט דעם ווייבס
שטערן־טיכל. מנין ווייב וועט דערפֿון האָבן אַ שמאַרצונג און די בור־
שה איז מיר אַליין זייער גרויס. דעריבער וועל איך דאָס שטערן־
טיכל הי בשום אופֿן נישט פֿאַרקויפֿן. אַנז, וועט איר פֿרעגן, איך
דאַרף אויף הוצאות, וווּ וועל איך נעמען? דערויף איז דאָ אַן עצה.
איך האָב צוגעהערט, געגלייבט און געשוויגן.

אין דריי טעג אַרום הייבן מיר אָן זיך פֿאַרטיק צו מאַכן אַוועק־
צופֿאַרן. איך האָב דעם אַנזלען מיטן ווייב געזאָגט די אייגענע
תשובֿה, וואָס ליפע האָט מיר געזאָגט.

דער באַלעבאָס אַנזל מיט זיין ווייב האָבן געזאָגט:

— ר' ליפע איז גערעכט, ווייל די באַרדיטשעווער יידן האָבן

שוין גערעדט אויף אים. מכל-שכן, ער זאל פֿאַרקויפֿן דעם ווייבס
בינדאָליק, וואָלטן זיי דאָס באַלד דערלאַנגט קיין זשיטאַמיר.
די עצה? וועט איר פֿרעגן: וואָס פֿאַר אַן עצה? וואָרט אַ ביסל.
דער באַלעבאַס איזל מיט זיין ווייב זינען מיט ר' ליפּען אין איינעם
אַרטינגעקומען צו מיר, איך זאל שרייבן אַ כתבֿל. מיר האָט מען פֿיר-
געזאָגט און איך האָב געשריבן:

— אַ ייִדישע כתבֿעלע סרייבט, איר זאָלט לעבן, אַז דער ר'
ליפּע, זאָל לעבן, נעמט בני אונדז פֿופֿצן הונדערט רובל, אַזוי איז
אַ חובֿון געווען...

מען רעכנט נאָך אַ מאָל:

— מזומן פֿינף הונדערט רובל, די לאַוועצניקעס פֿינף הונדערט
רובל, פֿאַר די הויצאַעש פֿינף הונדערט... אוי, אַ פּלעזיר¹⁰⁹! די סינעל
האָב איך פֿאַרגעשן... אַ נייע סינעל, הונדערט רובל... סרייבט זע
זעכצן הונדערט רובל, מיט על-מנת, אַז ר' ליפּע וועט אונדז פֿון
נעסוויז ניט סיקן די געלט, איז די בינדאָליק פֿאַרקויפֿט אויף דעם
מקח, ווי די מקח איז. סרייבט, לעבן זאָלט איר...

איך האָב געשריבן און פֿאַרגעלייענט דאָס געשריבענע.

— וויל, לעבן זאָלט איר! — האָט דער מאַן מיט דעם ווייב
מיר געזאָגט.

געמיינט האָב איך, אַז ר' ליפּע גיט זיי דאָס שטערן־טיכל במשכון.
אַי, איר אַלע וואָלט אויך אַזוי געמיינט?

איך בין נאָך ערגער דערשראָקן געוואָרן ווי פֿון די נאַקעטע
אַלטע קאַצאַפּקעס. די בינדאָליק לאָזט מען בני ר' ליפּע, זאָל לעבן,
די כתבֿעלע איז גענוג. „זייער גוט באַוואָרנט“ — טראַכט איך בני מיר.

דעם אַנדערן טאָג גאַנץ פֿרי זינען מיר מיט דעם ווילן שליטן
מיט גוטע דריי פֿערד אַוועקגעפֿאַרן אויף דעם וועג קיין נעסוויזש.

אויפֿן וועג שיט ר' ליפּע מיט געלט, אַקוראַט ווי מען דערציילט
פֿון די אַלטע פֿאַרברענגערס, פֿאַדראַטשיקעס פֿון פֿאַרצינטן. ר' ליפּע

¹⁰⁹ (פּראָנציזיט) פֿאַרגעניגן,

שפילט אין קארטן אויך, אבי עס טרעפט זיך ערגעץ א קאמפאניע, אין א קרעטשמע אפילו, צוויי טעג אוועקצושטיין אין א שטעטל, ווען עס איז דא א קארטן-חברה.

מיר זענען געקומען קיין נעסוויזש. ר' ליפע בעט מיך, איך זאל מיט אים גיין צו דעם לייזער דילאגס ווייב, ער זאל א ידיעה פֿרעגן מכוח שותפות-עסקים. זי מוז דאס אוודאי וויסן.

דער ר' לייזער דילאג — ווי איך האב אין נעסוויזש געהערט — מיט נאך איינעם פֿון גראדנע, ר' זונדל זאנענבערג, זענען גע- וואָרן דעפוטאטן פֿון גאר אלע יידישע קהילות ביים קייסער אלעק- סאָנדערס הויפטקוואַרטיר. (די מעשה פֿון זייער דעפוטאטטווע איז אויף אן אנדער מאָל אָפגעלייגט. ס'איז ווערט דערפֿון א באַזונדער ספֿר צו שרייבן. מיט דער צייט וועט עס געשריבן זיין).

ר' ליפע איז מיט מיר אַרײַנגעקומען צו דעם לייזער דילאָגס ווייב מיט די ווערטער:

— ר' לייזערס ווייב, האָט איר בריוו פֿון ר' לייזערן? איך וואָלט געדאַרפֿט שוין לאָנג האָבן פֿון אים געלט און בריוו מכוח אונדזערע שותפות-עסקים. איבער די פֿרעסט האָב איך געמוזט עטלעכע וואָכן שטיין אויף איין אָרט. מײַן שותף ר' לייזער מוז מײַנען, איך בין ערגעץ דערפֿרוירן געוואָרן, מעג ער מײַן חלק זיך צונעמען. כאַ-כאַ-כאַ, איך לעב, ליפע לעוויט לעבט און פֿאַרט חשבון אָפנעמען. דערווייל וואָלט איך געדאַרפֿט עטלעכע טויזנט רובל כאַטשע אויף הוצאות...

ר' לייזערס ווייב האָט דעם ר' ליפען קיין מאָל נישט געזען און פֿון אים נישט געוויסט. האָט זי דערווייל געהייסן אַרײַנברענגען קאווע, ווי בײַ אַזאַ נגידות געשיקט זיך, מכבד צו זײַן פֿרעמדע מענטשן, בֿערט אַז איינער איז איר מאַנס אַ שותף. זי האָט נאָר קיין געלט ניט געגעבן.

— איך בין — זאָגט זי — אַן אישה, אין מײַן מאַנס פֿאַדראָד- עסקים מיש איך מיך ניט. איך האָב הי מײַן געווענטשניט. פֿילעווע איך מײַן משא-מתן. איר קאַנט אויף מיר קיין פֿאַראיבל ניט האָבן, אַז איך קאַן אויף מײַן מאַנס חשבון ניט געבן קיין געלט...

פֿאַרשטייט זיך, אַז מיט דעם זינען מיר אַוועקגעגאַנגען. דאָס הייסט, נאָר מיט קאַווע געטרונקען און מיט גוטע רייד, נאָר אַן געלט, ביי מיר אין האַרצן האָב איך אַוודאי געקאַנט און געמוזט גלייבן, אַז דער ר' ליפע איז מיט דעם עושר ר' לייזער דילאָן אַ שותף. והא-ראַיה, ער האָט דאָך אַפֿילו דעם ר' לייזערס ווייב דאָס אייגענע געזאָגט.

דערווייל האָט ר' ליפע ניט אַ קאַפּיקע אויף הוצאות מיט וואָס ווייטער צו פֿאַרן. איז מיר אויך ניט גוט, מנין הונדערטער איז דאָך שוין ניטאָ.

דעם אַנדערן טאָג קומט ר' ליפע מיט אַ נייעם נעשוויזשער באַלעגאַלע צו גיין פֿון דער גאַס. דער באַלעגאַלע האָט געהייסן זיסל. דער איז אַן עושר און האָט זיין בויד מיט פֿיר פֿערד. ווייל דער פֿראַסט האָט אַנגעהויבן שטאַרק אַפּצולאָזן, זאָגט ר' ליפע, וויל ער בעסער מיט אַ וואָגן, ניט ניט מיט אַ שליטן פֿאַרן.

דעם זיסל באַלעגאַלע האָט ר' ליפע באַדונגען צו פֿופֿצן זיל-בערנע רובל אים אין בייטל אַרײַן אַ וואָך. אַחוץ וואָס די פֿערד און דער באַלעגאַלע וועט קאַסטן — דאָס איז אויף ר' ליפעס חשבון זייער טייער אַפֿילו, נאָר...

דער זיסל באַלעגאַלע זאָל ר' ליפען אַנטלייען מוזמן טויזנט רובל אַסיגנאַציעס — אַ סוד איז דאָ דערבני, אַפֿילו פֿאַר מיר אַ סוד. דעריבער בין איך אַרויסגעגאַנגען פֿונעם שטיבל אויף עטלע-כע מינוט.

דורך דער וואָנט פֿון ברעטלעך האָב איך פֿאַרט געקאַנט זען דעם סוד. דער משרת האָט אַנגעצונדן אַ ליכט, און ר' ליפע האָט מיט טריפֿוואַקס פֿאַרחתמעט אויף צוואַנציק ערטער אַרום-און-אָרום אַ פּאַפּיר, וואָס דרינען איז געלעגן דאָס שטערן-טיכל אַנגעוויקלט. וואָלט עס געוועזן ווייטער געבליבן פֿאַר מיר אַ סוד, וואָלט מיר גאָר ניט געווען. ניין, מען רופֿט מיך אַרײַנצוקומען צוריק אין שטיבל, איך זאָל שרייבן דאָס נייע כתבֿעלע, „די גוטע כתבֿל“... — לעבן זאָלט איר, טוט אַ סרייב... בעט מיך דער באַלעגאַלע.

ר' ליפע, זאל לעבן, זאָגט, אַז איר קענט בעסער סרײַבן. איז טאַקע ניסט פּדאי זיי זאַלן זיך אַליין מטריח זײַן צו סרײַבן די כתב־עלע, די כתב־עלע איז דאָך מײַן גאַר־און־גאַנצן. בין איך געוואָרן אַ שרײַבער בײַ ר' ליפע לעוויט און בײַ זיסל באַלעגאַלע.

ר' ליפע האָט מיר אַליין פֿאַרגעזאָגט, אַז איך זאל אַלץ אַרויס־שרײַבן, וויפֿל ער דאַרף אים געבן שכר־עגלה און הוצאות פֿון די פֿערד און די הוצאות פֿון דעם זיסלען. אַלץ אויף ר' ליפען. נאָך דערצו די אַנטליגענע טויזנט רובל אַסיגנאַציעס מוז ער אים אָפּגעבן, ווי באַלד מען וועט אָנקומען צו דער הויפטקוואַרטיר. וליתר בטחון, דאָס הייסט אַ משכון, האָט ר' זיסל גענומען אַ שטערן־טיכל (אַ פֿערלדיקן בינדאַליק — אויף ליטוויש), פֿאַרחתמעט מיט ר' ליפעס חתימה (ס'איז ניט געווען זײַן נאָמען דערויף, נאָר אַ שטאַלענער חותם, וואָס מען קויפֿט אין די רוסישע לאַווקעס¹¹⁰, אויסגעשניטן אַ פֿויגל אָדער עפעס אַנדערש). און דער זיסל מוז היטן דאָס שטערן־טיכל, צוריק גאַנץ און פֿאַרחתמעט אָפּצוגעבן ר' ליפען, ווי באַלד ער וועט אים צאַלן, וואָס עס וועט קומען: הן שכר־עגלה, והן די מזומנים טויזנט רובל. אַזאַ כתב־ל האָט דער באַלעגאַלע, און דאָס אייגענע פֿונעם באַלעגאַלע — ר' ליפע.

ר' ליפע האָט געלט! תיכף געצאַלט דעם פֿרײַערדיקן שליטן־באַלעגאַלע, וואָס אים איז געקומען פֿאַר אונדז, דעם משרת געגעבן זײַנע הונדערט רובל און שכירות וויפֿל עס איז אים געקומען (נאָר דערפֿאַר, וואָס ער האָט מיר אויסגעזאָגט, אַז ר' ליפע איז אים שולדיק מזומן הונדערט רובל, האָט ער אים אָפּגעשאַפֿט), און מיר זײַנען אַוועקגעפֿאַרן מיט אַ ווילער בויד מיט פֿיר ווילע פֿערד. איך וויל אַנך ניט דערציילן, וואָס אויפֿן וועג האָט זיך געטאַן, ווייל עס איז שפעט. קורץ פֿון דער זאַך, מיר זײַנען אָנגעקומען דריי טעג נאָך פורים (1813) אין קאַליש, אויף דער פּרײַסישער גרענעץ

¹¹⁰ קלייטן.

— א שטאַט, וואָס קער קיין פּוילן («קשענסטוואַ וואַרשאַווסקע»¹¹¹ איז דענסטמאַל געווען אַפּגענומען דורך דעם רוסישן חייל, און אַ רו־סישער גובערנאַטאָר, גראַף פּאַלין, איז פֿונעם קייסער געזעסן אין וואַרשע).

דער באַלעגאַלע זיסל האָט געהאַט ביים קייסער אַלעקסאַנדערס הויפטקוואַרטיר זינס אַ שוואַגער, איינעם זלמן סאַקיר. דער זלמן סאַקיר האָט צוגעשטעלט אַלץ, וואָס מען האָט געדאַרפֿט צום קיי־סערס קיך. פֿאַרשטייט זיך, אַז דער זיסל איז באַלד נאָך דעם אויס־שפּאַנען די פֿערד געגאַנגען זיך זען מיט דעם שוואַגער. ניט ר' ליפע, ניט איך, האָבן מיר געוווּסט, ווּוּהין דער באַלעגאַלע איז געגאַנגען. דאָ קומט ערשט די רעכטע מעשה. לאַזט מיך אַ ביסל אַפּרוען... שרייען אַלע:

— ניין, ניין! לאַזט אונדז ניט איבער ביים רעכטן שפיץ פֿון דער מעשה. ניין, איר מוזט, אַקסמאַן, איר מוזט עקן. נעמט אונדז ניט אָפּ די נשמה...

דערציילט ווייטער אַקסמאַן:

— איך האָב ר' ליפען געפֿרעגט, אויב ער וועט תּיכּף גיין צו ר' לייזער דילאָן, ווייל איך וויל אויך אַרויסגיין מיך אומזען, טאַמער וועל איך געפֿינען באַקאַנטע קאַמיסיאָנערן אַדער עפעס פֿון עסקים. ר' ליפע טוט זיך, ווי איך זע, ניט זייער אַנזלן. ער איז געוועזן אומרויך, פֿאַרטראַכט אַ ביסל. ער האָט זיך אויסגעשלייערט און איז פֿאַרט אַוועקגעגאַנגען.

איך בין אויך אַרויסגעגאַנגען און האָב טאַקע געטראַפֿן באַקאַנטע מענטשן, וואָס האָבן מיך געוואַלט פֿירן צום יענעראַל־אינטענדאַנטס הויפט־קאַמיסיאָנער געוואַכאוויטש. אַקעגן אַ שעה האָב איך מיט זיי גערעדט.

פּלוצעם קומט אויף מיר אַנצולויפֿן מיט אַ פֿאַרוויינט פנים דער

¹¹¹ וואַרשעווער פּירשטנטום (נאָך דער צעטיילונג פֿון פּוילן דורך רו־ס לאַנד, דייטשלאַנד און עסטרייך ביים סוף פֿון 18טן יאָרהונדערט).

באַלעגאַלע זיסל און טוט מיך אַ צי אין אַ געסל אַרנין מיט אַ גע-
וויין:

— איר האָט מיך געקוילעט מיט ווייב און קינדער, געקוילעט...
— וואָס איז? מיט וואָס האָט מען אַנך געקוילעט? — פֿרעג איד.
שלעפט דער זיסל אַרויס פֿונעם בוזעם דאָס פֿאַרחתמעטע פּאַפּיר,
ווי דאָס שטערן־טיכל ר' ליפעס איז געוועזן אַנגעוויקלט, און
ווייזט מיר. מיט אַ געוויין רעדט ער:

— נאַט, זעט, ס'איז דאָך ניט קיין פּערל, ס'איז פֿון פֿאַלשע פּערל,
קלוימערשט געהעפֿט, ווי אַ שטערן־טיכל, אויף אַפּצונאַרן...
ער, זיסל, רינסט־אָפּ אַ פּאַר פֿון די פֿאַלשע פּערל און צעקייט
זי.

— איך בין געווען ביי מנין שוואַגער זלמן סאַקיר — רעדט דער
זיסל מיט אַ וויינענדיק קול — דער וואָס גיט צום קייסערס קיד,
האַב איד אים ניט געטראָפֿן אין זיין קוואַרטיר. ערשט מיט אַ האַלבער
שעה שפעטער איז ער אַנגעקומען און האָט זייער געלאַכט, דערציילט-
דיק ווי ער איז געוועזן דערבני, אַז איינער ליפע לעוויט איז אַרני-
געקומען צו לייזער דילאָן, האָט ר' לייזער אים דערלאַנגט ניט קיין
שלום עליכם־האַנט, נאָר טאַקע צוויי גרויסע פעטש מיט דער רעכ-
טער האַנט. גוטע צוויי פעטש. מיט גרויס פּעס האָט ר' לייזער דילאָן
געשריגן: „דו גנב, דו אַרויסגעטריבענער פֿון דער הויפטקוואַרטיר
הינטער מאַסקווע, ווייל דו האָסט געוואַלט דעם קאַזנאַטשיי, דעם
צאַלמאַסטער, דעם קאַסיר טיכאַנאַוו, באַגנבענען! דו הונט, האָסט
מנין ווייב אין נעסוויזש געקאַנט זיך דערוועגן צו זאַגן, דו ביסט מנין
שותף? מנין ווייב שרייבט מיר אין אַ בריוול. דו, עכברוש, גנב!
טיכאַנאַוו איז דאָ הי, אַט גיי איך זאַגן, אַז זיין פֿאַקטער, וואָס האָט
אים געוואַלט באַגנבענען, איז ווידער דאָ. קאַזאַקן! — האָט ר' ליי-
זער אַ געשריי געטאַן. ווייל ער איז אַ דעפּוטאַט פֿון ייִדישע קהילות,
האַט מען אים מיט זונדל זאַנענבערגן געגעבן צוויי קאַזאַקן, זאַלן
תמיד ביי זיי זיין, אויף דעם געשריי: „קאַזאַקי, בינדט דעם גנב
דערווייל!“, וואַלט מען דעם ליפען אַוודאי געווען געבונדן. איז ער

קליגער געווען און איז אַנטלאָפֿן געוואָרן, דער ליפע. אַזוי האָט מײַן שוואַגער דערציילט און געלאַכט, געלאַכט און דערציילט. דערנאָך ערשט האָט ער מיר שלום געגעבן. האָב איך אים צוריק דערציילט, אַז דעם אייגענעם ר' ליפען האָב איך אַהער געבראַכט אויף מײַן בויד, און מכוּח די טויזנט רובל מזומן, וואָס איך האָב אים געגעבן, נאָר איך האָב געזאָגט: „איך האָב אַ משכון, אַ פּערלדיקן בינדאַליק“. האָט זלמן גענומען עפֿענען די פּאַפּירן. אַז ביטער און וויי איז מיר מיט מײַן ווייב און מיט מײַנע קינדערלעך! מײַן זלמן האָט אַ הויכן לאַך געטאַן: „סטײַטש, דאָס איז דאָך ניט קיין פּערל! דאָס איז אַ פֿאַלשע זאַך, פֿון פֿאַלשע פּערל“. און האָט אויף אַ פּרוּוו איין פּערל צעקײַט. אַט לויף איך דאָס אים מיט אַינן אין איינעם עוקר מן השּׁורש צו זײַן. גיט מיר אַפּ מײַן געלט, ראַזבוניקעס! פֿאַר וואָס ווילט איר מיך קוילען מיט ווייב און קינדער?

ווי פֿאַרשטייט איר, רבותים? מיר איז ביטער און זייער געוואָרן אין מויל. קאַלט איז מיר געוואָרן אין אַלע אַבֿרים.

איך האָב אין דער געשווינד אַ טראַכט געטאַן. די גרויסע ספּנה וואָס מיר קאָן דאָ אַט, אַקאַרשט מען זעט נישט, ווערן. למשל, דער זלמן סאַקיר זאָל מיט דעם שוואַגער גיין צום יענעראַל ערטעל, דעם אייבער-פֿאַליצי-מייסטער בײַ דער הויפטקוואַרטיר, און זאָל פֿאַר-קלאַגן צוויי רוסיש-פּוילישע יידן, מיך אין איינעם מיט דעם ליפען; די צוויי האָבן בײַ זײַן שוואַגער אויסגענאַרט טויזנט רובל מיט פֿור-געלט דערצו און האָבן אים געגעבן אַ משכון אַ פֿאַלש שטערן-טיכל פֿון פֿאַלשע פּערל... איידער עפעס, וואָלט ערטעל, דער אַכור, מיך אַזוי גוט געקאָוועט אין קייטן, ווי ליפען, און אונדז ביידע, מיך מיט ליפען, אַפּגעשיקט געקאָוועטערהייט אַהיים, מען זאָל אונדז משפּטן, אַ שײַן עסק פֿאַר מיר, אַיאָ? אַ גליק געמאַכט בײַ דער הויפטקוואַרטיר-טיר!

האַבן אַלע געסמאַטשקעט מיט די ליפּן:

— טאַקע, טאַקע וואָלט אַזוי געקאַנט זײַן, נו, וואָס האָט איר, אַקסמאַן, געטאַן? זאָגט זשע, מען האָט דאָך, ווי מיר זעען, אַינן ניט

געקאוועט? מן הסתם האָט איר אַינך עפעס אַ קלוגע עצה געגעבן. טויזנט רובל דעם זיסלען צו געבן האָט איר ניט געהאַט אין קע־שענע — זאָגן אַלע.

— ניין, ברידערלעך! — ענטפֿערט אַקסמאַן — קוים, קוים אויף הוצאות האָב איך געהאַט. נאָר מײַן ביסל שכל האָט מיר געדינט. אויף דעם שטעל האָב איך דעם באַלעגאַלע צום אַלעם ערשטן געפֿרעגט:

— וואָס ווילסטו, שלעכטער מענטש, האָבן פֿון מיר? דו ווייסט, אַז דו ביסט ליפעס באַלעגאַלע, און דער ליפע איז ווידער בײַ מיר גאָר אַ באַלעגאַלע. נאָ, זע, איך האָב פֿון אים אַקוראַט אַזאַ כתבֿעלע ווי ער מיט דיר, אַז ער מוז מיך צושטעלן ביז צו דער הויפטקוואַרט־טיר. נאָך עפעס וועל איך דיר זאָגן, אַז דער ר' ליפע וועט קאַנען טענהן גאָר פֿאַרקערט אויף דיר, באַלעגאַלע, אַז דו האָסט זײַן בינ־דאָליק פֿון גוטע פֿערל אַוועקגעגנבֿעט און דו האָסט אים איבערגע־ביטן אויף אַ פֿאַלשן בינדאָליק פֿון פֿאַלשע פֿערל. והא ראַיה, דו האָסט אויפֿגעפֿנט אַלע זײַנע חתימות. ווייסטו, זיסל, אַז אַקוראַט, ווי דו האָסט אַ כתבֿל, האָט ער דאָך אַקעגן פֿון דיר אַ כתבֿל. «הולטני, גנבֿ!» — וועט דיר ליפע זאָגן — דו האָסט מײַן שטערן־טיכל פֿון צען טויזנט רובל אַוועקגעגנבֿעט...»

דער באַלעגאַלע איז געבליבן ווי דערשלאָגן שטיין, ווי אַן אַ נשמה.

— גיט מיר עפעס אַן עצה! — האָט ער אָנגעהויבן מיך צו בעטן.

— יאָ, אַז דו שמועסט ווי אַן ערלעכער מענטש, וועל איך דיר געבן אַ ווילע עצה, דאָס הייסט, די עצה וועט זײַן, דו זאָלסט ניצול ווערן פֿון דער ספּנה, מען זאָל דיר ניט נעמען פֿאַר קיין גנבֿ. דו פֿאַרשטייסט אַליין אַצינדערט, אַז דער ליפע קאָן דיר אַוועקשיקן קיין סיביר פֿאַר אַ גנבֿה פֿון צען טויזנט רובל. דו האָסט זײַנע חתי־מות געעפֿנט, איז גליַך ווי איבער זײַן קאַסטן געגאַנגען און גע־גנבֿעט. נאָר ווײַל איך האָב רחמנות אויף דײַן ווייב און קינדער,

וויל איך דיר אן עצה געבן. גיי דו אהיים צו דינע פֿערד און זיי אין שטאַל, ביז איך וועל פֿון אן אַנדער זיט אויך אַנקומען אַהיים אויף קוואַרטיר, וועט רעכט זיין.

דער באַלעגאַלע האָט מיך געפֿאַלגט. איך בין געקומען אין מיין קוואַרטיר אַרײַן, טרעף איך אונדזער ר' ליפען אין אַ מעמד — אויף אַלע דראַבעס געזאָגט געוואָרן!

ער מיינט, איך ווייס ניט פֿון זיין שלום עליכם בני לייזער דילאָן, און איך מאַך מיך אומישנע גלייך ווי איך ווייס פֿון גאַר נישט. און טו אים מיט אַ געלעכטערל אַ פֿרעג קלאַמפּערשט ווי אַ גוטער פֿריינד, מיט אַ טײַט אויף דעם זיסל דעם באַלעגאַלע (ווי איך בין אַהיים געקומען, האָב איך זיסלען אַ ווונק געטאָן, ער זאָל מיר נאַכגיין):

— וואָס וויל דער הולטיי, דער באַלעגאַלע? שוין די ערשטע שעה, תיכף זאָלט איר אים געלט געבן, און זאָגט אַלץ: „מיין משכּון! אַזאַ גראַבער-יונג, האָט אַפֿילו קיין דרך-ארץ נישט. קום אַהער, דו ממה-נפֿשך, באַרעכנט אַיך ר' ליפע, מיט אים, וויפֿל אים קומט סך-הכל, און גיט אים אַ שטר-חוב אויף עטלעכע טעג — דערביי זאָג איך צו ליפען שטילער אַ ביסל, נאָר דער באַלעגאַלע זיסל זאָל אויך הערן — און נעמט-אַפֿ דעם משכּון. נאָך וואָס זאָל ער האַלטן דעם משכּון, אַז מיר זינען שוין אין דער הויפטקוואַרטיר?

ליפע איז אַוודאי מרוצה געוואָרן אַרויסצוקאָפֿן דעם פֿאַלשן פּגור פֿון דעם באַלעגאַלעס הענט, און דער באַלעגאַלע זאָגט אויך:

— אַז ר' ליפע זאָל לעבן, הייסט אַזוי, בין איך מרוצה, לאַז זיין מיט פֿיר טעג שפעטער די געלט מיר אַוועקגעבן. ס'איז ניסט כּדאי. פֿיר טעג, לאַז זיין פֿיר טעג...

געשווינד האָב איך אים געהייסן אַרײַנרופֿן דעם באַלעבאָס פֿון דעם גאַסטהויז, ער זאָל אויף דינטשעריש אַנשרייבן אַ שטר-חוב, ווי אין קאַליש איז די מאַדע.

ליפע האָט צונויפֿגעחשבונט, איז דעם באַלעגאַלע זיסלען געקור-מען סך-הכל טויזנט מיט דריי הונדערט און אַכציק רובל אַסיגנאַציעס. דאָ האָט מען באַרעכנט אויף פּרײַסישע טאַלערס, און אַנגעשריבן אַ

שטר־חוב־אויף פֿיר טעג. אונדזער ליפע האָט זיך געשווינד גע־
חתמעט. דער דייטש, דער באַלעבאָס, מיט נאָך איינעם האָבן זיך
געחתמעט פֿאַר עדות. איך בין אומישנע אַרויסגעגאנגען ניט צו זיין
דערבײַ.

ביידע האָבן געלויכטן. דער באַלעגאַלע זיסל האָט געמיינט, אַ
מלאַך שפּילט זיך מיט אים, אַז דער ר' ליפע האָט צוגענומען די
אַפּוטיקא צעוואַרפֿענערהייט און מאַכט נישט קיין שום פּירוש ניט.
אַלע חתימות אויפֿגעריסן, און ר' ליפע פֿרעגט ניט און קוקט גאָר
ניט. ליפע, ווי ער האָט בײַ זיך געוויסט די צרה, האָט ער אַ כאַפּ
געטאָן מיט ביידע הענט דעם פּגר, פּטור צו ווערן די ספּנה, וואָס
ער האָט אַוודאי געקאַנט גיין [קיין] סיביר דערפֿאַר, כאַפּט־אַוועק און
תיכּף טאַקע געזוכט אַן אַרט, וווּ פֿייער ברענט אין דער הרובּע,
אַרויפֿגעלייגט דעם קרבּן אויף דעם מזבח און פֿאַרברענט עד לעפֿר.
אַזוי, ברידערלעך, בין איך דורך אַ ביסל שכל ניצול געוואָרן
פֿון אַזאַ ביטערער זאַך. נאָר מיט אַ האַלבער שעה שפּעטער, אַז דער
ליפע איז געבליבן זיצן בײַ זיך אין שטיבל, האָב איך מיר מננע
זאַכן אַינגעפּאַקט און האָב מיך אַרויסגעצויגן פֿון דער קוואַרטיר גאָר
אויף אַן אַנדער גאַס, צו אַ יידן. דער ליפע האָט געזען מיך טרוד
אויפֿצופּאַקן מננע זאַכן אַריבערצופֿירן אויף אַ וועגעלע, טוט ער מיך
אַ פֿרעג:

— וואָס איז דאָס, איר פֿאַרט־אַוועק?

דענסטמאַל האָב איך טאַקע, ווי דער עולם זאַגט, מנין שווער
האַרץ צו זיין קאַפּ אויסגעלאָזט. צוויי כפּול־שמונה־פעטש האָב איך
אים געגעבן און האָב אים געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז איך ווייס זיין
מעשׂה פֿון ר' לייזער דילאַנס פעטש און פֿאַר וואָס אַפּילו מען האָט
אים אַזוי מכבד געווען, און אַז מכוּח דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל בין
איך ערשט הננט געווייר געוואָרן. איך האָב מיך נוקם געווען אין
דעם הולטני, ווי ער איז ווערט געווען.

ער, ליפע, איז נאָך דעם אייגענעם טאַג אַנטלאָפֿן געוואָרן צו פּוס
פֿון קאַליש. ניט אַזוי ווייל ער האָט מורא געהאַט פֿאַר דעם וועקסל

דעם באַלעגאַלעס; ווי מען האָט מיר דערציילט, האָט ר' לייזער דילאָן אים געזוכט מיט קאַזאַקן אויף דער קוואַרטיר. ליפע האָט מן הסתם געהערט, אַז מען זוכט אים, האָט ער געמאַכט, ווי די פּוילישע יידן זאָגן אויף אַנטלויפֿן: „געמאַכט פֿיס“.

— נו, האָב איך אַיך געעקט די מעשה פֿונעם פֿאַלשן שטערן־טיכל אין גאַנצן. אַצינד מעג איך אַהיימגיין. איך דאַרף פֿרי אויפֿ־צושטיין.

— אַ גוטע נאַכט, אַ גוטע נאַכט! — פֿון אַלע זינטן האָט איינער דעם אַנדערן געזאָגט, און מען איז איטלעכער אַהיימגעגאַנגען מיט אַ שיינעם דאַנק אַקסמאַנען פֿאַר די ווילע, לאַנגע, טשיקאַווע מעשה. אויפֿן וועג גייענדיק, פֿרעגט מיכל אַקסמאַנען:

— יאָ, איך האָב פֿאַרשטאַנען די גאַנצע מעשה. נאָר אַזאָ יודל, ווי איר, ווייס גאָר ניט, אויב עס זינען דאָ פֿאַלשע פּערל, וואָס זאָלן אַ פנים האָבן ווי גוטע פּערל...

— כאַ־כאַ־כאַ! — לאַכט אַקסמאַן — אין דיין לויאַיאַפּאַלי איז ניט גוט פֿאַר אַזאָ ליפע לעוויט. דעריבער האָט ער אין באַרדיטשעוו געמוזט קויפֿן צווישן די גאַלאַנטעריי־קראַמען. דאַרטן קויפֿן אַלע פּריצים. הי, אין ברעסלע, קויפֿן די זיטשקעס אויך פֿאַלשע פּערל און גייען אַנגעטאַן תּמיד דרינען, ווי די פּאַווערטעס ביי אונדז אין פּאַטשערקעס...

17

דערפֿאַר, וואָס יענער פּרק זעכצן איז צו לאַנג געווען, דעריבער איז דער פּרק זיבעצן גאָר אַ קורצער.

ווי גוט מיכלען איז געווען ביי דעם אַקסמאַנען! ער האָט געהאַט גוט צו עסן און גוט געצאַלט זשאַלאָוואַניע. פֿון די סוחרים אין ברעסלע, ביי די וואָס ער האָט אַנגעקויפֿט פֿונעם שפיטאַל וועגן,

האַט מיכל אויך געהאַט אַלע מאָל מתנות, געלט און אַ זייגערל און פֿאַטשיילעס זינדענע. אַחוץ דעם האָט ער זיך אויסגעלערנט אַ ביסל דינטיש ריידן, און אַל דאָס גוטס געהערט בני אַקסמאַנען און פֿון די מענטשן, וואָס זינען אַרבינגעקומען צו אַקסמאַנען, אָדער וואָס אַקסמאַן האָט מיכלען מיטגענומען, אַז ער איז געגאַנגען צו זיי. אינעם עסק שפיטאַלן איז מיכל געניט געוואָרן. אַלץ איז פֿאַר מיכלען געווען אַ גליק. נאָר דאָס גליק האָט ניט לאַנג געדויערט. פֿלוצעם איז אַנגעקומען פֿון דעם יענעראַל־אינטענדאַנט אַ פּאַפּיר, מען זאָל אַלע קראַנקע סאַלדאַטן אַוועקשיקן פֿון ברעסלע קיין פּוילן אין „קשענסטוואַ וואַרשאַווסקע“ — וועלן דעם קייסער ניט קאַסטן די שפיטאַלן. אין ברעסלע מוז דער קייסער זיי האַלטן פֿאַר זיין געלט. דאָרטן, אין „קשענסטוואַ וואַרשאַווסקע“, וועט די פּוילישע קאַסע צאָלן די פּאַ־דראַטשיקעס.

אַקסמאַן האָט געעקט דעם עסק און מוז ווייטער פֿאַרן זוכן אַן אַנדער עסק פֿון זינעט וועגן בני דער הויפטקוואַרטיר. מיכל האָט ניט געוואָלט ווייטער פֿאַרן זוכן און האָט אָפּגענומען זינע שכירות פֿאַר אַנדערטהאַלבן חדשים. אַחוץ דעם האָט אים אַקסמאַן געשענקט הונדערט פּרינסישע טאַלער אַ מתנה פֿאַר זיין געטרענישאַפֿט. מיכל האָט אַקסמאַנען אין דער קורצער צייט אַנגע־בראַכט מער פֿון טויזנט טאַלער. איז ער דאָך ווערט אַ מתנה. פֿינף טעג אין קיסלעוו תקע״ג, דעם 18טן נאָוועמבער 1813, איז מיכל מיט כליעבאַווס אַ קרוב, וואָס איז מיט פּאַטשט געפֿאַרן — פֿון דער הויפטקוואַרטיר קיין קיעוו האָט מען אים געשיקט — זייער גוט אויך געפֿאַרן. אַן הוצאות האָט כליעבאַווס אים געהייסן מיטנעמען אַהיים.

אַז מען וויל אַ קוק טאָן פּאַפּראַסטע¹¹², איז דער מיכל זייער גליקלעך. פֿון אַ בעלפֿער, פֿון אַ פֿאַקטער, אַ לוייהאַיאַפּאַליער יודליק, איז ער אין איין יאָר געוואָרן אַ גאַנצער מענטש, אַן אויפֿגעקלערטער

¹¹² פּראַסט, אַן קונצן.

מענטש, באַקליידט ווי אַ שררה, אַ פאַר טויזנט רובל געלט האָט ער, אַ זייגערל אַ ווילס, אַ זייגער-קייטעלע דערצו. און נאָך מער: ער ווייסט אַצינד פֿון פּאַדראַד-עסקים. אַ ביסל האָט ער אַליין געהאַט צו טאָן ביי אַ שפיטאַל און פֿון פּערעוואָזקעס¹¹⁸ מיט אַנדערע פּאַדראַדן האָט ער געהערט און געזען. איז אים טאַקע גאַנץ גוט אַהיים צו פֿאַרן.

מיכל איז מיט פּאַטשט געפֿאַרן, זייער גיך אַנגעקומען קיין זוואַהיל (נאַוואַראַד-וואַלינסק הייסט דאָס שטעטל אויף רוסיש), אַרי-בער די רוסישע גרענעץ.

דאָ איז כליעבאַווס קרובֿ אַוועקגעפֿאַרן קיין קיעוו און מיכל האָט זיך גענומען זיין וועג ווייטער צו פֿאַרן, ווהיין ער האָט גע-דאַרפֿט.

18

מעזשבעזש, שבת, חנוכה

אַ פּויליש פּריצל, ליפּינסקי, פֿון אַ קליין שטעטעלע ביי מאַהי-לעוו, איז פֿאַר עטלעכע יאָר אַנגעקומען צו פֿאַרן אין אַ רוסישער שטאָט אַרניין. דאָ איז גראַד געווען אַ סוחר, וואָס האָט געקענט דעם ליפּינסקין פֿון דער היים. אַז דער סוחר הערט די פֿאַקטוירים און אַלע, וואָס דרייען זיך אַרום דעם ליפּינסקין, רופֿן אים אַלץ „פּאַן גראַף“, „פּאַן גראַף“, פֿרעגט דער סוחר מיט אַ כּעס אויף פּויליש-לשון:

—סטייטש, ליפּינסקין קען איך דאָך זייער גוט פֿון דער היים,

¹¹⁸ אַריבערפירן איבערן טיין.

אַז ער איז בשום אופן גיט קיין גראַף, אַפילו גיט קיין הינטער־חלק
פֿון אַ גראַף?

ענטפֿערט איינער פֿון די פּוילישע חן־מאַכערס, שליאַכטישעס,
וואָס איז ליפּינסקי לניבמענטש, אויף פּויליש:

— פּאָן ליפּינסקי יעסט פּאַדרוזשני¹¹⁴ גראַף...

דער סוחר האָט אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער און האָט די
פּוילישע תּשוּבָה איבערגעזאָגט אויף רוסיש און אויף ייִדיש, כּדי אַלע
זאָלן פֿאַרשטיין:

— כּאַ־כּאַ־כּאַ! לאַכט, רבותים! אַ געלעכטער, כּלעבן! דער
שליאַכטיש זאָגט, אַז דער ליפּינסקי איז אין דער היים אַ פּראַסטער
שלש־סעודות אַ פּרייץ, נאָר אַז ער פֿאַרט־אַרויס פֿון דער היים אויפֿן
וועג, ווערט ער תּמיד אַ וועגגראַף.

אַלע האָבן זיך צעלאַכט.

דורך דעם קליינעם מעשהלע פֿון דעם ליפּינסקי וועט מען פֿאַר־
שטיין, וואָס מען וועט ווייטער ליינען פֿון דער שטאַט מעזשבעזש.

מעזשבעזש איז אַן אַלטע ייִדישע שטאַט, אין קאַמענעץ־פּאַדאַל־
סקער גובערניע. פֿון לאַנג אָן איז מעזשבעזש געווען אַ האַנדלשטאַט.
פֿיל גרויסע סוחרים, הורטאַווינקעס פֿון אַלערליי פּראָדוקטן און סוחר־
רות, גרויסע עשירים און געלטקאַנטאַרן און גרויסע חלפֿנים האָט מען
געפֿונען אין מעזשבעזש. אַ שטאַט, כּמעט פֿול מיט לומדים. עטלעכע
גרויסע לומדים און באַלעבאַטים, וואָס האָבן געקענט לערנען.

כאַטש מעזשבעזש איז דאָך די ערשטע הויפטנעסט געווען, וווּ
חסידעריי האָט זיך פֿאַרפּלאַדיעט פֿאַר תקע"ג אין דער פּוילישער
מדינה, אין מעזשבעזש האָט דאָך געווינט דער רבי... ישראל בעל־
שם, דער ערשטער חסידישער בעל־נס, דער חסידישער בעל־מופֿת, כּמעט
ווי מאַהאַמעט בני די אַראַבערס און בני די טערקן (נאָר וואָס
מאַהאַמעט איז דערצו געווען אַ גרויסער גיבור־מלחמה אויך. אַבער
זיין ספֿר, קאַראַן, איז די גרעסטע העלפֿט פֿול מיט חסידישער פּלוי־

¹¹⁴ אַן אַרומניזדיקער.

דערייז — דאָס וואָס חסידישע רביס רופֿן „תורה“, — כאָטש דער רבי... (ישראל) קומט-אַרויס פֿון מעזשבעזש און האָט געווינט אין מעזשבעזש, געפֿינט מען עד-היום (תקע"ג) אין דער שטאָט מעזשבעזש ניט אַ מעשׂר מן המעשׂר חסידישע זאָכן, אָדער רעכטע חסידאַרניע — אַקעגן אַנדערע שטעט, וווּ עס קישעט ¹¹⁵ מיט חסידים.

עס האָט אַ פנים, אַז דער אייגענער תירוץ פֿון ליפּינסקיס שליאַכטיש איז דאָ אויך. אין מעזשבעזש האָט ער געהייסן (ישראל) דער באַבעס. אַזוי שטייט אינעם... (שבחי הבעש"ט). נאָר אויף דער מדינה האָבן אים די פֿאַקטערלעך און די אַלע, וואָס האָבן זיך גע-שמשט אַרום אים, געמאַכט חן און האָבן אים גערופֿן: ר'... [ישראל] פֿאַדרוּשני גראַף.

דעם תירוץ, פֿאַר וואָס ס'איז אַזוי געוואָרן פֿאַרפֿלייצט איבער דער מדינה, געפֿינט מען אינעם ספֿר חסידים. אַהער, צו אונדזער מעשה, קער נאָר, אַז זינט דער... (ישראל בעל-שם) איז געשטאַרבן, האָט אין מעזשבעזש ניט געווינט קיין גרויסער חסידישער רבי ביז זיין אייניקל... [ברוך], אַז מען האָט אים אַרויסגעטריבן פֿון טולטשין און נאָך דעם, אַז ער האָט זיך געוואָלגערט (אַ גאַנץ יאַר, דאַכט זיך) אין בראַצלעוו, האָט זיך דער... (ברוך) אַרײַנגעכאַפט קיין מעזש-בעזש און איז אין מעזשבעזש בערך תקע"א געשטאַרבן.

פֿאַר דעם... [ברוכס] שטאַרבן האָט זיך געטראָפֿן איינער, וואָס איז פֿריער געווען אין אַ קליין שטעטל אין פּוילן... אַ רבֿל. דאָס רבֿל האָט דאָס געטאַן, ווי פֿיל אַנדערע רבילעך און מגידים פֿון קליינע שטעטלעך האָבן געטאַן. ער איז אויך געפֿאַלן אויף דעם שכל; נאָך וואָס זאָל ער זיך מוטשען אַ דרשה מיט אַ רמב"ם פֿאַרענטפֿערן און אַ פּשט גמרא צו זאָגן אינעם שטעטל... פֿאַר צען גילדן אַ וואָך שכירות? בעסער טוט ער זיך אַ וואָרף אויף דער נײַער מאַדע, חסידישע שלש-סעודות צו פּראַווען, מיט פֿינצטערע זאָגעכצן פֿון קלוימערשט קבלה, סתרי-תורה — דאָס גייט פֿונעם מויל, ווי אַ וואַסער — און

¹¹⁵ ווימלט, מערט זיך, טומלט זיך.

מאָכן פּדיונות. דערפֿאַר צאָלט מען טזערער. אין איין שעה קאָן מען הונדערט רענדלעך נעמען (בני די וואָס גיבן), און ס'איז דאָ גענוג, און עס ווערן נאָך אַלע טאָג נתרבה געבערס און געבערס.

נאָר ווידער דאָס מעשה־לע. אין דער היים אינעם שטעטל ... קאָן ער דאָך ניט זיין (ווי דאָס פּריצל ליפּינסקי) מער פֿון אַ רבֿל — אַנו, די עצה צו ווערן אַ פּאַדרוושנער גראַף, אַ וועגגראַף! איז דאָס רבֿל אַרויסגעפֿאַרן קיין יאַס. דאָ, אין מאַלדאָויע, פֿול מיט עמי־הארצים, ייִדן כמעט אַזוי גראַב ווי די מאַלדאָוואַנעס, דאָ האָט זיך ערשט אַנ־געוויבן אַרײַנצונאַדען חסידאַרניע. דאָ איז עס דאָס רבֿל געוואָרן דער ... ער רבֿ, אַ גרויסער צדיק און בעל־מופֿת, אַ חסידישער גרויסער גוטער־ייד (די מאַלדאָווער גראַבע יונגען זינען מן הסתם גרויסע מבינים אויף די אַלע זאַכן. באמת אַבער ווייסן זיי פֿון קבלה און פֿון פּדיונות, ווי פֿון דעם, וואָס דער רמב"ם זאָגט אינעם „קידוש החודש“). חסידים, מאַלדאָוואַנסקע חסידים, האָבן דעם גרויסן צדיק טאָג און נאָכט זייער הויך געלויבט, און געלט האָט ער אויך אַנגעהויבן גע־שמאַק צו שאַרן אין קעשענע אַרײַן.

פֿאַרט האָט דער רבֿ, דער גוטער־ייד, בני זיך געוואוסט, אַז ער ווייסט נעבעך גאָר נישט. געמיינט האָט ער, אַז דער אַנדערער, דער איז דאָך דעם... (ישׂראל בעל־שמש) אַן אייניקל און וווינט ניט אין דעם עס־הארצישן מאַלדאָויע, און מען לויבט אים אַזוי שטאַרק. ניט אַנדערש, דער רבי מוז יאָ עפעס וויסן. אויף הוצאות אַהין קיין מעזשבעזש דאַרף ער ניט מיטנעמען זיין געלט. אויף דעם גאַנצן וועג וווינען דאָך ייִדן, וואָס טראַגן און גיבן געלט פֿון אַלע זינטן. אַנו, אַ פֿאַר געטאָן מיט אַ גרויסן אויפֿצוג, מיט אַ קאַרעטע מיט פֿיר פֿערד. און קבצנים חסידים אויף בוידן זינען אויך געפֿאַרן, אַן הוצאות, אויפֿן וועג נעבן צדיק האָט מען זיי אויך אַרײַנגערוקט עפעס.

דער פּאַדרוושנע גראַף איז מיט די אַלע בנישפּילערס אַנגעקומען צום צדיק קיין מעזשבעזש.

— דער גרויסער רבי אליין איז געקומען צו ר' ... [ר' ברוך]
 — האָט געקלונגען צווישן די חסידים אויף דער מדינה.

ווער עס האָט געקענט דעם... [ר' ברוך], ווייסט, אַז דאָס האָט
 אים בײַ זיך זייער הנאה געטאָן. דער... [ר' ברוך] איז געווען אַ
 גדלן, אַ בעל-גאוונה, דערצו מיט אַ שאַרף מויל (אָדער ווי ... האָט
 איינעם גערופֿן: „דו האָסט זייער אַ שטאַרק פנים“. יענער האָט ניט
 פֿאַרשטאַנען, אַז די ווערטער הייסן אויף לשון-קודש: עזות-פנים). ער
 האָט אַמאָל געזאָגט צום שפּאַלער זיידן (אויך אַ חסידישער גוטער-ייד
 אין זײַן ווינקל): פֿאַר וואָס רופֿט מען אַיך „זיידע“? לאַז מען אַיך
 רופֿן „באַבע“. דאָס זידלען איז נאָר געווען, פֿדי מען זאָל זאָגן, אַז
 ער... [ר' ברוך], נאָר ער איז דער גרעסטער גוטער-ייד, אַלע אַנדערע
 גוטער-יידן זײַנען אַקעגן אים אַ גאַרנישט. דער שפּאַלער זיידע האָט
 אין דעם אויגנבליק קליגער געענטפֿערט, ווי די נאַרישע גאוונה-קשיא
 איז געווען. ער האָט אים אַ זאָג געטאָן:

— וואָס איז דען מיט אַיך דער יחוס, ווען ניט דער זיידע?
 (דעם ... [ישראל בעל-שם] האָט ער געמיינט).

לעתי-עתה איז אים זייער וויל געראָטן צו זײַן גדלות, אַז דער
 גרויסער [רבי] איז צו אים געקומען, פֿון אַזוי ווייט, פֿון יאָס צו אים,
 מוז דאָך אַודאי געדרונגען זײַן, אַז ער איז דער גרעסטער גוטער-ייד.
 מיט וואָס דער יאַסער (שוין האָט מען אים גערופֿן גאַר: „דער
 יאַסער“) איז פֿון מעזשבעזש אַוועקגעפֿאַרן, קאָן מען זיך משער זײַן:
 דו ווייסט ניט, איך ווייס ניט, נאָר לײַגן און געלט נעמען — גוט,
 דאָס טויגן מיר, מאַכן מיטן מויל און מיט די הענט קען איך ווילן,
 און דאָס קענען מיר ביידע.

אַז דער... [ר' ברוך] איז אין אַ האַלב יאָר אַרום (דאַכט זיך,
 ניט לענגער) געשטאַרבן, האָט דער יאַסער זייער גוט פֿאַרשטאַנען,
 אַז ער מעג זיך אַרײַנכאַפֿן אויף דעם [מעזשבעזשער] רבינס אַרט
 קיין מעזשבעזש, ווייל ער קען דאָך דאָס, וואָס יענער האָט געקענט.
 אַזוי איז עס תקע"ג דער יאַסער אין מעזשבעזש און מאַכט מיט

דער רייף¹¹⁶ מער געלט ווי אין יאָס. דאָרטן רעכנט מען אויף טער־קישע טאַלער, ליעוועט (א ליעוו איז אַ האַלב רובל אַסיגנאַציע), אַרום מעזשבעזש רעכנט מען אויף קערבלעך אָדער אויף רובל־אַסיגנאַציעס.

נאָך עפעס דאָרף מען צו וויסן, אַז אויף ראש־השנה זינען בנן אַ חסידישן רבין פֿיל אורחים. שבת חנוכה איז דאָך גאָר ניט לאַנג נאָך ראש־השנה, איז גאָר ווייניק אורחים, נאָר סנדרן רענדאַרעס, וואָס פֿאַר נאָוויגאַר האָבן זיי צו טאָן מיט די פריצים מכוח זייערע אַרענדעס. איין פריץ הייסט זיך געבן אַ הוספֿה, אַן אַנדערן וויל עמע־צער אויסדינגען די אַרענדע. פֿאַרט מען צום בעל־מופֿת, ער קאָן דערצו העלפֿן, וכדומה גענייטיקע זאַכן. אַ שוויגער מיט אַן איידעם פֿאַרלאָזן זיך, דער גוטער־ייד זאָל צווישן זיי אַ לאַד מאַכן אָדער אַן אַרענדאַר טוט אַ שידוך מיט אַ רבינס חסיד — אַזעלכעס טוט זיך נישט אַן דעם חסידישן גוטן־יידן. אַזעלכע אורחים קומען אויף שבת חנוכה. אָבער דערצו לייגט אַלץ דער רבי, דער גוטער־ייד, ניט צו. ער מאַכט געלט פֿון אַזעלכע זאַכן אַודאי אויך.

דעם שבת חנוכה איז געקומען קיין מעזשבעזש, צום צדיק, ר' דוד סמיק מיט זיין ווייב בריינע־דאָבריש און דעם איידעם פֿון דער געשטאַרבענער איינציקער טאַכטער. די אַלע דריי האָבן ערבֿ שבת אַריינגעטראַגן צוואַנציק רענדלעך, ווייל זיי ווילן, זיננוועלע זאָל יאָ נעמען אַ ווייב. ער איז אַ יונגער מאַן, און ר' טביה בילענקיס רעדט אים אַ שידוך, ער זאָל נעמען בנן ר' גבריאל גיטעלעס אַ מיידל. איז דאָ געקומען דער ר' גבריאל גיטעלעס מיט טביה בילענקיס אויך צום צדיק, ער זאָל מאַכן, אַז ר' גבריאל זאָל מרוצה ווערן, זיין קינד, זיין טעכטערל, זאָל אויף תמיד זיין אין נימיעווקע בנן בריינע־דאָברישן אויף אייביקע קעסט, כדי ביילצעס יינגעלע און די קינדער וואָס זיננוועלע וועט האָבן מיטן אַנדערן ווייב, ר' גבריאלס טאַכטער, זאָלן אַרום זיי זיין, וועט זיי זיך דאַכטן, ס'איז ביילצע. ר' גבריאל

¹¹⁶ וואָס יידן רופן „מאַכן מיט דער רייף“ ווייסן די וואָס ליענען דאָס.

גיטעלעס זאל דעם צדיק געבן תקיעת-כּף, אַז ער וועט קיין מאָל ניט זאָגן: „איך וויל מײַן טאַכטער מיט מײַן איידעם זאָלן בײַ מיר אין לויהאַיאָפּאַלי זײַן“.

געפּוועלט. דער צדיק הייסט, גיט ר' גבריאל גיטעלעס תקיעת-כּף, נאָר דער ר' דוד סמיק זאל אויך געבן תקיעת-כּף — זיסט וואָלט מען דעם שווינגנדיקן דוד סמיק גאָר ניט אין אַכט גענומען, אויף תקיעת-כּף צו געבן טויג ברײַנגע-דאַבריש ניט, ווייל זי איז, צאַנציי-לאַמיש, חלילה, אַן אישה — אַז די קינדער, וואָס וועלן זײַן, זאָלן זײַן גלײַכע יורשים ווי יענען ייִנגעלע פֿון ביילצען. דאָס אויך גע-פּוועלט און אַפֿילו און חוץ דעם תקיעת-כּף האָט מען געמאַכט פּתּים דערויף. ר' גבריאל גיטעלעס האָט דעם רבין אויך אַ פֿופּציקער געגעבן, און וועלוועלע בריה האָט גענומען אַ רויט רענדל פֿאַרן שרײַבן.

נאָך אַ פֿאַרפֿאַלק זײַנען געקומען פֿון לויהאַיאָפּאַלי אַהער: אַהרן בית-מדרש-שמש מיט זײַן ווייב שרה, באַשר זי, שרה, איז אַנגעפֿאַלן דעם אַסטערער מגידס אייניקל, זײַנוועלען, און אַהרן האָט אויך אונ-טערגעהאַלפֿן דעם זײַנוועלען מײַש צו זײַן — דענסטמאַל, ווען ביילצע איז געשטאַרבן — דערצו האָט זי, שרה, איבער דער גאַנצער שטאַט גערעדט אויפֿן צדיק, איז לויהאַיאָפּאַליער קהל חול-המועד-סוכות געזעסן און האָבן געמאַכט אַ פּסק: מען זאל אַהרענען אַפּזאָגן פֿון שמשות. כאַטש אַהרן מיטן ווייב זײַנען אַרויסגעפֿאַרן קיין ניו-מיעווקע און האָבן איבערגעבעטן דעם זײַנוועלען, האָט קהל פֿאַרט אַהרנען אַרויסגעוואָרפֿן פֿון שמש-שטיבל און געוואָלט אַננעמען שלמה בעשעכעס, דעם דרדקי-מלמד, דעם קבצן, פֿאַר אַ בית-מדרש-שמש. איז קיין אַנדער עצה ניט געווען, נאָר אַהרן מיטן ווייב זאָלן פֿאַרן קיין מעזשבעזש אויף שבת חנוכה. בֿפֿרט דער פּרנס-חודש ר' טביה בילענקיס איז אַצינדערט אויך דאָרטן. זאל מען בעטן דעם צדיק, ער זאל אַנזאָגן דעם ר' טביה, מען זאל אַהרנען ווידער לאָזן זײַן בית-מדרש-שמש.

אַהרן וואָלט ניט געפּוועלט, ווייל טביה בילענקיס האָט נאָך צו-

געלייגט עטלעכע שלעכטע ווערטער פֿאַרן צדיק צו די ווערטער, וואָס שױף האָט געשריגן אויף דער גאָס אין לוי־האַיאָפּאַלי. זייער גליק איז געווען, וואָס זיננוועלע איז דאָ געווען, האָט ער געבעטן דעם צדיק, און ר' טביה האָט אויך געמוזט זיננוועלען צוליב טאָן, ווייל ער דאַרף דאָ נעמען דאָס גרויסע שדכנות־געלט ביי אים.

געפועלט. דער צדיק האָט געזאָגט: ער איז מוחל. דערצו האָט זי דאָך קודשא בריך הוא געשטראַפֿט. דערפֿאַר איז איר שיינצע פֿאַרלירן געוואָרן (אני, דאָס איז פֿרױער געווען? אַזעלכע זאָכן הייסן ביי אונדזערע חסידים „דעם רבינס קוק!“). הייסט ער ר' טביה, און ר' טביה זאָגט־צו. אהרן איז ווידער שמש, נאָר קהל זאָל נישט דאַרשטיק זײַן, זאָל ער אין דער היים שטעלן אַן עמער מעד.

אהרן מיטן ווייב שױף זינען ערבֿ שבת חנוכה דערפֿרייט גע־וואָרן מיט ר' טביהס הבטחה, נאָר זיי זינען געבליבן שבת האַלטן אין מעזשבעזש. זונטיק אַם־ירצה־השם, פֿאַרן זיי אַהיים, און גלייך צום בית־מדרש אויף זייער אָרט, כֿבראשונה.

עטלעכע רענדאַרעס — מפּוח פּריצים, וואָס הייסן זיך געבן גרויסע הוספֿות — זינען אויך פֿאַרטיק געוואָרן ערבֿ שבת, אַנידערגעלייגט קערבלעך אויף פּדיונות. ר' וועלוול דעם בריה אויך אַרײַנגערוקט עפעס, האָט ער אויף אַ קוויטל אָנגעשריבן דעם רענדאַרעס נאָמען, ווי ער און זײַן מאַמע הייסט — ביי פּדיונות דאַרף מען נישט וויסן דעם פֿאַטערס נאָמען, נאָר דער מוטערס נאָמען — און דעם פּריצס נאָמען מיט זײַן מוטערס נאָמען. זינען די רענדאַרעס שוין גאַנץ פֿאַר־זיכערט, אַז עס וועט רעכט זײַן, דער פּריץ וועט גאָר אַן אַנדער מענטש ווערן. נאָר איין־אינציקער קרעטשמער מיט אַ ווייב זינען זייער שפעט, ערבֿ שבת, אָנגעקומען אַהער קיין מעזשבעזש, האָבן זיי געמוזט בלייבן אויף שבת־צו־נאַכטס.

נאָך איז דאָ אויף שבת אָנגעקומען אַ טייערער אורח, אַן ארץ־ישׂראל־משולח, ר' פֿישל מיט אַ גבאי... דער שטייט טאַקע אַינן ביים צדיק. מן הסתם האָט ער געבראַכט פֿון ארץ־ישׂראל אַרויס שאַרפֿע בריוו פֿון ר' אַבֿרהאַמעלע קאַליסקער (דאָס איז אַ חסידישער רבי אין

ארץ-ישראל). שרײַבט מען, אַז דער ר' פֿישל איז אַ זייער טײַערער ייד, אַ חשובֿ בײַ ר' אַבֿרהאַמעלע קאַליסקער, איז ער דאָך טאַקע דער רעכטער ארץ-ישראל-משולח.

דער ארץ-ישראל-משולח, אַ קליינער, אַ שוואַרצער, אַ געשטופֿל-טער, אַ ייד פֿון אַ יאַר פֿופֿציק, זייער אַ פֿעטער, מיט אַ גראַבלעכער קאַלטענעוואַטער לאַנגער באַרד און צוויי דינע, קורצע פּאות, אַ ווייסע יאַרמיקע שטעקט-אַרויס פֿון אונטער דעם טערקיש פֿאַרוויקלטן קאַפּ מיט אַ ווייסער פֿאַטשיילע פֿון ווייסער האַלידזיע ¹¹⁷ אַנגעטאַן אַ לאַנגן דזיבון ¹¹⁸ (דאָס איז מיט פֿיל קליינע שמוקלערשע קנעפלעך), אויף טערקיש גענייט, מיט אַ ברייטן וואַלענעם בלויען גאַרטל. אויף די פֿיס גייט ער אין טערקישע מעשטעס — טערקישע געלע פּאַנטאַפֿל — און די זאַקן זײַנען אויך פֿון געלער לעדער. אַ קול האָט דער משולח, ווי מען רײַבט אַ זאַק מיט וועלטשענע ניס. דער ארץ-ישראל-משולח רעדט לשון-קודש, נאָר ניט ווי בײַ אונדז; ער זאַגט אויף אַ קמץ אויך אַ פּתח, אויף אַ מלופּם זאַגט ער ווי אַ קמץ.

דעריבער, בשעת מען האָט דעם ארץ-ישראל-משולח אויפֿגערופֿן צו דער תּורה שבת — «מורה מורנו ר' ירוחם בן מורה מורנו ר' יצחק» — האָט ער געזאַגט די ברכה: «באַרוך אַטאַ... דערנאָך האָט ער אויף זײַן ארץ-ישראל-לשון-קודש געמאַכט אַ «מי שברך»: פֿריער ר' אַבֿרהאַמעלע קאַליסקער, דערנאָך דעם היגן צדיק, דערנאָך אַנדערע חסידישע גוטע-יידן, וואָס דער עולם קען זיי אַלע. דעם ארץ-ישראל-משולחס גבאי, גאָר אַ יונגער יונג, אַ שיינער יונג פֿון אַ יאַר צוואַנציק, כאָטש ער איז אַ היגלענדישער, גייט אויך האַלב טערקיש.

שבת בײַם עסן איז דער ארץ-ישראל-משולח געזעסן האַרט נעבן צדיק. זײַן בענקל איז געשטאַנען תּיכף נאָך דעם אויבנאָן פֿון פֿאַרנט, ניט בײַ דער וואַנט, איז ער אויסגעקומען מיטן פּנים צו דער וואַנט, נאָר ער האָט ניט קיין אויג אַראַפּגעלאָזט פֿונעם צדיק, צום שלש-

¹¹⁷ טערקיש צײַג. — ¹¹⁸ מלבוש («זשופאַן»).

סעודות אויך אַזוי. דערבני אַלץ מיט פֿרומע העוויות געקוקט אין מויל אַרנין; אפֿשר וויל ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען די תורה, וואָס דער צדיק האָט געזאָגט אויף אונדזער ייִדיש לשון, האָט דער משולח אָפֿן געהאַלטן זיין מויל, עס זאָל אין אים אַרנינפֿליען...

צום שלש־סעודות האָט דער צדיק געזאָגט תורה. אַ גרויסער עולם זינען געווען. און ער האָט געוויזן, אַז חנוכה איז בחינת חן און פֿון בחינת פה — „פה אָמר השם“ — דאָס איז תפֿארת און נצח. „חנוכה“ זינען אותיות חנוך, דעריבער שטייט: „ויתהלך את אלהים“ — „אלהים“ איז גבורה, דעריבער שטייט ביי אַבֿרהמען; וירק את חויכיו — אויך לשון חנוכה. דאָס איז בחינת חסד, וויל עס שטייט ביי אַבֿרהמען: „חסד לאַבֿרהם“. חנוכה איז בחינת מלכות, וויל חנוכה, און עס שטייט: „פה אָמר השם למשיחו“; בחינת הוד זינען יידן, ווי עס שטייט: „ישראל אשר בך אתפאר“¹¹⁹.

צו דעם עטלעכע „היי, היי, היי“ און עטלעכע גוטע ייִדישע קרעכצן, איז עס זייער אַ הויכע קבלה־תורה, סתרי־תורה געזאָגט. ביי דעם עולם, וואָס מער מען פֿאַרשטייט נישט, איז די תורה נאָך העכער פֿון הויך:

— מחיה פשוט!... — גייט דער שמועס ביי די חסידים.

19

מעזשבעזש איז טאַקע אַ גרויסע שטאַט. אין מעזשבעזש איז דאָ אַ משוגענער, אַ ייד פֿון דער פֿרעמד, נאָר ער איז שוין דאָס דריטע יאָר אין מעזשבעזש, הייסט ער אַ מעזשבעזשער משוגענער. מען רופֿט אים עובֿדיה דער משוגענער. ווי אַזוי ער איז אָהער געקומען

¹¹⁹ (ישעיה מה, א') אַזוי האָט גאָט געזאָגט צו זיין געזאַלבטן. (וויטער קומט פֿון קבלה) מיט דיר וועל איך זיך אויסבאַרימען.

צו פֿאַרן, צי געגאַנגען, ווייסט מען נישט. ער אַליין רעדט מיט קיי-
נעם ניט און באַהאַלט זיך אַ גאַנצן טאָג ערגעץ אין אַ פּוסטער שטוב, נאָר אַז עס ווערט נאַכט, לויפֿט ער אַרום מיט אַ הויכן שטעקן און מיט אַ צעבראַכענעם עמער און שרייט אויף דער גאַנצער שטאַט:

— איך, עובדיה, שריי: סטראָזני אַגני ¹²⁰! ראַטעוועט אַיך!...
אַזוי לויפֿט ער פּלוצעם אין אַ שטוב אַרנין מיט דעם געשריי און פֿאַרלעשט אַלע ליכט. אַפֿילו דאָס פֿייער אין אויוון פֿאַרגיסט ער מיט וואַסער. דאָס טוט ער אַזוי גיך, אַזוי אין איין אויגנבליק, אַז אַקאַרשט מען קוקט זיך אום אַהאַ, ער האָט שוין אַפּגעטאַן זיין זאַך און אַנטלויפֿט שוין שטילערהייט ווי אַ פֿייל פֿון אַ בויגן. צו מאַל, אַז ער באַגעגנט אויף אַ טיש אַדער אויפֿן אויוון אַ שטיק ברויט, האָט ער אַ כאַפּ געטאַן. דערפֿון האָט ער געלעבט, מן הסתם. ווינטער און זומער איז ער נאָר אין אַ פעלצל, צוגעגאַרטלט מיט אַ שטריקל און אַ לאַפֿן-מיצל אויפֿן קאַפּ, צעריסענע שקראַבעס אויף די פֿיס. דאָס איז געווען זיין אַנטאַן, אין דעם איז ער אַרומגעלאַפֿן. פֿרומע ווינטער פֿלעגן מחמת רחמנות, דעם משוגענעם עובדיה אַרנינכאַפּן מיט גע- וואַלט, אַנטאַן אַ העמד אַ ניס און אַ פֿאַר נייע שיד. ער האָט געשוויגן בשעת מען האָט אים אַנגעטאַן, ניט אַ וואַרט האָט ער געענטפֿערט אויף אַלע ווערטער, וואָס מען האָט צו אים גערעדט, און איז ווינטער געלאַפֿן שרייען:

— איך, עובדיה שריי: סטראָזני אַגני, ראַטעוועט אַיך!...
דאָס אייגענע פֿלעגט עובדיה פֿרייטיק-צו-נאַכטס אויך טאַן, אַרנינלויפֿן און פֿאַרלעשן די בענטשליכט, מיט אַ פֿאַר קוילעטשן חלה פֿונעם טיש אַוועקכאַפּן, מיט דעם אייגענעם געשריי: «סטראָזני אַגני, ראַטעוועט אַיך!» אַנטלויפֿן. מען האָט שוין דעריבער אומעטום צוגע- קייטלט פֿרייטיק-צו-נאַכטס די טירן: «אַט לויפֿט עובדיה!»...
בנים צדיק האָט מען דאָך ניט געקאַנט צוקייטלען די טיר, ווייל פֿרעמדע אורחים זיינען אַרויס- און אַרנינגעגאַנגען. פֿלעגט מען אר-

¹²⁰ היט איך פֿאַר פֿיער!

מישנע איינעם אַנדערשטעלן דרויסן, ער זאָל דעם משוגענעם עובדיה גיט אַרניגלאָזן. פֿאַרט האָט מען גיט תמיד געקאָנט אַננהיטן. פּלוצעם האָט געקאָנט עובדיה אַרניגלויפֿן צום צדיק און אַ פֿאַרלעש טאָן אַלע שבת־ליכט. איז מען געבליבן זיצן אין דער פֿינצטער, ביז מען האָט געבראַכט די אַלטע באַביצע, זי זאָל ווידער די ליכט אַנצינדן. אין שטאָט איז געווען אַ ווערטל: אַז עמעצער האָט אומגען פֿאַרלאָשן אַ ליכט, האָט מען געזאָגט: „אַהאַ, דו ביסט שוין עובדיה!“

פֿאַר וואָס מען האָט ביי חסידים אין מעזשבעזש און אומעטום צווישן חסידים שטאַרק געשמועסט פֿון דעם משוגענעם עובדיה, איז נאָר געווען, ווייל דער צדיק האָט געזאָגט, אַז אין דעם עובדיהן איז בבחינת גלגול אַרניג אַ נשמה פֿון אַ גרויסן מתנגד פֿון פֿאַרציטן, וואָס מחמת מתנגדות האָט ער פֿאַרברענט דעם זוהר הקדוש. איז אויבן זיין עונש געווען, ער זאָל מגולגל ווערן אין דעם משוגענעם אַרניג. דעריבער לויפֿט ער אַרום און פֿאַרלעשט אַלע ליכט. אַ טייל מקורבים ביים צדיק האָבן זיך געשושקעט, אַז בסוד האָט זיי דער צדיק אַפֿילו אויסגעזאָגט, ווי ער הייסט דער עובדיה, ווער די נשמה איז, פֿון וועלכן גרויסן מתנגד. דעם נאָמען האָט מען אַרויס־געזאָגט נאָר בסוד שטילערהייט, (אַלע האָבן געוואָסט פֿון דעם סוד נאָר מיט דעם שטילערהייט אַרויסזאָגן און אַ מאַך טאָן, מיט אַ קראַץ: וואָס טויג אים הויך צו זאָגן? דאָס הייסט ביי חסידים בסוד געהאַלטן אַ נאָך), אַז ס'איז ר' יעקב עמדינס נשמה טאַקע. דאָס הייסט ביי חסידים אַ מופֿת... ווייל ביי פּתאים איז אַלץ, וואָס אַזאָ חסידישער רבי זאָגט, אַוודאי אמת. דער רבי זאָל זאָגן, ער האָט ביי נאַכט גע־הערט, וואָס דער פֿלעדערוויש האָט גערעדט מיטן בעזעם, גלייבט מען פֿאַר אמת, קלוג און אַפֿילו זייער קלוג, כאַטש עס איז אַן אַננידעניש, וואָס פֿאַרדרייט דעם שכל. און אַלץ געשיקט זיך וויל, פֿאַרקערט נאָך, דער וואָס גלייבט נישט איז ביי זיי אַ משוגענער אַדער אַ רשע, אַז אַפּיקורס.

אין מעזשבעזש איז געווען אַן עגונה אויך, די זיצערקע פּיני, וואָס פֿאַרקויפֿט אויפֿן מאַרק אויסגעזאָטענעם אַרבעס, געקאַכטע דאָ-

רע באַרלעך, געפרעגלטע מאַנדלעך און לעקעכלעך, פֿאַר פֿורים האָ-
 ניק-קישעלעך — אפֿשר רופֿט מען עס אין אַנדערע שטעט מיט אַן
 אַנדער נאָמען — און זומער אויסגעזאָטענע פֿשעניטשקעס (אַדער
 קוקורוזעס, אַדער טערקישן ווייץ, רופֿט מען עס), קיכלעך אויף איי-
 ער געבאָקן — דערצו דאַרף מען זיך גוט צו וואַשן — קיכלעך מיט
 מאָן. אַלע זאַכן, וואָס מע נאַשט, האָט מען געקויפֿט ביי דער זי-
 צערקע פֿיני. מע האָט זי גערופֿן „פֿיני די עגונה“, אַ מאָל גאַר נאַר:
 „די עגונה“. די וואָס זינען מיט פֿיני שכנים געווען אויפֿן מאַרק,
 זיצערקעס, פֿלעגן ביי אַ קריג איר אויסוואַרפֿן: „זאָוואַלאַקע ¹²¹“.
 ווייל פֿיני איז געווען אַ באַרדיטשעווערין, ערשט פֿאַר אַ יאָר אַכצן
 איז זי געקומען קיין מעזשבעזש אַן אַ מאָן און האָט געזאָגט, זי איז
 געפֿאַרן זוכן איר מאָן, וואָס האָט זי אוועקגעוואַרפֿן, דעריבער איז
 זי אין מעזשבעזש געבליבן, ווייל דער ווינטער האָט זי פֿאַרכאַפט.
 ביזע מנילער האָבן גאַר געזאָגט, אַז די פֿיני איז אַ פֿאַרשלייערטע,
 דאָס הייסט, זי האָט גאַר קיין מאָל קיין מאָן נישט געהאַט, נאָר מהמת
 אין ברירה האָט זי אַ שלייער אַנגעטאָן.

באמת אָבער איז די פֿיני געווען אַן ערלעכע ידענע פֿון באַלד
 פֿופֿציק יאָר אַלט. דעם קאַפֿ האָט זי געהאַלטן אַ ביסל אין דער
 זייט, אַ האַרעפֿאַשנע ידענע. ווינטער און זומער האָט זי געפֿילע-
 וועט איר פֿרנסה. זי האָט, חס-ושלום, נישט געבעטלט ביי קיינעם,
 פֿאַרקערט נאָך, זי האָט חתונה געמאַכט יתומות און האָט אַרעמע
 יינגלעך געקויפֿט, פֿאַר איר געלט, פעלצלעך אויף ווינטער. זי, פֿיני,
 האָט געהאַט איר שטיבעלע אינעם הינטערגעסל. „אליין איז די
 נשמה ריין“, פֿלעגט זי צו זאָגן. דעריבער האָט זי נישט געהאַלטן
 קיין שום שכן אין איר שטיבל. ווי גאָט גיט — האָט זי געהאַט עפעס,
 האָט זי געגעסן, אַז נישט, אַז דאָס לייזעכץ איז געשלאָגן געוואָרן,
 איז אַ פֿיסנע שטיקל ברויט אויך גענוג געווען. אין דער פֿרי, אַז זי
 איז אוועקגעגאַנגען אין מאַרק אַריין מיט דער מולטער סחורה, האָט

¹²¹ אַ פֿאַרדעקטע, פֿאַרשלייערטע, אויסבאהאַלטענע.

זי פֿאַרשלאָסן דאָס שטיבעלע. ערשט אויף דער נאַכט, אַז זי איז אַהיים געקומען, האָט זי אַנגעהייצט און אויפֿגעקאַכט אויף מאָרגן, וואָס זי האָט אַנגעגרייט אויפֿן מאָרק זיצנדיק. אַ באַקאַנטע יידענע האָט איר געקויפֿט אַ מאָל אַ שטיקל פֿלייש אין יאַסקע, אַ מאָל אַ שטיקל לונג־און־לעבער.

ווען מע איז אין שטאָט אַרומגעגאַנגען אויף אַ נדבֿה, האָט מען געוווּסט, אַז פּיני די זיצערקע, פּיני די עגונה, זאָגט קיין מאָל נישט אָפּ אַ מאָל דריי גראָשן, אַ מאָל מער אויך אַרײַנצווואַרפֿן אין דער פּושקע אַרײַן.

פּיניס מאַנדלעך האָבן אַפֿילו די פּוילישע יונגע פּריצימלעך געלויבט. דעריבער האָט פּיני אַ שם געהאַט אין מעזשבעזש. אין אַלע ווינקעלעך האָט מען געקענט פּינין.

נאָר איין מענטשן האָט מען אין דער געשווינד געלייענט זײַן נאָמען — וועלוועלע דעם בריה. באַדאַרף מען צו וויסן, אַז דער וועלוועלע איז אַ ייד פֿון אַ יאָר פֿערציק, אַ הויך געוואַק־סענער שיינער ייד, מיט אַ רויט בערדל און רויטע פּאות. ווי מע זעט אים היינט, שטויסט מען זיך אָן, אַז יונגעהייט האָט ער גע־מוזט זײַן זייער אַ שיינער יונגער מאַן. נישט אומזיסט רופֿט מען אים: וועלוועלע דער בריה. ער קען לערנען און קען וויל שרייבן. ציי־פֿערן קען ער אויך. אַחוץ דעם דאַוונט ער שייך פֿאַרן עמוד און בלאַזט שופֿר בעסער פֿון אַלע בעל־תּוקעס אין מעזשבעזש. זײַן תּרונה האָט אַ שם. קיינער קאַן אים דעם תּרונה נישט נאַכמאַכן. וועלוועלע איז אַ מביין אויף צירונג. דעם צדיקס אייניקלעך, די ווייבלעך, האַנדלען מיט פּערל און מיט שטערן־טיכלעך, פֿרעגט מען וועלוועלען דעם בריה תּמיד. אויף זײַן מבינות שטעלט מען. פֿאַר־דינט וועלוועלע צו מאָל דערבײַ מעקלערײַ, גראַבע טאַקע. אַ שדכן איז וועלוועלע דער בריה אויך. דערצו, אַז דעם צדיקס שרייבער, לייבעלע האַדעס, האָט נישט קיין צײַט, כאַפֿט זיך וועלוועלע אַרײַן און מאַכט געלט פֿון די אורחים, וואָס ער שרייבט זייערע נע־מען אויף קוויטלעך, דעם בעל־מופֿת אין סידור אַרײַנצולייגן צום

פּדיונען. דעריבער איז וועלוועלע אַ מקורבֿ בנימ בעל-מופת, פּמעט אַ היימישער מענטש. וועלוועלע איז אַ קאַנסטאַנטינער אַ געבוירע-נער, נאָר אין מעזשבעזש וווינט ער מיטן דריטן ווייב, אַ מעזשבעזש-זשעריין. (דעם צדיק מעג מען שוין שרעבן פֿון צינדערט אָן אַ מאָל „דער רבי“, אַ מאָל „דער בעל-מופת“, און אַ מאָל „דער צדיק“, און אַ מאָל „דער גוטער-ייד“).

20

שבת-צו-נאַכטס, שבת חנוכה ביים צדיק אין מעזשבעזש

נאָך דער ווילער שלש-סעודות-תורה, און נאָך אַפּדאַוונען מעריב, און נאָך הַבְּדֵלָה, און נאָך אַפּבענטשן חנוכה-ליכטלעך, אַז די חנוכה-ליכטלעך האָבן אויסגעברענט, שטעלט מען דאָס זילבערנע גרויסע חנוכה-לעמפל, וואָס אין דער מיטן איז אַריינגעזעצט אַ זיי-גערל, אויף דעם טיש, נאָך צוויי זילבערנע לייכטערס הויכע, מיט ליכט ברענען, אויך אויפֿן טיש. דער עולם איז אַהיימגעגאַנגען. איט-לעכער מוז דאָך בני זיך בענטשן חנוכה-ליכטלעך. זינען דאָ בנימ גוטן-יידן ווייניק מענטשן געבליבן.

ער, דער צדיק, זיצט אויף זיין אָרט אויבן. לעבן אים זיצט דער אַרץ-ישראל-משולח אויף זיין בענקל פֿאַרנט. הינטערן טיש בני דער וואָנט, זיצט אויך נאָך איינער פֿונעם צדיקס קינדער, אַ יונגער יונג. (דעם צדיקס ווייב איז געווען פֿון לאַנגע יאָרן אַ גרויסע חולנית. אַ טייל האָבן געזאָגט, אַז זי האָט גיט געקאַנט רירן גיט מיט קיין האָנט, גיט מיט קיין פֿוס. דעריבער ווערט זי גיט דערמאַנט. זי ליגט, נעבעך, אין ליידן, בשעת דאָ האָט מען געלעבט אין פֿריידן). די איי-ניקלעך, די יונגע וויבלעך זיצן אין אַלקער און שמועסן מיט דעם

גבאי פֿונעם ארץ־ישׂראל־משולח. עטלעכע חסידים, היימישע, דרייען זיך אין שטוב אַרום.

קומט־אַרײַן אַ פֿראַסטער אַלטער ייד, פֿסח דער ראַטהײַזער, אַ מעזשבעזשער באַלעבאַס, וואָס האָט זײַן אײַנפֿאַרהויז. מיט אים קומט נאָך אַ פֿרעמדער שײַנער יונגער מאַן, זײער שײַן, רײַך אַנגעטאָן, גאָר מיט דער נײַער מאַדע, אַ פֿיאַס־ראַצעמאַרענע קאַפּאַטע, צוגע־גאַרטלט מיט אַ ווײַל זײַדן גאַרטעלע, דערצו נאָך טשאַקנדיק מיט אַ שוואַרץ זײַדן פֿאַטשײלעך צוגעבונדן דאָס העלדזעלע — אַזוי רופֿט מען עס שפּעטנדיק; די שטיוועלעך מיט שפּיצן, געוועקסלטע, וואָס סקריפען, ווי אויף אַ פֿראַסט, אַז מען גײט אינעם שניי; אין אַ גוט סויבעלן היטל אויפֿן קאַפּ; קױם־קױם שײַט זיך אַ בערדל, און קלײַנע, געגרינזלטע פּאהלעך, און אַ זײַדן פֿאַטשײלעך, אַ רױטס, שטעקט־אַרױס פֿון דער זײַטן־קעשענע.

ר' פֿסח דער ראַטהײַזער גײט־צו צום צדיק, ווי אײַנער וואָס האָט נײַט קײַן צײַט:

— רבי, דער ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק — שטילערהײַט, אַלע זאָלן נײַט הערן, זאָגט ער — אַ גרויסער עושר — ווידער הויך, — איז מײַן אורח. האַ, ווי געפֿעלן אײַך מײַנע אורחים, האַ? זײ האָבן מײַך געבעטן, אײַך זאָל זײ אַפֿפֿירן אַהער. מהיכאַתית, האַ, דערויף בײַן אײַך דאָך אַ בעל־אַכסניה, האַ? ווי איר וויסט, רבי, בײַן אײַך אַ נאָמן אין דער טאַקסע, האַ, מוז אײַך אַוועקגיין אין די יאַטקעס אַרײַן, האַ, ווי זאָגט איר, רבי, האַ? — מיט אַ געלעכטערל — אײַך לאַז אײַך דאָ מײַן חשובֿן אורח, האַ, אין גוטע הענט לאַז אײַך אײַך, ר' יחיאל, האַ? אַ גוטע נאַכט!...

און איז אַוועקגעגאַנגען.

בשעת ר' פֿסח ראַטהײַזער האָט נאָך געהאַלטן אינעם רײַדן, האָט שוין דער גוטער־ייד אויסגעשטרעקט די האַנט מיט אַ שלום עליכם. דערנאָך האָבן אַלע דערלאַנגט הענט, אַפֿילו דער ארץ־ישׂראל־משולח אויך, און שלום עליכם געגעבן דעם עושר, דעם ר' יחיאל פֿאַדראַ־טשיק.

ר' יחיאל פּאָדראַטשיק וואָרט ניט, אויב מען וועט אים הייסן זיך זעצן. ער נעמט אַליין אַ בענקל און זעצט זיך נאַענט נעבן גוטן-יידן. און שטייט תיכף אויף פֿונעם בענקל, נעמט-אַרויס פֿון אַ שיין בייטעלע אַ רויט רענדל און לייגט-אַנידער אויפֿן טיש פֿאַרן בעל-מופת מיט די ווערטער:

— אויף דער פֿולער וואָך אַ רענדל איז אַ סימן, אַז עס וועט זיין אַ גילדענע וואָך... — מיט אַ געלעכטערל — און איר זאָלט מיר העלפֿן צו קינדער, איך וויל קינדער האָבן...

דער גוטער-ייד זאָגט אויך מיט אַ געלעכטערל:
— איר ווייסט דאָך מן-הסתם פֿונעם אַלטן גלליכווערטל: „לא טוב היות אָדום לְבָדוֹ“...

דאָס איז באַמת זייער אַ קלוג ווערטעלע: וואָס די דניטשן רופֿן: אַ וואָרטפֿיל אָדער קאַלאַמבור. אין „בראשית“ שטייט, אַז גאָט האָט באַשאַפֿן אַדמען, האָט ער דערנאָך געזאָגט „לא טוב היות אָדום לְבָדוֹ“ — ס'איז נישט גענוג איין אָדום זאָל זיין, און האָט באַשאַפֿן חוהן אויך. „אָדום“ איז דער טייטש: מענטש. יידן רופֿן אַ רויט רענדל: „אָדום זהב“, ווייל אָדום איז דער טייטש רויט. זאָגט מען דאָ ביי דעם איינעם רענדל דאָס אייגענע וואָרט: „לא טוב היות אָדום לְבָדוֹ“, כדי מען זאָל צולייגן נאָך אַ רענדל...

די עטלעכע חסידים וואָס דרייען זיך אַרום אין שטוב, מיט נאָך עטלעכע, וואָס זינען איינציקווייז אַהער געקומען פֿון זייער היים, האָבן גרויס הנאה פֿונעם ווילן גלליכווערטעלע, מאַכן זיי מיט חסי-דישע העוויות:

— האָ, חידושים!... אַוואָ... מחיה!...

ר' יחיאל פּאָדראַטשיק ענטפֿערט אין דער מינוט:

— איך טענה אויך גאָטס טענה: לא טוב היות אָדום לְבָדוֹ... איך בין פֿון דעסט וועגן אַהער געקומען קיין מעזשבעזש...

— איך טרייב קאַטאָוועס — זאָגט דער צדיק אַז ער זעט, מען גיט ניט נאָך אַ רענדל — זאָגט זשע, קרוין, מן-הסתם איז דאָך אַייער ווייב אויך הי?

— באַ-באַ-באַ! — ענטפֿערט ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק —
איך זאל האָבן אַ ווייב, וואָלט איך אָן אַ פּדיון געקאָנט האָבן קינדער.
איך בין אָבער אָן אָדם לבדו...

די חסידים, וואָס שטייען־אַרום און הערן, לאַכן מיט ווערטער:
— כאַ-כאַ-כאַ, אַ חרוץ! אַ משונהנע חריצות¹²²... משונה וויל,
אַ משונהנער חרוץ...

דער צדיק פֿרעגט:

— זאָגט, קרוין, ווי מעג אַ ייד זיצן אָן אַ ווייב?

— איר מיינט, איך זיץ? — ענטפֿערט ר' יחיאל דער פּאָדראַט־
טשיק — איך שטיי און גיי און פֿאַר־אַרום אין מנינע משא־מתנס.
דעריבער וויל איך דאָ, אין מעזשבעזש, נעמען אַ ווייב, און דאָ
טאַקע תיכף, וויל איך.

דער צדיק האָט נישט פֿאַרשטאַנען, צי טרעבט דער יונגער
מאָן קאַטאַוועס אָדער געשפּעט פֿון אים. ביזערן זיך קומט נישט אויס
— אַ רויט רענדל ליגט אויפֿן טיש. איז ער זיך מיישבֿ און מאַכט אָן
ערנסטע העווייה:

לאַז מען רופֿן וועלוועלען. דער ר' וועלוועלען איז אַ בר־שכל־
שדכן, אַ דימענטיקער ייד. ער טויג צו אַלערליי שידוכים...

פֿון די עטלעכע אַרומגייענדיקע חסידים איז שוין איינער געלאָפֿן
און מיט דרנז מיונט שפּעטער איז דער וועלוועלען, דער בריה, גע־
קומען און זאָגט צום בעל־מופֿת:

— איך דאַרף אַפֿילו קיין שום שדכן נישט. ווי זאָגט מען עפעס:
געבענטשט זינען די הענט, וואָס נעמען זיך אליין...

דער גוטער־ייד וואָלט געגערנט די גייענדיקע, שטייענדיקע
חסידים צוליב, זיך אַ ביזער טאָן. דער ר' יחיאל שמועסט מיט אים
גאָר אָן אַ שום דרך־אַרץ. דאָס מאַכט אפֿשר קאַליע דאָס רבישאַפֿט.
נאָר דאָס רויטע רענדל ליגט. טוט ער אַ מאַך מיט אַ געלעכטערל:

¹²² פּלינטיקייט.

— ר' ... זכר צדיק לברכה פלעגט צו זאָגן אויף אזעלכע קאָ-
מאָוועס-טרייבערס: איר זינט... איר זינט אַ פליאה-ידעלעע...
די חסידים אין שטוב שטעלן אויף די אויערן און קוקן אויף
דעם פאָדראַטשיק. ר' יחיאל דער פאָדראַטשיק טוט אַ לאַך:
— אַז איר וועט עמעצער פֿון אַיך גיין אַהער רופֿן פינגי די זיצער-
קע, וועל איך צאָלן פֿאַרן וועג. זאָגט איר, זי זאָל אַהער קומען תיכף
מיט פֿרומען — ער טוט זיך אַ דריי צום רבין — דאָ וועט איר זען
מײַן מופֿת טאַקע הי און בני אַיך, אין שטוב, אָן אַ שדכן, זאָל ווערן
אַ חתונה, וואָס גאָט און לײַט זאָל ניחא זײַן...
אַ יינגל, אַ חסיד, איז געלאָפֿן נאָך פינגין.
דערווייַל איז וועלוועלע דער ברייה געקומען צו גיין. שושקען
זיך די חסידים מיט אים. אינעם דערציילן, וואָס דאָ טוט זיך מיט
דעם ר' יחיאלן דעם פאָדראַטשיק — פלוצעם פֿאַלט-אַרײַן דער משו-
גענער עובדיה אין שטוב אַרײַן מיט דעם געשריי: «סטראָזני אַגני!
ראַטעוועט אַיך!»

בני דעם געשריי איז געקומען דעם ארץ-ישראל-משולחס גבאי
פֿונעם אַלקער אַרײַנצולויפֿן אין שטוב מיט אַ ליכט אין דער האַנט.
דער עובדיה דערזעט דעם יונגן גבאי און בלייבט שטיל. ער
פֿאַרלעשט ניט די ליכט, ער שרייט ניט ווייטער: «סטראָזני אַגני!»
נאָר ער טוט אַ כאַפּ דעם גבאי מיט אַ פֿרייד, מיט אַ געוויין, מיט אַ
שפרונג מחמת שִׂמחה:

— יאַסעלע מײַן, יאַסעלע מײַן, יאַסעלע דו מײַן!

ער פֿאַלט-אַנידער חלשן.

דער גבאי וויינט און שרייט:

— טאַטע! חלש ניט, איך בעט דיך. האָב רחמנות, חלש ניט,
טאַטעניו, איך בעט דיך, חלש ניט!

די אַלע מענטשן, וואָס זײַנען געווען אין שטוב, האָבן געמינטערט,
שטאַרק געמינטערט. וועלוועלע דער ברייה האָט דאָ אויך באַוויזן,
אַז ער איז אַ ברייה: מינטערן קען ער אויך בעסער פֿון אַנדערע. ער

האַט געבראַכט פֿון דער קיך אַן עמער מיט קאַלט וואַסער און האָט געשפּריצט און געגאַסן אויף עובדיהן און האָט אים דערמינטערט.

ביטער און זויער איז דאָ געווען די אַלע חסידים, וועלוועלע דעם בריה אויך, און דעם גוטן־יידן אַוודאי, אַז דער גבאי, דעם ארץ־ישראל־משולחס, האָט אָנגעהויבן צו דערציילן:

— פֿאַר דריי יאָרן, אַז אין שאַרגאַראַד איז געווען די גרויסע שריפֿה, האָט זיך די שריפֿה אָנגעהויבן פֿון אונדזער שטוב. דער טאַטע איז געזעסן תמיד אין בית־מדרש, יומם ולילה געלערנט. דעם טאַטן רופֿט מען אין שאַרגאַראַד: „ר' עובדיה דער פֿרומער“ — נאָר די מאַמע, עליה השלום, איז געווען די אשת־חייל צום שענק און צום איינפֿאַר. זי האָט די פרנסה געגעבן, תחילת הלילה, אַז פֿונעם בוידעם היי האָט זיך אָנגענומען די שריפֿה, איז די מאַמע, עליה השלום, פֿאַרברענט געוואָרן אינעם הויז ביים טויער. מיך האָט מען אַרויס־געכאַפט דורך אַ פֿענצטער און מען האָט מיך אַוועקגעפֿירט העט ווייט הינטער דער שטאַט. דאָרט זיינען נאָך אַ סך שטאַטלייט געזעסן. דער טאַטע, נעבעך, איז שפעטער פֿון אַלע געווייר געוואָרן, אַז די שטאַט ברענט, ווייל ער האָט זיך שטאַרק פֿאַרטיפֿט אינעם לערנען. ווען ער איז געקומען צו לויפֿן — אַזוי האָט מען מיר דעם אַנדערן טאָג דערציילט — און האָט דערזען, די שטוב איז פֿאַרברענט, די מאַמע איז פֿאַרברענט, האָט ער געמיינט, איך, זיין בן־יחיד, בין אויך פֿאַרברענט געוואָרן. מחמת צרות איז ער משוגע געוואָרן און איז אַוועק פֿון שאַרגאַראַד. עד־היום האָט קיינער ניט געקאַנט דערפֿרעגן, וווּ ר' עובדיה דער פֿרומער איז אַהינגעקומען... — ער האַלדזט און קושט דעם שווינגנדיקן, גלאַצנדיקן פֿאַטער — טאַטע־לעבן! פֿאַר אַהיים. אַט וועלן מיר ביידע אַהיימפֿאַרן. אונדזער פֿלאַץ איז געבליבן. דער שר האָט אַלע שטאַטלייט אומזיסט געגעבן האַלץ אויף אויסצור־בויען. דיר וועט מען אַוודאי געבן האַלץ. און די נגידים וועלן דיר געבן געלט און רווחים, אַבי דו זאַלסט וווינען אין שאַרגאַראַד. זיי קענען נאָך דיך. עפעס געלט האָב איך ביי מיר, אַפֿילו נישט פֿיל,

נאַר אויף אַן אָנהייב מיר זאָלן מאַכן, וועט שוין ווערן אַ שטוב. אַיאַ, טאַטעניו, דו פֿאַרסט מיט מיר?
 עובדיה קושט און וויינט, וויינט און קושט יאַסעלען עטלעכע מינוטן.
 דערנאָך זאָגט ער, ווי ער באַקוקט זיך אַרום:
 — ס'איז וויינטער.

ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק נעמט־אַרויס אַ רויט רענדל און גיט דעם ר' עובדיה.

— נאַט אייך אויף אַן אָנהייב צו שטאַנען. און דו, יונגער מאַן, וועסט קומען צו מיר, איך שטיי־איינן ביי ר' פּסח דעם ראַטהעזער. איך וועל דיר געבן אַ קאַפּאַטע אַ קיטצינע און מנינס אַ פּראַסטן טור־לופ, פֿונעם טאַטנס וועגן, ער זאָל קאַנען פֿאַרן מיט דיר אַהיים. וועט ער, נעבעך, פֿאַרשפּאַרן מגולגל צו ווערן, אין דער פֿרעמד זיך צו וואַלגען.

ר' יחיאל האָט מן־הסתם געהערט, וואָס די חסידים האָבן פֿונעם צדיקס וועגן דערציילט, אַז דער משוגענער עובדיה איז אַ גילגול פֿון אַ מתנגד...

21

דער צדיק האָט זיך פֿונעם אַרט ניט גערירט ביי דער גאַנצער מעשה פֿון דעם ר' עובדיה. אפשר איז ער פֿאַרטומלט, ווייל דער שטימפּ¹²³ פֿון זיין ליגן, וואָס דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָס איז ניט קיין גילגול, ווי ער האָט פֿירגעזאָגט די חסידים — דערצו נאָך, דער וועלוועלע דער בריה, דער האָט עס פֿון זיין מויל אליין געהערט. אָדער אפשר פשוט, ווייל דער וואָס האָט ליב צו נעמען האָט פֿיניט צו געבן, און דאָ וואַלט מען אַוודאי געדאַרפֿט אַ ריר טאָן מיט דער

¹²³ דער מכשול.

קעשענע. איז בעסער געווען, ווי ער האט ביי זיך געטראכט, ער זאל כלומרשט פארטראגן זיין אין די עולמות, אין אַנקוקן די אַלע פּדיונות-קוויטלעך, וואָס ליגן פֿאַר אים אויפֿן טיש.

דער וועלוועלע, דער בריה, האָט זיך געשטויסן, אַז דעם גוטן-יידן וואָלט זייער ניחא געווען, מען זאל דעם עובדיהן ערגעץ אוועק-פֿירן פֿון דאַנען. און אַזאַ וועלוועלע פֿאַרשטייט, אַז דורך דעם קאַן ער נאָך מער חשובֿ ווערן ביי דעם רבין. קומט דאָך אים דאָס צו נויץ צו דער פרנסה. טוט וועלוועלע אַ זאָג צו דעם גבאי פֿונעם ארץ-ישראל-משולח מיט זײַן פֿאַטער, דעם ר' עובדיהן:

— פֿאַרשטייט איר מיר, עס געשיקט זיך נישט דאָ אין שטוב בײַם רבין צו דאָקוטשען. בעסער קומט מיט מיר אין אַלקער אַרײַן צום רבינס אייניקלעך. זיי זײַנען דאָך דימענטן. זיי וועלן זיך מיט אַנך דאַרטן פֿאַרען.

אַזוי זאָגנדיק, טאַסקעט וועלוועלע דעם שלאָפֿן ר' עובדיהן שוין מיט זיך, און דער זון יאַסעלע גייט אויך אין איינעם. גיד, געשווינד איז שוין דעם רבינס שטוב ריין: נישטאָ קיין עובדיה פֿאַר די אויגן, זיי זײַנען אין אַלקער. וואָס אינעם אַלקער האָט זיך געטאַן, ווייסט מען נישט.

אַז וועלוועלע איז צוריקגעקומען פֿונעם אַלקער, האָט ער אַ בליק געטאַן צום פֿאַרטראַכטן צדיק, זעט ער, אַז דער... האָט הנאה פֿון דעם, וואָס ער איז געפֿאַלן אויפֿן שכל. ביטער איז אָבער דעם וועל-וועלען, אַז ער זעט דעם ר' יחיאל. דער רײַכער פֿאַדראַטשיק קוקט מיט שאַרפֿע אויגן אויף די אַלע זאַכן. גייט וועלוועלע צו צו ר' יחיאל דעם פֿאַדראַטשיק און רעדט אויף אַ שטיל לשון, מיט ערנסטע חסי-דישע העוויות:

— איר זײַט דאָך אַ בר־שכל. אַן עין-הרע, פֿאַרשטייט איר דאָך, אַז אַזאַ צדיק הדור, כֿלעבן, ער טראַגט דאָך יאָ אויף זיך די גאַנצע וועלט. האָט ער כּוח אויסצושטיין אַלע וועלט-צרות? כֿלעבן, ער טרײַבט, ער פֿרעגט: ״וואָס וויל מען פֿון מיר? מען לאַזט מיר אַפֿילו נישט לערנען, נישט גאָט דינען, גייט אַנך צו אַנדערע גוטע-יידן, עס

זינען דאָ אַנדערע צדיקים... ווי מיר ווייסן, איז ער דאָך בנן זיך דער קלענסטער פֿון אַלע. זאָגט ער צום עולם: „גייט אַנדל! איך ווייס ניט, וואָס איר ווילט פֿון מיר, וואָס האָט איר אַנדל געלייגט אויף מיר? עס זינען דאָ גרויסע צדיקים, גייט צו זיי“...

טוט ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק אַ הויכן לאַך:

— כאַ-כאַ-כאַ, אַז אַ שלניפֿער וויל ניט, אַז מען זאָל אים טראָגן מעסערס צו שלניפֿן, שטעלט ער ניט אַרויס זיין שלניפֿשטיין מיט דעם רעדל. אַז איינער וויל ניט דאָס דולעניש פֿון שיפורע פֿאַווערן, דינגט ער ניט קיין קרעטשמע. אַז אַ שנידער וויל אַוועקלייגן דאָס שנידערני, פֿאַרקויפֿט ער שער-און-אַיזן און נעמט קיין מאָס ניט. איך מיינ, באַם אַנער גוטער-ייד וויל זיין פֿרום און זיצן און לערנען, לאָז ער קיין מעות ¹²⁴ ניט נעמען. גייט, איר האָט אַ פֿנים פֿון אַ קלוגן יידן און מיך האַלט איר פֿאַר אַ באַר. מיך פֿאַר אַ באַר צו האַלטן? פֿע! מיר צו מיינען אַזעלכע ליגן פֿירצוזאָגן? פֿע! איך בין אַ מבין אויף דעם גאַנצן שווינדל.

אויב דער גוטער-ייד האָט געהערט, וואָס ר' יחיאל האָט געזאָגט, ווייסט מען ניט. דער ארץ-ישראל-משולח איז דאָך, ווי עס האָט אַ פֿנים, ווי אַ שטומע בהמה. וואָס דאָ טוט זיך און וואָס דאָ ווערט גע-שמועסט און גערעדט, איז דאָך אַלץ אויף פֿראַסט ייִדיש — דאָס פֿאַרשטייט ער דאָך ניט. האָט ער באַר אַ צוויי מאָל אומגעקערט דאָס פֿנים, בשעת זיין גבאי האָט זיך געפֿאַרעט מיטן פֿאַטער. אַפֿילו חלשן, מיינט ער, איז אויך אויף פֿראַסט ייִדיש, דעריבער האָט ער ניט גע-מינטערט עובדיהן. דערצו, אַז ער זעט, דער רבי רירט זיך ניט, איז פֿאַר אים מן-הסתם אויך קיין פֿבֿוד ניט, ער זאָל זיך רירן. ער זיצט און קוקט און קוקט באַר אויפֿן צדיק. „דאָס שטייט-אַן אַן אמתן ירושלמי“, מיינט ער.

וועלוועלען זינען דעם ר' יחיאל פֿאַדראַטשיקס ווערטער גאַר

¹²⁴ אויך אַ וואַרטשפּיל: מאָס הייסט אַ לאַנג פֿאַפּירל, וואָס פֿאַרצייכנט, ווי לאַנג ער זאָל מאַכן דאָס מלבוש, און מענות איז דער טייטש — געלט.

ניט געפֿעלן. מבֿולבל איז ער געוואָרן פֿון אזאָ מענטשן, וואָס איז געקומען צום צדיק מיט אַ רענדל אויף אַ פֿדיון און שיט מיט רענדל־לעך. אָט האָט ער דעם משוגענעם עובֿדיהן אויך געגעבן אַ רענדל, מוז ער דאָך זיין אַ גרויסער עושר. עפעס מאַכט ער דאָ חוזק פֿון רבין און זאָגט אַ האַרב וואָרט: „שווינדל“. וואָלט כאַטש די פיני די זיצערקע געקומען! זי זאָמט זיך אויף להכעיס. אַחוץ דעם ווייסט וועלוועלע, אַז די פיני איז אַן עגונה. ער אַליין האָט פֿון אירעט וועגן בריוולעך געשריבן אין שטעט אַרביין, וווּ אַ קול איז געגאַנגען, אַז איר מאַן געפֿינט זיך דאָרטן. ווי קומט צו פינין אַ פֿרומע? דאָס איז אַוודאי נישט צו פֿאַרשטיין. דערוואַל זיצט דער ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק אויף אַ בענקל און קוקט אויף איטלעכן פֿיצעלע... טאָ, — טראַכט וועלוועלע דער בריה בני זיך — די פיני וועט פֿאַרט באַלד קומען, וועט מען זען וואָס פֿאַר אַ משלחת דאָס איז... לעת־עתה איז דעם וועלוועלען ניט גוט, וואָס דער ר' יחיאל, דער עושר, דער פֿאַדראַטשיק, וואָס מען האָט געדאַרפֿט בני אים נעמען און מען האָט געקאַנט בני אים נעמען אַ גוטע נעדיזנע¹²⁵, דער איז גראַד דאָ בני עובֿדיהס מעשה. אפֿשר האָט דער פֿאַדראַטשיק גע־הערט מכוח דעם גילגול, וואָס דער רבי האָט אויף אים געזאָגט. דעריבער קוקט ער און שמייכלט? דאָס איז וועלוועלען גאַר ניט גוט.

נאָך ערגער ווערט וועלוועלען דעם בריה, דעם גרויסן חשובֿ, דעם שאַרפֿן מקורבֿ בנים רבין, אַז מען דערהערט דאָ אין שטוב אַ געשריי.

פֿון יענער זייט טיר גייט דאָס הויכע קול — מן־הסתם פֿון יענע קרעטשמאַרעס, וואָס זינען ערבֿ שבת חנוכה שפעט אַנגעקור־מען אין מעזשבעזש — פֿון אַ יידענע מיט אַ קול פֿון אַ מאַנסביל אויך. זיי קריגן זיך מיט דעם צדיקס לייבמענטשן, וואָס לאַזט קיי־

¹²⁵ נתינה, סומע געלט.

נעם ניט אַרײַן, ביז מען גיט אים ניט עפעס דערפֿאַר, ער זאָל אַרײַנלאָזן. דעם מאַנסבילס קול איז פּראָסט:

— און אַז אײַך האָב אים ניט גענומען אין קעסענע אַרײַן, אײַך טשו געבן אײַט, ווילט אײַר אײַט ניט אונדז אַרײַנלאָזן? דאָס וויבּערשע קול איז אַ געשרײַ מיט אַ כּעס:

— וואָש, אַ פּאַריטש אײַזש דער רבּי, וואָש, להבדיל, צו אַ פּאַריטש לאָזשט דער לאַקײַ ניסט אַרײַן, אָבער טשו אַ טשאַדיק, וואָס מאַכט מוײַפעשן, זאָל אַ יײַד ניט אַרײַנלאָזשן? סעמט אײַך אין אײַנער ווינטן האַלדז אַרײַן? מײַר זשײַנען טשוואַנטשיק מײַל ווינט געפֿאַרן, ער זשאָל אונדזש מוײַפעשן...

דער לײַבּמענטש לאָזט פֿאַרט ניט.

— סײַקעריסקע! אײַך וועל דיר די פּאַסקודנע באַרד אוישרײַשן, וואָש? אַ סאַצקי ¹²⁶ זשענט אײַר, עכברוש; אונדזש וואַרפֿט מען אַרײַשן פֿון דער פּאַרנאַשע, און ער...

דאָס וויבּערשע געשרײַ מיט אײַרע אַלע ווערטער זײַנען אין אײַן מינוט, געשווינד, אין אײַן אַטעם געזאַגט געוואָרן, ווי די „עשרת בני המן“, בשעת מען לײַענט די מגילה. אײַטלעך וואַרט האָט מען געהערט אין שטוב.

דער צדיק זאָט זיך אַ ריר געטאַן פֿונעם פֿאַרטראַכט זײַן און געגעבן אַ ווונק צו וועלוועלען, ער זאָל עפֿענען די טיר, די שרײַענ-דיקע אַרײַנצולאָזן.

וועלוועלע דער בריה קאַן זיך אָבער פֿונעם אַרט ניט רירן, אַזוי ביטער איז אים געוואָרן פֿון דער קרעטשמערקעס שרײַען. ניט מחמת בושה פֿאַר דעם יחיאל דעם פּאַדראַטשיק, נײַן, נאָר אײַבער אַן אַנדערן טעם. ווייטער וועט מען געוויר ווערן דעם טעם.

אַ וועלוועלע דער בריה רירט זיך ניט, גײַט אַן אַנדער חסיד און עפֿנט די טיר. קומט-אַרײַן אַ ברייטער יײַד, אין אַ געשטעפֿטן, לאַנגן ברישליאַק, פֿון בלויען קיטני, צוגעגאַרטלט מיט אַ פּאַווערשן,

¹²⁶ צאַרישער פּאַליצײַמאַן (אין דאַרף).

פֿאַסקעוואַטן גאַרטל, אין גראַבע יאַלעוויטשנע שיד, מיט וואַילאַקענע גראַבע זאַקן, אין אַ לאַפּן־מיצל פֿון אַמאַל געוועזענעם פֿוקס. קיין באַרד האָט ער קיין מאַל נישט געהאַט, נאָר צוויי לאַנגע פֿלאַכטן הענגען ביז איבער די הענטאַקסלען — דאָס זינגען פּאות. כאַטש ער איז אַלט אַ יאָר פֿופֿציק, איז ער זייער געזונט, ווי דאָס פּנים ווייזט־אויס, טאַקע אַ רעכטער קרעטשמער.

דאָס ווייב איז אַמאַל שייַן געווען. אַ הויך געוואַקסענע יידענע פֿון אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק, נאָר שטאַרק אַפּגעהאַרעוועט. אָנ־געטאַן אין אַ פּיצעלע שטערן־טיכעלע, וואָס איז אַפֿשר צוויי הונדערט גילדן, מיט אַ שלייער, אָן אַ סיטקע¹²⁷, אַ יופּע אויף ביידע אַרבל פֿון אַזאַ קיטז ווי דעם מאַנס ברישליאַק, מיט ווייניג האָזן־פֿוטער אונטערגעשלאָגן. אַ רויט גרעדיטירן אַלט ברוסטטוך זעט מען אַרויס און אַ קאַנטענאַרן פֿאַרטעך. אַט די קרעטשמערקע קאָן אַזוי הויך שרייען און שיטן רייד.

דאָ אין שטוב זינגען ביידע שטיל געוואָרן, אַז זיי האָבן דערזען דעם טיש מיט דעם זילבערנעם גרויסן לעמפל און די גרויסע זיל־בערגע לייכטערס, דערצו דעם צדיק זיצן אויבן אָן, אַ גרייז־גרויען שיינעם יידן מיט אַ לאַנגער באַרד, דערביי אַ ירושלמי, מיט אַ פֿאַרוויקלטן קאַפּ אויף טערקיש. דאָס האָבן אַזעלכע קרעטשמערס נישט אָפּט געזען, בלויבן זיי די ערשטע מינוטן ווי פֿאַרטויבט שטיין. דער קרעטשמער גייט אַ פּאַר טריט צו נענטער צום טיש. גיט אים דער רבי שלום עליכם, דער ירושלמי אויך.

דאָס ווייב שטייט פֿון ווייטנס הערן, ווי דער מאַן וועט זיך הייסן „מויפֿעשן“ פֿונעם צדיק. אַז אים וועט פֿעלן אַ וואָרט, וועט זי דערשטוקעווען.

איידער דער קרעטשמער טאַדעט לייכעוואָקער — מן־הסתם הייסט דאָס דאָרף, וואָס ער האַלט די קרעטשמע, לייכעווע — האָט רעכט אַנגעהויבן דערציילן דעם גוטן־יידן; ער זיצט אין דער קרעטשמע שוין

¹²⁷ נעצהמבל (אויף אַרומגעמען די האָר).

צוואנציק יאָר... אַצינד וויל מען אים אויסדינגען די קרעטשמע... שטייט וועלוועלע דער בריה מיטן פנים אַוועקגערוקט, די קרעטש- מערקע זאָל אים ניט זען. און ווי ער וואַלט געגערנט גאָר אַוועקצו- גיין, נאָר איבער דער פיני דער זיצערקע — זי מוז דאָך פֿאַרט באַלד אַהער קומען — מוז ער דאָ וואַרטן.

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק זעט, אַז דער וועלוועלע דער בריה שטייט ווי אויף שפּילקעס, גייט ער צו צו אים און פֿרעגט וועלוועלען: — נו, ווער איז גערעכט? אַיאָ, איך? אַט דער ייד וויל די שיפור- רים, די פֿאַווערן, דעריבער האַלט ער צוואַנציק יאָר אַ קרעטשמע.

די מעניע-ראַטיע, די לייכעווקער קרעטשמערקע, האָט געבוי- ערטע אויערן. זי האָט דערהערט דעם ר' יחיאלס ווערטער, וואָס ער האָט מיט אַ געלעכטערל געזאָגט: „צוואַנציק יאָר אַ קרעטשמע“, טוט זי אַ שפרונג ווי אַ ווילדע חיה, צום טיש מיט איר הויכן געשריי: — וואָש, און איר, רבי, סווינגט, וואָש דער מאַכסעמייניק זשאָגט אַליין, אַזש ער וויל אונדזער קרעצמע אוישידינגען? דער פֿאַריטש זשאָגט טאַקע: „אַ צאַקנדיקער הולטייִשקע, וויל בני מיר דינגען“... וואָש? איר וועט אים דאָש סווינגן?

דער טאַדרעס האָט געהערט דעם וויכס שיטן מיט רייד, מיינט ער באמת, אַז דער ר' יחיאל פֿאַדראַטשיק איז עס דער, וואָס דינגט אים אויס זיין קרעטשמע. שרייט ער אויך.

— רבי, איר מוזשט אים אין דער סמוע אַרײַנלייגן! סטיי, אַ יידן מִפֿקה פֿאַרנאַשע זשיין? דראַב אַכבעראַס, פֿאַסע ישראַעלי! נאָר אין דער סמוע, נאָר אין דער סמוע, נאָר אין דער סמוע נאָר, רבי, אין דער סמוע אַרײַנלייגן דעם פּיקוירעש; דער מאַכסעמייניק, ער זאָל קיין תקומה ניט האַבן, ניט אויף דער וועלט, ניט אויף יענער וועלט. נאָר אין דער סמוע!

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק האָט געזען, דאָס איז אַ שלעכטע שפּיל, יאָ שמועה, ניט שמועה, די צוויי ווילדע חיות קאַנען פֿאַלן איבער אים פֿראַסט שלאָגן. גיט ער זיך תּיכּף אַן עצה און טוט טאַד- רעסן מיט מעניע-ראַסיען אַ וויז אויף וועלוועלע דעם בריה:

אדרבה, איך האָב מיך פֿאַר אַיך אָנגענומען, מײַנע ליבע יידן.
טוט טאָרעס אַ דריי מיט וועלוועלען, ווי מיט אַ שטעקעלע, מיטן
פנים צו זיך און צום ווייב דערבײַ מיט אַ געשריי:
— אַ סיינעם דאַנק! זשײט מיר מוחל, ר' קרוב, איך האָב געמיינט,
איר זשײט עש. דו, קאַלבוניק, דו בישט עש? אַ רוח אין דיין טאַטן
אַרײַן! דו ווילשט מיר די פֿאַרנאַשע אַוועקדינגען? רבי, נאָר אין דער
סמוע טאַקע, די האַרבע סמוע!

דאָס ווייב, די מעניע־ראַסיע, דערקענט דאָ אינעם אויגנבליק
וועלוועלע דעם בריה. הייבט זי גאָר אָן מיט אַ נײַ געשריי. זי האַלט
וועלוועלען ביי דער פֿאַלע פֿונעם קאַפֿטן פֿון איין זײַט, דער מאַן
טאָרעס שטעקט־אַרײַן זײַן האַנט אין וועלוועלעס גאַרטל, פֿון דער
אַנדערער זײַט. וועלוועלע קאָן זיך דאָ נישט אַרויסרײַסן פֿון זייערע
הענט.

סמאָדילניק! — שרײַט מעניע־ראַסיע — דו, סמאָדילניק! פֿאַר
וואָש, מיינט איר, רבי, האָב איך מיך מיט אים געגט? איך האָב אים
אַלטש אַוועקגעגעבן, און בין געבליבן מובערעשערהייט, ווייל ער האַט
זשיך געוואַלט סמאָדן, גאַנטש קאַשנעטין וויישט די מנשע. דו, סמאָ־
דילניק, האַשט מיך בעדאַלעש געסטעלט, איין גאַט וויישט דעם
עמעש. איך האָב געהאַט, רבי, אַ גרויש האַב... — זי הייבט־אָן צו
וויינען — דער טאַטע מײַנער איזש געסטאַרבן, עליו־השלום. איך
האָב געמושט מײַן קינד, אַ סניגענדיק קינד, אַוועקגעבן איך האָב,
נעבעך, כאַשענע געהאַט מיט טאָרעשן, אַבי אַ סטיקל ברויט צו
האַבן. וויל דער סמאָדילניק נאָך די קרעצמע מיר אויך אַוועקדינגען?
ריבויעסעלויילעם, אַז דו קאַנסט אַזאָ סמאָדילניק לאָזן לעבן?...

בשעת מעניע־ראַסיע שרײַט אין איין אַטעם, שרײַט טאָרעס
אויך:

— רבי, ער איז סוין אין דער סמוע. דער סמאָדילניק, האַט מיר
מײַן ווייב דערציילט, איז סוין געזעשן בײַם גלח. איז ער דאָך סוין
העט טיף אין דער סמוע. ער האַט דאָך בײַם גלח פֿיר וואַכן געגעשן
קעשט, כאַ־כאַ־כאַ...

דער צדיק האָט ניט געקאָנט אויסהערן די ביטערע בזיונות, וואָס זײַן חשובֿ וועלוועלע דער בריה, האָט דאָ אויסצושטיין. טוט ער אַ רוף איינעם פֿון די איבעריקע חסידים.

ר' איסר, זײַט זשע מוחל, נעמט דעם יידן מיט זײַן ווייב אין אַלקער אַרײַן און גיט זיי צו פֿאַרשטיין, אַז וועלוועלע האָט גאָר ניט אין זײַן זייער קרעטשמע. לאָזן זיי אים געמאַך לאָזן, און שרייבט דאָרטן אין אַלקער אויס, וואָס זיי ווילן.

דער ר' איסר האָט לאָנג אַרויסגעקוקט אַ חשובֿ צו ווערן בײַם גוטן־ייד. איז ער זייער גערן, אַז דער רבי אַליין שאַפֿט מיט אים. טוט ער אַ כאַפּ דעם טאָדערעסן מיט מעניע־ראַסיען אין אַלקער אַרײַן: — עס איז אַ טעות! וועלוועלע איז גאָר אַ היגער באַלעבאַס. און קומט נאָר מיט מיר, דער צדיק וויל אײַך אַ טובֿה טאָן. זײַט בטוח: אַז דער צדיק זאָגט, וועט קיינער בײַ אײַך אײַער קרעטשמע ניט אויסדינגען, בשום אופֿן ניט.

טאָדערעס און מעניע־ראַסיע מיינען, אַז דאָס איז אַקוראַט, ווי דער ר' איסר זאָגט. לאָזן זיי אַפּ דעם פֿאַרפֿינצטערטן וועלוועלען און גייען אין אַלקער אַרײַן מיט ר' איסרן.

ווי אַזוי ר' איסר האָט געטויגט צו דער זאָך, דעם טאָדערעסן מיט דער מעניע־ראַסיען אַרויפֿצוכאַפֿן אויף פּאַפּיר, זיי צו געבן צו פֿאַר־שטיין, אַז פֿון דעם, וואָס דער צדיק וועט קוקן אויף זייערע אויפֿגע־שריבענע נעמען, וועט זייער פּרנסה בלייבן בײַ זיי, קיינער זאָל בשום אופֿן ניט קאָנען אויסדינגען זייער קרעטשמע, — ווייסט מען נישט. די קשיא, אַז מען וויל פֿרעגן: ווי מען קאָן פּראַסטע, גראַבע מענטשן אײַנריידן אַזעלכעס? ווייסט מען יאָ, ווייל אַ מענטש, אַז ער איז אין אַ צרה, אין אַ דאָגה אַדער אין אַ פּחד, וויל ער זיך, נעבעך, ראַטעווען. נו, אַז איינער קומט און זאָגט אים: «איך קאָן דיר אַוודאי העלפֿן», פֿאַרגעסט ער גאָר איבערצוטראַכטן: «טאַמער זאָגסטו אַ ליגן». ער ווייסט נאָר בײַ זיך, ס'איז אים שלעכט. ובפֿרט דאָ זאָגט צו אים איינער, וואָס שמועסט מיט גאָט, איינער וואָס טויזנטער מענטשן רופֿן

אים צדיק, גוטער־ייד, בעל־מופת, דאָכט זיך אים, דאָ איז דער אמת.

וועלעלע דעם בריהס מעמד, ווי ער איז געבליבן שטיין, כאָטש טאָרעס מיט מעניע־ראַסיען האָבן אים אָפּגעלאָזט, קאָן זיך איטלעכער משער זיין, ער קאָן שוין ניט אַוועקגיין פֿון דאַנען, ניין, ער בלייבט פֿאַרטומלט און קאָן זיך ניט רירן.

22

כאָטש ווי ביטער וועלעלען דעם בריה איז געווען אויפֿן האַרצן, האָט ער פֿאַרט הנאה געהאַט, אַז מען דערהערט אין שטוב פיני דער זיצערקעס קול פֿון יענער זינט טיר.

אינעם הויז האָט געברענגט אַ ליכט געבן דעם צדיקס ליבמענטש, דאָרטן, וווּ ער זיצט, ניט אַרײַנצולאָזן אַן אַרײַנלאָז־געלט. אַ גאַנצן וועג, פֿון פיניס שטיבל ביז צום רבינס שטוב, איז פיני די זיצערקע מיט פֿרומען געגאַנגען אין דער פֿינצטער. ווייל ס'איז זייער וואַלקנדיק געווען, האָט איין מענטש דעם אַנדערן ניט געקאָנט זען, פּלוצעם, אַז דאָ אין הויז איז ליכטיק, דערזעט פיני די פֿרומע, וואָס איז מיט איר פֿון איר שטיבל אַרויסגעגאַנגען אַ מיידל, מיט אַ רויטער סטענגע אַנגעפֿלאַכטן אינעם צאַפּ, איז איבערן וועג פּלוצעם געוואָרן אַ ווייבל, געשלייערט אין זייער אַ גרויס שטערן־טיכל.

— אַ פֿאַרוואַרפֿעניש, אַ מכשפֿה, אַ זנאָכערקע ¹²⁸! — שרייט די פיני — איך האָב מורא פֿאַר דיר זיך אַנצורירן, מישטיינס געזאָגט. פּלוצעם גאָר האָסטו דיר פֿאַרוואַרפֿן פֿאַר אַ ווייבל... פֿי, פֿי, פֿי! איך מוז דריי מאָל אויסשפּייען און, מישטיינס געזאָגט, מיך האַלטן אין דער מזוזה. וואָס מיר האָט זיך געחלומט אַ גאַנצן גייענדיק יאָר...

¹²⁸ אַ באַבסקע היילערקע.

ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק האָט אין שטוב געוואָסט, וואָס פיניס רייד באַטייטן. טוט ער אַ לאַך און עפֿנט אַליין די טיר און זאָגט צו דער זיצערקע, צו פינין:

— שרייט ניט, בטלט ניט קיין חלומות. דאָ אין שטוב וועט איר באַלד געווייר ווערן, אַז ס'איז ניט קיין כישוף און ניט קיין פֿאַרוואַר-פֿעניש.

פיני קומט אין שטוב אַריין מיט זייער אַ שיין יונג ווייבעלע, אַנגעטאַן אינעם גרויסן שטערן-טיכל. ווייבער זאָגן ביי אַ חסידישן רבין ניט קיין „גוטן-אָוונט“.

די אייניקלעך דעם צדיקס זינען פֿונעם אַלקער צו דער שטוב-שוועל צוגעקומען, אַנצוקוקן דאָס שייניקע ווייבעלע, אַחוץ דעם דאָס גרויסע שטערן-טיכל. זיי בלייבן ווי די העלצער, קוקנדיק, גלאַצנדיק.

טאַקע אין דעם אויגנבליק קומט אַריין פֿונעם אַלקער יאַסעלע, ר' עובדיהס זונדל. דער איז מיט זיין פֿאַטער ביז אַהער געזעסן אין אַלקער, ווייל דער אָפּגעשלאַפֿטער ר' עובדיה — משוגע איז אַזאָ חור-לאַת, ווי אַן אַנדער קרענק — האָט נאָך קיין כּוח ניט געהאַט צו גיין, און אַחוץ דעם האָבן זיי ביידע ניט געוואָסט ווהיין זאָלן זיי גיין. דאָ האָט מען פֿון נעכטן אָן דעם יונגן יאַסעלען געפֿונען אַן אָרט, נאָר פֿון דעם אַלטן, שלאַפֿן, אַרעמען ר' עובדיהס וועגן וויל מען בשום אופֿן ניט האָבן קיין אָרט. פֿריער, אַז דער עובדיה איז משוגע געווען, האָט ער אַלע פּוסטע שטובן געהאַט פֿאַר אַ דירה. אַצינדערט, אַז ער הייסט „ר' עובדיה“, אַ שלאַפֿער, פֿרומער ייד, אַ פֿרעמדער, קאָן ער אין קיין פּוסטער שטוב ניט וווינען. קיינער וויל זיך אויף אים, דאָ בייים צדיק אין שטוב, ניט דערבאַרעמען. פֿאַרקערט נאָך, די אייניקל-לעך, די ווייבעלעך, גיבן יאַסעלען צו פֿאַרשטיין, ער זאָל ערגעץ אַוועקפֿירן דעם שלאַפֿן טאַטן.

— דאָ איז קיין הקדש ניט אויף צו לייגן אַ קראַנקן יידן, — האָט

מען אים געזאָגט.

איז יאַסעלען אינגעפֿאַלן אָן עצה: „דער גוטער פּאָדראַטשיק, דער וואָס האָט רחמנות געהאַט און דעם טאַטן געגעבן אַ רויט רענדל

און האָט מיר געהייסן קומען צו אים, בני ר' פסח דעם ראַטהניזער שטייט ער איין, ער וויל דעם טאַטן שענקען אַ קאַפּאַטע און אַ טולופּ. אַזאַ גוטן מענטשן וועל איך אַ בעט טאָן, ער זאָל מיין אַלטן שלאָפּן טאַטן הייסן נעמען אויף זיין סטאַנציע אויף אַ פּאַר טעג, ביז ער וועט דינגען אַ פּוֹר אַהיים צו פּאַרן, דערווייל דאַרטן זיין, יאַסעלע גייט-צו מיט אַ רחמנות-פנים, שושקעט ער זיך מיט ר' יחיאלן דעם פּאַדראַ-טשיק, און ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק זאָגט:

— יאָ, תיכף פֿיר אַהין דעם טאַטן און זאָג, איך האָב געהייסן, יאַסעלע ווערט אין איין שמוחה און וויל אַ קוש טאָן דעם ר' יחיאלן אין דער האַנט. דער ר' יחיאל דער פּאַדראַטשיק לאָזט ניט און שטופּט-אָוועק יאַסעלען:

— גיי, נאָר איינער, פֿיר דעם טאַטן און דול מיך ניט¹²⁹, איך האָב עפעס אַנדערש דאָ צו טאָן.

יאַסעלע גייט-צו צו זיין ירושלים. זעט ער, אַז דער ליגט אויף ביידע קולאַקעס מיטן פנים אַראָפּ, הייבט יאַסעלע אָן צו ריידן צום אַרץ-ישראל-משולח אויף אונדזער לשון-קודש הויך. כאַטש ניט גוט, נאָר דאָך האָט ער מיט אים אויפֿן וועג תמיד גערעדט:

— רבי, אַגי הולך עם אבֿי, לא אבֿוא אל רבי הלילה הזאת¹³⁰. דער ירושלמי וואָלט אפֿשר ניט אומגעקערט דאָס פנים אין שטוב אַרײַן. מחמת אַ טעם, וואָס מען וועט באַלד געווייר ווערן — נאָר יאַסעלע האָט דעם ירושלמי אַ שטאַרקן טאַרע געטאָן ביים זאָגן די לשון-קודש-ווערטער.

האָט דער אַרץ-ישראל-משולח, דער ירושלמי, מיט אַ בייזער זיך אַ דריי געטאָן מיטן פנים צו זיין גבאי יאַסל. און די פיני די זיצערקע איז גראַד געשטאַנען אַקעגן דעם ירושלמיס פנים. טוט די זיצערקע אַ גאַנץ הויכן געשריי, אַז אַלע מענטשן אין שטוב זינגען דערשראַקן געוואָרן:

¹²⁹ דריי מיר נישט קיין קאַפּ, מאַך מיך נישט משוגע. — ¹³⁰ איך גיי מיט מיין טאַטן, איך וועל די גאַכט נישט קומען צום רבין (סידאַרף זיין: הזה).

— פֿישל, דו ביסט עס? פּושע ישראל! שוין אַזוי פֿיל יאָרן האָסטו, הולטיג, מיד אַוועקגעוואַרפֿן! — צום גוטן-יידן טוט פּיני מיט אַ גע- וויין און מיט אַ כליפּערני אַ געשריי — אַט האָט ער זיך פֿאַרוואַרפֿן פֿאַר אַ טערק פּלוצעם. וויפֿל מאָל האָב איך, רבי, דאַקוטשעט אַנער פּבּוד, און ר' וועלוועלע האָט געשריבן בריוולעך אויף מנינע יונגע יאָרן. איך בין פֿאַרזעסן, און ער, דער הולטיג, מוז אוודאי ערגעץ נאָך אַ ווייב האָבן גענומען. רבי, אַז איר וועט דאָס שווינגן איז אַן עק פֿון דער וועלט! — זי קערט זיך צום ירושלמי — עכברוש, וואָס שווינגסטו? רוצה, גזלן! האָסטו מיט מיר ניט געוואַלט ווינען, זינען מיר דערויף יידן, גט מען מיד. די גאַנצע שטאַט ווייסט וויל, אַז איך רינט קריעה און ליג אויף דער קעלט און האַרעווע, אַבי קיין מענ- טשנס ניט צו באַדאַרפֿן, חלילה, אין באַרדיטשעוו, רבי, האָט מיד דער פֿישל — ער איז, פּראַוודע, יינגער געווען, נאָר טאַקע מיט דעם פֿאַסקודנעם פֿאַרציפֿעראַ, ווי הינט — ביי אַן ערלעכן טאַטן, פֿון דער קאַטשעניווקע, דעם אונטער-חזן — ער איז געווען אַן ערלעכער ייד — אַרויסגענומען. «אַ גמרא-בעלפֿער פֿישל — האָט דער טאַטע געזאָגט — אַן ערלעכער יונג, נעם אים». נאָך אַ יאָר האָט ער די פֿינף הונ- דערט גילדן נדן-געלט דערטאַפט נאָך, נעבעך, דעם טאַטן עליור- השלום, בדלות געשטעלט. דער מאַמעס, פּראַוודע, ניט קיין גרויס שטערן-טיכל, האָט ער, דער גנב, אויך אַוועקגעגנבעט און איז אַנטלאָפֿן געוואָרן, ווי אין וואַסער אַרנין. נעבעך, מיין מאַמע, עליה-השלום, איז טאַקע דאָס אייגענע יאָר, מחמת עגמת-נפֿש און מיין טאַג-און-נאַכט אויפֿן פּנים ליגן און וויינען, געשטאַרבן. רוצה! האָסטו מיר כאַטש געווען געשיקט אַ גט פֿאַר מיין געלט, וואַלט איך געקאַנט אַ מאַן נעמען. אַזוי — זי וויינט — בין איך הינט אַן אַלטע יידענע. ווער וועט משוגע זיין מיד צו נעמען? אַט וועל איך ווי אַ הונט אויף דער קעלט, דרויסן שטייענדיק, שטאַרבן! — זי קערט זיך צו ר' יחיאל דעם פֿאַדראַטיק — לאַנג לעבן זאָלט איר, וואָס איר האָט געשיקט נאָך מיר. לאַם איך מיד כאַטש נוקם זיין אין דעם טערק צי אין טאַטער. טאַקע אַ האַרץ פֿון אַ טאַטער האָסטו, רוצה!

דאָס שרײַען און וויינען אין איין אַטעם קאָן אַ מאַרק־יידענע אויסנווייניק, נאָר דעם רבין איז דאָ גאָר ניט גוט. שוין דעם דריטן מיאוסן שטימפּ האָט ער דעם הינטיקן שבת־צו־נאַכטס: עובדיה איז ניט קיין גילגול פֿון אַ מתנגד; וועלוועלע דער בריה, דער מקורב, דער חשוב, איז אַ שמאַדילניק, און דער ירושלמי, וואָס זיצט האַרט נעבן אים, אַ טייערער אַרץ־ישראל־משולח, אַ רעכטער ירושלמי — דער איז גאָר אַ באַרדיטשעווער בעל־פֿער, אַ גנב, וואָס האָט אַוודאי ערגעץ נאָך אַ ווייב, און די שאַרפֿע אַרץ־ישראל־בריוו זיינען מן־הסתם שטימפּיקע, פֿאַלשע פּאַפּירן. גאָר חלשות, מיאוסע שטימפּן! ר' עובדיה איז מען באַלד פטור געוואָרן. וועלוועלעס ערשטע ווייב איז מען אויך פטור געוואָרן. די מפה: „ווי ווערט מען ביי נאַכט פטור פֿון דעם בעל־פֿער?“ — טראַכט דער בעל־מוֹפֿת.

יאַסעלע, ר' עובדיה דעם פֿרומענס זונדל, פֿרעגט דעם גאַנצן עולם אַ קשיא, ווי אַ שאַרגאַראַדער יינגל:

— פֿאַר וואָס האָט ער מיך אַ גאַנצן וועג געמוטשעט לשון־קודש צו ריידן? אַ באַרדיטשעווער מוז דאָך קענען פּראָסט יידיש ריידן! אַלע לאַכן־אַפּ דער קשיא, כאַטש מען וואַלט זייער ניט גערן געלאַכט.

און דער פֿישל, דער באַרדיטשעווער בעל־פֿער, דער גנב, וואָס טוט ער, בשעת די פיני די זיצערקע שרײַט און וויינט? ער שווינגט, ווי אַ שטיק האַלץ.

פיני די זיצערקע איז די איינע, וואָס ענטפֿערט־אַפּ יאַסעלעס קשיא:

— דו ווייסט, יונגער מאַן, דער פֿישל, אַז ער איז יונג געווען אין באַרדיטשעוו, האָט ער זיך אויף חתונות געקאַנט גוט פֿאַרשטעלן פֿאַר אַ בעטלער און פֿאַר אַ גלח. אחשוורוש־שפּיל האָט ער אויך געקאַנט מאַכן, אַלע שפּילניקעס פֿלעגן זיך ביי אים לערנען. יא, יא, רבי — זאָגט זי צום רבין — גאַנץ באַרדיטשעוו ווייסט דאָס. ער איז תמיד געווען אַ פֿאַרשלעפטע קרענק. אַלע לאַכן ווידער.

דער צדיק רופֿט-צו וועלוועלען דעם בריה און זאָגט צו אים, פיני די זיצערקע זאָל אויך הערן:
 — נעם דו, וועלוועלע קרוין, און ר' איסר קרוין דעם פֿישלען, פֿירט אים צו אַנז אַהיים, לאַז ער בני אַנז נעכטיקן. מאַרגן, אַם־ירצה־השם, וועט איר אים אַפֿפֿירן צו די דיינים, זיי זאָלן עקן צווישן זיי על־פי דת תורתנו הקדושה — דערבני טוט ער אַ חסידיש־רביישן רחמנות־פֿרומען קרעכץ — גייט ביידע מיט אים!
 וועלוועלען איז וויי אַוועקצוגיין, ניט צו וויסן ווי וועט זיך עקן מיט דעם פֿאַדראַטשיק ר' יחיאלן, נאָר אַז דער רבי רופֿט אים — כאַטש דאָס ערשטע ווייב האָט אויף אים אויסגעזאָגט, דאָס ער איז אַ שמאַדילניק — „ר' וועלוועלע קרוין“ — איז ער דאָך ווייטער חשובֿ, טוט ער מיט חשק אַ נעם פֿישלען, דעם פֿאַרשטעלטן ירושלמי, אַ כאַפּ, און „ר' איסר קרוין“ כאַפּט דעם גראַבן, פֿעטן בחור אַרויספֿירן פֿון דאַנען. און פיני די זיצערקע האָט הנאה, אַז דער רבי האָט צוויי ערלעכע יידן, חסידים, געהייסן אים היטן, דעם עכברוש. מאַרגן וועט זיין אַן עק, איר רוצח מוז אַוודאי האַבן געלט, מיינט זי, וועט זי אַפֿנעמען איר געלט און פֿאַר דער מוטערס שטערן־טיכל אַפֿילו אחת־ואחת. בלייבט נאָר איבער דאָ צו עקן מיט דער זאָך, וואָס מען האָט זי גערופֿן מכוח ר' יחיאלן און מכוח פֿרומען.

23

דער צדיק אַליין וויל אויך וויסן, וואָס דאָ טוט זיך מיט דעם ר' יחיאל דעם פֿאַדראַטשיק. ער האָט אַזוי גוט געהערט ווי אַלע, אַז די זיצערקע פיני האָט פֿון יענער זייט טיר געשריגן: „מכשֶׁפּה, זנאָכער־קע, פּלוצעם האַסטו דיך פֿאַרוואַרפֿן פֿאַר אַ ווייבל“. דאָס פֿאַרוואַרפֿן פֿענע פֿאַר אַ ווייבל איז גאָר ניט ווי אַ פּישוף־ווייבעלע, אַדרבה, זייער אַ ליכטיק, פֿריילעך ווייבעלע, אַנגעטאָן אין זייער אַ גרויס שטערן־טיכל. מוז דאָך דאָ עפֿעס זיין. און כאַטש אַ גוטער־ייד זאָגט

ניט אַרויס, איז ער אַ מענטש, וואָס וויל זייער וויסן, ווי קומט אַזאַ רינד ווייב צו אַן אַרעמער זיצערקע.

כאַטש מען הערט נאָך פֿונעם אַלקער, אַז די קרעטשמערקע מעניע־ראַסיע איז נאָך מיטן מאַן טאָדעס ניט אַוועקגעאַנגען, נו, וועלן זיי מן־הסתם באַלד גיין. לעת־עתה איז שטיל אין שטוב. די חסידים, וואָס דרייען זיך אַרום, בלייבן אַלע שטיין אויסגעשטשירעט די אויגן, צו צווען וואָס דאָ וועט ווערן. דעם צדיקס אייניקלעך שטייען אויף דער שוועל פֿונעם אַלקער אין שטוב אַרײַן, גלאַצנדיק אויף דעם לויכטנדיקן וויבעלע מיט דעם זייער גרויסן שטערן־טיכל, און דאַנקען גאָט, אַז מען האָט דעם פֿעטן ירושלמי אַרויסגעפֿטרט. וועט מען דאָ הערן און זען ווילע זאַכן.

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק וואַרט ניט ביז דער גוטער־ייד וועט אָנהייבן. גייט ער צו צום טיש מיט חשק:

— מנין אָנהייב אויף דער פֿולער וואָך איז אויף להכעיס עפעס ניט זייער געראַטן. רבי, ס'איז גאָר ניט גאַלד געווען, וואָס אייך האָט זיך געוויזן פֿאַר ריין גאַלד. נאָר לאַמיר דאָס אַוועקלייגן, און לאַמיר שמועסן פֿון מנין מופֿת. אַט דאָס ווייבל האָב איך געמיינט. מיט דער וויל איך חתונה האָבן. דאָ בנ־אייך זאָל זיין די חופּה, היינט אויף דער נאַכט.

— ניין! — טוט אַ הויכן געשריי פּיני די זיצערקע מיט אַ זעין זיך אין קאַפּ אַרײַן מיט ביידע הענט — ניין, רבי, איך וויל מנין נשמה ניט פֿאַרקויפֿן. וויי און אַך איז די יאָרן, רבי! סטייטש, אַ ברודער זאָל וועלן נעמען זיין שוועסטער! מישטיינס געזאַגט, די וועלט וועט דאָך אַינפֿאַלן. ווי מעג מען? גוואַלד וועל איך שרייען: אַ ברו־דער — זיין שוועסטער?! ניין, מען טאָר נישט, מען טאָר נישט, און איר, רבי וועט דאָס דערלאָזן, חלילה?

אַלע אויגן קוקן אויף ר' יחיאלן דעם פֿאַדראַטשיק און אויף דעם שייגעם ווייבל. עפעס געשיקט זיך ניט, דער ברודער זאָל וועלן נעמען זיין שוועסטער.

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק טוט אַ לאַך:

— כאַ-כאַ-כאַ, שלאָגט אַנךְ ניט אין קאַפּ אַרײַן און שרײַט ניט. פֿרײַער האָט איר אויך געשריגן און גערופֿן זי מכשפֿה אומזיסט. איך האָב אַנךְ צוגעזאָגט, אַז באַלד וועט אַנךְ ניט קשה זײַן אויף דעם פֿאַרוואַרפֿעניש. אַצינדערט זאָג איך אַנךְ, אַז אַנךְ וועט באַלד — נאָר אַ פֿאַר מינוט זאָלט איר שוויגן — וועט אַלץ ניט קשה זײַן. און ער קערט זיך מיטן פנים צום גוטן-ײִדן:

— איר ווייסט, אַז אונדזער אַבֿרהם אַבֿינו האָט אויף זײַן ווייב שרֵהן, פֿון אַ נויט וועגן, געמוזט זאָגן, זי, שרֵה, איז זײַן שוועסטער, אַיִ? האָב איך אויף מײַן פֿלה פֿאַר אַ חודש דרײַ געמוזט דער ער-לעכער ײִדענע פֿינין זאָגן, אַז דאָס איז מײַן שוועסטער. איך האָב די פֿלה מײַנע געמוזט שטילערהײַט אַהער ברענגען איבער אַ טעם, וואָס איר וועט שפּעטער מיט עטלעכע מינוט פֿון מיר הערן. אין מעזש-בעזש האָב איך אומישנע מיר אַפּגעקליבן די ײִדענע פֿיני די עגונה, ווי מען האָט זי גערופֿן, ווייל זי וווינט גאָר אַליין אין איר שטיבעלע, קיינער קומט אַהין ניט. איך האָב מײַן פֿלה בײַ איר אַפּגעדונגען אויף אַ האַלב יאָר קעסט. איך האָב תּיכּף מזומן געצאָלט אַ פֿלֿיציקער אַסיגנאַציעס. אַיִ, גענוג? אַזאַ אַרעמע ײִדענע האָט אַזוי פֿיל געלט מיט אַ מאָל געדאַרפֿט צו איר משאַ-מתן. נאָר איין תּנאי האָב איך מיט דער ערלעכער ײִדענע געהאַט, אַז זי זאָל קיין מאָל מײַן פֿלה ניט שיקן ערגעץ. ווייל איך האָב געדאַרפֿט, אַז קיינער זאָל זי ניט זען, און מען זאָל בשום אופֿן ניט קאָנען געוויר ווערן, אַז זי איז אין מעזשבעזש... אַ שיינעם דאַנק אַנךְ, גוטע, ערלעכע פֿיני! איך וועל אַנךְ אַ מתנה אַחוץ שענקען דערפֿאַר, וואָס איר האָט אַזוי געפֿילעוועט מײַן פֿלה און האָט געהאַלטן דעם סוד בעסער פֿון אַלע חסידים. איר זעט, אַז גאָט ברוך הוא האָט אַנךְ אַ שכר געגעבן. איר האָט דורך אונדז אַינער מאָן אַפּגעזוכט. (דעם פֿרומען כאַפּ ¹³¹ האָט ר' יחיאל געמוזט טאָן, ווייל ער האָט אַ שטאַרקן ליאַפּ ¹³² געטאָן די חסידים...) דאָס, וואָס מײַן פֿלה איז בײַ אַנךְ, פֿיני, געווען אַנגעטאָן ווי אַ מיידל, איז

¹³¹ דריידל, המצאה, — ¹³² שמיר, פאַרפאַטשקע.

אויך געווען אַקוראַט ווי דער טעם פֿאַר וואָס איך האָב געמוזט זאָגן, זי איז מנין שוועסטער. כדי עס זאל ניט מעגלעך זיין, עמעצער זאל זיך שטויסן, אָז זי געפֿינט זיך אין מעזשבעזש. דעם צאָפּ וואָס זי איז געגאַנגען, דאָס איז פֿרעמדע האַר, פֿון אַן אָפּגעשוירענער כּלה. זי איז אַ ווייבל, אַיאָ, רבי, אַ ווייבל מעג אין פֿרעמדע האַר גיין? ס'איז בפֿירוש אַ משנה אין „שבת“? מנין כּלה איז אַ ווייבל... — אַלע פֿאַרגאַפֿן זיך און פֿאַרווונדערן זיך זייער.

דער צדיק ענטפֿערט:

— יאָ. עס שטייט אַזוי איבעם פרק: „במה אשה יוצאת“, אין „מסכת שבת“, אין דער משנה. נאָר יידן זענען זיך ניט נוהג. בדיעבד אָבער איז עס ניט קיין גרויסע עבירה. נו, ר' יחיאל...

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק זאָגט ווינטער צו פינין:

— איר, פיני, וועט דאָ געווייר ווערן נאָך עפעס: מנין כּלה הייסט גאָר ניט פֿרומע. איר וועט שפעטער וויסן, ווי זי הייסט בני איר נאָמען. נאָר ווייל זי איז פֿרום און ערלעך, האָב איך איר דערווייל דעם נאָמען געגעבן...

אַלע הערן און גייען גאָר אויס פֿאַר פֿאַרווונדערונג. אַפֿילו די קרעטשמערקע מעניע־ראַסיע מיטן מאַן טאַדרעס האָבן זיך אַרײַנגע־שטופּט צו דער שוועל צוצוהערן די טשיקאָווע זאָך.

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק גייט פֿון דער שטוב צו דעם גוטן־יידנס לײַבמענטש, וואָס זיצט פֿון יענער' זינט טיר. יענער איז זיצנדיק אַנטשלאָפֿן געוואָרן. הערט מען אין שטוב, ווי דער פֿאַדראַטשיק וועקט אים אויף מיט געלט געבן:

— נאָט אייך, איר האָט די מעשה ליב... נאָר איר מוזט מיר אויף דער מינוט אַ גיכן גיי טאָן מיטן לאַמטערן... — שטילערהייט רעכנט ער אים אויס עטלעכע מענטשן בני די נעמען און אָן נעמען — איר זאָלט זיי אויפֿוועקן, אויב איר וועט זיי געפֿינען שלאָפֿנדיק. און אַלע אַהער צום רבין צו ברענגען צו טאַסקען, מיט דעם גאַנצן קלאַפּער־געצײג. רירט אייך, און אַז איר וועט מיר די אַלע מענטשן מיט די כּלים ברענגען — אין אַ פֿערטל שעה זאָלן אַלע און אַלץ

דאָ זײַן אין שטוב — גיב איך אײַך נאָך פֿיר ווייַסע גילדן. אַנו, רירעוודיק, גיך און געשווינד געגאַנגען, געטאָן און אַהער געבראַכט! אין שטוב הערט מען, אַז דער משולם־צעך¹⁸³ איז שוין אַוועק־געגאַנגען פֿון דער טיר, און ר' יחיאל איז צוריק אַרײַנגעקומען אין שטוב.

בשעת ר' יחיאל האָט אין הויז געהאַט צו טאָן מיטן משולם־צעך, זאָגט פיני די זיצערקע — זי האָט הנאה געהאַט, וואָס דער רײַכער פֿאַדראַטשיק ר' יחיאל האָט זי געלויבט פֿאַר אַן ערלעכער יידענע:

— שקאַדע צו זאָגן, רבי! דאָס ווייבל מעג טאַקע הייסן פֿרומע: ציכטיק און שטיל ווי אַ טויב, איר קול האָט מען ניט געהערט. איר פֿוס איז ניט אַרויסגעקומען אויף דער גאַס זינט זי איז בני מיר געווען, ביז דעם ערבֿ שבת שפּעטלעך. אַז ר' יחיאל איז געקומען צו מיר אין שטוב אַרײַן מיט די גניע מלבושים, וואָס ער האָט איר גע־בראַכט, זײַנען ביידע אַרויסגעגאַנגען דרויסן און האָבן צווישן זיך געשמועסט. אַלע מלבושים האָב איך געזען, נאָר פֿונעם שטערן־טיכל האָב איך ניט געוויסט. מן־הסתם האָט זי דאָס צירונג אַרום זיך באַ־האַלטן. (דאָס שיינע ווייבל שמייכלט). ערשט אויפֿן וועג, גייענדיק אַהער, האָט זי אין דער פֿינצטער אויסגעטאָן דעם צאַפֿ און אַנגעטאָן דעם שלייער מיטן שטערן־טיכל. כֿלעבן, אַ מלאכה! (דאָס שיינע ווייבל שמייכלט ווידער). אַצינדערט שטויס איך מיר, איבער דעם האָט דיין אַנטאָן אַזוי לאַנג געדויערט, אפֿשר אַ שעה...

דאָס ווייבעלע לאַכט ציכטיק.

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק, אַז ער קומט צוריק אין שטוב אַרײַן, גייט ער צו צום גוטן־יידן:

— דאָ האָט די ערלעכע פיני געזאָגט, אַז איך מיט דעם ווייבל זײַנען שוועסטער און ברודער. איך האָב געזאָגט: גיין, און האָב גע־

¹⁸³ (איראַניש) פאך פון מענטשן, וואָס קריגן באַצאַלט איז בני זיי דער עיקר.

טענהט, אז ס'איז נאָר אומישנע געווען, וואָס איך האָט געטאָן, ווי אונדזער טאָטע אַב־רהם, איר צו זאָגן פֿאַר עטלעכע חדשים, עס איז מײַן שוועסטער, איר, רבי, קענט מיך ניט. דאָס ערשטע מאָל, אז איך בין בײַ אײַך אין שטוב. דעריבער האָב איך געשיקט אײַנער מענטש, אַהער ברענגען עדות. אַזוינע עדות, וואָס איר, רבי, און די אַלע מענטשן, וואָס זײַנען דאָ, קענען זײַ. די עדות וועלן אײַך זאָגן, ווער דאָס ווייב איז פֿון דער היים, וועט איר זי אויך קענען, אז זי איז ניט מײַן שוועסטער. — ער קערט זיך צו פײַנין דער זיצערקע — אז איר וועט דאָ וואַרטן אַ ביסל, וועט איר וויסן דעם אמת און וועט מעגן זײַן אויף אונדזער חופּה.

אַלע הערן און פֿאַרווונדערן זיך זײַער. אַפֿילו טאָדערעס אינעם ברישליאַק און זײַן ווייב מעניע־ראַסיע שטייען ווי אַנגעקאָוועט צו זען דעם סוף.

ר' יחיאל דער פֿאַדראַטיק רעדט ווייטער:

— איין זאַך וויל איך אײַך, רבי, בעטן. בשעת די עדות וועלן אַנקומען, זאָל איך אויף עטלעכע מינוטן אַוועקגיין אין אַלקער אַרײַן. איך וועל ערשט דערנאָך אַרײַנקומען, איר וועט אַליין זאָגן, ס'איז רעכט אַזוי. דערווייב בעט איך צו הייסן דער ערלעכער יידענע פײַני און מײַן פּלה זיך צוועצן. אפֿשר וועלן די עדות ניט אַזוי גיך קומען. ער וואַרט ניט ביז דער צדיק וועט הייסן. ער שטעלט בענקלעך און פײַני מיטן שיינעם ווייבעלע זעצן זיך.

מעזשבעזש, כאַטשע אַ גרויסע שטאָט, איז פֿאַרט ניט אַזוי גרויס ווי פעטערבורג. דער משולם־צעך איז שוין געקומען פֿאַרדעכעט ¹⁸⁴, פֿאַרסאַפעט צוריק, און איז צוגעלאָפֿן זאָגן דעם ר' יחיאלן שטיל אין אויער אַרײַן — אַזוי ווי מען האָט געקאָנט הערן:

— צוויי נאָר זײַנען אַוועקגעפֿאַרן תּיכּף נאָך הַבֿדלה, די איבע־ריקע און דאָס קלאַפּער־געצײג וועט אין אַ פֿאַר מינוטן דאָ זײַן אין גאַנצן.

¹⁸⁴ שווער אַפּכאַפּנדיק דעם אַטעם.

24

ווי באַלד מען האָט געהערט אַנקומען דעם עולם, האָט ר' יחיאל דער פּאָדראַטשיק זיך אַ כאַפּ געטאָן אין אַלקער אַרײַן און דאָס שיינע ווינבעלע, האָט מען געזען, איז אויפֿגעשטאַנען פֿון איר בענקל. דאָס האַרץ האָט זיך אין איר געוואָרפֿן. זי איז זייער אומרויך גע־שטאַנען.

אַרײַנגעקומען איז אהרן שמש, דער לוי־האַיאָפּאַלער שמש, מיט זײַן ווייב שרה. צום אַלעם ערשטן, ווי זיי האָבן דערזען דאָס וויי־בעלע, זײַנען זיי ביידע אַרויפֿגעפֿאַלן אויף איר, און דאָס ווייבל האָט ביידע אַרומגענומען מיט ביידע הענט. ס'איז געוואָרן אַ פֿריילעך געשריי און אַ געוויינ מחמת שִׁמְחָה.

— שיינצע, דו ביסט עס! — האָבן זיי געשריגן.

— טאַטעניו, מאַמעניו! — האָט זי געשריגן.

— אונדזער שיינצע! — האָבן זיי מיט אַ פֿריילעך־וויינענדיק

קול געשריגן.

זי האָט געכליפעט:

— יאָ, טאַטעניו, מאַמעניו!

— ביסטו טאַקע בנים צדיק אין שטוב? מיר האָבן דיך טאַקע

דאָ, ווי דער רבי דער צדיק האָט מיר געזאָגט, איך זאָל מיך ניט

זאָרגן. — שריינט שִׁרָה די שמשטע.

אַ קושערײַ, אַ האַלדזערײַ, אַ פֿרייד, אַ שִׁמְחָה. עטלעכע מינוטן

האָט עס געדויערט.

אַלע קוקן, ווי דער רבי האָט הנאה, אַז דאָס ווערט אַנגענומען

פֿאַר אַ מופֿת. איז כאַטש דאָס, פֿאַר דער הײַנטיקער נאַכט פֿון סאַמע

שטימפֿן.

מיט אַ מאָל פֿאַלט־אַרײַן די קרעטשמערקע מעניע־ראַסיע מיט

איר קול.

— וואָש? דו בישט עש, שאַרע? דיר האָב איך געגעבן מײַן

סיינענדיק מיידעלע, טאָקע סיינטשע האָט עש געהיישן. איך זשוך
דיך אויפֿן גאַנטשן סליסל, אַכבעראַסטע! גיב מיר אַפּ מיין סיינענדיק
קינד. טאָדערעש, וואָש סווינגשטו? דאָש איזש די ידענע שאָרע, וואָש
איך זשוך...

אַלע בלייבן, ווי פֿאַרגליווערט, שטילשווינגן. אהרן שמש און שרה
זינגען געבליבן שטום, ווי די העלצער, שטיין. דער גוטער־ייד אויך.
טאָדערעס, דער געזונטער קרעטשמער, הייבט־אויף די געזונטע
האַנט, דער שמשטע שרה אַ זעץ צו טאָן. וואָלט ער זי געקאָנט דער־
הרגענען, די מערכה איז, אַז ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק איז אַרײַנג־
געשפרונגען פֿונעם אַלקער. ער איז אויך נישט קיין שלאָפֿער. ער
צעשפרייט זיי און רעדט שאַרף:

— שרייט ניט, שלאָגט אַיך נישט, פֿע, איר זינט דאָ ניט אין
קיין קרעטשמע. דאָ זיצט עמעצער... — ער ווייזט אויפֿן צדיק —
ער וועט אויסהערן, וואָס איר זאָגט. מיר אַלע זינגען יידן, מיר וועלן
הערן וואָס און ווען. פֿע! שלאָגן און שרייען? פֿע! זאָגט, וואָס איר
האַט צו זאָגן.

דער קרעטשמער טאָדערעס האָט אַראַפּגעלאָזט די האַנט. נאָר די
קרעטשמערקע האָט געוויינט און געשריגן פֿאַרן גוטן־יידן מיט אַ
ביטער קול. עס האָט געריסן בנים האַרצן זי צוצוהערן:

— רבי, אַזש איך האָב מיך געגט מיט דעם וועלוועלען ימח־
שמוניק, האָב איך אַיך דערטשיילט, אַזש איך בין געווען מובערעש.
מיין טאַטע, נעבעך, אַלעוו־האַסאַלעם, איז געסטאַרבן, ווען איך בין
צו קינד געגאַנגען, זשאַל ער זיך מיען. מיין טאַטע, אַלעוו־האַסאַלעם,
האַט געהיישן ר' סנייער דער מאַכשן אין קאַשנעטין. וואָש סווינגשטו,
טאָדערעש? איך האָב קיין פּוח ניט...

טאָדערעס קרעטשמער דערציילט דאָס איבעריקע:

— פֿאַרסטייט איר, רבי, דעריבער האָט מען דאָש מיידל אַ
נאָמען געגעבן אין סול: סיינטשע, נאָכן סווער, אַלעוו־האַסאַלעם,
טאָקע. זי, מיין ווייב, מעניער־ראַשע, האָט ניסט געזיגט דאָש מי־
דעלע...

מעניע־ראַסיע האָט זיך אָפּגערוט אַ ביסל, קאָן זי ווייטער שרייען
און רעדט מיט הענט־ברעכעניש און גיסט מיט טרערן:

— פֿונעם הויף האָט מען אַלטש אַוועקגענומען, ווייל דער טאַטע
איז געווען אַ בעל־חוב. די מאַמע האָט נאָך געלעבט, אָרעם, אָן אַ
סטיקל ברויט. האָט די מאַמע געפֿרעגט אַ סנילע, האָט מען געזשאַגט...
טאָדערעש, זשאַג דו, דו בישט אַ מאַנטשביל...

טאָדערעס דערציילט ווייטער:

— האָבן די דינטוירעש געזשאַגט, זשי מעג מיך נעמען. ווייל
מײַן יענטש ווייב האָט אַ מישע־מעסונע איינגענומען...

— דאָש קינד, רבי — שרייט און וויינט מעניע־ראַסיע —
האָט בײַ מיר די יידענע פֿאַר אַ מיטשווע גענומען. זשי, שאַרע, איזש
אויך אַ קאַשנעטינערן. זשי האָט מיר צוגעזשאַגט, מיר נאָך טשוויי
יאַר מײַן קינד אָפטשוברענגען. איך האָב גענומען טאָדערעשן, ער
האָט מײַן מאַמע אויך טשו זשיך גענומען קיין לייכעווע. די מאַמע
איז טשום יאָר געסטאַרבן, ווייל זי האָט געבענקט נאָכן סײַנענדיקן
קינד...

זי וויינט און כליפעט, דעריבער קאָן זי ווייטער ניט ריידן.
הייבט ווידער טאָדערעס אָן:

— מײַן ווייב האָט אַ יאָר טשוויי, דרײַ, פֿיר, פֿינף, קיין קינדער
ניט געהאַט. האָט זשי אויך אָנגעהויבן טשו בענקען. זשוך די שאַרע,
זשוך די שאַרע — ניסטאַ. איך האָב איינגעספּאַנט אַ פֿערה, איך בין
געפֿאַרן פֿרעגן, וווּ די יידענע שאַרע איז. ניסטאַ שאַרע, ניסטאַ דאָש
קינד... „פּראַפּאַלע“¹³⁵, זאָגט דער פּויער.

מעניע־ראַסיע רעדט ווידער און ברעכט די הענט מיט אַ געוויי־
נערײַ:

— ווי דער פּאַווער זשאַגט אַ ספּריכוואָרט, להבדיל אַ תּורה:
פּראַפּאַלאַ יאַק סאַבאַקאַ נאַ יאַרמאַראַק¹³⁶...

¹³⁵ פּאַרפּאַלן געוואָרן. — ¹³⁶ פּאַרפּאַלן ווי אַ הונט אויף אַ מאַרק.

אַלע הייבן-אָן צו לאַכן פֿון דעם קרעטשמאַרישן משל. מעניע-ראַסיע איז זיך מיישב:

— איך וויל סוין ווינטער ניט ריידן טשום טשאַדיק...
זי פֿאַלט-צו צו שיינצען, צום שיינעם וויבעלע, קושן און האַלדון;
— מײַן קינד, דו בישט בני מיר געלעגן אונטערן האַרטשן, איך
בין דיין מאַמע. מײַן האַרטש, מײַן געסאַמע, מײַן לעבן, קוס מיר,
מײַן סיינטשע... — זי בלייבט חלשן און פֿאַלט-אַנידער אַזוי גרויס ווי
זי איז אויף דער ערד אין מיטן שטוב.

דערווייל איז דאָך ר' טביה בילענקיס, און ר' גבריאל גיטעלעס,
און זיננוועלע, און אַ דיין און אַ חזן, און צוויי שמשים, און נאָך
יידן אָנגעקומען אַהער. די וואָס זינען ערשט געקומען ריידן פֿון
אַלעם, וואָס דאָ האָט זיך די נאַכט איבערגעטאָן און וואָס עס טוט
זיך.

ווי פֿרײַער וועלוועלע דער בריה, אַזוי האָט ר' יחיאל דער
פֿאַדראַטישק מיט קאַלט וואָסער געמינטערט און דערמינטערט די
מעניע-ראַסיע.

אַהרן שמש מיטן ווייב שרהן זינען אליין צוגעגאַנגען צום צדיק
מיט די ווערטער:

— יאָ, ס'איז משונה אמת. עס איז איר טאַכטער. — זאָגט
אהרן שמש.

— אמת רבי, איך האָב, מחילה, בני איר, בני מעניע-ראַסיען,
גענומען דאָס קינד, אַט דאָס שיינענדיקע וויבעלע שיינצען! — זאָגט
שרה די שמשטע — מיר זינען אַרויס פֿון קאַשנעטין פֿון יאַמפעליע
דערנאָך. מײַן מאַן אהרן איז געוואָרן אין לוי האַיאַפּאַלי בית-מדרש-
שמש. מיר האָבן דאָס קינד ליב געהאַט. מיר האָבן עס אויסגעהאַ-
דעוועט. מיר האָבן עס, מחילה, געהאַלטן פֿאַר אונדזער קינד. איר,
רבי, ווייסט דאָך, ווי איך האָב אַיך, מחילה, דאַקוטשעט, ווען זי
איז פֿאַרלוירן געוואָרן. און איר, רבי, האָט באַוויזן אַ מופֿת, מחילה,
אַז זי האָט זיך טאַקע בני אַיך אין שטוב אָפּגעזוכט. מײַן מאַן און

איך, מחילה, האָבן גאָר פֿאַרגעסן, אויב ס'איז אַ פֿרעמד קינד. אונדזער שיינצע איז געוואָרן, מחילה, טאַקע אונדזער שיינצע...
 ביז אַהער האָט ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק, בשעת דער מישע-
 נינע ¹³⁷ און דעם געשריי און דעם געוויינעריי און דעם חלשעריי,
 אַליץ געהאַלטן זיין פנים, אַז די וואָס זיינען שפּעטער — נאָך אהרן
 שמש מיטן ווייב — אַנגעקומען אַהער זאָלן אים ניט זען. אַפֿילו אהרן
 שמש מיט שרהן האָבן ניט קיין צייט געהאַט אים צו זען. אַצינדערט,
 נאָך דעם רעש פֿונעם דערמינטערן, ווי טאָדערעס האָט אים געהאַלפֿן
 מעניע-ראַסיען צו שטעלן אויף די פֿיס, אַז ער זעט, ווי דער רבי,
 דער צדיק, קאָן זיך קיין עצה ניט געבן צווישן דער מאַמע מעניע-
 ראַסיע און שרה דער שמשטע אַן עק צו מאַכן, טוט ער זיך אַ דריי
 מיט פנים צום עולם:

— שלום עליכם, פרנס-חודש, ר' טביה! שלום עליכם, ר' זינג-
 וועלע! שלום עליכם, ר' גבריאל! שלום עליכם, ר' אהרן שמש מיטן
 ווייב שרה! איך בין מיכל...

ער דרייט זיך אויס צום צדיק: — רבי, מיכל איז אויף לשון-
 קודש דער אייגענער נאָמען, וואָס יחיאל, אַיאָ? איך האָב קיין ליגן
 ניט געזאָגט?

אַלע ווערן נבהל ונשתומם. די אַלע לוייהאַפּאַלער לייט טוען אַ
 געשריי:

— מיכל! כ'לעבן, מיכל, כ'לעבן! וואָס טוסטו דאָ?
 מיכל (אָדער ר' יחיאל דער פֿאַדראַטשיק, ס'איז דאָך אַצינד
 אַליץ איינס) קערט זיך אום צום רבין און רעדט מיט חשק:
 — רבי, פל-זמן דאָס ווייבל אָדער דאָס מיידל — פֿרעגט ר'
 אהרנס ווייב, וועט זי אַנך זאָגן, אַז זי מעג הייסן מיידל און ווייבל
 אויך — שיינצע האָט ניט געהאַט צו וועמען צו קערן, וואָלטן זיך ביי-
 דע ווייבער געדאַרפֿט קריגן איבער איר. אפֿשר וואָלט ר' אַהרנס ווייב
 גערעכט געבליבן, ווייל אַ מאַמע, וואָס גיט-אוועק אַ קליין זייגנדיק

¹³⁷ טומל, מהומה, כאַאָס.

קינד און האָט חתונה, מעג אפשר אויפהערן צו הייסן דעם נאָמען „מאָמע“. זי, ר' אהרנס ווייב, האָט שיינצען, ווי זי רופֿט עס, אויסגע- כאַוועט, און געפאָקט און געמאָזלט האָט דאָס מיידעלע ביי זיי. מעגן זיי אַנרופֿן אונדזער שיינצע „קינד“. דעם נאָמען „קינד“ האָב איך פֿון זיי קיין מאָל ניט געהערט. זיי האָבן שיינצען געלאָזט ביי מיר לערנען, ליינען און שרעבן. זיי האָבן מיט איר אַ שידוך געטאָן מיט מיר. איך בין געווען איר רעכטער חתן. דערנאָך, איבער אַ נאַרישקייט און ר' ... דעם ... רבֿס שווענדלעריי, האָט מען מיך געמאַכט פֿאַר אויס חתן. דערווידער גאָט און דערווידער זיין געבאַט האָט מען, נעבעך, די שיינצע מיט געוואַלט פֿאַרשלייערט.

ער קערט זיך צו זיננוועלען:

— דאָ האָט איר, ר' זיננוועלע, געאַרבעט אויף אַלע זינטן, ר' אהרן מיטן ווייב זאָלן זי פֿאַרשלייערן מיט... איך וויל ניט זאָגן מיט וועמען. אָבער אַלץ האָבן ר' אהרן מיטן ווייב געטראַכט די שיינצען גוט צו פֿאַרזאָרגן; זי חתונה צו מאַכן. שיינצע האָט זיי געלט געקאַסט און גרויס מי האָבן זיי מיט איר געהאַט טאַקע ווי געטרייע פֿאַטער און מוטער. זי זאָל געווען זיין ביי דער אמתער מאָמע אין לייכעווער קרעטשמע, ביי איר, ביי מעניע־ראַסיען, מיט טאַדרעסן, וואַלט זי אַוודאי ניט געוואָרן די שיינצע, וואָס זי איז היינט. פֿון דער אַנ- דערער זינט איז עס אַ גרויסע עוולה פֿון ר' אהרן שמש מיט שרֿהן, ווי זאָגט מען ניט אַ קינד: „דו ביסט נישט אונדזער אייגן קינד, דו האָסט אַ מאָמע, מעניע־ראַסיע, דעם ר' שניאור מכסנס אַ טאַכטער פֿון קאַשנעטין? חס־ושלום, די שיינצע וואַלט געקאַנט ניט וויסן און חתונה האָבן מיט אַ ברודער, ווי פיני האָט אויף מיר געמיינט. (א קוק צו פינין). אַיאָ, פיני? אפשר האָט דער שיינצעס טאַטע (א קוק צו שיינצען), ר' וועלוועלע דער בריה, אַ זונדל? שיינצע וואַלט זייער גרינג געקאַנט נעמען אַזעלכן פֿאַר אַ מאַן. פֿאַרשטייט איר, ר' אהרן, פֿאַרשטייט איר, שרֿה, צו וואָס דאָס וואַלט געקאַנט ברענגען, חלילה? אַלץ נאָר, ווייל איר האָט ניט אויסגעזאָגט שיינצען, ווער זי איז? אַיאָ, רבי?

דער צדיק פֿאַרגלייזט מיט די אויגן. אַלע קוקן אויף אים. — קודשא בריך הוא היט־אַפּ יידן פֿון שגגות¹³⁸, דעריבער האָט וועלוועלע קיין קינדער ניט, און די מעניע־ראַסיע האָט קיין קינדער ניט, ווייל „אורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא“¹³⁹ — זאָגט דער זוהר הקדוש. גאָט ברוך הוא האָט אָנגעשריבן אין דער תורה הקדושה, אַז אַ ברודער טאָר ניט נעמען קיין שוועסטער. נו, דאָ וואָלט דאָך טאַקע געקאָנט אַרויסקומען דער מכשול, ווי איר, ר' יחיאל־מיכל, זאָגט. דעריבער האָט קודשא בריך הוא געהאַלטן די תורה, אַז ר' וועלוועלע זאָל ניט האָבן קיין קינדער און מעניע־ראַסיע אויך ניט. אַלע הערן און מיינען, דאָס איז ווייל געזאָגט. טוט מיכל אַ שפעטישן לאַך:

— כּאַ־כּאַ־כּאַ... אַט דער ר' זיננוועלע קען לערנען, רבי. ער וועט אַיך זאָגן. ווייל איך האָב שוין לאַנג קיין גמרא ניט געלערנט, וווּ עס שטייט, אַז עס האָט זיך יאָ געטראָפֿן בשוגג, אַז אַ ברודער האָט גענומען אַ שוועסטער. אַחוץ דעם איז בשום אופֿן גאָר ניט גלייך, אַז ר' וועלוועלע און ר' טאָדעס זאָלן ניט האָבן קיין קינדער, ווייל ר' אהרן שמש מיטן ווייב האָבן געטאָן אַן עוולה און שיינצען ניט אויס־געזאָגט, אַז זי האָט פֿאַטער און מוטער. גאָט ברוך הוא איז ניט אַזאַ עוולה־טוער. ניין, ניין!... נאָר לאַמיר דאָס אַוועקלייגן. פֿון ביידע צדדים בין איך דער דריטער צד. איך נעם די שיינצע פֿאַר אַ ווייב. איז זי אַצינדערט קיינעמס ניט. האָב איך דעם בעסטן פּסק אַרויסגע־געבן, אַיאָ, מעניע־ראַסיע, אַיאָ, שרה?

דעם רבין איז זויער געוואָרן אין מויל. און אַלע חסידים, וואָס דאָ אין שטוב שטייען, וואָלטן אפֿשר זיך שטאַרק געקריגט מיט ר' יחיאל דעם פֿאַדראַטשיק, וואָס הייסט הנננט יחיאל־מיכל פֿון לוי־האַיאָפֿאָלי. נאָר דער ר' יחיאל־מיכל קוקט אויף זיי, ווי אויף קעץ, און לאַכט גאָר. קיין עס־האַרצישקייט האָט ער דאָ אויך ניט געזאָגט.

¹³⁸ פּעלערן נישט מיט קיין כּוונה, בשוגג. — ¹³⁹ די תורה און דער רבנו של עולם איז אײנס.

דערצו דאס זייער גרויסע שטערן-טיכל, וואס די שיינצע גייט אָנ־געטאָן... ווייזט־אויס, אָז דער בחור מוז זיין זייער אַ גרויסער עושר. דעריבער שווינגט מען.

— איר געדענקט — זאָגט מיכל צו ר' גבריאל גיטעלעס — אָז מאַרקל שענקער האָט געהאַט אַ לץ אין קעלער, נאָך תּשעה־באַב פֿאַר אַ יאָרן, בײַ אונדז אין לוי־האַיאָפּאַלי? דאָס בין איך געווען. אַהין, צו ר' מאַרקלען, פֿלעגט די שיינצע מיט מיר זיך צונויפֿקומען... — ער לאַכט — כאַ־כאַ־כאַ, מיר האָבן קיין אַנדער אָרט ניט געהאַט, וווּ זיך צו זען, צו שמועסן צווישן זיך... כאַ־כאַ־כאַ, איך האָב מיט אַ פענטע פֿון אַ פֿערד געקלונגען, האָט מען מורא געהאַט אין קעלער אַראָפֿ־צוגיין, מען זאָל אונדז ניט זען.

ער קערט זיך אום צו שיינצען:

— וווּ האַסטו אַהינגעטאָן דעם אַלטן „זוהר“? איך האָב דיך גע־בעטן, דו זאָלסט מיט דיר ברענגען דאָס ספֿר, וואָס איז געהאַנגען אויף דער טיר פֿונעם קעלער. אַרום חצי אלול האָב איך מיט איר אויפֿגעהערט זיך צונויפֿצוקומען, האָב איך דעם „זוהר“ באַהאַלטן...

פֿון די ווערטער איז געוואָרן צווישן די, וואָס האָבן געוואָסט פֿון דער מעשה מיט מאַרקל שענקערס לץ אין קעלער, אַ שטילע טרע־וואָגע, אַ שושקעריי, אַ ציען מיט די אַקסלען.

דער רבי האָט בײַ זיך געוואָסט, אָז ער האָט עס געגעבן דעם אַלטן „זוהר“. די לוי־האַיאָפּאַלער האָבן געדענקט, אָז דאָס איז אין דער גאַנצער שטאָט געווען אַ גרויסער מופֿת. נאָר דאָס קלוגקייט פֿון מיכלען, אָז ער דערמאַנט דערבײַ ניט דעם נאָמען, האָט די טרע־וואָגע אַראָפּגעפֿלאַטשט.

שיינצע ענטפֿערט אויף מיכלס פֿרעגן:

— איך האָלט דאָס ספֿר דאָ בײַ מיר. נאָ, נעם און גיב־אַפֿ. וואָס טויג דיר אַדער מיר אַ פֿרעמד ספֿר?

דאָס ערשטע מאָל, אָז שיינצע עפֿנט דאָס מויל, און אַזוי שטעכט־דיק, אָז עס וואָלט נאָך אַ גרעסערע טרעוואָגע געקאַנט מאַכן, ווען

ניט דאָס זייער גרויסע שטערן־טיכל, וואָס דאָס זייער שיינע וויי־
בעלע גייט אָנגעטאָן.

ר' גבריאל גיטעלעס האָט געוואָלט אומישנע פֿון עפעס אַנדערש
אַנהייבן צו שמועסן, כדי מען זאָל אין יענעם פֿאַרגעסן. פֿרעגט ער:
— זאָגט זשע, ר' מיכל, איר זינט דאָך געווען בני די מלחמות
אין דניטשלאַנד צווישן די פֿראַנצויזן, נו, האָט איר, ברוך־השם, געלט
פֿאַרדינט... פֿרעגט אַיך אַלע אונדזערע לוי־האַיאָפּאַליער, וואָס איך
האַב געזאָגט — ער קערט זיך צום צדיק — רבי, אַז איך זאָג אַיך,
אַ בריה שלימה! מיר פֿלעגן זיי צו רופֿן: „ר' מיכל דער מאַסקוויטי־
שער“, ווייל זיי האָבן געטויגט צו די גרעסטע יענער־אַלן. היינט מוז
ער טויגן צו די פֿראַנצויזן אַפֿילו... זאָגט זשע, ר' מיכל, וועט איר
ווידער קומען צו מיר בניטן אַסיגנאַציעס? היינט איז גאַר אַנדערע
מקחים. זאָגט זשע, דעם נאַפּאַליאָנען האָט איר געזען? מען זאָגט דאָך:
עפעס אַ ווילדע בריאה! האַ, ר' טביה, איר האַלט דאָך מיט נאַפּאַ־
ליאָנען?...

ר' טביה בילענקיס טוט אַ חסידיש געלעכטערל:

— כע־כע־כע, איך וועל שוין אויפֿהערן צו האַלטן מיט אים,
איט. אַז ער האָט מיכלען גאַר דאָס געלט אַוועקגעגעבן, איט, און
מיר, איט, ניט געשיקט כאַטש אַ פֿראַנצויזיש זייגערל, איט...
אַלע לאַכן פֿון דעם חרוצישן ווערטעלע, ר' טביהס.

25

זיננוועלע זעט אויך דאָס גרויסע שטערן־טיכל און הערט, אַז זיין
באַלד ווערנדיקער שווער, ר' גבריאל גיטעלעס, חנפֿעט דעם מיכלען
מיט אַ לויבעניש פֿאַרן צדיק. אַפֿילו פֿון ר' טביה בילענקיס ווער־
טעלע ווייזט־אויס, אַז דער מיכל האָט דערטאַפט בני דעם פֿראַנצויז
אַ גרודע גאַלד און איז אַ גרויסער עושר. מוז ער אים כאַטש אַ
ביסל חנפֿענען. זאָגט ער צו מיכלען:

— האָט ניט קיין פֿאַראַיבל, ר' מיכל, וואָס דער שווער מײַנער, ר' דוד, מיט דער שוויגער, זײַנען ניט אויף אײַער חתונה. זײַ האָבן געמוזט תּיכּף נאָך הַבּדלה אַוועקפֿאַרן קיין נײַמעװקע. ס'איז קײַנער נישט געבליבן אין דער הײם. צו אַזאַ זאַך מוז מען זיך אײַלן.

מיכל ענטפֿערט הויך, אַז אַלע זאַלן הערן:

— אדרבה, איך מוז אײַך, ר' זײַנוועלע, בעטן, איר זאַלט מיר מוחל זײַן. איר האָט, נעבעך, אײַבער מיר געהאַט עגמת־נפֿש פֿון דער שׂרה. אַ נאַרישער, וויבערשער אײַנפֿאַל פֿון איר. זי איז אַפֿילו ניט קיין נאַר, נאַר דאָ האָט זי זיך דאָך באַנאַרישט...

אַלע שטעלן זיך אַרום מיכלען, אַ ראָד פֿון חסידים. און אַפֿילו דער קרעטשמער טאַדּרעס מיט זײַן ווייב מעניע־ראַסיען הערן־צו. דער רבי פֿון אויבן אָן, כאַטש ער קוקט כלומרשט אין ״זוהר״ אַרײַן, הערט ער אײַטלעך וואַרט, וואָס מיכל זאָגט:

— זי, שׂרה, האָט נישט געוואָסט, אַז כאַטש איך בין דרײַ טאַג פֿאַר ראש־השנה אַוועקגעפֿאַרן פֿון לוי־האַפֿאַלי, האָב איך מײַן אַפֿי־ציר־קאַמיסיאָנער כליעבאָוו געבעטן, עטלעכע מײַל פֿון לוי־האַפֿאַלי, ער זאַל אויף מיר וואַרטן פֿינף טעג, ווייל איך בין בײַ נאַכט צוריק־געפֿאַרן. מײַן פֿלה שײַנצע האָט געוואָסט, ווי איך וועל וואַרטן אין דער שטאַט אויף איר. איז זי צו מיר אַרויסגעקומען, דאָ האָב איך זי אַנגעטאַן פֿאַר אַ מײַדל, און אַ טאַסקע געטאַן מיט פֿאַטשט אויף אַ גאַנצער נאַכט אַהער קיין מעזשבעזש און האָב זי אַפּגעגעבן צו דער ערלעכער יידענע — ער וויזט אויף פּינין — און איך האָב איר געזאָגט, ס'איז מײַן שוועסטער. זי האָט די שוועסטער בײַ זיך גע־האַלטן, ביז איך בין, ברוך־השם, צוריקגעקומען בשלום, אַזוי ווי מיר האָבן אונדז געוואָנטשן פֿון גאַט ברוך הוא. דערווייל האָבן די לוי־האַ־יאַפֿאַליער ניט־קלוגע געלאָזט פּדיונען און אַ וועקסן ליכט צוויי מעת־לעת ברענען... כאַ־כאַ־כאַ, אײַך איז מען, נעבעך, אומזיסט נאַריש אַנגעפֿאַלן. לאָזט זיך אויס, אַז שײַנצע איז טאַקע אין מעזש־בעזש געווען, בשעת מען האָט זי געזוכט אויפֿן הימל. געלויבט צו

גאַט, אַז דורך מײַן מופֿת האָט שײַנצע געפֿונען אַ טאַטן מיט אַ מאַמען.

ער קערט זיך צום רבין:

— רבי, מיר דאַכט זיך, ס'איז אַ יושר צו שיקן נאָך ר' וועל-וועלען. ער איז דאָך שײַנצעס פֿאַטער.

דער גוטער-ייד טראַכט אַ מינוט און טוט אַ מאַך צו אַ חסיד פֿון די יונגיששקע:

— לעמעלע, האַלדס, גיי, קרוין, רופֿן ר' וועלוועלען אַהער. נאָר ער זאָל דאַרטן עמעצן אַנדערש איבערגעבן די שמירה פֿון דעם פֿישלען.

דער יונגער חסיד ליכט, אַז דער צדיק שאַפֿט מיט אים, זאָגט ער:

— אַז עס וועט קיינער ניט זיין, וועל איך בליבן אַ שומר. אַבי

ר' וועלוועלע זאָל אַהער קומען.

לעמעלע איז אַוועקגעגאַנגען.

ר' גבריאַל גיטעלעס פֿרעגט:

— וואָס מאַכט מען שהיות? לאַז מען שטעלן די חופּה. מיכל,

האַ?

בני חסידים איז דער ניט-סדר אַ סדר. איינער זאָגט, דער

אַנדערער הייסט, און איינער כאַפט און פֿאַלגט, ווערט אַ זאָך, דאָס ווייסט מיכל.

מיכל טוט אַ לאַך:

— כאַ-כאַ-כאַ! ווייסט איר, ר' גבריאַל, ווער מײַנע אונטערפֿיי-

רערס זײַנען? טאַקע, — ער ווינקט צום קרעטשמער מיטן ווייב און

צו אהרנען מיטן ווייב — די ביידע פֿאַרפֿאַלק. די רעכטע מאַמע שײַנ-

צעס און שרה, די וואָס איז פֿופֿצן יאָר געווען אַזוי ווי אַ געטרײַע

גוטע מוטער. אַיאַ, ר' אהרן? אַיאַ, ר' טאַדרעס? אַזוי ווי איר שטייט

און גייט, זײַט שײַנצעס מיט מײַנע אונטערפֿירערס.

צום דיין מיטן חזן קערט ער זיך אום און נעמט-אַרויס דאָס

שײַנע בײַטעלע:

— נו, וויפֿל זאָל איך געבן רחש? נאָט אַנך צוויי רויטע רענד-

לעך, שטעלט די חופה. איך שמשים, אז איר וועט גיך מאכן די חופה, ווי מען דארף — א טבעת-קידושין האב איך — וועל איך איך גוט באצאלן.

די שמשים האבן אנדערגעשטעלט די פֿיר דראַנגען. דער חזן האָט געשווינד אנגעשריבן די כתובֿה אין אַלקער. דער דיין מיינט, ער וועט מסדר-קידושין זיין, און מאַכט זיך צו רעכט דעם ספּאַדעק. טוט מיכל אַ טאַרע ר' גבריאלן מיט זיננוועלען. גייען זיי אַלע דרײַ צו צום צדיק:

— איר, אז איר וועט ר' מיכלען, אונדזער לוי־אַפּאַליער ר' מיכלען, מסדר-קידושין זיין — זאָגט ר' גבריאל — וועלן מיר וויסן, אז אונדזער שטאַט איז בני איך חשובֿ.

— כ'לעבן! — זאָגט זיננוועלע — אז דער איבערשטער האָט אַזוי געפֿירט, אז ס'איז דאָ בני איך, רבי, אין שטוב, איז עס אַזער מצווה, אויף דער פֿולער וואָך. ווער דען איז אַ מגן אויפֿן דור?¹⁴⁰ דערווייל איז וועלוועלע דער בריה אנגעקומען. זאָגט דער גוטער-ייד:

— מקום שבעלי-תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם — זאָגט די גמרא אונדזערע. מילא, ווער קאָן בני איך, ר' וועלוועלע, אַזינשטיין? (דאָס איז אויך אַ וויל ווערטעלע. די גמרא זאָגט: דאַרטן, וווּ אַ בעל-תשובה וועט שטיין, דאָס הייסט, אין גן-עדן, אויף יענער וועלט, וועט אַפֿילו קיין רעכטער צדיק אַהין גיט דער-גרייכן דאַרטן צו שטיין. ווייל דער וועלוועלע איז געווען אַ שמאַדלניק, האָט ער דאָך געטאָן, אז ער איז היינט אַ חסיד. דער וועלוועלע האָט אין מעזשבעזש זיין אַזינפֿאַרהויז, שטייט מען דאָך אין בני אים. דריבען, אינעם וואָרט שטיין שטעקט דאָס ווערטעלע). דעריבער האָט איך קודשא בריך הוא באַשערט אַ גרויסן עושר אַן איידעם, וועט איר אפֿשר גיט דאַרפֿן, מען זאָל בני איך אַזינשטיין. דער עולם וויל, איך זאָל מסדר-קידושין זיין. ס'איז דיין טאַכטער, וועלוועלע. דו

¹⁴⁰ אַ שוץ פֿאַרן דור,

האַסט מן-הסתם געהערט, וואָס דאָ איז אַרױסגעקומען קלאָר, אַז דאָס װײַבל, װאָס האָט חתונה מיט דעם עושר ר' יחיאל-מיכלען, איז גאָר ניט אהרנס טאַכטער. דער אייבערשטער איז סיבת-הסיבות. מיר זעען אַלע טאַג, אַלע מינוט, זײַנע חסדים. דו האָסט, נעבעך, אַוודאי ניט געװוסט הײַנט צום שלש-סעודות, אַז דו װערסט אַ שװער און אַ טאַטע.

װעלוועלען זײַנען אַלע װונדן פֿאַרהײלט געװאָרן, אַז אַלע הערן װי חשובֿ ער איז בײַם רבין. נאָר דאָס פֿאַרשטייט ער בײַ זיך אין האַרצן, אַז דער רבי לאַסקעט אים נאָר מחמת עפּעס אַנדערש, װײל דער רבי מײַנט, אַז דער אײדעם, דער פֿאַדראַטשיק, איז אַ גרױסער, גרױסער עושר. דאָס איז אים ניט זײער גוט געװען, װי מען װעט באַלד פֿון װעלוועלען אַליין הערן.

נאָר דערוײַל איז עס אַ חײ-שעה אַ גוטע. און די חסידים הערן, אַז ער איז נאָך חשובֿער פֿון פֿרײער, װעט קײנער אים ניט טאַרן פֿאַרװאַרפֿן זײַנע אַלטע חטאים. צו אַזעלכע זאָכן טױג דאָס חסידישע פֿלומרשט-געלעכטערל:

— כע-כע-כע... דער עולם זאָגט: מען װײסט ניט װעמענס מאַרגן ס'איז. איך מעג זאָגן, מען װײסט אַפֿילו ניט, װעמענס הײַנט ס'איז.

די חופּה האָט מען געשטעלט. די אונטערפֿירערס האָבן װײל געפֿירט. דער גוטער-ײד האָט מסדר-קידושין געװען מיט גרױסע כּוונות. דער חזן האָט געלייענט די כתּובהּ. מיכל האָט דעם טבעת-קידושין אַנגעטאַן שײַנצען. אַלע זאָכן האָט מען אַלץ געטאַן װי דער סדר איז.

— מזל-טובּ, מזל-טובּ! מזל-טובּ, מזל-טובּ! מיכל האָט גענומען שײַנצען.

אַז מיכל גײט-אַװעק און זאָגט: «אַ גוטע נאַכט, רבי!», מײַנט דער רבי, מאַרגן פֿרי װעט מן-הסתם מיכל אַרײַנברענגען אַ צװאַנציק רױטע רענדלעך. כאַטש דער בחור האָט אים זײער גוט געשטאַכן ביז צו דער זיבעטער ריפּ מיט זײַנע שפּיציקע װערטער — געלט פֿאַר-הײלט...

ר' וועלוועלע דער בריה, מיכלס שווער, גייט מיטן פארפאלק. און פיני די זיצערקע גייט אויך נאך. טאָדרעס מיט מעניער-ראַסיען האָבן זיך געפֿרייט. זיי פֿאַרן אויך קיין לוי־האַיאָפּאַלי, האָבן געקושט שיינצען, און שיינצע, די מוטער, הונדערט מאָל, גייענדיק און שטיי־ענדיק, ביז זיי זענען אַוועקגעגאַנגען. אהרן שמש מיט שרהן גייען פֿון ווינטנס אויך נאָך.

ר' גבריאַל און זענוועלע זענען אַהיימגעגאַנגען אויף גאַנץ פֿרי אַוועקצופֿאַרן.

— מיר וועלן זיך באַלד זען, אַם־ירצה־השם, אין לוי־האַיאָפּאַלי מן־הסתּם — זאָגן ביידע און געזעגענען זיך מיטן נייעם פֿאַרפֿאלק.

אַ וועלוועלע האָט אַלע אַנדערע אַרויסגעפֿטרט, לאַזט ער, פיני זאָל פֿירן שיינצען:

— צום ראַטהעזער גייט מיט מנין טאַכטער. איך קום באַלד מיט מיכלען. מיר דאַרפֿן עפעס צו שמועסן, גיי, מנין נייע טאַכטער. די פיני גייט מיט שיינצען. וועלוועלע מיט מיכלען גייען גאַנץ פֿון ווינטן, זיי זאָלן נישט קאַנען הערן. טוט וועלוועלע מיכלען אַ קוש און זאָגט צו אים:

— מיך רופֿט מען „דער בריה“. איך בין קיין בריה ניט אַקעגן דיר, מיכל. די אַלטע מוזן זיך ביי די יונגע לערנען. דער עולם דערציילט, אַז אַ חסידישן רבינס אַ חסיד האָט געשמועסט מיטן אַנדערן רבינס חסיד. זאָגט איינער: „מנין רבי האָט געווינען אין דער לאַטעריי צען טויזנט גילדן, כאַטש ער האָט גאַר קיין לאַטעריי־בי־לעט ניט געהאַט“. דער אַנדערער חסיד דערציילט, אַז זיין רבי האָט צום ערשטן סדר פּסח צען טויזנט פּוסות אונגערישן וויינין אויסגע־טרונקען און איז ניט אַ קאַפּ שיכור געווען. דער טוט אַ געשריי: „סטײַטש, צען טויזנט פּוסות, ווי קאָן עס געמאַלט זײַן?“ ענטפֿערט דער אַנדערער: „הלמאי צען טויזנט גילדן צו געווינען, ווי קאָן עס געמאַלט זײַן, אַז מען נעמט ניט קיין לאַטעריי־בילעט? שענק דו מיר די צען טויזנט גילדן, וועל איך דיר שענקען די צען טויזנט פּוסות“. דאָס הייסט, ביידע זאָגן מיר אַ ליגן... עס איז אַ פּראַסטע, אַפֿילו זייער

אַ פּראָסטע הלכה, נאָר דאָ קומט זי צו נוי, מיכל. איך בין אַ מַבִּין. איך האָב אינעם ערשטן בליק דערקענט, אַז דאָס שטערן-טיכל איז פֿון פֿאַלשע פּערל... אַיאָ, מיכל? מיר קאַנען זײַן קוויט. דו ביסט מײַן איידעמל, מיכל דער בריה...
מיכל טוט צוריק אַ קוש דעם שווער, וועלוועלען, מיט אַ לאַך

און זאַגט:

— איך האָב הנאה, אַז איר שמועסט מיט מיר אַפֿן. דעריבער וויל איך אַיך, ווי פֿאַר אַ פֿאַטער, די גאַנצע זאַך קלאָר דערציילן און אַיך באַווייזן, אַז איך בין, חס־ושלום, ניט קיין שווינדלער. מײַנע מעשיות מכוח דעם שידוך מיט שיינצען, און אַז דער ... חן צו מאַכן פֿאַר די לוי־האַפֿאַליער גראַבע יונגען, האָט געפּסקנט די תּנאים מײַנע צו צערניסן, ווייסט איר מן־הסתּם. פֿון שיינצעס פֿאַרשלייערן מיט דעם פּויקער ווייסט איר אויך. שיינצע האָט מיך ליב געהאַט און האָט בשום אַפֿן ניט געוואָלט פֿאַרבײַטן מיך אויף אַ דאַרף־שגין — כאַטש ער זאָל ניט זײַן קיין פּויקער. נאָר אַ גרויס שטערן-טיכל איז אַזאַ גרויסע זאַך בײַ אַ יונג ייִדיש מיידל, אַז אַפֿילו אַ דאַרפֿס־הונט זאָל האָבן פֿון גרויסע פּערל געהעפֿטע זעקס רעדער, מיט שפּיצן ווי אַ כאַמעט, אַנצוטאָן אויפֿן קאַפּ, מעג מען אים נעמען פֿאַר אַ מאַן. מיט דעם גרויסן שטערן-טיכל האָט מען שיינצען פֿאַרדרייט דאָס קעפל, איז זי מרוצה געוואָרן צום שידוך. דערנאָך, ווי ס'איז צו נישט געוואָרן, האָט דאָס שיינצע געזען, אַז אַ שטערן-טיכל העלפֿט ניט און מען מוז עס אַוועקגעבן, אַבי פּטור צו ווערן. פֿאַרט, איז בײַ דעם מיידל־ווייבל שיינצען געבליבן דער ביטערער חשק: אַז, אַ גרויס שטערן-טיכל, נאָר אַ ליבער מאַן מיט אַ גרויס שטערן-טיכל דערצו, דאָס קאָן הייסן אַ גליק, ניט אַנדערש. איך האָב די שיינצען אַבער אַזוי ליב, אַז ווען איך האָב אַנגעהויבן בײַ רוסישע אַפֿיצירן געלט צו פֿאַרדינען, האָב איך איר אין מאַרקלס קעלער, דערנסטמאַל, ווען אַינער רבי האָט געהייסן אויפֿהענגען דעם „זוהר“, דער ליץ זאָל קיין שליטה ניט האָבן, כאַ־כאַ־כאַ... דענסטמאַל האָב איך שיינצען צוגעזאַגט, אַז איך וועל פֿאַרן צו דער הויפטקוואַרטיר, פֿיל געלט

פֿאַרדינען, כדי איך זאל איר ברענגען אַ גרויס שטערן־טיכל, נאָך אַ גרעסערס פֿון יענעם שטערן־טיכל, וואָס זי האָט דעם נפֿתלקען פּויקער אָפּגעגעבן. דעם אמת צו זאָגן, איך זאל שיינצען ניט אַזוי הייס ליב האָבן און זאל ניט געווען אַזוי גאַרן אַ הייס צו איר, וואָלט איך געווען מיט דער צייט בני דער הויפטקוואַרטיר פֿיל געלט געקאַנט פֿאַרדינען. נאָר עס האָט מיך געצויגן אַהיים, צו שיינצען אַהיים. איך האָב אָבער אין דער קורצער צייט גאַר ניט פֿיל פֿאַרדינט. וווּ נעמט מען פֿאַר שיינצען דאָס גרויסע שטערן־טיכל צו קויפֿן פֿאַר טויזנט רענדלעך, אַז איך האָב ניט קיין געלט? די ביטערע דאגה האָט קיינער ניט געוויסט, נאָר מײַן האַרץ. אַזאַ זאָך קאָן מען דעם אַנדערן מענטשן ניט דערציילן. יענער לאַכט און שפעט, ווי פֿון אַ נאַרישן חוזק. איך האָב אָבער דורך דער דאגה נעכט ניט געשלאָפֿן. איך וואָלט געקאַנט די ערד קילן, ווי דער עולם רופֿט עס. האָט זיך גראַד געטראָפֿן אין ברעסלע אַ פֿאַדראַטשיק פֿון שפיטאַלן, בני דעם וואָס איך האָב געלט פֿאַרדינט. דער האָט פֿאַר אַנדערע פֿאַדראַטשיקעס דערציילט אַ מעשה פֿון אַ הולט, איינעם ליפע לעוויט, מיט זײַן אַנשטעל אויס־צונאַרן בני אַ באַלעבאַס אין טשערניגאָוו פֿופֿצן הונדערט רובל, בני אַ באַלעגאַלע דרייצן הונדערט רובל אויף אַ משפּוח. דאָס משפּוח איז געווען אַ פֿאַלש שטערן־טיכל. די מעשה האָט מיך דערקוויקט מער פֿון אַלע. איך, אַ לוי־האַיאָפּאַליער ייד, האָב גאַר ניט געוויסט, אויב ס'איז דאָ פֿאַלשע פּערל אויף דער וועלט. דאָ האָב איך מיר גע־טראַכט: דאָ האָב איך מײַן רפּואה געפֿונען צו אַלע מײַנע ווונדן, וואָס איך האָב אינעם האַרצן. איך קאָן מײַן שיינצען מאַכן אַ גרויס, זייער אַ גרויס שטערן־טיכל גאַר פֿאַר קליין געלט. און האָב עס געמאַכט. האָב איך ניט געזוכט ווייטער קיין שום עסק, גענוג איז פֿאַר מיר דאָס ביסעלע געלט, וואָס איך האָב מײַן אייגנס. אַ פֿאַר געטאַן מיט פֿאַטשט אַהיים און האָב מײַן — היינט איז זי אַנערע אויך — שיינצען גליקלעך געמאַכט. זי וועט ניט וויסן, און אַלע יידלעך ווייסן ניט, דעם חילוק פֿון גוטע פּערל און פֿאַלשע..

— יאָ, מײַן קלוגער בריה מיכל! — זאָגט וועלוועלע. — דו

האָסט געטאָן ווי אַ בר־שכל, און האָסט דורך דער המצאה אויסגע־פֿירט זיין זאָך מיט דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל. פֿאַר וואָס זשע בילסטו, אַז חסידישע רביס נאַרן־אַפּ די וועלט? די וועלט וויל גענאַרט זיין, זינען זיי אויך בריהס, זינען זיי אויך מיכלס, האָ?

— האָט מיר ניט קיין פֿאַראיבל, מיין קלוגער שווער ר' וועל־וועלע! וואָס פֿאַרגלייכט איר מיין המצאה צו דעם ליגן, צו דעם נאַרעריי, צו דעם פֿאַלשקייט פֿון די חסידישע גוטע־ידן? — ענט־פֿערט מיכל. ביי וועלט־עסקים, אַז די מענטשן ווילן נאָר געלט, אָדער נאַרישע צירונגען, אָדער אַנדערע פֿאַרברענגער, זינען זיי טאַקע ווערט אַ שטראָף, מען זאָל זיי נאַרן. אַט זינען דאָ גאַנצע וועלטן וווילע מדינות, וואָס אַלע וויבער האָבן ניט קיין פֿערל־כאַמעט אויפֿן קאַפּ; די רייכסטע וויבער פֿון מיליאָנען געלט האָבן פֿאַר פֿיר גילדן אַ הייבל פֿון ווייטן פֿערקאַל אויפֿן קאַפּ. נאָר משוגעים, פּוילישע וויבער, אַרעמע יידנס וויבער, האָבן זיך אינגערעדט: אַ יידענע אָן אַ כאַמעט פֿון פֿערל הייסט קיין מענטש ניט... אַ חרפה איז עס, אַ בושה צו זען אַ יידענע פֿאַרפֿינצטערט זיצן ביי אַ קראַנק קינד אָדער ביי איר שלאָפֿן מאַן, אַנגעטאָן אינעם פֿערלדיקן כאַמעט און וויינען, גיין צו אַ לוויה און טרויערן אויף דעם, וואָס איז געשטאַרבן, טאַקע גייענדיק אינעם צירונג, ברעכן די הענט און כליפען. פֿע, חלשות גייט זיך אָן! פּוילישע פּריצים מעגן שפעטן, זיי מעגן לאַכן פֿון יידן, אַז זיין ווייב, די שררהטע, גייט פֿאַר צוויי גילדן אַ הייבל, און זיין אַרע־מען קרעטשמערס, ווי אַנער אימער־ווייב¹⁴¹, קויטיקע קבצנטע־ווייב, גיין אין אַ שטערן־טיכל... וכדומה, וכדומה אַנדערע דולע, משוגענע זאַכן. איז עס גאָר קיין עוולה ניט זיי צו נאַרן. ווי דער קלוגער פֿרידריך, דער פּרייסישער מלך, האָט געזאָגט, דערציילט מען אין ברעסלע „פֿון קאַרנברויט נעם איך ניט קיין גראַשן מכס¹⁴², ווייל דאָס מוז אַ מענטש עסן, ער זאָל קאַנען לעבן. ווילסטו, מענטש, אַבער

¹⁴¹ איראַניש) שטענדיקע פּרוי, אַנשטאַט צו זאָגן „אינער יידענע“.

¹⁴² אַפּצאָל, שטייערן.

עסן לעקעך און טרינקען קאווע און ווייַן, צאָל מיר מחס פֿון איט־לעכן... זאָגט זשע, שווער, ר' וועלוועלע, ווי קאָנט איר די זאָכן פֿאַרגלייכן צו אַ רבינס, צו דעם וואָרט „גוטער־ייד? בני אים זוכן, נעבעך, די מענטשן, אמת און פֿרומקייט, מוסר און גאָטס ווערטער, וויי און אַך האָט ישעיהו הנביא דערויף געשריגן: „מאַשריך מת־עים“¹⁴⁸, דאָס הייסט, די וואָס זאָלן אַנך, יידן, פֿירן אויפֿן רעכטן וועג, פֿאַרבלאַנדזשען אַנך אומישנע. דער ישעיהו הנביא זאָל אָבער געווען זען אַט די, וואָס פֿאַרן אין קאַרעטעס, נעמען געלט, עסן און טרינקען, ווילטיקערס, וואָס פֿאַרשטעלן זיך פֿאַר „מאַשריך“ זינען פֿאַלשע יידן, ליגנערס, שווינדלערס, זיי זאָגן־פֿיר אַלע נאַרישע זאָכן די יידן און פֿאַרפֿירן יידן אין דער בלאַטע אַרײַן, אַז יידן ווערן דורך זיי קאַליקעס, עם־הארצים, גראַבע יונגען. נישט גאָר ניט צו קענען, אַבי אַ חסיד, אַ פֿליעסקער צו זײַן, איז גענוג. אויף אַזעלכע זאָג איך, אַז די גאַנצע תּוהכה מיט קללות קלעקט ניט אויף זיי, אויף די שווינדל־לערס אויסצושטיין. אַיאָ? איר שווינגט... צווישן די טוֹבות, וואָס דאָס פֿאַלשע שטערן־טיכל האָט מיר, מיכלען, געטאָן, מוז איך רעכענען פֿאַר די גרעסטע טוֹבה, אַז דורך דעם פֿאַלשן שטערן־טיכל האָב איך אַנער גוטן־יידן געזאָגט אַזעלכע ווערטער, וואָס איך האָב אים געשטאָכן דורך־און־דורך. ער האָט דאָס אַוודאי נאָך קיין מאָל פֿון קיינעם ניט געהערט. ער וואָלט מיך אַוודאי געהייסן אַרויס־שטופן. יונגאַטשעס־חסידים זינען גרייט געשטאַנען. נאָר איבערן גרויסן שטערן־טיכל האָט ער געמיינט, איך מוז אַוודאי זײַן זייער אַ רײַכער — האָט ער געשטומט און זיי האָבן געשטומט. כאַ־כאַ־כאַ, איך לאַך, לאַכט איר אויך. ער מיינט, איך וועל אים מאַרגן אַרײַנטראַגן גוזמאות רענדלעך. ניט אַ גראַשן! איין רענדל האָב איך אים אומישנע געגעבן, כדי אים צו פֿאַרבלענדן די אויגן. מיין חופּה איז בני אים אין שטוב געווען. אַיאָ?

וועלוועלע דער בריה פֿאַלט־אַרויף קושן מיכלען:

¹⁴⁸ (ישעיהו ג, י"ב) זינען פֿירערס זינען פֿאַרפֿירערס.

— פֿאַר דעם אויספֿירן, אָז ער אַליין, דער צדיק, זאָל מסדר-
 קידושין זיין, ביסטו ווערט טויזנט קושן, ווויל, קלוג, וויסטו וואָס
 נאָך איך וועל דיר זאָגן? אָז דורך דעם פֿאַלשן שטערן-טיכל וועסטו,
 מיין קינד, האָבן אין לוי-האַפֿאַלי דאָס גרעסטע טרויען און גלויבן.
 איך בין אַ מִבִּין און קען די וועלט. אַלע וועלן דיר חנפֿענען, אַלע
 וועלן דיר האַלטן פֿאַר אַ גרויסן עושר. געלט מעג מען דיר אין שטוב
 אַרײַן ברענגען. איך האָב מיט דיר ניט צו זאָרגן, ברוך-השם. דו
 וועסט דורך דעם גרויסן קרעדיט ערשט ווערן אַ רעכטער עושר. איך
 האָב קיין קינדער נישט. גלייב מיר, מיכל, אָז מיר גייט די גאַל
 איבער. איך בין אויף דעם „גוטן-יידן“ אַ מִבִּין, נאָר מחמת פרנסה
 מוז איך טאַנצן אין קאַן. אָז גאָט ברוך הוא וועט דיר העלפֿן, אָז דו
 וועסט באמת רייך זיין, וועל איך אויף דער עלטער מיך נעבן דיר
 צוטוילען. איך בין קיין שלימזלניק ניט. איך וועל דיר צו נוי קומען.
 מיכל קושט-צוריק דעם שווער און גיט אים זיין האַנט תקיעת-כֶּף:

— אַט האָט איר מיין האַנט, אָז איך וועל נאָר אַ שטייגער פרנסה
 האָבן, וועל איך אַנך אַליין קומען אַרויסנעמען פֿון דעם שקר-וכזבֿ
 צו מיר, בנִי אונדז און מיט אונדז אין איינעם זאָלט איר לעבן אין
 פֿריידן. מיר מוזן געשווינד גיין. אונדזערע ליבע לייט וואַרטן אויף
 אונדז. מיין שיינצע איז שוין דערפֿרוירן געוואָרן. — דערגרייכט האָבן
 ביידע שיינצע מיט דעם איבעריקן עולם — אַיאַ, ס'איז ניט רעכט,
 וואָס מיר האָבן אַנך אויף דער קעלט געלאָזט אַזוי לאַנג וואַרטן?
 מיר האָבן אָבער זייער גענייטיק געדאַרפֿט איבערשמועסן, ווייל מיטן
 טאַג גלייך מוזן מיר, שיינצע מיין וויבעלע מיט מיר, אַוועקפֿאַרן.
 אַיאַ, שיינצע?

אין דער מינוט, ווי מען וויל שוין אין שטוב אַרײַנגיין, דער-
 הערט מען אַ געשריי פֿון דעם יונגיטשקן חסידל לעמעלע און דעם
 אַלטן ר' איסר שרייען:

— כאַפט אים, אַט אַנטלויפֿט ער, דער ארץ-ישראל-הונט...
 די צוויי שומרים, וועלכע דער צדיק האָט געהייסן היטן פֿישלען,
 פיני דער עגונהס מאַן, דעם פֿאַלשן ירושלמי — איז מן-הסתם דער

אלטער מיטן יונגן חסיד אנטשלאָפֿן געוואָרן, און דער געזונטער פֿישל איז אַנטלאָפֿן געוואָרן. די טיר איז געווען פֿון אינעווייניק, מחמת גרויס געניטשאַפֿט, פֿאַרקייטלט, האָט פֿישל גאַנץ שטיל אויפֿ-געקייטלט און וואָלט געקאַנט זייער גוט אַנטלויפֿן. נאָר אויף זיין שלימזל האָבן זיך די ברייטע, טערקישע שאַראַוואַרעס¹⁴⁴ פֿאַרטשע-פעט אין היז אינעם דראַנג, וואָס מען האָט די הויזטיר אונטערגע-שפּאַרט ביי דעם ר' איסרן אין זיין שטוב). ווי פֿישל האָט מיט כּוח אַ ריס געטאַן, איז דער דראַנג מיט דער טיר אומגעפֿאַלן, ווייל די טיר האָט ניט קיין זאָויסעס און די בעהאַנעס¹⁴⁵ זינען אויך פֿון אַ יאָר אָן קאַליע.

דער פֿאַל פֿון דער טיר מיט דעם דראַנג האָבן אַ רעש געמאַכט, נאָר ווען דער קלאַפּ האָט די צוויי שומרים אויפֿגעוועקט, איז דער פֿויגל שוין געווען אַרויסגעפֿלויגן. אַנז, נאַכלויפֿן — פֿישל לויפֿט בעסער, כאָטש אין טערקישע פּאַפּיצעס¹⁴⁶. דעריבער האָבן זיי אַזוי געשריגן: „כאַפט אים! גיכער כאָפט אים! אַט אַנטלויפֿט ער, דער אַרץ-ישראל-הונט“...

מיכל האָט פֿאַרשטאַנען, אַז די אַלע שלימזלניקעס חסידים גייען אין פּאַנטאַפֿל, וועלן זיי פֿישלען ניט קאַנען כאָפֿן, האָט מיכל נאָר טאַדרעסן מיט זיך גענומען, און ביידע זינען פֿישלען נאַכגעלאָפֿן, גוט נאַכגעלאָפֿן.

פיני האָט, נעבעך, געשריגן:

— וויי מנינע יאָרן! איך בין אָן אייביקע עגונה, אַ פֿאַרפֿינצ-טערטע עגונה! דער עכברוש וועט ווידער אַנטלויפֿן...

דאָס האָט זי הונדערט מאָל, אַלע מאָל העכער געשריגן.

איז אָבער מיכל פֿאַרסאַפעט געקומען, שלעפּנדיק דעם פֿישלען. טאַדרעס האָט אויך געהאַלפֿן דעם פֿעטן פֿישלען צו טאַסקען.

¹⁴⁴ ברייטע הויזן. — ¹⁴⁵ ראַמען פֿון דער טיר. — ¹⁴⁶ שטעקשיך.

מען האָט אים אַרײַנגעבראַכט צו פסח ראַטהײַזער. דער גאַנצער עולם לאַכט. מען קאַטשעט זיך פֿאַר געלעכטער. וואָס איז? דער פֿישל, איידער ער איז אַרויס פֿון ר' איסרס שטוב, האָט ער זײַן טערקיש פֿאַרוויקלטן קאַפּ איבערגעקערט און מיט דער ווייַ-סער פֿאַטשיילע האָט ער זיך צוגעבונדן דעם האַלדז, אַרויף אויף דעם טערקישן דויבון מיט קנעפלעך האָט ער זיך אָנגעטאַן ר' איסרס אַ קאַפֿטן אָן אַלטן, צוגעגאַרטלט מיטן האַנטעך. אַזוי האָט מען אים אַרײַנגעשלעפט צו פסח ראַטהײַזער.

יאַסעלע ר' עובדיהס איז פֿונעם ווינקעלע, וווּ ער מיטן פֿאַטער איז געזעסן און געוואָרט אויף מיכלען, צוגעקומען און האָט מודיע געווען, אַז דער גנבֿ האָט געלט אַרום זיך אין אַ בניגאַרטל, וואָס ער האָט צונויפֿגענומען פֿון אַלע ייִדישע שטעט ארץ-ישראל-געלט און בעל-הנס-געלט.

גוט, גוט, מען האָט דעם בניגאַרטל אָפּגעשפּראַנטשקעט ¹⁴⁷ און אויפֿן טיש דאָס געלט איבערגעציילט: פֿיר הונדערט מיט זעקס און פֿערציק רויטע רענדלעך און זעקס הונדערט רובל אַסיגנאַציעס, אַחוץ ווייַס געלט אַ הונדערט גילדן.

ר' עובדיה, דער שלאַפֿער, פֿרומער ר' עובדיה, איז צוגעקומען צום טיש. אַלע זײַנען שטיל געבליבן, האָט ער געזאָגט: — רבותים, ארץ-ישראל-געלט מוז מען אַוועקשיקן קיין ארץ-ישראל, נאָר וואָס מער מען וועט געפֿינען געלט, זאָל מען דעם ווייַב אַוועקגעבן. אַזוי, דאַכט מיר, איז דער יושר.

אַלע האָבן געזאָגט:

— רעכט, רעכט, נאָר אַזוי.

מיכל האָט דעם פֿישלען אַ פֿרעג געטאַן:

— זאָג נאָר דו, בחור, האַסטו ערגעץ אַ ביכל, אַ רייסטער אַדער אויף אַ פּאַפּיר פֿאַרשריבן, וויפֿל דו האַסט געלט צונויפֿגענומען ארץ-ישראל-געלט? זאָג, וואָרעם אַט פּאַטש איך.

¹⁴⁷ געעפנט די שפּראַנטשקע, אָפּגעטשעפעט.

— יאָ! עפֿנט דאָס אייזל דאָס ערשטע מאָל אויף זיין מויל צו ריידן — יאָ, איך האָב דאָ בני מיר אַ רייסטער, וווּ די גבאים פֿון איטלעכער שטאָט האָבן מיט זייער האַנט אַרנינגעשריבן. דריי הונדערט מיט צוואַנציק רענדלעך איז אינעם רייסטער אָנגעשריבן, דאָס איבעריקע איז מײַנס.

ר' וועלוועלע דער בריה האָט אויך געהאַלפֿן. מען האָט געלייענט און געזשבוונט. ס'איז אמת: נאָר דרײַ הונדערט מיט צוואַנציק רענדלעך איז געווען אַרנינגעשריבן. דאָס האָט מיכל געהייסן ר' איסרן מיט זיין שווער ר' וועלוועלען זאָלן דאָס געלט נעמען צו זיך און זען אָפשיקן ווי אזוי זיי ווייסן, עס זאָל אָנקומען קיין ארץ־ישׂראל. דאָס איבעריקע האָט ער אליין געגעבן פֿינין אין די הענט אַרנין, די רענדלעך מיט די אַסיגנאַציעס און דאָס ווייניגע געלט:

— נאָט, פֿיני, פֿאַר אַינער נדן־געלט מיט אַינער מאַמעס שטערן־טיכל און פֿאַר מזונות. נאָר עפעס וויל איך אַינך, פֿיני, זאָגן, וואָס אַ יושר איז. דעם שלאָפֿן ר' עובדיה, אַז איר ווילט, זאָלט איר דערפֿון אָפטיילן. אַיאָ, רבותים?

פֿיני האָט אויפֿגעהויבן ביידע הענט צו גאָט:

— דו ביסט אַ גוטער, רבונג־של־עולם! דו האַרסט לאַנג, אָבער דו באַצאָלסט גוט. נאָט, ר' עובדיה, צען רענדלעך! — זי גיט עובדיהן אין די הענט אַרנין די צען רענדלעך — און אַינך ר' יחיאל... ר' מיכל האָב איך געוואָלט זאָגן... דאַנק איך. גאָט זאָל אַינך מיט אַינער גוט, פֿרום ווייב געבן מזל און ברכה. איר זאָלט אַינך עלטערן אין עושר און אין פֿבֿוד. אָמן!

דער ערשטער יידישער רעקרוט

אָדער

אַ מעשה בין כלומרשמן חתן-כלה

Der erste jüdische Rekrut in Russland

im Jahre 5587 (1827) am Tage der Publicirung
des betreffenden Ukases

Ein Komisch-tragischer Roman
in jüdisch-deutschem Jargon *

בשנת ה'תקפ"ז — דענסטמאָל איז דער אוקאָז אָנגעקומען

דאָס האָט זיך געטראָפֿן אין דער שטאָט ניביוואָלע

עס איז גיט אַ קאַטאַוועסל, ניין, אַ גאַנצע שפּיל,
דאָ איז דאָ צו לאַכן און צו וויינען זייער פּיל.

די מעשה טוט זיך צום אָנהייב ביי קהל,
און ביים גרעסטן עושר אין שטוב צוויי מאָל.

דערנאָך צוויי מאָל אין אַ שענקשטוב,
און אויף דער גאַס איז אָפּגעשמועסט פון ליב.

דער עק איז ביי דער כלה גאָר גיט ליסטיק —
געדויערן געדויערט דאָס פון שבת ביז דינסטיק.

* דער דאָזיקער דזשטישער טיטל געפינט זיך אויפן פּערטן הילע-זיטל
פון דער ערשטער אויסגאַבע.

**די נעמען, ווי די מענטשן האָבן געהייסן, וואָס קערן דאָ
צו דער מעשה**

ר' אַהרן קלוגער — מען רופֿט אים אין ניביוואַלע דער בעל-
מחשבה. ער איז דער גרעסטער עושר אין שטאָט. אַ געזענטיגער
אין אַלערליי חכמות און לשונות. ער איז אַ חשובֿ בײַ דעם ער פֿון
זער שטאָט, און זײַן האַנדל איז מיט אַקסן קיין וואַרשע.
פֿערעלע — זײַן ווייב. זייער שײַן און זייער קלוג און זייער
גוט.

שלמה פּסיאַיאַכע — פרנס־חודש אין שטאָט. אַ קרעמער
— אַ גראַבער יונג.

ברכה — זײַן ווייב. אַ טויבע, רעדט שיפּיליאַווע און איז
זייער אַ בייזע. זי איז אַ בריה אין קלייט.

ווערש־לייב — זייער בן־יחיד. אַ גרויסער שטאַטנאַר. ער
האַט נישט לאַנג חתונה געהאַט.

צביהלע — דעם שטאַטנאַרס ווייב. אַ שײַן ווייבעלע און
נישט פֿרום.

וועלוול גיליוואַטע — אויך פרנס־חודש. ער האַנדלט מיט
פֿעל. אויך אַן עס־האַרץ!

כאַנצִי — זײַן ווייב. זייער קלוג. זי איז אַ שדכנטע אין
שטאָט.

גבריאַל שד — אַ גרויסער שיכור. אים נעמט קהל צו פֿאַר
אַ לאַוטשע¹ צו די רעקרוטן.

ליפּשע די מויד — אַ שענקערין. אַן אַלטע יידענע.

ישראלִיק אַקריינער — ער טויג צום אַקסן־מאַמתן. אַ
קלוגער ייד; איז ער שותף אויף אַ קליינעם חלק מיט ר' אַהרן
בעל־מחשבה.

¹ כאַפּער.

מאַכליע — זײַן ווײַב. אַ בלינדע אויף ביידע אויגן. זי איז אַ גרויסע מיוחסת.

נחמן דער גרויסער — מאַכליעס אַ זון פֿון איר ערשטן מאָן. ער איז אין שטאַט אַ מאַיאַסעניק², אַ צרה. אַ שיינער, קלוגער יונג, אַפֿילו מיט מעלות, נאָר נישט קיין לײַט.

פנחס דער רויטער — פֿון טיטשעוו. וווינט שוין לאַנג אין ניביוואַלע. מען האָט אים ליב אין ניביוואַלע. ער האָלט די שטאַט־אַרענדע.

ציפרע — זײַן ווײַב. זייער שיין און קלוג און זייער גוט. **פרומע אָדער פרומעלע** — פנחס מיט ציפרעס איינציק קינד. זייער אַ שיין, קלוג, גוט מיידל פֿון זעכצן אינעם זיבעצנטן יאָר.

אַחוץ: יידן און ווייבער, יינגלעך און מיידלעך, פּאַלי־צייסקע, סאַלדאַטן און חברה שמשים.

1

ניביוואַלער קהל זיצט בײַ דעם פרנס־חודש שלמה פּסיאַאַכע אום שבת

ר' שלמה פּסיאַאַכעס שטוב איז נישט ווייט פון דער שול. די שטוב איז אַ נייע, ערשט נאָך דער שריפה אויסגעבויט, מיט אַ שטרויענעם דאַך, מיט פּריזבעס און ווייס פון דרויסן אַפּגע־שמירט. אַ שטיקל ווענטל איז נאָך נישט אויסגעענדיקט. די פענצטער אין גאַס אַרײַן שטייען אָפּן. דאָ איז, אין דרויסן, פאַר דער שטוב, כמעט די גאַנצע שטאַט, יידן און וויבער, יינגלעך און מיידלעך. אינעווייניק איז די שטוב אויך פול אַנגעשטופט. אַלע זינען, געבעך, מיט פינצטערע פּנימער, זייער

² מאַשעניק (?), שווינדלער.

טרויעריק. מען הערט אלע מאָל, דאָ פון דאָנען, דאָ פון דאָנען, קרעכצן און אַכצן. אלע קוקן צו דעם עולם, וואָס זיצט אַרום דעם טיש. דער טיש איז גישט לאַנג, נאָר לענגעכדיק, צוגע- דעקט מיט אַ צעריסן, קויטיק טישטער, פול מיט ברעקלעך און מיט שאַלעכץ פון גרינעם קנאַבל און פון אוגערקעס. אויבן אָן זיצט ר' שלמה פסיאָיאַכע, אַ ייד פון עטלעכע און פופציק יאָר, אַ געלער, מיט צוויי לאַנגע, געלע פאות, קיין באַרד וואַקסט אים גאָר נישט; אַ קול האָט ער פון אַ נקבה; אויגן, נאָרישע. אַ לאַנגע נאָז, אַ ברייט מויל. ער גייט אַנגעטאָן, במקום כאלאָט — אין אַן אַלטער צעריסענער, אַמאָל געווען אַ ראַ- צעמאַרענע זשופיצע. דעם אונטערשלאַק, אַ בלויער קיטני, זעט מען אומעטום אַרויס, און דער אונטערשלאַק האַלט דאָס גאַנצע מלבוש, נישט צוגעגאַרטלט. אַן אַרבעיכנפות פון וויסער פּיקע, נאָר זייער קויטיק; אין אַן אַלטער פּליסיגער יאַרמיקע, פול מיט פעדערן. ער נעמט זיך אַלץ אָן ביי דער באַרד בשעת ער שמועסט, כאַטש ער האָט קיין באַרד נישט. נעבן אים זיצט הינטערן טיש, נאָענט ביי דעם פענצטער, דער אַנדערער פּרונס- חודש, וועל וול גיליוואַטע, אַ הויכער ייד, אַן אַלטער, מיט אַ גרינגרויער באַרד, אַ גאַנץ לאַנגע, אַ שמאַלע. פאות אויך גרינגרויע, גאַנץ לאַנגע. אין מיטן שטערן, וואָס איז זייער געקאַרטשעט, האָט ער אַ גרויסע גוליע; די גוליע איז רויט. אַ קורצע נאָז, אַ גראַבע, פול מיט טאַבאַק. גראַבע וואַנצעס, וואָס דעקן-צו דאָס מויל. האָט אַ לאַנג האַלדז, אַ שוואַרצן. ער גייט אַנגעטאָן אין אַ נייעם איילן קיטינגעם קאַפטן מיט אַ שמאַל- לער סטראַקע, און אין זייער אַן אַלט שטרעמל. הינטן גייט-אַפּ אַ גאַנץ שטיק שטרעמל, רוקט זיך אַלץ דאָס שטרעמל מיט דער זיסט וואָס גייט-אַפּ, פון פאַרנטיצן. דער ווערך¹ איז גאָר צעריסן. צוגעגאַרטלט מיט אַ געפאַרבטן גרידיטורענעם גאַרטל, וואָס איז געווען רויטער גרידיטור, און עס קריכט-אַפּ די פאַרב, זעט מען אַן די פּרערידיקע רויטע פאַרב. ווייטער, ביי דעם טיש, זיצט ר' ישראל יק אַ קרענער. דער איז אַ קליי- נער ייד, אַ פּראַוואַרנע², מיט אַ גראַבלעכען בערדל, אַ קליינס, געקרייזלטע פּאהלעך, קלייגע, גאַנץ דיגע קרייזלעך אַ סך.

¹ דער סאַמע אייבערשטער טייל, דער שפיץ. — ² פּלינקער.

דאָס פנים איז שוואַרצלעך און אַ ביסל נאַר געקאַרטשעט. אונטער טערגעשוירן די וואַנצעס — האָט אַ פנים ווי ער לאַכט. אַ לאַנגע נאַז און שוואַרצע גרויסע אויגן. אין אַ גאַנצן קיטצנעם קאַפּטן, אַ ביסל אַ צוגעגאַנגענעם, מיט אַ ברייטער סטראַקע, אַן איזירעס³. אַ זינדענעם גאַרטל — און מען זעט־אַרויס, אַז דער אונטערגאַרטל איז אַ לעדערן בייגאַרטעלע. אַ נייעם הויכן ספּאַדעק, אַ גוטן. ער האַלט ביידע הענט אין גאַרטל. צו זיי קומען־אַרײַן: פּנחס דער רויטער. אַלע לאַזן אים דורך און זעצן אים אַנידער אויבן אָן, קעגן ר' שלמה פּסיאַכע. פּנחס איז אַ טשאַגילסקער ייד. נישט הויך, נישט קליין, אַ ווייס פנים, אַ געשטופלטס, גרויע אויגן, אַ גרויסע נאַז, אַ לאַנגע, אַ ברייט מויל. דאָס בערדעלע איז שפּי־צעכדיק, רויט, און עס וואַרפט זיך דורך גרויע האַר. פּאות אויך אַזוינע. אַ פנים פון פּופציק יאַר. אין אַ בראַנדוראַצעמאַר רענער קאַפּאַטע, אַ שוואַרץ זינדענעם גוטן גאַרטל, אַ גוט שטרײַמל. אַנדערע יידן, וואָס אַ טײל זיצן ביי דעם טיש און אַ טײל שטייען אַרום אין צעריסענע אָדער האַלב־צעריסענע קאַפּטנס אָדער זשופּיצעס מיט געלע שטרײַמלעך. די וואָס שטייען אין שטוב קריכן־אַרויף אויף די בענק און אויף די בענקלעך און אויף דעם בעטל, אויף אַ קעסטל, אויף אַן איבערגעקערטע סטופּקע. דאָס זינגען אַלץ יחידים אין שטאַט, באַלעבאַטיים, קרעקערס, שענקערס, חלפּנים, האַזן־הענדלערס, [הענדלערס מיט] וואָקס, האַניק און וואָס האַנדלען מיט חלב. אין דער ענגעניש שטופּט זיך דורך גבריאַל שד, אַ ייד פון אַ יאַר פּופציק אָדער מער. אַ גאַנץ הויכער, אַ זייער גע־זונטער, אַ ברייטער, מיט אַ רויט פנים, פאַרשוואַלענע רויטע אויגן, גרויע, און זייער אַ רויטע נאַז, מיט אַ קליין גרוי בער־דעלע, מיט צעקאַשמעטע פּאות. ער איז אין גאַנצן זייער קויטיק, ווי איינער, וואָס האָט זיך קיין מאַל נישט געוואַשן. אַ קויטיק העמד, אַ פאַרשמאַלצעוועטן קאַפּטאַניק פון סיבירסקי קיטנע, אַ צעריסענעם. די סטראַקע אַפּגעריסן, נאַר דער צייכן איז געבליבן, אַז דאָ איז געווען אַ סטראַקע. אַ שטיקל פון אַ גאַרטל איז מיט אַ קנפּ צוגעקניפּט. עפעס אַזעלכעס ווי אַ ספּאַדעק, אַן האַר און

³ באַפּוזונגען, נישט „געמוסטערט“.

אן א ווערך. דער קאפטאניק איז ארום און ארום צעשפאלטן און פארשמירט. זאקן צעריסענע, וואלענע, און אלטע שקרא בעס פון אפגעטראגענע שטיוול, וואס א שוסטער האט אונטער גענייט. אויף די עלנבויגנס און אויף די פלייצעס זינען לע כער; זעט מען ארויס דאס הוילע לייב.

גבריא אל שד — כאטשע איך בין, משונה, גאר נישט קיין שמש ניט, האב איך גערופֿן דעם ארענדאָר, ר' פנחס דעם רויטן, משונה, צו קהל. ער קוקט זיך ארום און דערזעט ר' פנחס סן. האט מיר, משונה, נישט קיין פֿאראיבל. איך האב נישט געזען, אז איר זינט געקומען. אט, שמועסט פֿון דער מאַני¹, וואס איז, משונה, נעכטן אנגעקומען. ממה־נפֿשך, אז קהל זיצט, מוזן זיי זאָגן, וואס מע האט צו טאָן. ממה־נפֿשך, דארף מען שיקן נאָך א טרונק, אפֿילו ביי א בר־מינן זיצט מען נישט אָן טרינקען. וואס שווינגט איר, פרנס־חדשים, ממה־נפֿשך?

פנחס דער רויטער — וואס וויל די שטאַט? אדרבה, זאָגט. אז אַזאָ ביטערע גזירה איז אויף יידן אויסגעגאַנגען, מוז דאָך די שטאַט זען עפעס צו טאָן. דאָס איז קיין קאַטאָועס נישט.

שלמה פֿסיאָאָבע — קהל מיינט, אז מען זאָל זיך גאר נישט חתמענען אויף דער מאַני. קהל איז קהל, און א שטאַט איז א שטאַט. קיין גוטער־ייד איז נישטאָ צו פֿרעגן. דער... זאָל לעבן, האט נאָך נישט אַנגענומען די גזירה. נאָך וואס זאָל זיך קהל חתמענען?

פֿון דרויסן — הערט מען אַ געשריי פֿון יידן און פֿון יידע־נעט. לאָז דער אויסגעריסן ווערן, ווער עס האט דערינען אַ חלק, דער וואס הייסט, קהל זאָל חתמענען! ר' שלמה איז גערעכט. ברכה, וואס שווינגט איר, וואס לאָזט איר באַגראַבן, וואס לאָזט איר אויס־רייסן די גאַנצע שטאַט? ברכה, לאָזט אַזער מאַן נישט חתמענען.

פנחס — אז איר האט מיך פֿון דעסט וועגן גערופֿן, מעג איך מיר אַהיים גיין. דראַבסטווע² שעלטן און ווייסן נישט פֿאַר וואָס.

¹ קאַפֿ־פֿאַררײַעניש (?). — ² לײַד־קײַערס, פֿאַסקודנאַקעס.

נאָר איר זינט דאָך, מישטיינס געזאָגט, אַ פּרנס־חודשער, זינט איר אַזוי בלינד, אַז איר מיינט, עס ווענדט זיך דריבען, אויב איר וועט איך חתמענען אָדער נישט?

וועלוול גיליוואַטע — למשל, ווי זאָגט מען עפעס: קום־אַרײַן, קוק־אַרויס. למשל, אַז מע זאָל נישט באַדאַרפֿן קהלס, וואַלט מען דאָך נישט געהייסן חתמענען קהל. למשל, איך לייג פֿבֿוד אויף איך, ר' פּנחס, ווי זאָגט מען עפעס: אַ מענטש איז ווי אַ שטיקל קרינד, אַז מע שרייבט — שרייבט־אַרויף און־אַראָפּ. למשל, גאַנץ פֿל הקהל זיצט, מע האָט איך ליב, לייגט מען פֿבֿוד אויף איך. למשל, ווי זאָגט מען עפעס: עס פֿאַלט נישט אַ שפּאַן, ביז ס'איז נישט עפעס דראָן. יחידים זינען אויך דאָ, וויל מען, למשל, אַן עצה האַלטן. ווי זאָגט מען עפעס, למשל: די יונגע קינדער, וואָס די אַלטע שפּינען. און אַז די סאַלדאַטן זינען געקומען פֿונעם גאַראַד און האָבן געבראַכט דעם אוקאַז פֿון די נעקריטן, למשל, איז דאָך טאַקע ווי מע זאָגט: שניץ די נאָז און שמיר דאָס פנים. למשל, איר האַלט די שטאַט־אַרענדע... ער וויל ווייטער „משלען“, רייסט זיך אַרויף צום טיש די באַלעבאַסטע.

ברכה — אַ דאַרע יידענע, אַ הויכע, אַ שוואַרצע, זייער אַ מיאוסע. מע זעט איר אין פנים, אַז זי איז טויב. מיט די אויגן, כּאָ־טשע זיי זינען אין קאַפּ אַרײַן, גלאַנצט זי שאַרף אויף דעם מענטשן, וואָס זי וויל ריידן מיט אים, אַז די אויגן קומען אַרויס. אַ פּיצני־קעלע שמאַלער שטערן, אַ זייער לאַנגע נאָז, אַ ברייט מויל, און די באַרד איז ווי צונויפֿגעהעפֿט, פֿון אַ מכה אָדער פֿון פּאַקן. די באַקן איינגעפֿאַלן, זי גייט אָנגעטאָן אין אַ רויטער יאַמפּירקע³, אַן אַלטן, אַ סיטקע אַ צעריטענער; אַ וויסט⁴ פֿון בלויער מאַרע, אויך צעריסן, אַ קליידל, אַמאַל איז עס געווען אַ רויט אַטלעסנס, געשטעפט אויף באַוול, אַצינדערט איז עס צעריסן, און כּמעט נאָך די באַנוול זעט מען שטיקלעך אַטלעס הענגען נאָך אויף אַ טייל ערטער. אַ ציצן

³ אַ שליפּל פּאַר אַ קאַפּפּוק. — ⁴ וועסטל.

פֿאַרטעך אויסגעוואָשן און שטאַרק אָנגעקראַכמאַליעט. די צוויי אַרבל פֿונעם העמד זײַנען זײער געבלויט. אַ שטערן־טיכל זײער לאַנג, נישט איבערגעהעפֿט, אַ קויטיקס. פֿון די שפיצן זײַנען אַלע פּערל אָפּגעשײט, און בײַ די רעדער אויך פֿון אַ סך ערטער אָפּגעשײט די פּערל. זי שטופֿט־אָוועק אַלע ייִדן מיט כּעס און צעיאָגט זיך צום מאַן, צום פּרנס־חודט, מיט אויסגעטשירעטע צײַן, און פֿון בײַדע הענט קולעקעס, מיט אַ געשרײַ. איך הער דאָש גאַרניסט. איך וועל דיך באַגראַבן צען אײלן אין דער ערד אַרײַן, אַז דו וועשט חתמענען די גוירה אויף ייִדן. הערשטו, סלוימע, דײַן לעבן איז קײן לעבן ניט! וואָש, ייִדן זאָלן וויינען אויף דיר? איך האָב אײן בן־יחיד, זאָל איך אים אַננסטעלן? כאַשמע ניט, הערשטו? וואָש, ייִדן זאָלן מיך פֿאַרסעלטן? איך וועל דיך אוישרײַשן, אַז דו וועשט נאָר אַנרירן אַ פּען.

שלמה פּסיאַיאָכע — שעלט נישט, פֿלוך נישט. איך וועל מיך אָוודאי נישט חתמענען, בשום אופֿן וועל איך נישט חתמענען. **ברכה** — וואָש, דו ווילשט דווקא כאַשמענען? וועל איך דיר די פּײַעש אוישרײַשן. איך וועל דיך אוישנעקערן, אַז דײַן נאָר מען וועט אוישגערישן ווערן. איך הער דאָש גאַר ניט.

שלמה פּסיאַיאָכע — זעט, אַז זי איז טאַקע טויב, דעריבער הערט זי נישט, זאָגט ער הויך צו איר. איך וועל מיך נישט חתמענען. ער שאַקלט מיטן קאַפּ „ניין“. גיי שוין, אַרורה, איך חתמע ניט. זי גײט־אָוועק.

פון דרויסן — ברכה זאָל טאַקע נישט דערלאָזן. וואָס, אַ שטאַט צעקוילען? אַז סע געפֿעלט עמעצן נישט, לאַז ער נישט ווייִנען די שטאַט וועט נישט בענקען. נישקשה, מע וועט לויפֿן צו ציפּרען אויך, זי זאָל נישט דערלאָזן.

וועלוול גיליוואַמע — הענגט זיך אַרויס פֿונעם פֿענצטער און שרײַט־אָרויס צום עולם. ברכה, למשל, איז גערעכט. מיר וועלן פֿאַר — אָוודאי נישט חתמענען. ניין, די סאָלדאַטן זײַנען דאָך נאָר צוויי. למשל, קהל קאַן מען נישט בײַטן. אַז מע וויל נישט, וויל מען

נישט. ווי זאָגט מען עפעס, למשל: געפֿעלט דיר נישט, בעט דיר באַזונדער. ער קערט זיך אום אין שטוב אַרײַן צו די אַלע, וואָס שטייען און זיצן. די שטאַט איז אין גוטע הענט, למשל, ווי זאָגט מען עפעס, אַיאָ, למשל: אַ יאָר איז אין אַ שטעקן נישט אַנגעבונדן. **פּנחס** — שטעלט זיך אויף און זאָגט הויך צום עולם. האָט מיר נישט קיין פֿאַראיבל, ר' שלמה און ר' וועלוול און איר אַלע יידן, איר פֿאַרשטייט גאָר נישט, וואָס איר שרײַט. איר ווייסט נע־ בעך נישט, אַז די ביטערע גזירה איז נישט פֿון אַינר. אונדזער קיי־ סער, יר"ה⁵, האָלט דאָס פֿאַר אַ חסד און האָט געגעבן אַן אוקאַז, אַז ייִדישע קינדער זאָלן אויך זײַן סאַלדאַטן. אַנצער הסכמה דאַרף מען גאַרנישט. וואָס די סאַלדאַטן הייסן, איר זאָלט אַיך חתמענען, איז נאָר, אַז זיי האָבן אַיך אַפּגעגעבן דאָס פּאַפּיר. וועט איר נישט חתמענען, בליבט אַלץ די גזירה אַ גזירה. ער ווישט זיך מיט אַ פֿאַטשילע אויס די טרערן פֿון די אויגן און רעדט מיט אַ וויינענ־ דיך קול. נאָך וואָס זאָלט איר אַיך אַליין פֿירזאָגן אַזעלכע נאַריש־ קייטן? איך וועל אַיך באַווייזן, אַז איר זײַט אין טעות. אַט וועל איך רופֿן די סאַלדאַטן פֿונעם גאַראַד און וועל זיי זאָגן, זיי זאָלן צוריק־ גיין אַן אַנצער צעשריבן אין ביכל, וועלן זיי אַוועקגיין. בעסער זאָל מען לייענען דאָס פּאַפּיר, וועט מען וויסן, וואָס צו טאָן, די שטאַט זאָל נישט דאַרפֿן צו צאָלן שטראַף. דעריבער, אַז מע וועט נישט אַפּגעבן דעם נעקריט⁶ צו דער צײַט.

אַלע — גוט איז אַיך צו זאָגן, איר האָט אַ מיידל, וועט איר זען גיכער חתונה צו מאַכן אַנצער פֿרומען. מיר וועלן די קליינע מיידלעך אַפֿילו אויך זאַרעז חתונה מאַכן, ווי אין דער רעדיקציע⁷ איז געוועזן. אַבער מיט די ייִנגלעך וואָס וועט זײַן? ווער וועט דאָס קענען צווען, זײַן ייִנגל זאָל ווערן, חלילה, אַ נעקריט? אַלע הייבן־ אַן צו וויינען; פֿון דרויסן וויינט מען אויך; אַ געיאָמער, אַ געוויינ, אַ געכליפּעריי. ר' פּנחס, האָט גאָט אין האַרצן, איר זײַט אַ גוטער,

⁵ ירום הודו. — ⁶ נעקרוט, רעקרוט. — ⁷ ווען יעדער באַווייבטער איז פּרײַ געווען פֿון דיגען (?).

אניער ווייב איז אַ דימענט, איר גיט פֿיל צדקה, אַלע האָבן אייך ליב. פֿאַר וואָס זאָלט איר הייסן חתמענען? ניין, ניין, ניין, ניין, ניין, חתמע-נען, בשום אופֿן נישט! לאָמיר גאָר נישט צונעמען דאָס פּאַפּיר, אָדער די מאַני צוריקגעבן די סאַלדאַטן.

פּנחס — מער האָב איך קיין כּוח נישט. אַז איר ווילט אַג-אַרבעטן אַ צרה און הערט וואָס דער רבֿ, דער... ער האַלט זיך איין, זאָגט אייך פֿיר. לאַזט מיך אַוועקגיין, מיר רייסט מנין ייִדיש האַרץ, אַז איך זע, יידן זינען נאָך אַזוי אינגעשפּאַרט און ווילן מיך נישט הערן, אַז איך גיב אייך צו פֿאַרשטיין מיט שכל.

שלמה פּסיאַכע — נו, וועלוול, שיק גבריאָלן, ער זאָל רופֿן אַהער די צוויי סאַלדאַטן, וועלן מיר אין אמתן זען, אויב ס'איז אַזוי, ווי ר' פּנחס זאָגט. ווי זאָגט איר, יידן, פּרווון מעג מען, האַ, וואָס זאָגט איר, רבותים? ר' וועלוול, זאָגט-אַרויס דעם עולם, וואָס שטייט אין דרויסן, אַז מע שיקט רופֿן די סאַלדאַטן אויף אַ פּרווון, זיי, דער עולם, זאָל זיך נישט דערשרעקן, ר' וועלוול.

וועלוול גיליוואַטע — בייגט זיך אַרויס און שרייט הייך. למשל, ר' שלמה און אַלע זאָגן, מע זאָל שיקן רופֿן די סאַלדאַטן. למשל, ווי זאָגט מען עפעס: פֿאַר אַ חופּה מוז מען זיך קריגן, למשל.

פון דרויסן — נאָר נישט חתמענען, נאָר נישט חתמענען! מיר האָבן שוין אַוועקגעשיקט צו ציפּרעלען אויך, זי זאָל נישט לאַזן דעם מאַן, ר' פּנחסן, חתמענען. נאָר נישט חתמענען! ניין, ניין! און צוריקגעבן דאָס פּאַפּיר די סאַלדאַטן טאַקע.

גבריאָל שד — עפעס הינטישע פֿיס האָב איך, משונה. קיין שמש בין איך נישט, צו באַנעצן דעם פּיסק גיט מען נישט, נאָר איך גיי פֿאַרט, משונה, און וועל ברענגען אַהער די סאַלדאַטן. זיי זינען בני ליפּשע דער מויד. ווער ווייסט, וויפֿל זיי האָבן אויף קהל אַנגעטרונקען. איך וועל אויך אויף קהלס חשבון, משונה, אַ גרויסן טרונק בראַנפֿן טאַן, טאַקע, טאַקע משונה אַ גרויסן, ממה-נפֿשך, אַז די סאַלדאַטן טרינקען בני איר, ממה-נפֿשך, מעג איך אויך, משונה,

אַ טרונק בראַנפֿן טאָן. ער גייט־אַוועק. דאָ בלייבט שטייל. אַלע זיין נען ווי פֿאַרטויבט אויף עטלעכע מינוט.

וועלוול גיליוואַטע — למשל, איר, ר' פנחס, האָט פֿריער געזאָגט, אַז מיר וועלן אַנאַרבעטן אַ צרה. למשל, וואָס מיינט איר מיט דעם? ווי זאָגט מען עפעס: פֿון אַ קאַלטענע⁸ טוט דער קאַפּ נישט וויי. למשל, וואָס קאָן דאָ זיין פֿאַר אַ צרה, למשל? ווי זאָגט מען עפעס: פֿון אַ חזיר־שווענצל קאָן מען קיין שטרעמל נישט מאַכן. למשל, איך בין אַן איבערגעשראַקענער, ר' שלמה ווייסט. נו, למשל, אַז איר זאָגט, אַז עס קאָן, למשל, אַרויסקומען אַ צרה, ווי זאָגט מען עפעס: אַ שטעקן האָט צוויי עקן, למשל. נאָר, ר' פנחס, כּלעבן, זאָגט, וואָס האָט איר, למשל, געמיינט מיט דעם?

פנחס — הייבט זיך אויף און רעדט הויך, אַז די פֿון דרויסן זאָלן אויך הערן. הערט, רבותים! איך בין פֿון אַ קליין שטעטל, פֿון טיטיעוו. נאָר אַז מײַן טאַטע האָט געלעבט און איך בין יינגער גע־ווען, האָב איך די גאַנצע יאָרן אין באַרדיטשעוו מיך געריבן צווישן די גרעסטע לייט, און האָב מיך אויסגעלערנט רוסיש און יידיש שרייבן און ליענען. איך האָב מיך גענוג אַנגעהערט צווישן די בראַדער און צווישן אַנדערע מענטשן, וואָס זיינען געניט און וואָס זיינען געווען אויף דער וועלט אין אַנדערע מדינות, אַחוץ אין פע־טערבורג און אין מאַסקווע. מיר, ייִדעלעך אין קליינע שטעטלעך, קענען נעבעך גאָר נישט און ווייסן גאָר נישט. דעריבער מעג איך אַיך זאָגן, אַז איר פֿאַרשטייט דאָ נישט, וואָס דאָ איז. מיר מיינען, דאָס איז אַ גזירה, אַנדערע גרעסטע לייט זאָגן, אַז דער קייסער האָט ייִדן מיט דעם אַ חסד געטאָן, כדי ייִדן זאָלן מיט דעם האָבן גלייכע רעכט און אַ חזקה אין דער מדינה, ייִדן זאָלן נישט זיין ווי גרים אין דער מדינה. מיר ווייסן לעת־עתה נאָך נישט, וואָס דערפֿון וועט ווערן, נאָר סײַ ווי סײַ טאָרן מיר נישט זיין אַקעגן רצון הקייסער, יר"ה. אונדזער דיִן־תורה זאָגט אונדז, אַז: דינא דמלכותא

⁸ פֿאַרפֿלאַנטערטע האָר.

דינא — אויף פראסט יידיש הייסט דאָס, אַז וואָס דער קייסער, יר"ה, הייסט, מוז מען אַקוראַט אַזוי פֿאַלגן, ווי אַנדערע מצוות, וואָס שטייט ען אין דער תורה. נאָר פֿאַרשטייט איר מיך, אַז עמעצער וויל נישט פֿאַלגן עפעס אַ מצווה אָדער ער טוט אַן עבירה אַקעגן דער תורה, וועט אים השי"ת שטראַפֿן. ווער עס פֿאַלגט אַבער נישט, וואָס דער קייסער הייסט — אַחוץ וואָס גאָט וועט אים שטראַפֿן — וועט ער געשטראַפֿט ווערן תיכף טאַקע. חס-וחלילה, אַז איר וועט מיט אַני-ער עקשנות נישט וועלן געבן קיין רעקרוטן, וועט איר מיט גע-וואַלט געבן, און קהל וועט מוזן שטראַף צאָלן — אַחוץ וואָס מע וועט זיי אפֿשר אַוועקשיקן קיין סימביר. איך ווייס, אַז פֿון דאָס ניי-איז דאָס ביטער; איך ווייס, אַז יידן זענען ביז אַהער פֿריי געווען פֿון רעקרוטן, איז אויף אַ מאָל זייער שווער צו דערטראַגן אַ יידיש קינד אַוועקצוגעבן פֿאַר אַ רעקרוט. פֿאַרגעסט אַבער נישט, אַז די גזירה איז שוין; וואָס וועט דאָ העלפֿן אייער נייט-וועלן? מיר רעכט מיינן האַרץ, איך פֿיל דאָס גאַנץ גוט, וואָס דאָס ביטערניש איז, אַ מאַמע זאָל איר זון מוזן אַוועקגעבן, אָדער פֿאַטער און מוטער זאָלן זען זייער קינד אַוועקגעמען פֿאַר אַ רעקרוט. פֿון אינעווייניק און פֿון דרויסן הערט מען אַ גרויס געוויי, אַז פנחס קען ווייטער נישט ריידן. ער וויינט אויך. דאָס דויערט עטלעכע מינוט. עס ווערט שטילער, רעדט ער ווייטער. נאָר פֿאַרגעסט נישט, אַז עס קאָן נאָך, חלילה, ערגער ווערן. דער זאַקאָן איז, אַז די פּרנס-חדשים, וואָס פֿאַלגן נישט, נעמט מען זיי אַוועק פֿאַר רעקרוטן. נו, פֿאַרשטייט איר, אין וואָס פֿאַר אַ סכנה איר ברענגט די שטאַט, אין וואָס פֿאַר אַ סכנה איר ברענגט די פּרנס-חדשים דורך דעם, וואָס אייך דאַכט זיך אַ נאַרישקייט, אַז נאָר אין אייער חתימה איז'ס געווענדט? מער וויל איך אייך נישט זאָגן.

ברכה — האָט געהאַט איינעם נעבן זיך, וואָס האָט איר אין אויער אַרײַנגעזאָגט אַלץ, וואָס פנחס האָט דערציילט און געזאָגט. אַז זי האָט דערהערט פֿון סכנה, טוט זי זיך אַ שטופּ דורך אַלע און לויפֿט-אַרויף ביז אויבן אַן, צום מאָן, מיט ביידע קולעקעס.

הערשטו, סלוימע, דו וועשט פֿאַר־אָודאי געסעדיקט ווערן, אָן דו וועשט דיך ניט כאַשמענען! וואָש, איך זאָל האָבן אַ מאַן אַ בעקריט? נישט דערלעבן זאָלן דאָש די שאַנים! זאַרעש זאָלשטו בעטן די מאַשקוויטער, זיי זאָלן וואַרטן ביז נאָך הַבְּדֵלָה און דו זאָלשט דיך כאַשמענען. דײַן לעבן איז קיין לעבן ניסט. איך וועל דיך אויש־רײַשן, איך וועל דיר דעם טויט מאַכן, מעסוגענער הונט! וואָש? דו ווילשט דיך וואַרפֿן אין פֿײַער אַרײַן? אַ, איך וועל אַליין בעטן די מאַשקוויטער, וועלן זיי וואַרטן. און דו מושט דיך כאַשמענען. הער־שטו, מעסוגענער הונט, ימח וזכרו זאָלשטו ווערן! זי לויפֿט־אָוועק און וויל גיין אַקעגן די סאַלדאַטן. דערווײַל קומט־אַרײַן גֵבְרִיאֵל שׁד מײַט די צוויי סאַלדאַטן; איינער אַ גאַנץ הויכער, אַ שוואַרצער, מײַט אַ לאַך אין דער באַק, דער אַנדערער אַ גלײַכער מײַט אַן אַפּגעשאַטענער האַנט. די סאַלדאַטן זײַנען נישט שטאַרק שיכור, נאָר גֵבְרִיאֵל שׁד איז זייער שיכור.

גֵבְרִיאֵל שׁד — משונה, האָבן שוין די סאַלדאַטן געוואָלט צוריקגיין אין גאַראַד אַרײַן, האָבן איך זיי אויף מאַסקוויטעריש טאַ־קע געזאָגט, אַז כאַטשע קהל וויל זיך נישט חתמענען, משונה גאַר... ער הייבט־אָן צו פֿאַלן פֿון די פֿיס. אַ רוח אין ליפֿשעס טאַטן אַרײַן! זי האָט מיר, משונה, געגעבן פֿון דער האַנט דעם טרונק בראַנפֿן. ליפֿשען די מויד זאָל, משונה, טאַקע, טאַקע אין איר טאַטן אַ רוח אַרײַן... ער קאַן ווײַטער נישט.

וועלוול גיליוואַטע — שפּרינגט־אַפֿיר פֿון הינטערן טיש און פֿאַרטשעפּט מײַט אַ העקעלע פֿונעם אַרבל דאָס טישטעך און שלעפּט אַלץ מײַט זיך און האָט גאַר נישט קיין צײַט. שיט ער אויס אַלע ברעקלעך מײַט אַלע שאַלעכצן אַרויף אויף די יידן, וואָס שטייען דאָ. ער וויל אַפּטשעפּטן און קאַן נישט, מחמת כּעס, מוז ער דאָ טאַקע אַזוי מײַט אַלעס אַנגעטשעפּטערהייט ריידן. למשל, אַ רוח אין דײַן טאַטן אַרײַן, דו שיקעריסקע! ווי זאָגט מען עפּעס, למשל: פֿאַר אַ געשלאַגענעם הונט טאַר מען קיין שטעקן נישט ווייזן — אַ רוח אין דײַן טאַטן אַרײַן! למשל, נאָך וואָס האָט ער געדאַרפֿט זאָגן,

למשל, אז קהל וויל נישט חתמענען? ווי זאגט מען עפעס: מער געהארט, מער גענארט. אזא שד, אזא שיקעריסקע, למשל, דארף זאגן די סאלדאטן, אז קהל וויל זיך, למשל, נישט חתמענען. אויף מיר ציטערט די הויט, למשל, ברכה! ער גייט צו ברכה און שלעפט דעם טישטעך מיט זיך. וואס, איר וועט, למשל, דאס שווינגן? ער רוימט איר אין אויער ארין.

ברכה — דערשרעקט זיך און גייט מיט וועלוולטן צו צום מאן. דיין לעבן וועט קיין לעבן נישט זיין, איך וועל דיך אוישריישן, מעסוגענער הונט! קום, וועלן מיר בעטן די מאשקוויטער, זיי זאלן ווארטן ביז נאך הדלה. איך וועל זיי סענקען א האלב ברויט און ראשיל פון אוגעריקעש, וועלן זיי סוין ווארטן. נו, גיי סוין. באגראבן זאל איך דיך, איך וועל דיך אוישריישן. זאג, סלוימע, זיי צו פון קהל עפעש. שיקערישקע! א סעד איז טאקע א רוח. וואש האט אזא סעד די מאשקוויטער געדארפט זאגן, אז קהל וויל זיך נישט כאש-מענען? זי גייט צו די סאלדאטן און זאגט זיי עפעס שטילערהייט. וועל וויל גיליוואטע און שלמה פסיא יאכע שושקען זיך אויך מיט די סאלדאטן.

גבריאל שד — האלט זיך שטארק צו ביי דעם טיש און רעדט מיט כוח. משונה, מעג מען היתר-איסקע⁹, און שיקעריסקע טאר מען נישט, משונה, פאר וואס, פאר וואס? איך בין גאר נישט קיין שמש, נאר אז קהל הייסט, גיי איך. ליפשען דער מויד זאל א רוח אין איר מאמען ארין! אז זי האט מיר געגעבן פון דער האנט, האט זיך מיר דער קאפ פארדרייט, אבער שיפור בין איך, משונה, נישט שיפור. ער וויל צוגיין צו די סאלדאטן, שלמה פסיא יאכע לאזט אים נישט. זיי ראנגלען זיך ביידע, ביז גבריאל שד פאלט-ארויף אויף א בענקל און צעברעכט דאס בענקל.

די סאלדאטן — דינען קלוג, און ווי זיי זעען, אז אלע בעטן

⁹ דערלויבן צו נעמען פראצענט.

זיי, זיי זאלן ווארטן ביז נאך הַבְּדִלָּה, זאָגן זיי: **גײן**, און ווײַז, אַז זיי מחן צוריקגיין אין גאַראַד אַרײַן.

ברכה — הייבט־אַן צו שרײַען גאַר נישט מיט איר קול, און טשעפּעט־אַפּ דעם טישטען פֿון וועל וול גיליוואַטעס הע־קעלע אין איין וועגס. גוואַלד וועל איך סרײַען, וואָש וויל די סטאַט האַבן פֿון מיר? אַט ווילן די מאַשקוויטער צוריקגיין אין גאַראַד אַרײַן און אוישזאָגן, וועט מען מײַן מאַן אַוועקסיקן אַפֿן שיביר. וואָש ווילט איר, די סטאַט זאַל בלײַבן אָן אַ קאַפּ? אַך איז מיר, איך בין דאַש גאַר ניט מויסע־מחויב. סלוימע וואָרף דײַ אַפֿ פֿון פֿאַר־נעש־כוידעסאַפֿט! איך זאָג דיר, איך וועל דײַ אושרנישן. גענוג געווען פֿאַרנעש־כוידעס, אַז דו בישט דער קאַפּ פֿון דער סטאַט! נו, וואָש סוויגשטו? וואָש סוויגט איר, ראַבוישים? מײַן מאַן זאַל זײַן אַ נעקריט, וואָש? זי רײַסט זײַך בײַ דעם פֿנים און שרײַט: גוואַלד, גוואַלד!

שלמה פּסיאַיאַכע — מיט אַ וויינענדיק קול, וואָס זײַט איר אויסן אויף מײַן לעבן? און איר, וועלוול, וועט אויך גיין קיין סימ־ביר. רבותים, פֿאַרשליסט די טיר, די סאַלדאַטן זאלן נישט אַוועק־גיין.

ישראליק דער אַקריינער — אַט פֿאַלגט מײַך, לאַמיר גיין צו ר' אַהרנען, ער וועט אָן עצה געבן, ווי אַזוי די סאַלדאַטן אַננ־צוהאַלטן. ער הייבט זײַך אויף און גייט פֿריער אַוועק.

אַלע — יאַ, צו ר' אַהרנען, יאַ, צו ר' אַהרנען. די גאַנצע האַלאַטע¹⁰ גייט צו ר' אַהרנען. די סאַלדאַטן בלײַבן מיט **ברכה**.

ברכה — גייט אין אַלקער אַרײַן און ברענגט אַרײַנצופֿירן די שנור צײַה. סטאַק, דו הערשט, אַז אויף מיר איז אַזאַ צרה, מע וויל דעם סווער אַוועקסיקן אויפֿן שיביר אַדער אַוועקגעבן פֿאַר

¹⁰ ערברב, המון.

א נעקריט, און דו האָשט אַזאַ געזונט האַרץ און קומשט ניט אַרײַן-צוגיין? און אַז מע וועט דיין מאַן נעמען פֿאַר אַ נעקריט, וואָש וועשטו טאָן, האָ? נאָר אַ סוינע אין סטוב איז אַ סנור.

צבֿיה — גאָר אַ יונג ווייבל, הויך געוואַקסן. זי איז אַפֿילו שייַן, נאָר זייער מעוברת, איז דאָס פֿניס פֿול מיט פֿלעקן. שוואַרצע אויגן, שוואַרצע ברעמען, אַ קליין מיילעכל, גייט אַנגעטאָן אין אַ זיין מונדירל, אַ ניס; אַ ווייס מושלינען פֿאַרטעכל; אַ קליין שמאַל ראַצעמאַרן ברוסטטיכל, באַלייגט מיט שפּאַנירלעך; אַ קאַניק מיט אַן אויבל; און אַ מאַדנע שליערל מיט אַ רויט יאַמפּירקעלע, אַ שמאַלע מיט אַ שטערן־טיכל. פֿאַרקרימט, נעבעך, דאָס פֿניס, ווי אַ מעוברת־טע, וואָס איז אויף דער צייט. וואָס ווילט איר, שוויגער, איד האָב נישט געקענט אַרײַנגיין, ווי איר, אַז אַזוי פֿיל פֿרעמדע יידן זענען אין שטוב. און הערש־לייב האָט מיך נישט געלאָזט. ער האָט גע־זאָגט, די מאַמע רייסט זיך דאָרטן, לאָז זי זיך רייסן, און דו זיך דאָ מיט מיר. אַט איז ער, לאָז ער זאָגן.

ברכה — וואָס קוקשטו אויף אים? פֿראַ אים, זאָל מען דעם דעם טאַטן הרגענען, און די מאַמע אויף טויט הרגענען, אַרט אים ניסט. דו בישט דאָך אַבער די קלוגע, נו, ווי האָט מען אַזאַ טאַטע־ריש האַרץ, גאָר ניסט אַרײַנצוקומען?

הערש־לייב — אַ געזונטער יונג, מיט אַ קליין בערדל, אַ הויכער, מיט שוואַרצע אויגן, נאָר זיי ווייזן־אויס פֿון נאַרישע אויגן. צוויי גאַנץ לאַנגע פֿאות, גלייכע. דאָס בערדל און די פֿאות זיינען געלבלעך. אַ ברייט פֿניס מיט בלייכע באַקן, אַ ברייט מויל מיט זייער גרויסע צייגן, און די צוויי הענט הענגען־אַראָפּ. ער גייט אין אַ ראַ־צעמאַרע פּיאַס¹¹ מיט איין סטראַקע, אַ נייע זשופּיצע און אַ נייע שטרײַמל. אונטער דעם שטעקט־אַרויס אַן אַלטע יאַרמלקע, פֿול מיט פֿעדערן. אַ גאַרטל אַ שמאַלן, אַ זיידענעם, מיט אַ ווייסן פּאַס, נאָר די קרייַקע¹², וואָס ער האָט פֿאַר אַן אונטער־מאַנטל, האָט זיך גאָר

¹¹ מלבוש פון גלאַנציקן שטאַף. — ¹² אַנדערש־קאַליריקער פּאַס ביים זויס פון טיך.

אַפּגעטאַן פֿון אייבערשטן גאַרטל, האָט'ס אַ פּנים ווי צוויי גאַרטל־
לעך, באַזונדער דער זיידענער און באַזונדער דער קריינקענער. און
שיך מיט זאַק, ביידע צעריסן. ווייסטו, מאַמע, מַזן ווייב איז שע־
נער פֿון דיר און איז מעוברת אויך, און דו נישט. אַז איך האָב זי
געדאַרפֿט האָבן אין אַלקער, זאַל זי זיצן, וואָס שרייטטו אויף איר?
זי איז מַזן ווייב, נישט דַזן ווייב, און פּטור.

ברכה — האָט האַלב נישט געהערט, דערצו איז ער דאָך
איר אייגענער נאַר, מאַכט זי זיך נישט וויסנדיק און רעדט מיט די
נאַסקוויטער. און די מאַסקוויטער ווילן אַלץ אַוועקגיין, זי לאַזט זיי
נישט. וואָש וועל איך טאָן, געסעדיקט זאַלשטו ווערן מיט דַזן
טאַטן, דעם מעסוגענעם הונט! די מאַשקוויטער ווילן צוריקגיין אין
גאַראַד אַרײַן. איך וועל גוואַלד סרײַען אין די גאַשן.

הערש־לייב — נאָך וואָס האָסטו דיך פֿאַרקאַכט אין די
מאַסקוויטער! לאָזן זיי גיין צו אַל די רוחות! אַנומלט איז אַ מלמד
געלאַפֿן און האָט געוויינט, אַז מע האָט אים אַרײַנגעשטעלט צוויי
מאַסקוויטער. לאָזן זיי גיין, און פּטור. ער עפֿנט די טיר, די מאַס־
קוויטער זאָלן אַרויסגיין.

ברכה — שלאַגט זיך אין קאַפּ אַרײַן און שרײַט גוואַלד.
געסעדיקט זאַל ער ווערן מיטן פֿאַטער, דעם מעסוגענעם הונט.
גוואַלד, גוואַלד!

צבֿיה — הערש־לייב, נאָך וואָס לאַזסטו אַרויס די מאַסקווי־
טער? אַז די מאַמע זאָגט ניין און בעט, מע זאַל נישט לאָזן אַוועק־
גיין, מן הסתם דאַרף מען אַזוי. פֿאַלג מיך און לאַז זיי נישט אַרויס.
הערש־לייב — פֿאַרשליסט ווידער די טיר און שטעלט זיך
אַקעגן די מאַסקוויטער, זיי זאָלן נישט אַרויסגיין. דערווײַל זײַנען
מענטשן געקומען צו לויפֿן, וואָס האָבן געהערט דעם גוואַלד פֿון
ברכה. קאַנען זיי נישט אַרײַן, גייען זיי צו די פֿענצטער און
קוקן־אַרײַן. נאָך וואָס האָסטו, מאַמע, געמאַכט אַ גוואַלד? דעריבער
האַב איך דיך נישט געפֿאַלגט. אַז צבֿיה האָט געזאָגט: הערש־לייב,
לאַז נישט, לאַז איך נישט און פּטור!

די פאלדאטן — זעען און פארשטייען נישט, וואָס דאָ טוט זיך. גייען זיי צו און טוטן אַ וואָרף **הערש-לייבן** פֿון דער טיר און עפֿענען און לויפֿן-אַרויס. **ברכה מיט הערש-לייבן** לויפֿן-נאָך.

2

נאָך אַ מאָל ניבוואַלע, בני דעם נגיד ר' אַהרן. טאַקע דעם אייגענעם שבת נאָכן טיש

אַ הויפּל, גישט ווייט פונעם פאלאץ, ווו דער שר, דער גראַף ניוואַלסקי אַליין, זיצט. פון פאַרנט איז שטראַכעטן פון פרוי-טעם¹³, שיין און געדיכט געפלאַכטן. אַ טויער און אַ קליין טירעלע. ווייט און ברייט איז דאָס לידיקע פלאַץ אין הויף. אויף איין זייט ליגט געהאַקט האַלץ און סישטייען וועגענער, מיט וועלכע מע פירט היי. אַ טעליגע מיט אַ פאַס וואַסער. אויף דער אַנדערער זייט זינען סטיינעס¹⁴, אויף פערד און אויף קאַרעטעס אַרניצושטעלן; אַלץ מיט טויערן. טיף אַרנין איז אַ שיין געבני מיט אַ שינדלנעם דאַך, מיט אַ סך פענצ-טער. פאַר די פענצטער איז אַ גאַרטנדל, מיט צאַצקעס געזעצט אין בייטן און אַ טייל אין וואַזנעס, זייער שיין. אַ קליין פיר-דאַשעקל מיט געטאַקטע פּרילעוון¹⁵ אונטער אַ דעכעלע. בענק-לעך הילצערנע, געבויטע, לאַנגע, ביי די זייטן. דערנאָך קומט מען פון דעם פּידאַשעקל אַרנין אין אַ היזל. פונעם היזל איז אַ טיר אין אַ גרויסער סאַלע אַרנין. זייער שיין געמאַלטע ווענט מיט אַ סטעליע. די ברעטער, אויסגעברוקירטע, זינען ריין אַפגעוואַשן. דאָ שטייען בענקלעך, איבערגעצויגן מיט צייג, אַ גרויסער קיילעכדיקער טיש. אַ זייער הענגט אויף דער וואַנט, און אויף איטלעכער וואַנט איז אַ שפיגל. קליינע טישלעך

¹³ שטעקעלעך. — ¹⁴ שטאַלן. — ¹⁵ רינעס, רערן.

שטייען נעבן איטלעכן שפיגל. פאַר די פענצטער זינען ציי צענע פירהאַנגען, אַזאַ צייץ ווי בני די בענקלעך. דאָ שפּילן זיך צוויי קליינע שיינע מיידלעך. אַ ניאַנקע, אַ שיקסע מיט אַ סך פאַטשערקעס, גיט אַכטונג אויף די קינדער. אַקעגן דער טיר, אין דער אַנדערער שטוב אַרײַן, הענגט אַ גאַנץ גרויסער שפיגל. און נאָך פאַקאָיעס און פאַקאָיעס¹⁶. דאָ, צו די קינדער, קומט פון די פאַקאָיעס אַרויס פּערעלע. זייער אַ שיינע, הויך געווקסיק, אין אַ גרויס שטערך־טיכל, אויף דעם וויסן האַלדז אַ שונר זייער גרויסע אַרלעאַנסקע פּערל. אַ געטאַן אין אַ זינדן שלאַפּרעקל, אַ בלאַס¹⁷. די פינגער פון די וויסע הענט מיט גוטע דימענטענע פינגערלעך. זי האַט אַ פנים פון אַ יאָר אַכט און צוואַנציק ביז דרייסיק, נישט מער. זי גייט צו צו די קינדערלעך און קושט זיי. די יינגסטע, איטעניו, הענגט זיך אָן אין איר. זי נעמט דאָס קינד אויף דער האַנט און זעצט זיך נעבן אַ פענצטער, מיט אַ ביכל אין די הענט לייענען. באלד דערויף קומט אַרײַן ר' אַהרן קלוגער, נישט הויך געוואַקסן, אַזוי ווי פון זעקס און דרייסיק יאָר. אַ שייץ שוואַרץ בערדל און קליינע שוואַרצע פּאהלעך, אַ שייץ געזונט פנים, אַ וויס, מיט רויטע באַקן, אַ לאַנגע שפיציקע נאָז, צוויי זייער קלוגע שוואַרצע אויגן. אין אַ שוואַרץ ראַצעמאַרענער קאַפּאַטע, מיט זינדן וואַרג אונטערגעשלאַנגן, געלע נעקינע¹⁸ הויזן, מיט שטייחל גלאַנצנדיקע. און אַ זשילעט מיט אַ וויס האַלדזטיכל, מיט אַ זייגערל זעט מען אַרויס ווייל די קאַפּאַטע איז אָפּן. אין אַ שוואַרצער ריינער יאַרמלקע. ווי ער קומט אַרײַן לויפט דאָס עלטערע מיידעלע צו אים צו. ער קושט זיך מיטן קינד און זעצט זי אויף אַ בענקל אַנידער נעבן זיך. ביידע זיצן נעבן פּערעלען.

אַהרן — איאָ, די מאַמעס, וואָס די קינדער הייסן נאָך זיי, האָבן אַמאָל אַרום זיך געהאַלטן: דיין מאַמע דיר, און מיין מאַמע מיך. היינט זינען ביידע, נעבעך, פאַר דער צייט געשטאַרבן. זיי

¹⁶ צימערן. — ¹⁷ בלוי. — ¹⁸ אַ מין צייג (נאַנקין).

זאלן אבער אצינדערט¹⁹ לעבן, וואלטן זיי הנאה געהאט, דינן מוטער האט כאטשע עטלעכע יאר געלעבט נאך אונדזער חתונה, און דער טאטע האט שוין געזען, אז אונדזער קינד הייסט נאך דער מאמען. מיין פאטער און מוטער, נעבעך, האבן גאר נישט דער-לעבט. אזוי גייט די וועלט, און אזוי בייטן זיך די מענטשן. מיר קאנען דאס גאר נישט דערקלערן, און דא הערט-אויף אונדזער שכל. גיט א זיפץ און גיט א קוש דעם קינד און דעם אג-דער קינד.

פערעלע — און איך מוז נאך זאגן עפעס מער, אז דאס, וואס דינע טאטע-מאמע זיינען אזוי פרי געשטארבן, איז געווען פאר דיר א גרויסע טובה, ווארן זיי זאלן ביידע געווען לעבן, וואלט-סטו נישט מגולגל געווארן אין ווארשע, וואלטסטו געבליבן א ניי-ביוואלער יידעלע. צו פערצן יאר וואלטסטו חתונה געהאט, און איך וואלט נישט געהאט קיין אהרן. אפשר וואלטסטו געווארן א ישראל-ליק דער אקרעגער אדער א שלמה פסיאנאכע גאר. און איך זאל נישט דורך גאטס האנט געווען דיר פאר א ווייב געגעבן ווערן, ווער ווייסט, אפשר וואלט איך געהאט א הערש-לייב פאר א מאן, ווי צביה, נעבעך. נאר ניין, איך בין ערלעכער געווען און אפשר קליגער אויך א ביסל. לאמיר נישט קלערן, ליבער מאן, לאמיר בעסער הנאה האבן, ווי גאט האט געפירט, און בעטן גאט, ער זאל אונדז שענקען דאס לעבן, אונדזערע קינדערלעך צו קענען מגדל זיין, אזוי ווי מיר ווינטשן. עיקר שכחתי, זאג מיר, איך בעט דייך, וואס איז דאס פאר א ליארעם אין שטעטל, אז חוץ די רעקרוטן וועט מען יידישע מיידלעך נעמען אין די פאבריקן אריין, דערי-בער ווילן יידן אנהייבן פיצינקלעך מיידלעך חתונה צו מאכן. עפעס זאגן זיי, ווי אין דער רעדיקציע, ווי ס'איז געווען בשעת רעדיק-ציע, איך פארשטיי נישט ביידע זאכן, איך בעט דייך, זאג מיר, וואס הייסט דאס? דו ווייסט דאך אלץ, איך בעט דייך.

¹⁹ איצטער.

אַהרן — דאָס ערשטע איז אַ ליגן, אַ פּראָסטער ליגן. נאָר אונדזערע יידלעך אין דער מדינה זינען אזוי גראָב, אזוי נאַריש, און קאַנען נאָך נישט אַפֿילו אַ וואָרט לייענען, אַז מע קאָן זיי פֿיר־זאָגן אַלע שקרים. דער וואָס ווייסט, נעבעך, גאָר נישט, מיינט, אַז דער רבי, דער גוטער־ייד — וואָס זיי רופֿן „גוטער־ייד“; באמת אַבער זינען די רביס, וואָס איך קען עטלעכע, נישט גוט און נישט ייד — ווייסט אַלץ. דער רבי איז אַבער נאָך אומוויסנדיקער פֿון זיי, דעריבער פּלוידערן די גוטע־יידן, און די פּראָסטע גלייבן און זאָגן־נאָך. וואָלטן זיי עפעס געוויסט פֿון רוסיש אָדער אַן אַנדער לשון לייענען, איז אין דער צייטונג קלאָר צו זען, אַז דאָס, וואָס זיי האָלטן פֿאַר אַ גזירה, איז, פֿאַרקערט, אַ חסד פֿונעם קייסער יר״ה, אַז דער קייסער הייסט, אַ מיידל ווייניקער פֿון אַכצן יאָר און אַ יינגל ווייניקער פֿון צוואַנציק יאָר זאָלן נישט טאָרן חתונה האָבן, מוז מען אים נישט האַרציק דאַנקען דערפֿאַר? דער אוקאַז איז אַבער נאָך נישט אַרויסגעקומען, און אַפֿשר וועט מען דרינען עפעס אַנדערש מאַכן מיט די יאָרן, אַפֿשר זעכצן און אַכצן יאָר. קער דען נישט אזוי צו זיין, און אַפֿילו על־פי דין־תּורה? ביי די בהמות בצורת אַדם איז אַלץ אַ גזירה. אזוי איז אין טיף רוסלאַנד אַ גזירה ביי די רוסי, אַז מע הייסט אים מאַכן אַ קוימען, דער רויך זאָל אַרויס. ניין, דווקא אַ פֿולע שטוב מיט רויך, דווקא דערשטיקט צו ווערן, און צו ליגן אויף דער ערד ביז דער רויך ציט זיך אַרויס דורך אַ פֿענצטערל, וואָס איז פֿאַרשטופּט מיט שטרוי. שלאָגן מוז מען זיי, אַז זיי זאָלן לאָזן קוימענס מאַכן. אַ ביטערע גזירה, אַ גע־וויין! בלינד ווערן, קראַנק ווערן, שטאַרבן פֿון טשאַד און פֿון רויך, נאָר נישט אַנדערש קאָן ער באַשטיין! אזוי איז געווען אין דײַטש־לאַנד, אַז מע האָט די קאַרטאָפֿליעס צום ערשטן מאָל געהייסן זייען, כדי אַז קאָרן געראַט אַ מאָל נישט, זאָל מען קאַנען האָבן די קאַר־טאָפֿליעס, וואָס איז זייער גרינג צו האָבן מיט ווייניק אַרבעט. נו, אַזאַ טובָה האָט ביי דעם פּראָסטן גראָבן מענטש געהייסן אַ גזירה. אַקוראַט איז דאָס אויך אזוי: יידן זינען, נעבעך, אַרעם און מאַכן

דווקא חתונה צו דרייצן יאר. מעג מען דאס? דעריבער איז דאס א חסד: דער קייסער הייסט, אן דווקא אכצן יאר און צוואנציק יאר, אדער דאס מיידל זעכצן יאר, ווי דו, מיין טייערע פערעלע, ביסט געווען, און דער מאנסביל אכצן אדער מער. וואס זיי זאגן דאס ווארט „רעדיקציע“, איז אויך אזא מעשה. נאך פאר פוילן, האט דער פוילישער סענאט געוואלט מאכן פאר יידן די אייגענע גזירה, אז דאס מיידל צו אכצן און דאס יינגל צו צוואנציק יאר זאל מעגן חתונה האבן. האבן די באראנים אנגענומען די תקנה פאר א ביטע רע גזירה און מע האט, געשווינד, געשווינד, קליינע פיצעלעך קיין דער פון אכט יאר חתונה געמאכט. דאס הייסט „רעדיקציע“.

פערעלע — אז דו זאגסט מיר, פארשטיי איך. זאג מיר נאך עפעס, און דאס, וואס מע זאל נעמען יידן פאר נעקריטן אדער פאר סאלדאטן, ווי דו רופסט'ס, איז דאס אויך נישט קיין גזירה? דאס איז דאך אוודאי א ביטערע גזירה.

אהרן — ניין, פערעלע, די זאך מוז מען אנדערש פארשטיין. אונדזער קייסער יר"ה, ווי איך מין, וויל אין זיין מדינה, אלע אר-מות, וואס וווינען אין זיין אימפעריע, גלייך מאכן, און איטלעכער זאל גלייך א רעכט האבן צו וווינען אדער צו האנדלען אומעטום. נישט אזוי ווי ביז אהער איז געווען, אז אין פופצן גובערניעס נאר האבן יידן געמעגט וווינען און האנדלען. פארשטייט זיך, אז דער, וואס וויל א גלייכן רעכט האבן ווי יענער, מוז נושא בעול המדינה זיין, גלייך ווי יענער. הננט גיבן יידן אבער נישט קיין רעקרוטן, דעריבער הייסט דער קייסער, אז יידן זאלן אויך געבן רעקרוטן, וועט שוין א רעכט זיין, אז זיי זאלן מעגן גלייך מיט יענע אומעטום וווינען און אומעטום האנדלען. אז דו קויפטס דיר א שטאט אין שול, צאלסטו פריער געלט, דענסטמאל האסטו א רעכט צו זיצן און צו שטיין אויף דיין שטאט. מיר דארפן און מוזן גלייבן אונדזער קייסער יר"ה, אז דורך דעם, וואס יידן וועלן געבן רעקרוטן, וועט

ער זיי גלייך מיט אלע געבן אַ פּראָווע ²⁰ צו האַנדלען און צו וווי-
נען אומעטום. דאָס דאַרף אַ מענטש פֿאַרשטיין אַליין.

פּערעלע — דערווייז איז דאָך אַבער זייער שלעכט דער מאַ-
מע מיטן טאַטן, און מע נעמט ביי זיי אַוועק אַ קינד. וויי איז מיר,
סטויטש, אַ קינד אַוועקנעמען! און איך דערמאַן מיך דרינען, ווי
אַזוי וואָלט מיר געווען, חס-ושלום, עמעצער זאל וועלן מײַן קינד
אַוועקנעמען — איך וואָלט געוויס געשטאַרבן, וואָס העלפֿט מיר
דאָס, וואָס מע נעמט ביי יענעם אויך? איז יענעם אויך פֿינצטער.
אַבער מיר איז דאָך זייער שלעכט, שלעכטער פֿון אלע אַנדערע
אומגליקן פֿון דער וועלט.

אַהרן — איך וועל דיר גאָר קורץ ענטפֿערן, וואָרן ישראל
דער אַקריינער, זע איך, קומט צו גיין. עפעס קומט ער קיין מאָל
ניט שבת, און אַצינד יאָגט ער זיך. עס מוז עפעס נישט זיין, אין
דעם קומט אַרײַן ישראליק דער אַקריינער.

ישראליק דער אַקריינער — גוט-שבת אייך! איך בין און-
מיסנע פֿריער געקומען, איר זאָלט וויסן, וואָס דער גאַנצער עולם
ווייל פֿון אייך. אַט באַלד וועלן זיי אַנקומען.

אַהרן — וואָרט נאָך אַ ביסל, ביז איך וועל פּערעלען דער-
קלערן עפעס, אפֿשר וועט'ס אייך אויך צו נוץ קומען. פּערעלע,
אַיאָ, מיר זיצן דאָ גאַנץ רויק און האָבן עטלעכע גילדן אונדזער
אייגנס. איז'ס אונדזערס, קיינער טאָר בײַם אַנדערן נישט אַוועקנע-
מען, חלילה, און און אַ שלעכטער מענטש וויל אַוועקגנענען אַדער
גזלענען ביי איינעם זײַן פֿאַרמעגן, ווערט ער באַשטראַפֿט. פֿאַר
וואָס איז דאָס אַזוי? ווייל ס'איז דאָ אַ תּיקון-המדינה און אַ פּאַלי-
ציע, אַ מאַגיסטראַט און אַ גובערנאַטאָר וכדומה, די היטן אונדז
אַלע אָפֿ פֿון גנבֿות און פֿון גזלות און אפֿילו פֿון עוולות, קיינער
זאָל דעם אַנדערן קיין שום עוולה נישט טאָן. וויסטו, ווער זיי אלע
און אונדז אלע היטן? די סאַלדאַטן. און מיר זאָלן נישט האָבן אַזוי

²⁰ רעכט.

פֿיל סאָלדאַטן מיט פּאַלקן, מיט יענערפֿאַלן, וואָלטן די פֿראַנצויזן אָדער אַן אַנדער שוּנא אַלץ אַוועקגענומען, גאַר אונדז, מיט אונדזער פֿאַרמעגן, מיט די פּאַליציעס, מיט די מאַגיסטראַטן, מיט די גובערנאַטערס. דעריבער מוז מען מלחמה האַלטן, מע זאָל נישט לאָזן דעם שוּנא אַרײַן אין דער מדינה. פֿרעגט מען, ווער זאָל גיין מלחמה האַלטן פֿאַר אונדז? מיט דעם דרך־הטבֿע דאַרפֿן אַלע גיין שלאָגן זיך מיט דעם שוּנא, נאָר מע דאַרף אָבער נישט אַזוי פֿיל. עטלעכע הונדערט טויזנט סאָלדאַטן קאַנען אויך דעם שוּנא אין אַ מלחמה בייקומען. מוז מען אַ גורל וואַרפֿן, ווער עס זאָל בלייבן אין דער היים, און ווער עס זאָל גיין פֿאַר אַ סאָלדאַט. דעם גורל מאַכט איטלעכס דאַרף, איטלעכע שטאַט צווישן זיך טאַקע, און קלײַבט־אויס, וועמען צו געבן פֿאַר אַ רעקרוט. דעריבער דאַרפֿן מיר באַטראַכטן די סאָלדאַטן פֿאַר טזערע מענטשן, וואָס גייען אין דער מלחמה אַרײַן פֿון אונדזערט וועגן. דאָס איז נישט גענוג, וואָס מע גיט קליידער און זשאַלאָוואַניע²¹. ניין, זיי גייען דאָך אין אַ פֿייער אַרײַן, זיי שטעלן־אײַן זייער לעבן פֿון אונדזערט וועגן. הננט, פֿאַרשטייטו, אַז די מאַמע מיטן טאַטן דאַרפֿן וויסן בשעת־מעשה, מע נעמט ביי זיי אַוועק אַ קינד פֿאַר אַ סאָלדאַט, אַז דאָס קינד גייט טאַקע פֿאַר זיי, אַז נישט וואָלטן דאָך אַלע געמוזט גיין אין דער מלחמה אַרײַן. דאָס איבעריקע וועל איך מיט דיר אַן אַנדערש מאַל איבערריידן. נו, ר' ישראל'יק, וואָס דערציילט איר ננט?

ישראל'יק דער אַקריינער — אַז אַלע זאָלן אַזוי פֿאַרשטיין ווי איר אָדער כאַטשע נישט זײַן קיין גלאַטע בהמות, וואָס וואָלט קשה געווען? אין די קליינע שטעטלעך זײַנען אונדזערע ייִדלעך גלאַטע בהמות, נאָר קיין מילך גיבן זיי נישט, און אַקסן זײַנען זיי אויך נישט, אַז מע קאַן זיי נישט טרײַבן קיין וואַרשע. מיך האָט מען נאָך טיש תיכף גערופֿן צו ר' שלמה פּסיאַיאַכע, צום פּרנס־חודש, און נישט אַפּגעטרעטן, איך האָב געמוזט תיכף גיין. קהל איז

²¹ לוי, געהאַלט.

געזעסן, און דאָס גאַנצע שטעטל זינען דאָ געווען. איר וועט נישט גלייבן, וואָס דאָרט האָט זיך געטאָן, אַז איך זאָל'ס אַיך דערציילן. ר' פּנחס דעם רויטן האָט אַ מלאַך אַהין געבראַכט, אַז ער זאָל נישט געווען זיין, וואָלט געקאָנט זיין אַ גאַנצער קלאַפּאַט. אונדזער ר' גבֿריאל שיכור, וואָס טרינקט אַיך אויס אַ דריטל בראַנפֿן פֿונעם סקאַרב²², איז געוואָרן קהל־שמש און איז גוט, טאַקע גוט שיפור. ר' שלמה פּסיאַיאַכע איז געזעסן, קיין באַרד האָט ער נישט, אָבער אויף דעם, וואָס מע זיצט, האָט ער, און דער קאַפּ זינער איז אויך אַזעלכער. פֿאַרשוואַרצט זינען יידן געוואָרן, אַז אַזאַ פּסיאַיאַכע איז דער פּרנס־חודש, און דאָס ווייב, די טויבע שלאַנג, איז אַ פּרנס־חודשטע; דער אַנדערער ראש־הקהל איז וועלוול גיליוואַטע מיט זיין ל מ ש ל און זינע שפּריכווערטלעך, וואָס קומט נישט איינס צום פֿינפֿטן. דערצו איז זיך צונויפֿגעהאַפֿן אַלע מלמדים מיט אַלע פֿון די הינטערגעסלעך. איך האָב געמוזט שווינגן, אָבער וויינען און לאַכן איז זיך אַנגעגאַנגען. אַלע האָבן געמיינט, אַז דער אוקאַז, וואָס מע האָט געשיקט פֿונעם גאַראַד, איז, אַז מע בעט קהל, אַז זיי זאָלן געבן אַ נעקריט. און אַז די סאַלדאַטן, וואָס האָבן געבראַכט דאָס פּאַפּיר, האָבן געהייסן, עמעצער פֿון קהל זאָל זיך אין ביכל צע־שרייבן. נו, מיינען די יידלעך, באַם זיי וועלן זיך אינעם קליינעם סאַלדאַטס ביכעלע נישט צעשרייבן, איז דער גאַנצער אוקאַז פֿונעם קייסער קיין אוקאַז נישט. דאָ האָט איר געזאָלט הערן אַ געשריי פֿון אינעווייניק און פֿון אויסנווייניק און פֿון דרויסן. אַלע האָבן געשריגן: חתמעט אַיך נישט! און די טויבע פּסיאַיאַכע האָט אים נאָר געשאַלטן, ער זאָל זיך למען־השם נישט חתמענען. וועלוול גי־ליוואַטע האָט גערעדט פֿאַר פֿייער און פֿאַר וואַסער: נאָר נישט חתמענען, וועט מען נישט טאַרן נעמען קיין נעקריטן. אַ געוויין, אַ געשריי: חתמעט נישט, חתמעט נישט! ערשט, אַז ר' פּנחס דער רויטער, לאַנג לעבן זאָל ער, האָט זיי געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז

²² (מלוכה) אוצר.

דער אוקאז איז אן זיי אויך אן אוקאז, אן זייער חתימה איז שוין אויף זיי גערעכנט א נעקריט, נאָר, אַ קלייניקייט, אַז זיי ווילן נישט געבן, וועט מען די פרנס־חדשים נעמען פֿאַר נעקריטן אָדער אפֿשר שיקן קיין סיביר — אַט דאָ האָבן זיי זיך דערשראָקן.

אַהרן — אַ רחמנות, אַ ביטערע רחמנות! ער ווישט זיך די אויגן פֿון טרערן. אַזוי בלינד, אַזוי אומוויסנדיק. עפעס אַ גליק, אַז דאָס איז נישט אין אַ גאַראַד, דאָרט וואַלט מען זיי שוין גענומען. נו, וואָס האָט פּנחס געפּוועלט? זאָגט שוין.

ישראל'יק דער אַקריינער — סטייטש געפּוועלט, סטייטש געפּוועלט? די בהמות האָבן זיך אַזוי דערשראָקן, אַז מע האָט געצייטערט, און די טויבע פּאַסקודניצע איז טאַקע שיר משוגע געוואָרן: למען־השם, יאָ חתמענען, למען־השם, נאָר חתמענען, טאַקע חתמענען!

פּערעלע — נו, האָבן זיי אום שבת געחתמעט, וואָס רעדט איר?

ישראל'יק דער אַקריינער — ניין, חלילה, נאָר אַלע האָבן מורא געקריגן פֿאַר דער מורא, וואָס פּנחס האָט זיי געמאַכט, און האָבן געשריגן: למען־השם, יאָ חתמענען, נאָר חתמענען, טאַקע חתמענען! די סאַלדאַטן איז מען געלאָפֿן ברענגען און בעטן, זיי זאָלן וואַרטן ביז נאָך הַבֿדלה. קורץ, איך האָב געהאַט דעם אַינפֿאַל, אַז איך האָב זיי געהייסן קומען צו אַיך, און אַט גייען די גאַנצע האַלאַטע. מע זעט דורך דעם פֿענצטער גיין ייִדן און ייִדע־נעס, ייִנגלעך און מיידלעך. זיי שרייען איבער דער גאַס און קריגן זיך ביז נאָענט פֿון פֿאַר דעם הויף. דאָ טרייבן די פרנס־חדשים אַוועק די האַלאַטעס און גייען אַליין אַרײַן.

3

**נאך א מאָל אין דעם אייגענעם הייפֿל בני ר' אהרן
דעם נגיד**

דאָ קומען־אַרפֿין שלמה פּסיאַכע, וועל וול גי-
ליוואַטע און ר' פּנחס דער רויטער. גב-
ריאל שד וויל אויך אַרפֿינגיין טאַקע שיכורעהייט און
שריט: „די מאַני איז טאַקע אַ מאַני“. פּאַרטשעפּעט ער זיך
ביים טויער און פּאַלט און בליבט דאַרט ליגן. דערנאָך
שעמט ער זיך און גייט־צוריק.

אַלע — אַ גוטן שבת אַיך! טאַפּן צו דער מזוזה און נעמען־
אַראָפּ די שטריוואַלעך. פּאַלט בני וועל וול גיליוואַטע אַראָפּ
די יאַרמלקע אויך. ער הייבט זי אויף און האַלט זיך צו דערווייל
מיט דער האַנט אויף זיין קאַפּ, ביז ער טוט־אַן.

וועלוול גיליוואַטע — למשל, איך זאָל דאָ בליבן בקלות-
ראש? ווי זאָגט מען עפעס, למשל: פֿרעג נישט דעם רופּא, פֿרעג
דעם חולה. אַזאַ, למשל, אַ האַרבע זאַך, וואָס די גאַנצע שטאַט
און קהל קאַנען זיך קיין עצה נישט געבן, למשל, נו, קומט מען
צו אַיך, ווי זאָגט מען עפעס, למשל: איטלעכער ווייסט זיין ווייטיק.
כ'לעבן, מיר קאַנען, למשל, שמועסן מיט אַזאַ גרויסן מאַן, ווי
זאָגט מען עפעס, למשל: פֿאַר וואָס טאַנצט דער בער? ווייל ער
האַט קיין פֿאַרטעך נישט, למשל.

אַהרן — הייסט דער ניאַנקע מיט די קינדער
אַרויסגיין. זי גייט־אַוועק אין דער אַנדערער שטוב אַרײַן. פּע-
רעלע גייט אויך אַהין און זעצט זיך בני דער טיר אויף אַ
בענקל. זיצט, רבותים, אַנזער מעשה ווייס איך שוין, ר' ישראל
האַט מיר שוין דערציילט, פֿאַרשפּאַרט איר לאַנג זיך מטריח צו זיין.
דאָס, וואָס איר האַט אַיך נישט געוואַלט חתמענען, דערנאָך יאָ

חתמענען, איז אַ קלייניקייט. הייסט מיין פוילישן שרייבער, וועט ער חתמענען. און אז גאָר נישט געחתמעט, איז אויך נישקשה. גיט נאָר אַהער דאָס פּאַפּיר, וועל איך לייענען, וואָס שטייט דריי-נען. דאָס איז צום אַלעם ערשטן גענייטיק. וווּ איז דאָס פּאַפּיר? **שלמה פּסיאַיאַכע** — בנֵי גִבְרִיאל שֵׁד. מיר האָבן אים צוֹר גענומען צו די זאַכן טאַקע, דערצו דאַרף מען אַ בריה, און דער קרומער שולקלאַפּער טויג צו אַזעלכע זאַכן נישט. ער איז, פּראָוודע, אַ גרויסער שיכור, נאָר אַז ער ניכטערט זיך אויס, איז ער אַ בריה און קאָן ריידן מיט די מאַסקוויטער. אַחוץ וועט ער זיין אַ לאַווטשע, אַ ניכטערער וועט ער נישט וועלן זיין אָן שיכרות אַ שמש. אַט לאַז גִבְרִיאל שֵׁד זיין. איך האָב געמיינט, ער איז אונדז נאַכגעגאַב־גען. הַינט וועל איך אַדער ר' וועלוול מוזן גיין נאָך אים. וועלוול גייט־אַוועק.

פּנחס דער רויטער — איך האָב געמיינט, נאָר טיטעווי איז אַזאַ פּוסטקע. הַינט זע איך, אַז ניביוואַלע איז נאָך ערגער. אין טיטעווי איז געווען פֿאַר מיר זייער אַ קלוגער רבֿ און אַ נאַרישער דיין, — אַפֿילו אַ קרובֿ מנינער. הי איז דאָס אויך נישטאַ. זינט די רביס, די גוטע־יידן, האָבן זיך אַרנינגעפּלאַדיעט אין דער מדינה, האָבן אויפֿגעהערט די רבנים צו וועלן זיין אין אַ שטעטל. זיי האָבן מורא, פּראָסטע, פֿאַר זיי מיט די חסידים.

שלמה פּסיאַיאַכע — אי, פֿאַר וואָס? ר'... האָט אַ צינט לאַנג געהאַט אַ מגידות־בריוו פֿון דער שטאָט, נאָר פֿון אַ צינט וויל ער אַהער נישט פֿאַרן.

אַהרן — אַט דעם געלט־נור²³ האָב איך פֿאַרטריבן, און רעכן דאָס מיר פֿאַר די גרעסטע מצווה. איר ווייסט דאָך די מעשה פֿון מיין שווער, עליו־השלום? דענסטמאַל האָט מען אַרויסגעזען דאָס צידקות פֿון אַזאַ רבֿין. דעם לעצטן גראַשן האָט ער בני אים אַוועק־גענומען, מיט געוואַלט, טאַקע פּראָסטע, געראַבעוועט. וואָס דער

²³ קרוין, הייליקייט.

נור האָט געקאָסט דער שטאַט, איר זאָלט דאָס וועלן אויסגעבן אויף
 נייטיקערע זאַכן, וואָלט איר געהאַט אַ רב, עפעס אַן ערלעכן למדן
 אין שטאַט, און שמשים, ניט שיפורים, נאָר וואָס זאָל מען דאָ ריידן,
 אָט גייט שוין ר' וועלוול-למשל מיטן פּאַפּיר.

וועלוול גיליוואָטע — למשל, ווו האָב איך אים אָפּגעזוכט?
 טאַקע אין שענק, למשל. ווי זאָגט מען עפעס: פֿון געלטס וועגן גייט
 קיין שידוך נישט אָפּ. למשל. אַזער וויב ברכה מיט אַזער הערש-
 לייבן מיט די סאָלדאַטן, למשל, זינען געווען ביי ליפּשע דער מויד.
 האָב איך זיי געזאָגט, אַז ר' אַהרן, למשל, האָט געזאָגט, זיי מעגן
 אַהיים גיין, זינען זיי אַהיים געגאַנגען. ווי זאָגט מען עפעס: אַז מע
 קאָן נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער.

אַהרן — נעמט דאָס פּאַפּיר און לייענט, בשעת וועל וו ל
 למשלט דאָ. ער קרעכצט, דערנאָך זאָגט ער: הערט נאָר, דאָ קומט
 פֿון דער שטאַט נאָר איין רעקרוט, אַבער ביז פֿאַר נאַווע גאָד ²⁴ מוז
 מען אים אָפּגעבן אין גאַראַד צום פּרייאָם ²⁵. אַ גוטן רעקרוט, וואָס
 זאָל טויגן, און אַז ער וועט נישט טויגן, וועט מען אים בראַקעווען ²⁶.
 מוזן מיר דאָ אַ קלער געבן גאָר שטילערהייט, וועמען מע זאָל געבן,
 אַז מע זאָל נישט בראַקעווען. לעת-עתה האָט מען נאָך צייט אַ ביסל.
 גייט איר אַהיים און טראַכט אַיך שטילערהייט, אויף וועמען איר
 מיינט, זאָגט פֿאַר קיינעם נישט אַ וואָרט, און איבער מאַרגן זאָלן
 מיר זיך צונויפֿקומען ווידער. איך וועל אויך טראַכטן, וועלן מיר
 ווייטער שמועסן. ר' פּנחס, אַיך בעט איך, מאַרגן, אַם-יִרצה-השם,
 צו מיר אַרום זייגער צוועלף צו קומען. איך האָב מיט אַיך עפעס
 צו שמועסן.

פּערעלע — קומט-אַרײַן, און אַ משרת טראַגט איר נאָך
 אַ טאַץ מיט פירות און שטעלט-אַנידער אויף אַ טישל. אַ פֿלאַט
 מעד ברענגט אַן אַנדער משרת מיט גלעזער, און שטעלט
 אויך אויף דעם טיש. אַז איך האָב יאָ אַזעלכע געסט, כאַטשע ביי

²⁴ נייאָר. — ²⁵ רעקרוטירונג, מיליטערי-דינסט. — ²⁶ דערקלערן פֿאַר
 נישט ראוי צו דיגען (באַפּרעצן).

זייער אַ ביטערן עסק, נאָר זאָגט איר, ר' וועלוול, אַ משל: אַז מכבד זיין, דאַרף מען פֿאַרט. מאַכט אַ ברכה.

וועלוול גיליוואַטע — איך ווייס, למשל, אַז איר האָט תמיד הנאה פֿון מיר, ווייל איך קען שמועסן מיט גרויסע לייט, למשל, ווי זאָגט מען עפעס: אַן אַקס האָט אַ לאַנגע צונג און קאָן נישט ריידן, למשל. אַ ברכה מוז מען מאַכן, ובפֿרט ביי אַיך, ביי גרויסע לייט, ווי זאָגט מען עפעס: וואָס ביי אַ נישטערן אויף דער לונג, איז ביי אַ שיכורן אויף דער צונג.

אַלע — נאָר ר' אַהרן איז פֿאַרטראַכט און הערט נישט וואָס מען שמועסט. טאַקע אין פֿריידן זאָל מען אַיך פֿאַרניצן, ר' וועלוול! אַז איר שמועסט, מוז מען לאַכן. זיי טרינקען צו גלעזלעך מעד, עסן פֿירות און גייען אַוועק. זייט געזונט, האָט אַיך אַ גוטן שבת, למשל.

4

טאַקע אין ניביוואַלע, אין אַ שענקשטוב, ביי ליפֿשע דער מויד. זונטיק.

אַ גרויסע שטוב, פֿון געוואַשענע ברעטער די ווענט, נאָר קיין מאָל ניט געוואַשן. אַ זייער אַלטע שטוב. די סטעליע איז אויך אַזוי פֿון געוואַשענע ברעטער, נאָר פֿון אַלטקייט פינצטער. די ערד איז אַמאָל געווען געברוקירט, זענען עטלעכע ברעטער אויסגעפֿוילט און עטלעכע גייען אַפֿ גאַר. אַרום די ווענט זיי נען לאַנגע בענק, טאַקע אַרענגעבויט. אַ טיש שטייט, אַ לאַנג גער, אַ שוואַרצער, אַ דעמבענער; אויף איין אַרט איז ער צען בראַכן, ליגט אַ ברעטל אויף דעם לאַך. דער שטאַלן²⁷ פֿון

²⁷ אונטערשטע לייסט.

דעם טיש איז פול מיט בלאַטע און מיסט אַהין פאַרקערט. די פענצטער זינען קליינע און פון קיילעכדיקע שזבלעך. פון דער מיטן סטעליע הענגט אַן אַזווערנער הענגליכטעך אויף אַ שטריקל; דרינען זינען צוויי אַזווערנע רערלעך, אַרזינצור שטעלן ליכט. אַחוץ איז איבער די טירן דרנ רערלעך אַזווער-נע אַרזינגעשלאַגן אין דער וואַנט. אין דער וואַנט, וואָס גייט אין הויז אַרזיין, איז אַ שאַפע בני דער וואַנט אַ הילצערנע, גאַר זייער אַלט. די טירן פון דער שאַפע זינען אַפגעבראַכן. דרינען שטייען טעפ און צינערנע טעלער, אַ יינגלס יאַרמלקע מיט שעך²⁸, און אַ פאַר נניע גויישע שטייול, פאַרזעצטע. תחינות צעוואַרפענע און אַ סך שמאַטקעלעך. בני דער אַנדער רער טיר, וואָס גייט אין אַ קיכאַלקער אַרזיין, שטייט אַ בעט מיט דרנ קישנס, לזוונטענע, קויטיקע, און פון קלאַנטשאַסטער פיסטרע²⁹ אַן איבערבעט פאַרבעט. איבערן בעט, אין דער וואַנט, זינען טשוועקעס אַרזינגעשלאַגן, דערויף הענגט אַ יופע מיט אַ פיקסל באַברעמט, אַ שטיקל אַפיקומן און בינטלעך קרזיטעכץ. נעבן דעם שטייט זייער אַ גרויסער קאַסטן, אַ לאַנג גער, אַ ברייטער, אַן רעדער, מיט אַ הענגשלאַס פאַרשלאַסן. דערויף איז אַנגעוואַרפן זעק און פעלצלעך אַלטע און פאַסטי-לעס³⁰ פון גויים. בני דער וואַנט, וואָס די טיר פירט-אַרויס אין גאַס אַרזיין, איז אינעם פענצטער טאַקע, געמאַכט פאַליצ-קעלעך וואָס דאַ שטייט גרויסע לאַנגע גלעזער צו ביר אַדער צו מעד, קעלישקעלעך און גלעזלעך צו בראַנפן, און אַ בונט שליסלעך ליגט אויך דאָרט. דערבני שטייט אַ שענקטישל, אַנג-געשטעלט מיט בוטלעס בראַנפן. אַרום דעם אַרט זינען אויף די ווענט אַנגעשריבן מיט קרזד רינגלעך, שטרזיכעלעך, אַפ-געטיילט, אַנגעשריבן מיט גרויסע שטריכן. די טיר, וואָס גייט אַרויס, מאַכט זיך צו גאַר אויף אַ פלאַקן, וואָס מע שפּיט אַן, זי זאַל זיך האַלטן. וואָרן פאַר אַלטקייט איז די פאַדערשטע וואַנט אַזינגעבוּיגן, עפנט זיך אַלץ די טיר. דאַ, פאַר דעם שענק, שטייט ליפּשע די מויד, אַ יידענע פון אַ יאַר פּופציק, אַ גראַבע, אין אַ שלייער פון דער אַלטער מאַדע, מיט

²⁸ פליטערגאַלד, פאַלש גאַלד און זילבער פאַר פּוץ. — ²⁹ געשטרזיפּטע לזוונט. — ³⁰ בעטגעוואַנט.

א געלער יאמפירקע און א קויטיק קליין שטערן-טיכל. א שווארץ פנים, א געשטופלטס, א פעטס, מיט א באדעווקע אויף דער באק וואס וואקסט דערויף גרויע האר. א מויל מיט זייער גרויסע ציין אין א קורץ יופקעלע צוגעגארטלט מיט א האנטעך און א שטיקל ציצן ברוסטטוך שטעקט-ארויס. א קלייד פון בלויען קיטץ זעט מען הינטן ארויס, מיט א פאר גרויסע קעשענעס פון פיסטרע, אן א פארטעך. א פאר זאקן מיט פאג-טאפל, גראבע, גויזשע. א מויד, א גראבע, מיט צעפאטלטע האר, אפגעריסן און האלב בארוועס, זייער א מיאוסע, דרייט זיך ארום אין שטוב און דערלאנגט ליפשען א הילצערנעם טעלער מיט אגעשניטענע שטיקלעך ברויט און זאלץ. עטלעכע הילצערנע, דעמבענע בענקלעך אויף דריי פיס שטייען פאר דעם טיש. עטלעכע שיכורע גויים זיצן ביי איין עק טיש, אויף דער באנק, וואס ביי דער וואנט. זיי קאנען שוין נישט ריידן, נאר אלע מאל — א הוק הערט מען. נעבן זיי שטייען פלעשלעך מיט בראנפן און קעלישעקלעך. עטלעכע יידן קומען-אריין, טרינקען בראנפן און פארבייסן מיט שטיקלעך ברויט, און בלייבן שטיין א ביסל. א פאר יונגע יונגען, האבן א פנים ווי שנידערס און שוס-טערס און קירושנערס, זיצן אויף די בענקלעך. צווישן זיי זיצט נחמן דער גרויסער, א יונג פון איין און צוואנציק אדער צוויי און צוואנציק יאר, זייער א שיינער יונג, גרויס געוואקסן, האט נאך קיין חתימת-זקן נישט. א ווייס פנים מיט רויטע באקן און שווארצע אויגן, א קליין מויל מיט חן-גריבעלעך ביי דעם מויל. די פאות זינען שווארצע, געקרייזלטע נאר פול מיט פעדערן. אין א קאפעליושל אן אלטס, א צעבראכנס, א קורצן ברישלאק, א צעריסענעם, א געלאטעטן פון אלערליי מינים לאטעס. פיסטרענע פלודערן, אויך צעריסענע, נאר זייער לאנגע, ביז אין די שיך אריין. די שיך זינען אויך צעריסן. ער האט, א פנים, שוין א טרונק געטאן, און איז פריילעך.

נחמן דער גרויסער — ליפשע, איא, דאס זינען בעלי-מלאכות, און איך בין א פראסטאק? אבער ווער קען בעסער די מלאכה? ער ווייזט אויף די גלעשער. טאקע נחמן, נאר נחמן איז

אַ ווילער יונג, מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג. ווייסטו, אַז ר' אַהרן דער נגיד האָט מיר פֿון מײַנע עטלעכע ווערטער אַנומלט אויפֿגעשריבן אַ גאַנצע מאַני, און איך האָב מיר געמאַכט גראַמען דערצו, איז געוואָרן אַ וויל לידל, און איך ליען מיר דאָס אַזוי נאָכן טאַק טשאַקענדיק.⁸¹

ליפּשע די מויד — אַט, גיי שוין גיי מיט דינע ליגנס! ר'
אַהרן האָט מער נישט צו טאָן, נאָר דיך צו שרייבן. אפֿשר פֿון קדחת האָט ער דיר אַפֿגעשריבן. גיי שוין, מעשהניק! ר' אַהרן איז דער גרויסער נגיד און חשובֿ בנים שר, נו, וועט ער מיט אַזאַ מעשהניק...

נחמן דער גרויסער — דו האָסט מער קיין שכל נישט, נאָר אַ שענקערין צו זיין, סטייטש, אַז איך קום-אַרײַן צו ר' אַהרנען, גיט ער מיר אַ בענקל, און די גוטע פֿערעלע, די שיינע, שמועסט מיט מיר, איך זאָג זיי מײַנע ווערטלעך און דערצייל זיי מײַנע מעשהלעך, לאַכן זיי און גיבן מיר דאָס שענסטע און דאָס בעסטע, ר' אַהרן אַליין האָט זיך פֿאַרוועט מיט מיר, אַז ער וועט מיר שרייבן אַ גאַנצע מאַני, אַזוי ווי איך דאַרף זינגען אין שענק, אַז דו ווילסט נישט גלייבן — אַט ווי די בעלי-מלאכות שטייען, אַז זיי וועלן מיר הייסן געבן אַ גוט גלעזעלע אַלעמביקאָוע בראַנפֿן — נאָר פֿריער אַנידערגעלייגט געלט, אויף באַרג האָב איך פֿינט — וועל איך דאָ זאַרעז אַ זינג טאָן מיט גראַמען פֿונעם פּאַפּיר אַרויס, ווי ער דער- ציילט, קומט-אַרײַן גבֿר יאַל ש ד, ער שטייט אויף דער טיר און הערט דאָ דאָס, וואָס נחמן האָט דערציילט.

גבֿריאל שר — משונה גאָר, גיב איך אַ גוט גלעזל בראַנפֿן נחמען, ער זאָל ליענען די מאַני, איך האָב הינט גענומען ביי קהל, משונה, אַ וויסן גילדן דערפֿאַר, וואָס איך האָב די מאַסקווי- טער נעכטן אַפֿגעבעטן, אַז זיי זאָלן, משונה, ביז אויף דער נאַכט

⁸¹ מיטריינסנדיק מיטן ריטעם.

וואָרטן. נאָט אַנז, ליפּשע, משונה, דעם וויסן גילדן, און פֿון נעכטן קומט מיר אויך, אויף ר' פנחס דעם רויטנס חשוב, א האַלבע קוואַרט בראַנפֿן. רירט אַנז, טעלעפֿאָסעכע!³²

ליפּשע די מויד — אַט, גיי שוין גיי מיט דענע ליגנס! קהל האָט קיין ניכטערערן נישט געפֿונען. נאָר ווי זאָגט מען עפעס: „אַבע דני, אַבע ווידערע“³³! גיב אַהער דעם וויסן גילדן. זי גיסט-אַן אַ האַלבע קוואַרט בראַנפֿן און שטעלט-אַנידער מיט צוויי גלעד-לעד.

גבריאַל שד — ווער האָט אַנז געהייסן געבן אַ האַלבע קוואַרט, משונה? איר מיינט, איר זינט בני מיר אַן איינציקע גאָר? איר מיינט, אַז איר האָב, משונה, ניכטערן שפּניעכץ אויף אַ רפֿואה? אַהא, גבריאַל האָט שוין, משונה, גאָר עטלעכע גאַלקעס!³⁴ אַרזני-געוואַרפֿן, טאַקע פֿונעם צאַפֿן, בני ר' פנחסן, אין דער אַרענדע, משונה טאַקע. גבריאַלן גיט מען אומעטום אַ גאַלקע, און אַ מאַל, משונה, טאַקע צוויי און דריי גאַלקעס. אַ פעליץ אויף דעם ווינטער — זאַל זיך קהל זאָרגן, נו, טרינק, נחמן, משונה, טרינק וויפֿל דו ווילסט, און ליען די מאַני. לאַזן די בעלי-מלאכות, משונה, גאָר הערן. אַיא, די טעלעפֿאָסעכע וועט אויך הערן? זי איז, משונה, אַ מבין אויף אַ מאַני. ער נעמט זי אַרום. אַ רוח זאַל אין דער וועלט אַרזני, דאָרט, ווו קיין לניט גייען ניט!

נחמן דער גרויסער — נעמט-אַראַפֿ דעם קאַפעליוש, און פֿון אַ שמאַטקעלע אינגעוויקלט אַ פאַפּיר, טוט אַ טרונק אַ גלעדל בראַנפֿן דעכעם,³⁵ זעצט זיך אויף אַ בענקל, און ליענט מיט אַ ניי-גונדל, וואָס אַ גוישער קלעזמער שפּילט זונטיק אין אַ קרעטשמע. אַלע שטייען און הערן-צו —

³² (זידלואַרט) פאַרשלעפטע קרענק! — אַדער גיב, אַדער ווער אויס-געריסן! — ³⁴ קנילעכלעך. — ³⁵ מיט איין אַטעם.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
 מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.
 וואָס האָב איך, גוטער נחמן, צו זאַרגן,
 אַבי מיר, נחמן, הענט און מאַרגן;
 לאַזן די נגידים, די עשירים זאַרגן,
 וואָס קענען געלט לייען אַדער באַרגן.

נחמענען ליבט מען נישט אַפֿילו אַ מעסער;
 דאָס איז פֿאַר מיר אַפֿילו בעסער.
 אַז איך, נחמן, בין ניט שולדיק קיינעם,
 איז מײַן ביסל אַרעמקייט תמיד אין איינעם.
 טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
 מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — מיט אַ געטריי: אַט אַזוי, נחמן, משונה, חידושדיק,
 מחיהדיק, אַנו, ווייטער!

נחמן דער גרויסער — לייענט ווייטער —

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
 מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.
 לאַזט מען מיך ניט אַרײַן נעכטיקן,
 מיך, דעם גוטן נחמן, דעם גרויסן,
 שלאַפֿט נחמן ביז אין טאַג אַרײַן, אין לעכטיקן,
 טאַקע גוט אויף אַ וואַגן אין דרויסן.

אַבער די פֿופֿציק אייער ניט צו פֿאַרגעסן,
 וואָס מע האָט אויף מיר פֿאַרוועט,
 האָב איך אַלע אויפֿגעגעסן,
 שלאַף איך בעסער פֿון דעם, וואָס שלאַפֿט אין אַ בעט.
 אַ מאַל ליבד איך הונגער און קעלט,
 איינער זידלט, דער אַנדערער שעלט.

נחמן שטעלט אלע אַרויס אַ צינג, און טאַנצט מיט קלעזמער אין מיטן רינג. וואָרן אַט באַקומט נחמן נאָר אַ ביסל געלט, טוט ער אַ הוליע און ברענט די וועלט. האָט אַפֿילו דער גוטער נחמן ניט אַ גראַשן, ווערט דאָס ברענען אויך ניט פֿאַרלאָשן.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג, מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — מיט אַ געלעכטער און מיט אַ געשריי: אַט אַזוי, אַט אַזוי, גאַנץ חידושידיק, גאַנץ וויל, מחיהדיק. אַנו, ווייטער!

נחמן דער גרויסער — ליינט ווייטער —

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג, מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג. אַלע האָבן פֿאַר נחמען דאָס קדחת, כאַטשע נחמן טוט זיי אויף להכעיס. וואָס און ווער קאָן מיר עפעס טון? סײַדן אַוועקנעמען בײַ מיר מעש און צין, די אַלע זאַכן האָבן איך ניט אין מיין גבֿול, דעריבער מעג איך, נחמן, טאָן וואָס איך וויל.

די שענקערינס לייזן פֿון מיר מזומן, אַדער איך לאָז אַ גאַרטל פֿאַר אַ סימן. אַנומלט זינען אַלע דערבײַ געזעסן, ווי איך האָב אַ טאַפּ אַינגעמאַכטס אויפֿגעגעסן, און בראַנפֿן אַ האַלבע קוואַרט געגעבן אַ טרונק, יאָ אַ ברכה, ניט אַ ברכה, צו גאַט נאָר אַ ווונק. אז נחמן האָט אַפֿילו ניט קיין שיד, לויפֿט ער באַרוועס אויך אין דער גיך.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — מיט אַ גרויס געלעכטער און מיט אַ גרויס געשריי:
אַ, גוט, אַ, מחיהדיק, אוי, נחמן, געשעדיקטער נחמן, משונה גאָר
אַ ווילער יונג!

נחמן דער גרויסער — איך מוז באַנעצן די שער. גבֿריאל,
אַט גיס איך אָן נאָך אַ גלעזל און טרינק-אויס דעכעם, וואָרן דאָ
קומט ערשט די רעכטע האַק, דאָ מוז איך יִן-שרף³⁶, מַזְנֵן קרובֿ, אַ
שלעפּ געבן, ער נעמט אַ גאַנץ גלעזל בראַנפֿן, גבֿריאל אויך,
און נחמן וואָרפֿט גיכער אַרײַן פֿון גבֿריאלן.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

פֿרומעלע איז אַ שיין מיידל, און איך האָב זי ליב,
און דער פֿאַטער לאָזט מיך ניט אַרײַן אין שטובֿ.
אַבער אויף דער גאַס קוק איך זי אָן,
און זי קוקט אויף מיר, ווי די הון אויף דעם האָן.

אַ מאָל לויף איך צו און גיב אַ גלעט,
וואָס זי לויפֿט-אוועק, דאָס איז ניט קיין גט.
אַ רבֿ מיט אַ רביצין דערקענען זיך אויך,
די רביצין איז פֿאַסקודנע און ווי אַ דראַנג הויך.
פֿרומעלע איז שיין און קלוג, אַקוראַט נאָך מַזְנֵן מאָס,
מַזְנֵן מאָס איז אַ ברייט און אַ פֿול גלאָז.

אַז איך גיי אַ מאָל גוט אָפּגעריסן,
ווייל פֿרומעלע מיט מיר גאָר ניט שמועסן.
אַבער היינט האָב איך אַ קאַפֿטן גאָר אַ נײַעם,
נאָר ער איז פֿאַרזעצט פֿאַר לחיים.

³⁶ בראַנפֿן (אַ זופּ געבן).

אָבער בני ליפֿשען ליגט ער גרייט
און איז גאָר מיט דער מאַדע גענייט.

דערווייל, אַז איך גיי אָפֿילו אַזוי,
שמועס איך מיט אַ פֿרייז, ווי מיט אַ פֿראַסטן גוי.
און אַז דער פֿרייז טרײַבט מיך אַוועק,
לויף איך אַוועק און שפּײַ־אויס קלעק.
טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — פֿליעטקען מיט די הענט און שרײַען: אַט אַזוי, אַט
אַזוי, נחמן, זייער גוט, מחיהדיק, אַבו, ווינטער!

נחמן דער גרויסער —

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

הערש־לייב נאָר, דעם פֿרנס־חודשט זון,
וואָס די גאַנצע שטאַט האָט מיט אים צו טון,
האַט קיינער ניט דאַקאַזעט⁸⁷ מיטן קנאַק,
נאָר נחמן האָט אים אַרײַנגענאַרט אין זאַק.
איך לאַך־אויס זײַן טאַטן, שלמה פּסיאַאַכע,
און לאַך־אויס זײַן מאַמע, די פּאַסקודנע ברכה.

וועלוול גיליוואַטעס לחשל איז בני מיר ניט קיין תורה.
פֿאַר מײַן פּאַטש האָט ער טאַקע מורא.
אָבער כאַנצײ, זײַן ווייב, האַלט תמיד מיט מיר,
ווייל זי איז קלוג און גוט אָן אַ שיעור.
און אַז נחמן וויל די גאַנצע שטאַט דערשרעקן,
גייט ער פּסח אַרום צו סליחות וועקן.

⁸⁷ איינגענומען, באַזיגט.

צבֿיה כאָפּט זיך אַרויס נאַקעט און שעלט,
 און איך האָב איר די צונג אַרויסגעשטעלט.
 פֿון נחמנס אַנשטעל לאַכן אַלע
 און ווילן מיר פֿאַרט ניט געבן פֿרומעלען פֿאַר אַ כלה.
 איר וועט נאָך מַזנער פֿטור ניט ווערן,
 ביז איך וועל אַזיך איבערקערן.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ וווילער יונג,
 מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — פֿליעסקען און טופּען מיט די פֿיס און שרייען: אַט
 אַזוי, אַט אַזוי, גאַנץ ווויל, נחמן, זייער גוט, חידושדיק טאַקע, מחיה
 דיק, אַנו, ווייטער!

נחמן דער גרויסער —

טאַקע נאָר נחמן איז אַ וווילער יונג,
 מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.
 אַ נאַמען האָט נחמן אַ גוטן, אַ שיינעם.
 נחמן דער גרויסער ערצט⁸⁸ נישט קיינעם.
 בני מיר איז אַלט און יונג, אַרעם און רייך,
 אַ למדן און אַן עס־הארץ, אַלץ גלייך.

בני מיר איז ניט חשובֿ קיין שום מעלה,
 און צום דיין גיי איך ניט פֿרעגן קיין שאלה.
 דעם גרעסטן קאַן איך מיט דער בלאַטע אויסמישן,
 און איינער, וואָס מאַכט חן, הייס איך אים קושן.
 אַז איך וויל, קאַן איך לערנען און לייענען און שרייבן,
 נאָר איך האָב ליב אַזוי קאַטאַוועסלעך צו טרייבן.

נאָך וואָס האָט מיך די מאַמע אַזוי פֿאַרצויגן,
 דעריבער איז זי הינט בלינד אויף ביידע אויגן.

⁸⁸(אירצט) זאָגט נישט איר.

לאָזן אַנדערע מאַמעס זיך דערפֿון שטויסן,
קינדער ניט צו פֿאַרציען, ווי נחמן דעם גרויסן.
נחמן דער גרויסער טוט וואָס ער וויל,
און איז אומעטום פֿיל.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ וווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — מיט אַ געשריי, מיט אַ געלעכטער און מיט פֿליעס־
קען. אוי, נחמן, אוי, נחמן, טאַקע ווויל, טאַקע נאָר חידושדיק,
משונה מחיהדיק. אַנא, וויטער!

נחמן דער גרויסער — איר מיינט, אַ גאַנצן טאַג וועל איך
איך דאָ זינגען די גראַמען? אַט נאָך איין שטיקל, אַבער אַ גוטס.
דערנאָך אַ טרונק בראַנפֿן און געעקט. ער לייענט ווייטער.

— **נחמן**

טאַקע נאָר נחמן איז אַ וווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.
אַז ס'איז נחמנען גאָר אַ נויט,
אַז נחמן האָט ניט אויף ברויט,
גייט ער צו אַהרן בעל־מחשבה,
גיט ער אים אַ גרויסע נדבה.

נאָר צו אים גיי איך, צו אַנדערע — אַ מכה.
אַהרן מיט פֿערעלען זאָלן לעבן טאַקע.
זי האָט אים נאָר אַ בעט געטאָן,
האַט ער זיך אַנידערגעזעצט אויבן אָן,
און תיכף אַנגעשריבן דאָס גאַנצע לידל,
דערצו דאַרף מען זינגען און צושפּילן אויף אַ פֿידל.

ר' אַהרן וויל דורך דעם פֿון מיר אַ מענטש מאַכן,
ער מעג מיינען, און מעג דרויס לאַכן.
אַט גיי איך מיר אויף פֿרומעלען געבן אַ קוק,

דאָס איז בני מיר דאָס גרעסטע גליק.
פֿרומעלע, אַ פּפּרה זאָל איך ווערן פֿאַר דיין פֿיס.
דו ביסט שייך, דו ביסט קלוג, דו ביסט זיס,
נאָר איך, נחמן, בין אַבער אויך גיט מיאוס.

טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

אַלע — שרײַען און פּליעסקען. אַט אַזוי, נחמן, גאַנץ גוט,
גאָר מחיהדיק.

ליפּשע די מויד — נו, דו ביסט ווערט אַ טרונק בראַנפֿן,
כ'לעבן, ווי זאָגט מען עפעס: הימל און ערד האָבן געשווירן, עס
זאָל נישט ווערן פֿאַרלוירן. זי גיט אים נאָך אַ טרונק בראַנפֿן. אַלע
גייען-אַוועק.

5

נאָך אַ מאָל בני דעם נגיד ר' אַהרן. מאַנטיק

ר' אַהרן בעל-מחשבה אָדער ר' אַהרן קלוגער זיצט
אין דער פּאָדעשטער סאַלע, גאַנץ פּרי, אין אַ זיידענעם כאַלאַט,
בני אַ טישל פּול מיט ספרים און ביכער, פּאַרטיפּט אינעם ליי-
ענען. אַ פען מיט אַ טינטער און פּאַפּיר לדיגט אויך אויף
דעם טישל. קומט-אַרײַן פּון דעם גערטנדל, אַס פּאַר די פענצ-
טער, אָן אַ שלייער, נאָר מיט אַ פּאַטשיילע צוגעבנדן דעם
קאַפּ, פּע ר ע ל ע.

פּערעלע — מיט אַ גרויס געלעכטער, אַז אַהרן דערשרעקט
זיך און וואַרפֿט-אַוועק די ספרים און אַלץ. אַהרן, דו זאָלסט וויסן,
ווער דאָ איז בני מיר געווען, און נאָך וואָס מע איז בני מיר געווען

אזוי פרי, ווען די גאנצע שטאט שלאָפֿט... טרעף ווער? זי לאַכט און קאָן נישט ריידן פֿאַר לאַכן.

אַהרן — אז דו וועסט אזוי לאַכן, וועל איך טאַקע אַלץ נישט וויסן. זע נאָר אָבער, אז זיי מעגן מיך רופֿן בעל־מחשבה, אז דאָ פֿאַר די פֿענצטער האַסטו מיט עמעצן גערעדט, און איך האָב אַפֿילו נישט אַ קוק געגעבן. איך בעט דיך, פֿערעלע, הער שוין אויף צו לאַכן.

פֿערעלע — איך מוז מיך דערמאַנען, אז דער אוקאַז איז אַנ־געקומען יידן צו נעמען פֿאַר סאַלדאַטן, איך זאָל אויפֿהערן צו לאַכן, ניט אַנדערש קאָן איך שטילן דאָס לאַכן. ווייסטו ווער דאָ איז צו מיר געקומען צו לויפֿן? טאַקע נאָר הערש־לייב נאָר. אַבו, טרעף וואָס? דו וועסט נישט טרעפֿן, ביז איך וועל דיר אויסזאָגן. גע־דענקסטו, מיין ליבער בעל־מחשבה, אז דוד דער גראַבער האָט זיין מיידל צביהלע, דאָס שיינע מיידל, געשווינד אַוועקגעגעבן פֿאַר אַ ווייב דעם הערש־לייב נאָר, וואָס קיינער האָט נישט געוואָלט גלייבן, אז אַזאַ יוסטער באַלעבאַס, אַ קרעמער, זאָל זיין איינציג מיידעלע, און דווקא אַ שוין מיידעלע, געבן אַזאַ שטאַטנאַר, און דערצו דעם אַנדערן זונטיק געמאַכט תיכף די חתונה? אַיאָ, דו ווייסט, וואָס מע האָט אין שטאַט געמורמלט, געדענקסטו?

אַהרן — יאָ, איך געדענק. איך האָב דאָס אָבער נישט גע־וואָלט הערן, ווייל איך האַלט דאָס פֿאַר אַ ליגן. נו, זאָג שוין, איך בעט דיך.

פֿערעלע — איך מוז נישט פֿאַרגעסן, אז מע נעמט, נעבעך, יידן פֿאַר סאַלדאַטן, וואָרן איך וועל ווייטער נישט קאַנען ריידן. זי טוט אַ זיפֿן. הערש־לייב צעיאָגט זיך גלייך צו מיר און פֿרעגט מיך — איך מוז דיר טאַקע מיט זיין לשון נאָכדערציילן: „פֿערעלע, פֿערעלע, איר זינט דאָך אַ קלוגע, זאָגט מיר, צו וויפֿל חדשים האָט אַ יידענע אַ קינד?“. איך ענטפֿער אים, אזוי ווי איך האָב מיך אַנ־געשטויסן ווהיין די שאלה גייט: „אַזעלכעס ווענדט זיך אינעם פֿאַ־טער; אַ מאָל איז אַ פֿאַטער גאָר אַ שלימולניק, קאָן זיין צען יאָר

נאָך דער חתונה זאל דאָס ווייב נישט האָבן קיין קינד. אַ בריהס אַ ווייב מאַכט צום יאָר אַ ברית, און אַ גרויסן בריהס אַ ווייב — צו ניין חדשים, אַ גאַנץ קלוגער יונג — קאָן זיין צו זיבן חדשים. פֿרעגט ער: „און אַז פֿיר חדשים?“ ענטפֿער איך אים: „אַהאַ, דאָס מוז זיין אַ קלוגער און אַ בריה, וואָס זיין גלייכן איז נישטאַ.“ אויף דער תשובֿה בלייבט מײַן הערש־לייב שטיין, אַפֿן דאָס מויל, אין איין שמוחה, און ווייזט מיטן מיטלסטן פֿינגער פֿון דער רעכטער האַנט אויף זיין האַרץ דורך אַנאָד עטלעכע מאָל. איך מאַך מיך ווי איך פֿאַרשטיי אים כלומרשט נישט. מאַכט מײַן הערש־לייב שוין צו דאָס מויל און זאָגט: „איך בין דאָס דער בריה, דער קלוגער, וואָס מײַן גלייכן איז גאַר נישטאַ. ווי לאַנג האָב איך גאַר חתונה? ערשט פֿיר חדשים, און מײַן ווייב צײַה גייט שוין צו קינד. די באַבע איז שוין בײַ איר, איך האָב זי אַליין גערופֿן.“ כאַ-כאַ-כאַ! זי לאַכט.

אַהרן — לאַכט אויך און גיט פֿערעלען אַ קוש. דו זאָלסט וויסן, ווי אַזוי גוט דו מאַכסט־נאָך דעם הערש־לייב נאָר, וואַלטסטו דיר אַליין געדאַרפֿט אַ קוש געבן. נאָר דאָס גליק פֿאַר איר איז, וואָס דאָס שטעטל איז אַצינד פֿאַרפֿיניצטערט מיט די ייִדי־שע רעקרוטן, זיסט וואַלטן זיי זיך געמאַכט אַ גאַנצע שמוחה דערפֿון. איך מוז תיכף גיין בעטן דעם קאַמיסאַר, ער זאל אַהין שיקן אַ פֿאַר ריקים³⁹, די זאָלן פֿון ווייטנס אַכטונג געבן, אַז די בית־מדרש־דראַבעס זאָלן אַהין נישט אַרײַנפֿאַלן. דערווייל איז זי נעבעך, אַ קימפּעטאַרין, און אַן ערשטלינג. און די פּסיאַכעכע אַליין מוז מען אויך זען, זי זאל נישט שלאָגן. דו, מײַן פֿערעלע, ווייסט נישט, וואָס פֿאַר אַ רציחה עס שטעקט אין אַ מיאוסער יזדענע בײַ אַזאַ פֿאַל. דאָ ווייזט זי אַרויס, אַז געלויבט צו גאָט, וואָס זי איז מיאוס, אַבי זי איז ערלעך. אַ שאַד, איך ווייס גאַר נישט, וואָס דאָ וועט זיך טאָן און ווי אַזוי מע העלפֿט דאָ. גאַר חלשות; זי וועט זיך מוזן

³⁹ פּוסטעפּאַסיקעס, ליידיק־גייערס.

גטן מיט דעם נאר. הא, אפשר נישט? ווי נעמט מען דעם נאר אהער? איך וועל אים עפעס אויסשטעלן, וועט זי מעגן בלייבן זיין ווייב. איך בעט דיך, פערעלע, דערמאן מיך דערינען. דערווייל קומט, אט קומט אונדזער ר' פנחס דער ארענדאר. פון דיר, פערעלע, זאל ער'ס נישט געווייר ווערן. האלט אים דא אויף א ביסל, ביז איך וועל צוריק קומען פונעם קאמיסאר. דאס מוז מען געשווינד פאר זארגן, דא איז א סכנה פון צוויי נפשות. ביי די לעצטע ווערטער גייט ר' אהרן אינעם אנדערן חדר אריין, זיך אנטאגן און פנחס דער רויטער קומט אריין.

פנחס דער רויטער — אין א קאמלעטענער קאפאטע, און א ספאדעק. נעמט אראפ דעם ספאדעק ביי דער טיר, גוט מארגן! איא, איך בין שולדיק, איך האב געדארפט נעכטן קומען, נאר איך האב נישט געקענט קומען איבער מנין ציפרען. זי איז, נעבעך, קראנק געווארן איבער דעם אוקאן. איך גיב איר צו פארשטיין און רייד איר אויס, אז אין איטלעכן שטעטל געפינען זיך אזעלכע יונגער, וואס טויגן נאר פאר סאלדאטן. זי וויינט און וויינט און זאגט, אז זי קאן נישט אויפהערן. בני מיר אין שטוב איז תשעה-באב. איך פֿרעג זי אפילו: מיר האבן דאך נאר איין מיידל — וואס וויינט זי מער פֿון די, וואס האבן ינגלעך? שרייט זי פֿונעם שלאף: «וואס נעמט איר מיר אוועק מנין קינד, מנין איין-איניציק קינד?» היינט שלאפט זי א ביסל, האב איך מיך ארויסגעכאפט אהער, ווייל איך ווייס, ר' אהרן האט מיט מיר עפעס צו ריידן. ר' אהרן איז אוועק געגאנגען אין הויף אריין מסתמא?

פערעלע — ער וועט באלד צוריקקומען. אנצער ציפרע איז דאך קלוג, וואס נעמט זי זיך אזוי צום הארצן? גלייבט מיר, אז אין מיר וויינט אויך מנין הארץ, אז איך דערמאן מיך, וואס די מאמעס וועלן ליידן, אז מע וועט בני זיי אוועקנעמען קינדער פאר רעקרוטן. זי רעדט מיט א וויינענדיק קול און ווישט זיך מיט א פֿאטשיילע די אויגן. נאר וואס קאנען מיר דערצו העלפֿן? אט ווערט מען קראנק. איך וועל היינט זיין בני אביך, וועל איך איר אויסריידן.

זאָגט זשע, און פֿרומעלע מוז, נעבעך, אויך זיין פֿאַרוויסט, אַז די מאַמע ליגט אין בעט? איך ווייס, ווי דאָס קינד האָט ליב די מוטער און ווי ציפרע האָט ליב דאָס טעכטערל. איינס און אַ שיינס איז בעסער פֿון אַ סך קינדער נישט־געראַטענע. אַט גייט שוין מנין אַהרן, וועל איך מיך קאַנען גיין אַנטאָן. אַהרן קומט־אַרײַן. פֿע־רעלע גייט־אַוועק אין דעם אַנדערן חדר אַרײַן.

אַהרן — אַיאָ, איר ווייסט נישט, וואָס איך האָב דאָ אַזוי געבעטן, איר זאָלט קומען צו מיר? איר זענט מיר נאָך אַ בעל־חובֿ צו דערציילן די מעשה פֿון אַנער ציפרען, ווי אַזוי זי איז פֿטור געוואָרן פֿון דעם גנבֿ פֿישל בילענקי פֿון טיטזעוו, און ווי אַזוי איר האָט אַרײַנגעפֿלאַכטן אין דעם רבֿס אַנשטעל מיט די מתיבֿ, אַנער ציפרען זאָל ער מוזן גטן. כאַטשע איר וועט פֿרעגן, הנינט איז אַוודאי נישט די צייט פֿון אַזעלכע מעשיות? דער תירוצֿ איז אַבער, ווי איך וועל אַנך דאָ געבן צו פֿאַרשטיין, אַז אונדז איז דאָס גראַד אַצינדערט נייטיק, וואָרן פֿאַרגעסט נישט, אַז אויף די ביטערע פרנס־חדשים, ר' שלמה מיט וועלווען, איז זיך נישט סומך צו זיין רעקרוטן אַפּצוגעבן, איז דאָס אויף אונדז מוטל. דאָ וועט, אַזוי ווי מיר דאַכט, אויך מוזן אַן אַנשטעל זיין, דעם איינעם רעקרוט אַפּ־צוגעבן — געלויבט צו גאָט, אַז נאָר איין רעקרוט! איך האָב אַ רעקרוט, וואָס זאָל זיך אַליין שטעלן, וועט דאָס שטעטל פֿטור ווערן פֿון אַ הולטיי, און אַפּגעבן אַ רעקרוט. טרעפֿט וועמען איך מיינ? ווי ער שמועסט דאָס, קומט־אַרײַן פֿע־רעלע אַנגעטאָן און גע־שלייערט.

פּנחם דער רויטער — עפעס שטויס איך מיך, אַז איר מיינט נחמן דעם גרויסן. נאָר דער נחמן איז אַ בן־יחיד דער מו־טערס, און אַ בן־יחיד נעמט מען נישט, אַזוי ווי איך האָב געלייענט אין דעם אוקאַן. דערצו איז קשה, וועט גאָר אַזאַ נחמן וועלן גיין זיך יאַווען? אַזאַ ווינט, אַזאַ צרה, אַזאַ זאַווערוכע, ווי טרעט מען גאָר צו צו אים? אַנשטעלן געשיקט זיך צו מאַכן מיט איינעם, וואָס איז מיושבֿ, נאָר שלעכט — מוז מען זיכער אַן עצה געבן.

אבער אזא שלימוינעס, אזא וויכער, אזא שלימזל, וואס קאן אים רירן?

אָהרן — דאָס וועל איך אַנך שוין שפּעטער זאָגן. נאָר איר מוזט מיר דערציילן אַנער אַנשטעל, טאַמער וועט מיר עפּעס צו נוי קומען. איך האָלט פֿון דער גמרא: מ פ ל מ ל מ ד י ה ש פ ל - ת י⁴⁰. איר זאָלט וויסן, ר' פּנחס, אַז די חכמה פֿון רפֿואות איז אויף געניטשאַפֿט. אַלע אַנדערע חכמות זיינען נאָר אַלץ צונויפֿגע- קליבענע, צונויפֿגעזאַמלטע מעשיות, אין איינעם געמאַכט געוואָרן. **פּערעלע** — ציפּרע, אַנער ווייב, האָט מיר אַמאָל דערציילט די גאַנצע זאַך. איך קאָן אַבער שוין אַקוראַט נישט געדענקען, מײַן מאַן נאָכזודערציילן. ער זאָגט, דאָס קען אים צו נוי קומען. **פּנחס** — אַז עס גייט אַנך דערינען, מוז איך מיר אַנידער- זעצן ניכטערעהייט און אַנך דערציילן.

פּערעלע — בײַ אונדז וועט איר דאָך אויך וועלן טרינקען טיי. אַט ברענגט מען אַרײַן, און עפּעס צו פֿאַרבייסן אויך. נאָר מײַן מאַן גאַרט אַזוי, בעט איך אַנך אויך. אַלע זעצן זיך.

פּנחס — וואָלט מיר נישט אַזוי געווען אויף דעם האַרצן, וואָלט איך אַנך די מעשה געקאַנט לאַנג און ברייט דערציילן. נאָר אַזוי ווי איך בין גאָר פֿאַרביטערט, מײַן ציפּרע איז שלאָף, און איי- בער וואָס, איבער דעם אוקאַז, וויל איך אַנך בלויז צוליב טאַן, אַדער פּדי עס זאָל אַנך צו נוי קומען, בקיצור דערציילן. מײַן ווייב ציפּרע האָט, נעבעך, געהאַט אַ מאַן, דעם פֿישל בילענקי אין טיי- טעווען. דער איז געווען, חוץ וואָס אַ גראַבער יונג, גאָר פֿון דעם אונטערשטן גאַטונג⁴¹, אַ גראַבער שלעכטער יונג, נאָך דערצו אַ גנב. אַז עס האָט זיך אַבער נישט געטראָפֿן עמעצער, וואָס זאָל דאָס ווייבל אויסלייזן פֿון דער שׂביה⁴², איז זי נעבעך טאַקע גוט פֿאַר-

⁴⁰ (תהילים קי"ט, צט) פון אלע מיינע לערערס בין איך פאַרשטאַנדיקער (נאך יהואש), פון אלע מיינע לערערס האב איך אפגעלערנט. — ⁴¹ קוואליטעט, קאַטעגאָריע. — ⁴² געפאַנגענשאַפט, טורמע.

שוואַרצט געוואָרן פֿון דעם גראַבן יונג און פֿון זיין פּאַסקודנער יונגער טאַכטער, אַ גרושה, וואָס קיין הונט וואָלט זי אויך נישט גענומען. אַז איך בין אַהין אַרײַנגעגאַנגען, האָט די שאַטיע ⁴³ גע- מיינט, אַז איך, דער אַלמן פּנחס, וויל זי נעמען. זי האָט אַ זויערן חן געמאַכט, ווען איך בין אַרײַנגעקומען אַהין. איך האָב אָבער גרויס רחמנות געהאַט אויף דער ציפּרען, נעבעך, נאָר עס איז קיין שום תּחבולה נישט געווען דער ציפּרען אַרויסצוהעלפֿן. זי פֿלעגט וויי- גען פֿאַר מײַן מוטער און פֿאַר מײַן פֿאַטער, מע זאָל איר אַרויס- העלפֿן פּטור צו ווערן. מאָלט אײַך, אַז מײַן אַלטער טאַטע האָט גע- זאָגט: נו, פּנחס, באַווייז דאָ דײַן קלוגשאַפֿט, העלף דער ווייבל, נעבעך! גראָד, אַז עס האָט זיך געטראַפֿן די מעשה, ווי דער פֿישל מיט דער פּאַסקודנער טאַכטער האָבן אַוועקגעגנבעט בײַ דעם זאַט- קעוויצער אורח זעקס הונדערט רענדלעך...

אַהרן — איך געדענק, איר האָט מיר דערציילט, אַז דער אורח האָט אים געגעבן צו באַהאַלטן איבער שבת דאָס געלט, און ער האָט דערנאָך געלייקנט.

פּנחס — נו, הייסט דען דאָס נישט געגנבעט? מײַן טאַטע פֿלעגט צו זאָגן: פֿאַר וואָס רופֿט מען דאָס, וואָס אַ שנײַדער גנבעט י תּו ר ⁴⁴? ווייל ער איז מיתר דעם וועג, וואָס אַ פּראַסטער גנב מוז גיין גנבענען, און דער שנײַדער גנבעט בײַ זיך אין דער היים. אַהרן און פּערעלע לאַכן. דאָ בײַ דער מעשה, איז דער פֿישל אַרומגעגאַנגען גאָר ווי געקאַכט. בײַ זיך איז ער שוין געווען אַן עושר מיט די זעקס הונדערט רענדלעך, די פּאַסקודנע טאַכטער אויך; וואָרן זיי האָבן בײַ זיך מסתּם אָפּגעשמועסט אַ שבוּעה אָפֿ- צושווערן. און אַפֿילו, אַז דער רבֿ האָט געהייסן פֿאַסטן און נעכטיקן אין שול איידער מע גייט שווערן, האָבן זיי דאָס געהאַלטן פֿאַר אַ קינדער-שפּילעכל. ציפּרע, נעבעך, האָט דאָך פֿון גאָר נישט ניט געוויסט, האָט זי אָנגעהויבן מיט אים צו שמועסן:

⁴³ (חוזקדיק) קאַץ, — ⁴⁴ עס זאָל איבערבלעבן (פּאַרן שנײַדער).

א זייט פֿון ערשטדרוק פֿון דער דראַמע „דער ערשטער
ייִדישער רעקורס“

דער צפֿרדן אַרױס צו העלפֿן, ױא פֿלענט ױױנין פֿר סױן סױער און פֿר סױן
פֿאַטער, סױאַל אױר אַרױס העלפֿן פֿטיר צו ױערן. סאַלט אױך אױ סױן אַלעו
טאַטע האָט נױאנט, נאָ פֿנחס זאַױה דאָ דױן קלױ שאַפט העלף דעם ױױזל נעבֿד.
גראַד אַז עס האָט זיך נױטראַפֿן דױ סעשה ױױא דער פֿישל מיט דער פֿאַסקדנע
טאַכטער האָבן אַױעק נױנבױט בױ דעם אַטקױוער אױר 600 רענדלך. *
אַרױן. אױך נױענק אױר האָט סױר דער צעהלט אױ דער אױר האָט אױס
נױבױן צו באַראַלטן אױבֿר שױבֿ דאָס געלט, אױן ער האָט דער נאָך גױלױנט.
פֿרנס. נאָ הױסט דען דאָס נױט נױנבױט, סױן טאַטע פֿלענט צו זאַן פֿאַר
האָס רױפט טען דאָס ױאָס אַשנױר נבױט-ױר-ױל ער אױן סױר דעם הען, ױאָס
אַפֿראַכטע נבֿ סױן געױן נבֿנן און דער שנידער נבֿיט בױ זען און דער הױס, (אױר)
און פֿערלע לאַױן, דאָ בױ דער פֿעשה, אױן דער פֿישל אױס נױאנט נאָר ױױא נױאנט,
בױ זען אױן ער שױן נױוען אױן עושר מיט דױ 600 רענדלך, דױ פֿאַסקדנע טאַכטער
אױך, ױאָרן זױ האָבן בױ זען טרסחס אַפֿ נױטס אַשכֿעה אַפֿ צו שױערן, און
אַפֿלו אױ דער רבֿ האָט גױסן פֿאַסטן און נעכטקן און של אַדער סעגֿעט
שױערן, האָבן זױ דאָס גױאַלטן פֿר אַקנדר שפֿלױכן, צױפֿרד האָט דער פֿן
נױט נױט גױסט, האָט זױ און גױבֿן מיט אױס צױטסױן, סױן סאָן, דער אױר
אױ דער עפֿיס פֿאַרט נױט טױען, אױר ױעט זען פֿלעיס אױס טראַכטן 600 רענדלך,
סױן פֿישל האָט אױר דערלאַנגט אַרױסן פֿאַטש אױן נאָך אױנים אױן נאָך אױנים,
און דער צו האָט ער גױרטן ער ױל זױ דױקאָן נטון, זױ טױט אױס נױט, זױ און
נױט קלױ, זױ טױט נױט צו דער פֿרנס, זױ אױן לױפט זױ, צו סױן טאַטע און צו
סױן פֿאַטן, דער זױן רױ גלױה ױאָס און טױטאַב, אױן דעם טאַטנס צו דער סאַטנס
אַקרוכ אַרױס שױט, און אױ דער טאַטע זאַל אױס הױסן און פֿיער אױן, ױאַלט
ער אױך נױאנטן סױן טאַטע האָט נאָך דעם דױן נױקט ער זאַל אױן געױן צו
פֿישלױן-עפֿיס קעהר ער אױס אױך און אױבֿ אױר ױיסט, אױ אױטלכר נאָר אױן זען
קלױ, נאָר אַלע אַנדער קעהר ער און אַנאָר, אױן האָט אױס סכֿבר נױוען מיט אַסעה,
אַדער ער זאַל שלום סאַכן חױפֿן, אַדער סכֿבל קנן זױן און אַנט, סױן פֿישל און
דױ טאַכטער, דער צו, אױבֿר נאָכט זענן זױ זען נױוען עשױרס, האָט דער פֿישל
זאַלר סכֿבל קנן נױוען, זכֿפֿרט אַנט און פֿחױבֿר, אַט ױעט ער נעמן אױבֿ אױך מיט
רענדלך העט ער שױן נאָר לױכטן, אױך האָבֿ דאָ צו גױען און צו גױערט, דױ

זױט 37 פֿונעם לױפֿצױקער דרוק

— מײַן מאַן, דער אורח איז דאָך עפּעס פֿאַרט נישט משוגע. אַ ייד וועט זיך פּלוצעם אויסטראַכטן זעקס הונדערט רענדלעך? מײַן פֿישל האָט איר דערלאַנגט אַ גרויסן פּאַטש, און נאָך איי-נעם, און נאָך איינעם, און דערצו האָט ער געשריגן, ער וויל זי דווקא גטן. זי טויג אים נישט, זי איז נישט קלוג, זי טויג נישט צו דער פּרנסה, ווהיין לויפֿט זי? צו מײַן מאַמען און צו מײַן טאַטן. דער דיין ר' גדליה, וואָס אין טיטעווע, איז דעם טאַטנס צי דער מאַמעס אַ קרובֿ, אַ גרויסער שוטה. אַז דער טאַטע זאָל אים הייסן אין פֿינער אַרײַן, וואָלט ער אויך געגאַנגען. מײַן טאַטע האָט נאָך דעם דיין געשיקט, ער זאָל אַרײַנגיין צו פֿישלען. עפּעס קער ער אים אויך אָן:

— אויב איר ווייסט, אַז איטלעכער נאַר איז בײַ זיך קלוג, נאַר אַלע אַנדערע קער ער אָן אַ נאַר... האָט ער אים מכבד געווען מיט אַ מצווה: אַדער ער זאָל שלום מאַכן תּיכּף, אַדער מקבל־קנין זײַן אויף אַ גט. מײַן פֿישל און די טאַכטער דערצו — איבער נאַכט זײַנען זיי זיך געווען עשירים — האָט דער פֿישל באַלד מקבל־קנין געווען, ובפֿרט אַ גט אָן כתּובֿה. אַט וועט ער נעמען אַ ווייב, אויך מיט רענדלעך, וועט ער שוין גאַר לויכטן. איך האָב דאָס צוגעזען און צוגעהערט. די ציפרע וויינט אַבער ווייטער: סטײַטש, דער פֿישל וועט מאַרגן חרטה האָבן און וועט זי נישט וועלן דערנאָך גטן?!

פּערעלע — ווי קאָן מען חרטה האָבן, אַז ער האָט מקבל־קנין געווען בײַ דעם דיין?

פּנחס — אַז מע קען אַוועקגנבענען בײַ אַן אורח אַ בײַ-גאַר-טעלע מיט רענדלעך, קען מען אַ קבלת־קנין נאָך גרינגער אַוועק-גנבענען.

אַהרן — נו, קומען מיר דאָך צום אַנשטעל, וואָס איך וויל דאָ הערן.

פּנחס — איר געדענקט דאָס, וואָס איך האָב אײַך דערציילט, אַז אונדזער קלוגער רבֿ אין טיטעווע, ווי ער האָט געזען, דער

פֿישל וויל אָפשווערן פֿאַלש, האָט ער געהייסן זיין קלוגן שמש לייזער, וואָס איז אין דער יוגנט אַ מאַרשאַלעק געווען, מאַכן צו רעכט עטלעכע באַקאַנטע מענטשן אין שול אַרײַן, פֿאַרשטעלן פֿאַר מתים; פֿדי, ווען מע וועט בני נאָכט פֿישלען פֿאַר דער שבוּעה אַרײַנ-לאָזן נעכטיקן אין שול אַרײַן, זיי זאָלן אים וועלן פֿלומרשט וואַרגן. **אַהרן** — נו, וואָס האָבן געהאַט די מתים צו אַנד? איך פֿאַר-שטיי ניט.

פֿערעלע — איך האָב, כ'לעבן, שוין פֿאַרגעסן. האָט פֿישל תיכף פֿאַר די מתים מודה געווען? סטײַטש, אַז איר, מתים, ווייסט, אַז ער האָט געגנבֿעט, מוזט איר דאָך וויסן, וווּ עס ליגט? גייט און גיט-אַפֿ דעם אורח. האָט ער זיך נישט אָנגעשטויסן?

אַהרן — גנבים זאָלן אַזוי קלוג זיין ווי פֿערעלע, חס-ושלום, וואַלטן זיי אָדער קיין גנבים נישט געווען, אָדער, אַז זיי זאָלן יאָ גנבֿענען, וואַלטן זיי קיין מאָל נישט אָפּגעגעבן. איך בעט דיך, פֿע-רעלע, לאָז שוין עקן ר' פּנחסן, און מיר וועלן שוויגן ביז צום עק, דערציילט, ר' פּנחס!

פּנחס — דעם סעקרעט פֿון די מתים בין איך געווייר גע-וואָרן פֿון דעם קלוגן שמש. ער איז געגאַנגען ווערבֿעווען ⁴⁵ בני אונדזער שכן אַ מענטשן איינעם, לעמל צונג, האָב איך עפּעס דער-שנאַפט און האָב דעם שמש געשענקט זעקס גילדן, ער זאָל בעסער מיך נעמען. בין איך דאָ געוועזן אַ מת אין שול און האָב דעם פֿיש-לען נאָך דעם, אַז ער האָט שוין אויסגעזאָגט גאַנץ הויך פֿאַר די מתים, וווּ דאָס געלט ליגט — און ווי איר ווייסט, האָט דער רבֿ מיט נאָך עטלעכע אונטערגעהערט אין פֿאַליש — האָב איך אים אַ וואָרן געגעבן אויף אַ קול, ווי יענע מתים האָבן געמאַכט, ער זאָל געבן אַ גט דעם ווייב. און ער האָט מיר, דעם מת, תקיעת-כּף גע-געבן, אַז דעם אַנדערן טאַג זאָל ער זי גטן. ער, פֿישל, מיינט דאָך

⁴⁵ ווערבירן, צוציען, אָנגאַזשירן.

עדיהיום, אז דאס זינען פֿאַרט מתים געווען. האָט ער טאַקע דעם אַנדערן טאַג איר גט געגעבן.

פֿערעלע — נו, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ חתונה מיט ר' פּנחסן. **פּנחס** — גלייבט מיר, איך שווער אַיך בײַ גאַט, אז איך האָב דאָס גאַר נישט אין זינען געהאַט. איך האָב דאָס אַלץ געטאַן פֿאַר רחמנות. נאָר מײַן טאַטע-מאַמע האָבן זי ליב געהאַט ווי אַן אייגן קינד, און האָבן מיך פּמעט גענייט, איך זאָל ציפּרען נעמען. ערשט אין אַ יאָר אַרום האָבן מיר חתונה געהאַט, ביז הונדערט יאָר. נו, ר' אַהרן, קאַנט איר דאָ עפּעס אַ נוץ האָבן?

אַהרן — זייער פֿיל. אַפֿילו ווען איך וועל נישט מיט מתים האָבן צו טאַן, זע איך, אז מענטשן גלייבן זייער גרינג. נו, וועט מיר אויך דאָ געראַטן אַ פּלאַן, מיר זאָלן האָבן באַלד אַ רעקרוט, און קיינער זאָל נישט וויינען, נאָר דורך גלויבן.

פּנחס און **פֿערעלע** — מעגן מיר אויך וויסן פֿון דעם פּלאַן? דאָס מוז דאָך עפּעס קלוג און גוט זײַן.

אַהרן — איך וויל אַליין אויף מיר ניט שטעלן, דעריבער וויל איך, איר זאָלט הערן און זאָלט מיר אַינער דעה זאָגן, ווי אַיך וועט דאָס געפֿעלן אַדער נישט געפֿעלן. הערט נאָר, איך מייך, אז דער נחמן דער גרויסער זאָל זיך גאָר אַליין שטעלן. אַ הקדמה מוז איך אַיך זאָגן דאָס, וואָס איר ביידע ווייסט. נחמן, דער הולטני, דער מאַיאַסעניק⁴⁶, ווי מע רופֿט אים הי אין שטאַט, איז פֿאַרליבט — אַדער ווי די היגע יידן שמועסן: אַינגעליבט — אין אַינער פֿרוי-מעלען. איך וועל שיקן צו אים כאַנצען פֿאַר אַ שדכנטע פּלומרשט. די כאַנצי, וועלוול גיליוואַטעס ווייב, איז אַ גאַנץ קלוגע יידענע. זי וועט אים אַינריידן, אז זי וועט אויספֿירן דעם שידוך — וואָס אַרט דאָס אַיך? — נאָר בתנאי, ער זאָל זיך אַליין שטעלן פֿאַר אַ רעקרוט. אַינערע אַלע קשיות, אז ער וועט זײַן אַ רעקרוט, ווי וועט ער קענען חתונה האָבן, דאָס איז בײַ אַזאַ מענטשן גאָר נישט פֿאַ-

⁴⁶ מאַשעניק, שווינדלער.

ראָן. איר האָט דאָ אַליין דערציילט, אַז אַן אַלטער יוד, דער פֿישל בילענקי, אַז ער הערט די מתים זאָגן אים, זיי ווייסן, ער האָט ביי דעם אורח גענומען דאָס געלט, פֿרעגן זיי אים, ווהיין ער האָט דאָס געלט געלייגט, און ער זאָגט-אויס וווּ און וואָס. די קשיא האָט פֿע- רעלע תיכף געפֿרעגט. דערפֿון זעען מיר, אַז גראָבע מענטשן זיי- נען נישט אַזוי קלאָר. אין וואַרשע איז געווען אַ פֿראַפֿעסאָר, האָט ער געדרונגען, אַז די הולטיסקע מענטשן זיינען אַ שטיק משוגע. האָב איך אים געזאָגט, אַז אין אונדזער גמרא שטייט אויך די איי- גענע סבֿרה: אין אַדס עוֹבֿר עבֿירה, אלא אם נכנס בו רוח שטות.⁴⁷ האָט דער פֿראַפֿעסאָר גרויס הנאה געהאַט, אַז די דעה איז שוין פֿון אונדזערע חכמים אָנגענומען פֿאַר אמת. דעריבער דאַכט מיר, אַז דער בחור וועט כאַנצען גלייבן, וועלן מיר פֿטור ווערן פֿון אַזאַ הולטיי אין דער שטאָט, און אַ רעקרוט וועלן מיר אָפּגעבן, וואָס מע וועט אַוודאי נישט בראַקעווען. הערט נאָר ווייטער. איך וועל אים דאָ אין איין שעה אויסקליידן און וועל אים שַענקען פֿון מיר עט- לעכע זאַכן, וואָרן ער קומט, ווען ער האָט שוין גאָר אַ נויט און איז הונגעריק אַדער גאָר נאַקעט, צו קיינעם נישט, נאָר צו מיר. איך גיב אים תמיד אַ גרויסע נדבֿה. וועט ער זיין אויסגעקליידט, און זיינע לידלעך, וואָס איך האָב אים אויפֿגעשריבן... ער ווייזט אַ קאַפּיע פֿון דעם, וואָס נחמן האָט געזונגען ביי לי פֿשען אין שענק: „טאַקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג“. פֿנחס ליענט דאָס און לאַכט. אַהרן וואָרט ביז ער האָט אָפּגעלייענט. דעם דין ווייסט איר נישט, כאַטשע אַ בן-יחיד, אַז ער שטעלט זיך אַליין על- חשבון הקהל, נעמט מען אים אָן. איך זאָג אַיך דעם אמת, אַז אפֿשר טוט מען אים אויך אַ טובֿה מיט דעם. איך בעט אַיך נאָר, בסוד צו האַלטן מײַן פּלאַן.

פֿנחס — אַוודאי אַ טובֿה! ער איז דעריבער אַזאַ הולטיי גע- וואָרן, ווייל די נאַרישע מאַמע האָט אים פֿאַרצויגן און האָט אים

⁴⁷ (טוטה ג, ע"א) ריש-לקיש אָמר... אַ מענטש באַגייט נישט קיין נאָ- רישקייט, סײַדן סײַז אין אים אַרײַן אַ נאַרישקייט.

אַלץ נאַכגעגעבן. נו, האָט זי איר גיהנום אויף דער וועלט, — אַז ער האָט זי געוואָלט שלאָגן, און איז שוין געוואָרן אַ שטאַטקײנד, נישט דער מאַמעס קינד. ווייטער און ווייטער וועט ער ווערן אַ גזלן, אַ רוצח אין וואָלד, אויף די וועגן, אויף אַלע שטראָזן⁴⁸. אוי, מאַמעס, גייט זעט, וואָס פֿון פֿאַרצײען, וואָס פֿון נאַכגעבן קינדער קומט אַרויס. מע הרגעט דאָס קינד און מע טוט אַ רעה דער וועלט. אַ סאַלדאַט וועט ער זײַן אַ גוטער. דאָרט וועט ער מוזן שטיל ווערן און וועט נישט טאַרן שיפורן. נאָר אויב איר קענט דאָס אויספֿירן, ווייס איך נישט. כאַנצען וועל איך אַנך אַליין באַלד שיקן. זי איז זייער קלוג, דאָס איז אמת, נאָר ווי אַזוי זי וועט אים אַנבריידין, ווייס איך נישט.

פּערעלע — און די בלינדע מוטער, מיינט איר, וועט מרוצה זײַן? מיר דאַכט, כאַטש ער האָט זי געוואָלט שלאָגן, כאַטש זי האָט חרפות און בושות דורך אים, וועט זי פֿאַרט נישט וועלן, דער זי-סער בן-יחיד זאָל זײַן אַ רעקרוט.

פּנחס — דאָס האָט איר גאָר נישט אין זין צו האַבן. מע האָט מיר דערציילט, אַז זי האָט אַליין געבעטן, מע זאָל אים אַוועק-שיקן קיין סיביר אַפֿילו. וואָס האָט זי אַנצווערן? ער איז דאָך אַ פֿאַרלוירענער מענטש, נאָר חרפות און בושות האָט זי, נעבעך, אַלע טאַג פֿון זײַנע מעשיות. אַזוי וועט זי זײַנער פֿטור ווערן. טוט, ר' אַהרן, אויב עס וועט אַנך געראַטן, וועט דאָס זײַן אַ שטיק, איך מוז אַהיים גיין, ווייל מײַן ציפּרע איז, נעבעך, גאָר נישט געזונט. זי ליגט אַלץ אין איין פֿייער, זינט דער אוקאַז איז געקומען, און שרײַט פֿונעם פֿייער: גוואָלד, מע נעמט בני איר אַוועק איר קינד. זײַט גע-זונט! אַז ציפּרען וועט אַ ביסל בעסער ווערן, וועל איך ווידער קו-מען צו אַנך. פּנחס גייט-אַוועק.

אַהרן — הער נאָר, פּערעלע, איך טאַר מיך נישט פֿאַרלאָזן

⁴⁸ קרייצוועגן.

אויף זיין שיקן; איך מוז דעם משרת שיקן כאנצען אהער רופן, און טאקע דעם נחמן דעם גרויסן תיכף אויסקליידן. איך וועל הייסן אַנגרייטן אַלטע זאַכן, גאַנצע, פֿון נחמנס וועגן.

6

נאָך אַ מאָל אין שענק בני ליפּשע דער מויד. מאָנטיק בני נאָכט

אַ ליכט ברענט אינעם איזערנעם רערל, נאָענט בני דעם שענק טישל ליפּשע נעמט-אַרויס מינץ פון דעם שופּלעדל, פונעם שענקטישעל און פון די גרויסע קעשענעס; גיסט-צונויף פון די גלעזלעך און פון די פּלעשלעך, וואָס איז געבליבן צו ביסלעך בראָנפן — אין איין פּלעשל אַרײַן, און מאַכט פּול. זי ציילט-איבער די אויסגעזאַטענע אייער און שלאָגט מיט איין פינגער אין דער זײַט פונעם שלײער, אַזוי ווי געקראַצט. זי מעקט-אַפּ שטרײַכעלעך און רינגעלעך פון דער וואַנט פון איין אַרט, און שרײַבט ווידער צו אין אַן אַנדער אַרט. זי שטעלט-אַוועק די פּאַסטיוויצעס⁴⁹ אויסטריקענען. דערנאָך ציילט זי איבער די משכנות און ווי טרוד⁵⁰ זי איז — קומט-אַרײַן נחמן דער גרויסער, אַנגעטאַן אין אַ גייער קאַפּאַטע, אַ קיטלעך, מיט אַ גאַנצן קאַפּעליוש, אין אַ גאַנצן זיידענעם גאַרטל, כאַטש אַלט, נאָר נאָך גאַנץ שײַן, אין געלע נענקינע פּלודערן און געוועקטלעכע שטיחל. פון אַ ווייס העמד שטעקט-אַרויס אַ קאַלנער, דער האַלדז איז צוגעבונדן מיט אַ פּאַטשיילעכן, אַ שטעקעלע אין דער האַנט. ער איז גאַנץ רײַן אַפּגעוואַשן — און טוט אַ געשרײַ דעם אָנהײב פון זײַן לידל: „טאַקע נאָר נחמן“...

⁴⁹ סלאָיעס. — ⁵⁰ פאַרנומען.

ליפּשע — וואָס האָט זיך מיר געחלומט, מיר און מײַנע קינד-
דער און מײַנע פֿרײַנד און מײַנע שכנים אַ גאַנץ גייענדיק יאָר, זאָל
מיר צו מײַנע שוואַימס קעפּ אויסגיין! צי ביסטו דאָס, נחמן?
נחמן — טוט אַ קלונג מיט מינץ אין די פּלודערן־קעשענט.
אַי, דו, ליפּשע, האָסט געמיינט, מײַן לידל איז אַ פּראַסטס? אַי, דו
ביסט אַ נאַר, און די גאַנצע שטאַט זײַנען נאַראַנים, נאַר איינער
איז דאָ אַ קלוגער, און איך, נחמן, דערצו. ער זינגט זײַן לידל מיט
דעם גוי'שן קלעזמערס ניגונדל.

טאַקע נאַר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג.

ליפּשע, בראַנפֿן אַהער, אַבער דעם אַלעמביקאָוע, אַ מאַהאַריטש
אַדער אַ קריטשינע, אַי, די קאַפּאַטע איז געלעגן פֿאַרזעצט בײַ
דיר, פֿאַר דעם וואָס איך האָב אַנדערע געהייסן געבן קריטשינע,
הײַנט אַז איך האָב די קאַפּאַטע אויסגעלייזט בײַ דיר און האָב
נאָך אַ פֿולע קעשענע מיט געלט, בין איך מיר געקומען אַליין אַ
טרונק טאַן, מיר אַליין קריטשינע, נו, ריר דיך, טאַקע אַ קוואַר-
טירל, גיכער שוין!

ליפּשע — גיט אים אין אַ גרויס גלאַז אַ קוואַרטירל אַפֿ-
געמאַסטן, געזונטערהייט זאָלסטו גיין, ביז זיי וועלן בײַ מיר ליגן
פֿאַרזעצט.

נחמן — מיט אַ געשריי מיט אַ ניגון, ווי מע מאַכט בשעת
מע לייענט מִפֿטיר: „אַ מן!“ און וואַרפֿט־אַרײַן דעכעס דעם
בראַנפֿן, דו, ליפּשע, מיינסט, קיינער האָט מיך נישט געזען? אַהאַ,
פֿון וואַרעמעס־צײַט אָן גיי איך מיר אַזוי אַרום אין דער גאַנצער
שטאַט. אַלע קוקן מיך אָן, און איך שטעל־אַרויס די צונג. מײַן
פֿרומעלע האָט מיך אויך געזען. זי האָט טאַקע לאַנג געקוקט, און
איז אַרײַנגעלאַפֿן, איר האָב איך די צונג נישט אַרויסגעשטעלט.
דעם פּרנס־חודש וועלוול גיליוואַטע בין איך פֿון הינטן אַנגעקומען
און האָב אים געגעבן אַ שנאַל אין דער גוליע אַרײַן, מיט אַ ווערטל

פֿון זינע ווערטלעך: למשל, ווי זאָגט מען עפעס... אַלע קרעמע־ערס האָבן געלאַכט. איידער ער האָט זיך אומגעקוקט, האָב איך אַ שפּרונג געטאָן איבער אַ פֿאַס, וואָס איז געלעגן, און האָב מיר שיר צעריסן די פּלודערן. גבֿריאל שד, דער הונט, האָט מיך נישט דערקענט און איז גוט זאָטשאַדעט געווען. ער פּאַרעט זיך ביי פּסיאַכען. מע זאָגט, צביה איז גאָר גוסס, און דאָס קינד איז תּיכף געשטאַרבן. אַ, איך מוז הערש־לייבן אויסלערנען קדיש זאָגן נאָך דעם קינד. מיר ביידע זינען אַ פּאַר בן־יחידים, אָבער גוט געראַטן. נאָר ווי זאָגט מען: פּיאַניצע פּערעספּיטסיאַ, אַ דוראַק ניקאַגדאַ⁵¹. ער נעמט־אַרויס זײַן פּאַפּיר און וויל אָנהייבן זײַן ליד צו זינגען. קומט אַרײַן כאַנצײ וועלן גיליוואַטעס.

כאַנצײ — וועלן גיליוואַטעס ווייב. אַ הויכע, אַ מאַגערע יידענע, מיט בלייזע אויגן, אַ ביסל אַ געקאַרטשעט פּנים — אַמאָל איז זי שײן געווען — אַ קליין מויל מיט גרויסע צײַן. אין אַ שלייער פֿון דער אַלטער מאַדע, מיט אַ ווייטער פּאַטשיילע צוגע־בונדן און אַ קליין שטערן־טיכל, אַ נײַ געהעפֿטס. אָנגעטאָן אין אַ לאַנגער קאַפּראַווע קיטײַנער יופּע אויף אַן אַרבל, אַ ברוסטטוך, אַ צונויפֿגעקאַרטשעטס, אַ ציצנס, אין אַ ווייט פּאַרטעך. די גרויסע נאָז איז פֿון טאַבאַקע. זי מאַכט אַלץ מיט די הענט בשעת זי רעדט. אַ גוטער נאָונט! ליפֿשע, שוין לאַנג, אַז איך בין בײַ אַנײַך נישט געווען, אַז איר וועט וועלן די הרובע אַינלייגן. כּלעבן, ווי זאָגט מען דאַרטן: מע וווינט אין איין שטאַט, זעט מען זיך אַפֿט אין מאַרק און אין שול, און צווישן קלייטן. נאָר, פּראַוודע, איר האָט, אַן עינ־הרע, אין דער היים צו טאָן, אַז איר גייט נאָר אַ מאָל אין יאָר אַרויס פֿון דער שטוב. זאָגט נאָר, ווער איז דער יונגער מאַן? עפעס זייער באַקענט. איך האָב אין פֿלוג געוואָלט זאָגן אַלץ: ר' נחמן, זיי קען איך דאָך. איר האָט דאָ אַ משפּון פֿון דעם גבֿריאלן.

⁵¹ (רוסיש ווערטל) אַ שיכור וועט זיך איבערשלאָפּן, נאָר אַ שוטה — קיין מאָל נישט.

דאַכט מיר, נאָר דאָ גייט ווינטער, און דער גבֿריאל איז געוואָרן אַ קהל-שמש, וויל איך דעם פעלץ אויסלייזן. וויפֿל איז ער אַנך שולדיק?

ליפֿשע — אַנ, אַנ, אַנ, וויפֿל ער איז שולדיק? גבֿריאל איז שולדיק גאָט די נשמה, און מיר קומט אויף דעם פעלץ, מײַן ליבע כאַנצי, דרײַ גילדן מיט צוועלף גראַשן. איר וועט, כֿלעבן, אַ מצווה טאָן, אַז איר וועט מיר דאָס געלט באַצאָלן. ער האָט הײַנט פֿון וואַנען, וועט ער טרינקען פֿאַר מוזמן. תמיד איז מוזמן בעסער. ווי זאָגט איר, כאַנצי? נאָר אַז ס'איז נישטאָ קיין מוזמן: משפּון בבית — שלום בקעשענע, שטייט אין פּסוק. זי גייט אײַן אַלקער אַרײַן ברענגען דעם פעלץ. זי זאָמט זיך.

כאַנצי — איר ווייסט, ר' נחמן, אַז איך בין אַ שדכנטע, און בין טאַקע אומיסנע געקומען מיט אַנך אַ זאָך צו שמועסן, וואָס קיינער דאַרף נישט וויסן. איר זײַט דאָך אַ קלוגער. איך וויל נישט, אַז די ליפֿשע זאָל וויסן. אַט וועט זי אַרײַנקומען, וועל איך איר צאָלן פֿאַר דעם פעלץ און וועל אַוועקגיין, וועט איר מיר נאַכגיין אַרויס אויף דער גאַס. איין וואָרט וויל איך אַנך זאָגן אין דער גיך, אַז איך וויל אַנך שדכנען פֿאַר אַ פּלה פֿרומעלען. אַיאָ, איר קענט זי פֿאַר אַ שיין מיידל? זי האָט אַנך הײַנט געזען אַזוי אויס־געקליידט, ווערט זי טאַקע די כּפּרה נאָך אַנך. נאָר קיינער טאַר נישט וויסן דערפֿון, אַפֿילו די פֿאַטער־און־מוטער דאַרפֿן דערפֿון נישט וויסן. נו, האָט איר עפעס חשק, זאָגט! זי קלאַפט נחמנען אויף די אַקסלען. בין איך עפעס אַ גוטע שדכנטע?

נחמן — איז דאָ פֿון די ווערטער גאָר פֿריילעכער גער־וואָרן ווי תמיד און טוט אַ געשריי גאָר נישט מיט זײַן קול. מחיה־דיק, כאַנצי, וויל! אַז דו ווילסט, כאַנצי, שפּרינג איך אַרויף אויף דעם טיש און שפּרינג־אַראַפּ אויף איין פֿוס. ער וויל שפּרינגען און רײַדן. כאַנצי גיט אים אַ וואַנק מיט ביידע הענט און פֿאַר־בייסט די ליפֿן.

טאקע נאָר נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאָפּ און צונג.

ליפּשע — קומט־אַרײַן און ברענגט אַ פעלץ. דער פעלץ איז
גאָר אַ צעריסענער. איר מיינט, דער פעלץ איז גאָר ווערט דאָס
געלט, וואָס מיר קומט? איך נעם תמיד משכנות, וואָס מע גיט מיר,
און פֿאַרט קויפֿט מען נישט קיין אַנדערן ניט. איטלעכער האָט ליב
זײַן פעלץ, זײַן גארטל אָדער וואָס ער גיט פֿאַר אַ משכון.

כאַנצײ — איטלעכער ווייסט אין זײַן פרנסה ווי אַזוי צו טאָן.
זי גיט איר דרײַ גילדן מיט צוועלף גראָשן. דעם פעלץ וועט איר
מוחל זײַן אָפּשיקן צו מיר. זײַט איך געזונט, און האָט אײַך אַ גוטע
נאַכט! איך מוז אַהיימגיין. אַט האָב איך אַ מצווה געטאָן, כֿלעבן.
וואָס דען מיינט איר, בין איך געקומען בײַ דער נאַכט? אויף וואָס
דען בין איך אויסן? אַט, אַ מצווה.

ליפּשע — זאָגט זשע, וואָס טוט, נעבעך, דאָס וויבבל צבֿיה?
עפעס זאָגט נחמן, זי איז גוסס, נעבעך! אַ שנינענדיק וויבבל, ווער
ווייסט, אָפּשר איז זי ערלעך? זי גיט אַ הוסט. האַ, ווי זאָגט איר?

כאַנצײ — די בושה איז זייער גרויס, כאַטשע, אויף דער
פּסיאַכעכע איז אַ גרויסע מצווה. נאָר דערווייל איז אַ רחמנות.
גאָט ווייסט, וואָס ער טוט. אַ גוטע נאַכט! זי גייט־אַוועק.

נחמן — ליפּשע, גיב מיר נאָך אַ גלעזל אַלעמביקאָווע בראַג-
פֿן, און נאָ דיר מזומן געלט. גיכער, וואָרן איך דאַרף געניטיק
אַוועקצוגיין. ער נעמט־אַרויס פֿון דער פּלודערן־קעטענע געלט און
צאָלט. ליפּשע גיט אים אַ טרונק בראַנפֿן. ער קערט־איבער
דאָס גלעזל דעכעם און גייט־אַוועק. אַ גוטע נאַכט, ליפּשע! אַז איך
וועל אַנקלאָפּן, וועסטו מיר עפֿענען, אַיאָ?

7

אין ניביוואַלע אויף דער גאַס. ביי נאַכט. מאַנטיק

פינצטער און שטיל אַרום און אַרום, גאַר כאַנציי שטייט
דאָ מיט נחמן דעם גרויסן און שמועסן. פון ווינטנס
גייט גבריאל-שד.

כאַנציי — אַזאַ שיינער יונג, אַז ער איז אויסגעקליידט! אַ
לוסטיקער יונג ביסטו אויך. נו, פֿאַר וואָס זאַלסטו נישט געפֿעלן?
זי, פֿרומעלע, גייט גאַר אויס נאָך דיר. זי וויל טאַקע משונה גאַר
דעם שידוך. דער פֿאַטער מיט דער מוטער וועלן אויך זאָגן יאָ, אַז
זי וועט גאַר שטאַרק זאָגן, זי וויל דיר. גאַר...

נחמן — האָט זי, פֿרומעלע, דיר געזאָגט, אַז זי האָט מיך
הינט געזען אין די קליידער, גאַר פֿיין אָפּגעוואַשן, מיט אַ שטע-
קעלע אין דער האַנט? איך האָב מיך זאַרעז אַנגעשטויסן, אַז איך
האָב געזען, זי איז אַרבינגעלאָפֿן. זי איז זייער שיין און זייער זיס,
אַ כּפּרה זאָל איך ווערן פֿאַר איר פֿיס. דאָס שטייט ביי מיר אין לי-
דעלע פֿאַרשריבן, וועמען איז גוט? נחמען, וועמען איז וויל?
נחמען! ווער האָט אַ שיינע כּלה? נחמן! ווער האָט אַ קלוגע כּלה?
נחמן! ווער איז אַ יונג? נחמן! אַז דו ווילסט, וועל איך דיר אויסנ-
ווייניק זינגען אַליק, וואָס ביי מיר איז אויפֿגעשריבן אין מײַן לידל.
איך האָב דאָס מיר געלאָזט אויפֿשרייבן, און לייען דאָס ווי אַ וואָ-
סער. הינט לאַז איך מיר גאַר אַ ניי לידל שרײַבן:

פֿרומעלע מײַן,
איך בין דיין.
איך, נחמן, בין שיין,
וואָרן פֿרומעלע איז פֿיין.

איאָ, שרײַבן? זאָג שוין, וואָס האָט פֿרומעלעך דיר געזאָגט, די שיינע, די גוטע, די קלוגע פֿרומעלע מנין?

גבריאָל שד — גייט זייער שיכור, פֿאַלט פֿון די פֿיס און רעדט צו זיך אַליין. שלמה פּסיאַאַכע, אַ רוח אין דינן טאַטן! ברכה פּסיאַאַכע, אַ רוח אין דינן מאַמען! צביהלע איז געשטאַרבן, אַ רוח אין איר טאַטן! הערש־לייב נאַר, אַ רוח אין דינן טאַטן! גבריאָל שד, אַ רוח אין דינן טאַטן! חברה־קדישא, אַ רוח אין דינן מאַמעס טאַטן אַרנין! זאַרעז אַרויס, גבריאָל! וואָס, גבריאָל קען נישט אָפהייבן? אַפֿילו סמעטענע קאָן איך אױך אָפהייבן. אַ שמש בני קהל קאָן איך זיין. פֿע, פּאַסקודנע בראַנפֿן איז בני דעם משומד. טאַקע נאַר בני ליפֿשע דער מויד! ליפֿשע, אַ רוח אין דינן טאַטן! גבריאָל שיכור, אַ רוח אין דינן מאַמען! איך זאָל נאַר טרעפֿן צו ליפֿשעס טיר, אַ רוח אין מנין טאַטן אַרנין! וואָרן איך ווייס, ווױהן איך גיי? פֿע, פּאַס־קודנע בראַנפֿן. אַ רוח אין דינן טאַטן אַרנין! ער גייט בײַ אַ וואַנט, און גיט זיך אַ זעץ אין דער וואַנט אַרײַן, אַז סע הילכט. וואַנט, אַ רוח אין דינן מאַמען אַרנין!

כאַנצי — טוט אַ זיפֿן, אַז זי הערט, צבֿיה איז געשטאַרבן, און רוקט זיך אַוועק מיט נחמנען, גבריאָל שד זאָל זיי נישט זען. יאָ, זי האָט מיר הננט דערציילט, אַז זי האָט דיך געזען, אַפֿילו נאָך וואַרעמעס, דו ביסט געגאַנגען גאַנץ פֿריילעך. זי גייט גאַר אויס נאָך דיר. נאַר...

נחמן —

פֿרומעלע מנין,
איך בין דינן.
איך, נחמן, בין שייך,
וואָרן פֿרומעלע איז פֿנין.

זאָג, כאַנצי, איך וועל דיר טאָן אַ קוש דערפֿאַר, כאַטשע דו ביסט אַן אַלטע יידענע. זאָג שוין, וואָס זאָגסטו אַלץ „נאַר“?

גבריאָל שד — אַ רוח אין קהלס טאַטן אַרײַן! זײ מײנען, איך וויל זײ הערן, נעמען קינדער פֿאַר נעקריטן? אַ מכה זײ, אַ רוח אין קהלס טאַטן אַרײַן! איך וויל אַ כאַפּ געבן גרויסע, און דושען געלט. אַ רוח אין דער וועלט אַרײַן, וווּ קײן לײט גײען נישט! פֿע, פֿאַסקודנע בראַנפֿן. אַ רוח אין דעם בראַנפֿנס טאַטן אַרײַן! וווּ בײן איך? גבריאָל שד, אַ רוח אין דײַן מאַמען אַרײַן! לײפֿשע די מויד, אַ רוח אין דײַן טאַטן אַרײַן, וווּ ביסטו? נעקריטן אַ כאַפּ! די מאַמע וועט ווײנען, די מאַמע וועט שרײַען, די וועט חלשן; מײַן קינד! די וועט ברעכן די הענט; מײַן קינד, מײַן קינד! חלשט, ווײנט, ברעכט די הענט, שרײַט. איך בײן אַ לאַוטשע, טו איך אַ כאַפּ און לאַך מײַן אויס. אַ רוח אין דײַן טאַטן אַרײַן, וואַנט! ער גײט זײך אַ זען אין דער וואַנט אַרײַן און פֿאַלט. דאָ איז שוין גאַר, גבריאָל שיכור, אַ רוח אין דײַן טאַטנס טאַטנס טאַטן אַרײַן! פֿע, פֿאַסקודנע בראַנפֿן, זײפֿ... פֿע... ער קאַן שוין נישט רײדן און זאַגט נאָר פֿאַרדומפֿן. אַ רוח, בראַנפֿן, אין דײַן... לײפֿשע, וווּ ביסטו, טעלעפֿאָ...? פֿיפֿ... פֿיפֿ... פֿע...

נחמן — אַ, מוז זײַן שטאַרקער בראַנפֿן בײַ דעם משומד. מאַרגן מוז מען אַהײן אַ גײ טאַן. לײפֿשע מישט מיט וואַסער, די בעס־טיע, זאַג זשע, כאַנצײ, וואַס זאַגסטו אַלץ „נאָר“? מײנסטו, אַז איך זאַל דעם טרונק אַוועקלייגן? אַז פֿרומעלע מײַן וועט נאָר אַ פֿיפֿס טאַן — נישט אַ קאַפּ, נישט אַ טראַפֿן!

פֿרומעלע, דו ביסט זײס,

אַ פֿפרה זאַל איך ווערן פֿאַר דײַנע פֿײַס.

כאַנצײ — אַז דו האַסט פֿרומעלען אַזױ ליב, ווי דו זאַגסט, האַט זי מיר געזאַגט, אַז זי וויל דיר אַפֿילו שענקען אירס אַ פֿײַב־גערל. נאָר...

נחמן — זאַג שוין וואַס פֿאַר אַ „נאָר“. אַלצײַנג וועל איך פֿאַלגן, וואַס פֿרומעלע מײַן, פֿרומעלע פֿײַן וועט מיר הײסן, אַפֿילו אין פֿײַער אַרײַן, אַפֿילו אין פֿײַער אַרײַן.

פֿרומעלע, דו ביסט שייך, דו ביסט זיס,
א כפרה זאל איך ווערן פֿאר דינע פֿיס.

זאג שוין, כאנצזי, וואָס מיינסטו מיטן „נאַר“?

כאנצזי — נחמן איז אַזאָ ווילער יונג, אַז ער וועט איר אַוודאי נישט אַפּזאָגן, דער שיינער זיסער פֿרומעלעך. מאָרגן זאל זיך נחמן אַליין שטעלן פֿאַר אַ נעקריט. און איך גיב דיר תּיכּף פֿון פֿרומעלעך אַ פֿינגערל, וואָס זי האָט מיר מיטגעגעבן, דיר צו שענ־קען. פֿון דער זיסער פֿרומעלעס אייגענער האַנט. זי אַליין, די שיינע פֿרומעלע, האָט מיר דאָס פֿון דינעט וועגן געגעבן. נאָ דיר. זי גיט אים דאָס פֿינגערל.

נחמן — גיט אַ קוט דאָס פֿינגערל און טוט אַ שפּרונג. מאָרגן גאַנץ פֿרי גיי איך אַרײַן אין קהל און חתמע מיך פֿאַר אַ נעקריט. נאַר הערסטו, כאנצזי, מאָרגן פֿרי וועל איך פֿאַרבּנדיין אי־רע פֿענצטער. אַז דו ביסט אַ קלוגע שדכנטע, זאָג, זאל איך איר זאָגן: גוט־מאָרגן און אַ ווייז טאָן די פּראַשעניע⁵²? ער גיט אַ קוט דאָס פֿינגערל און טוט אַ שפּרונג.

פֿרומעלע איז שייך, פֿרומעלע איז זיס,
א כפרה זאל איך ווערן פֿאַר אירע פֿיס.

כאנצזי — זע, נחמן, מאָרגן אין דער פֿרי וועל איך מיט פֿרו־מעלעך שטיין ביי דעם פֿענצטער, וווּ דו וועסט גיין, און אַז דו וועסט זיין אַ קלוגער, און גאַנץ פֿיין זאָגן גוט־מאָרגן — נאַר קיין שום מענטש זאל גאָר נישט וויסן, וואָרן קאַנסטו אונדזערע ניביוואַלער יידלעך, וועלן אָנהייבן אַנדערע שידוכים צו ריידן, וועט מען מיר קאַליע מאַכן מײַן שדכנות, און דיר, חלילה, דעם שידוך. פֿאַר־שטייסטו, קלוגער נחמן, גאָר שטיל און געאַנגען מיט צוויי עדות אַרײַן צו קהל, אַדער בעסער גאָר אין הויף אַרײַן, און געחתמעט

⁵² בקשה, פּאַפּיר צו מלכות.

גאַנץ פֿינן אַ פּאַפּיר. איך האָב אַ גרייט פּאַפּיר אָנגעשריבן בני מיר. נאָ נעם, און טו אַ חתמע און טראָג מאָרגן אין הויף אַרײַן. דו ביסט דאָך אַ קלוגער, דו שמועסט דאָך פּויליש גאַנץ גוט, און פֿרומעלע די זיסע וועט זען, ווי ליב דו האָסט זי, דורך דעם פּאַפּיר. אַט דאָ וועסטו ערשט זײַן אַ ווילער יונג, ווי פֿרומעלע זאָגט: „מײַן נחמן איז וויל“.

נחמן — טוט אַ שפּרונג און טוט אַ קוש דאָס פֿינגערל.

מײַן פֿרומעלע איז שײַן, מײַן פֿרומעלע איז זיס,
אַ כּפּרה זאָל איך זײַן פֿאַר אירע פֿיס.

און דו, כאַנצײ, זאָלסט איר זאָגן, אַז איך וועל פֿאַר קיין שום מענטשן נישט אויסזאָגן, און וועל נישט טרינקען נישט אַ קאַפּ בראַנפֿן, נישט אַ טראָפּן, אַז זי הייסט נישט, כאַנצײ, לאַמיר דיר אַ קוש טאָן פֿאַר שדכנות, דו ביסט קלוג, דו ביסט גוט. ער כאַפּט זי אַרום און גיט איר אַ קוש. אַיאָ,

נחמן איז אַ ווילער יונג,
מיט הענט און פֿיס, קאַפּ און צונג?
פֿרומעלע מײַן, פֿרומעלע פֿינן... ער שפּרינגט און זינגט.

כאַנצײ — גענוג, איך מוז שוין אַהיים גיין. עס איז שוין שפּעט. גענוג, אַ גוטע נאַכט, חתן נחמן. נחמן איז אַ ווילער יונג. זי, כאַנצײ, גייט־אָוועק, און נחמן גייט אין אַן אַנדער זײַט אָוועק.

8

אין ניוואַאלע בני פנחס דעם רויטן. אין דער פרי. דינסטיק

אין עק פון דער גאס, צום מאַרק צו, איז אַ גני הויפל, פיר-
עקעדיק, מיט אַ דאָך פון גניע שינדלען. פון דער גאס גייט
מען אויף צוויי טרעפלעך אַרײַן אין היזל. די פענצטער זײַ-
נען: דריי אויף איין זײַט פון די טרעפלעך און צוויי אויף
דער אַנדערער העלפט. דער באַלעבאַס, ר' פנחס דער
רויטער, איז שוין אַוועקגעאַנגען פון דער היים צו ר'
אַהרן בעל-מחשבה. צי פ ר ע שלאָפט נאָך, וויל
זי איז שלאָף. אין דער גרויסער שטוב פון די דריי פענצטער
שטייט אַ קאַנאַפע און בענקלעך מיט ציץ איבערגעצויגן. אַ
קאַמאָדע, אויף דער קאַמאָדע שטייען עטלעכע פאַר זילבערנע
ליכטערס, אַ שקאַטולקע⁵³ און אַ פאַר ספריים. אויף די ווענט
הענגען קאַרטינעס⁵⁴, עטלעכע און קליינע שפיגעלעך. איבער
דער טיר, וואָס גייט אין שלאָף-חדר אַרײַן, איז אַזוי ווי אין אַ
אַנגעמויערט שאַפקעלע מיט אַ גלעזערן טירל. דרינען שטייען
שאַלן און אַ טשײַניק, גלעזלעך און פלעשלעך געשליפענע.
צו דער אַנדערער טיר צו, וואָס גייט אין היזל אַרײַן, איז אַ
קאַמין, אויך מיט צוויי פאַליצעס. די אייבערשטע איז פול
מיט ספריים, די אַנדערע איז מיט פלעשלעך פון רפואות. עט-
לעכע פאַר גאַפלאַאון-מעסער, בייגערגע, אַ וועקשטיין, אַ קעמל,
אַ שטרויען בערשטל און אַ שפיגעלע, וואָס לייגט זיך צונויף
אין אַ פאַפירן רויט פודעלע. אין מיטן שטוב שטייט אַ קני-
לעכדיקער טיש, אַ הילצערנער, אַ פראַסטער; דערויף שטייען
גלעזער מיט אַפגעטרונקענעם טיי, אַ טינטער מיט פענעס און
פאַפיר. הינטערן טיש שטייט אַ סאַמאָואַר, אַ קופערנער. דאָס
איינע פענצטער איז אַפן. בני דעם פענצטער זיצט כַּאַנְצִי.

⁵³ אַ קעסטלעלע פאַר צירונג. — ⁵⁴ בילדער.

נעבן איר, אַקעגנאיבער, אויף אַ שיין בענקל, זיצט פֿרוֹ-
 מעלע, אַ מיידל פֿון זעכצן יאָר, הויך געוויקסיק און פעט,
 זייער שיין, מיט רויטלעכע האַר ווי גאַלד. אַ וויסן שיין פֿנים,
 אַ קיילעכיקס, מיט רויטע בעקלעך, צוויי גרויע אויגן, זייער
 קלוגע, אַ קליין ממלעכל מיט צוויי רויטע ליפֿן, אַ בערדעלע
 מיט אַ חן־גריבעלע, די האַר פֿיין געפלאַכטן אין צוויי צעפֿ.
 אַ שלאַפֿרעקל אַ ציצנס, זייער מאַדנע גענייט, שיך און זעקלעך
 ריין און וויסן. די הענט זינגען אויך זייער שיין און ריין. זי
 אַרבעט אַ זאַק און הערט, וואָס כאַנצִי דערציילט.

כאַנצִי — לאַכט. דו זאָלסט געווען הערן, ווי ער איז גע-
 שפּרונגען פֿאַר שמחה, און זאָלסט געווען זען זיין זינגען „פֿרומעלע
 מנין, פֿרומעלע זיס, אַ כּפּרה זאָל איך ווערן פֿאַר אירע פֿיס“, וואָלט-
 סטו געהאַט אַ גאַנץ יאָר צו לאַכן. וואָס, זאָגט ער, פֿרומעלע מנין,
 פֿרומעלע פֿנין, זאָל גאָר אַ פיפּס טאָן, וועל איך נישט אַ טראַפֿן,
 גישט אַ קאַפּ בראַנפֿן נעמען אין מויל אַרנין. כאַ-כאַ-כאַ! זי לאַכט.
 אַז איך האָב אים געוואָלט אַרויפֿברענגען, ער זאָל זיך פֿאַרשרייבן
 אַליין פֿאַר אַ נעקריט, האָב איך אים פֿלומרשט געגעבן אַ פֿינגערל,
 וואָס איז ווערט אַ גראַשן. האָב איך אים געזאָגט, פֿרומעלע האָט
 אים דאָס געשיקט. לאַכט. כאַ-כאַ-כאַ! האָט ער דאָס אַ ביסל אַנגע-
 הויבן צו קושן און ווידער געשפּרונגען, „פֿרומעלע מנין, פֿרומעלע
 פֿנין“, געזונגען, און איז געווען גאָר, גאָר העט אַרויפֿצופֿליען אין
 הימל אַרנין.

פֿרומעלע — איז שטאַרק פֿאַרטראַכט און הערט פֿאַרט צו
 זייטלעכס וואָרט און קוקט־אַרויס פֿון דעם פֿענצטער. נו, אַז איר
 האָט אים געזאָגט, ער זאָל זיך אַליין פֿאַרשרייבן פֿאַר אַ רעקרוט,
 נו, וואָס האָט ער געענטפֿערט?

כאַנצִי — כאַ-כאַ-כאַ! זי פֿאַרהוטט זיך לאַכנדיק. האָט ער
 זיך גאָר מיט געווען, מיינסטו? נישט אַ מינוט. פֿון פֿרומעלעס
 וועגן, אַז מנין פֿרומעלע הייסט, גיי איך אין פֿניער אַרנין אַדער אין
 וואָסער אַרנין תּיכף. „פֿרומעלע איז זיס, אַ כּפּרה זאָל איך ווערן

פֿאַר אירע פֿיס, דאָס האָט ער געזונגען און געשפרונגען, ווי אַ משוגענער, און אַלץ געקושט דאָס מעשענע פֿינגערל.
פֿרומעלע — אפשר האָט ער געמיינט, דאָס פֿינגערל איז אַ טייערס? ווער ווייסט, וויפֿל דאָס פֿינגערל איז בני אים אַנגע-שאַצט.

כאַנצזי — וואָס רעדסטו, מנין קינד? אין דער פֿינצטער! ער האָט דאָס גאָר נישט אָנגעקוקט אפֿילו, נאָר וואָס איך האָב אים פֿירגעזאָגט, אַז פֿון פֿרומעלעס האַנט איז דאָס פֿינגערל, האָט ער עס געקושט און געקושט און געקושט. דו זאָלסט געווען זען זינע העוויות, וואָלטסטו געלאַכט און דיך בני די זינטן געהאַלטן. אַזאַ מאַיאַסעניק! וואָס טויג אים געלט, וואָס טויג אים עפעס? „פֿרומעלע מנין, פֿרומעלע פֿיין, פֿרומעלע איז שייך, פֿרומעלע איז זיס, אַ פֿפּרה זאָל איך ווערן פֿאַר אירע פֿיס“ האָט ער געזונגען און געשפרונגען, אַז איך האָב מורא געהאַט, עמעצער זאָל נישט דערזען. זאָג, מנין קינד, וואָס ביסטו אַזוי פֿאַרמישט און בלייד?

פֿרומעלע — מיט אַ שווערן זיפֿן. איר זינט דאָך אַ קלוגע, טאָ ווי אַזוי האָט איר אים אַרויסגעזאָגט אַזאַ נאַרישקייט, ער זאָל זיך גיין פֿאַרשריבן אַליין פֿאַר אַ רעקרוט? דאָ גייט ער דאָך אַוועק אויף אייביק פֿאַר אַ סאָלדאַט.

כאַנצזי — כאַ-כאַ-כאַ! זי לאַכט און האַלט זיך בני די זינטן. איך זאָל נאָר די מאַמען נישט אויפֿוועקן מיט מנין געלעכטער. איך קאָן מיך נישט אַנהאַלטן פֿאַר געלעכטער. סטייטש, פֿון פֿרומעלעס וועגן, אַז איך האָב אים געזאָגט: פֿרומעלע זאָגט, אַז אויב דו האַסט זי ליב, וויל זי, דו זאָלסט דיך גיין פֿאַר דער גאַנצער שטאַט פֿאַר-שריבן פֿאַר אַ נעקריט. אויף דער מינוט האָט ער מיך אַרומגע-כאַפט. פֿרומעלע לייגט-אַוועק דעם זאָק אַרבעטן, זיפֿצט שטאַרק און איז זייער בלייד און הערט זיך גוט צו. איך שעם מיך צו זאָגן, און גיט מיר אַ קוש. תיכף, אַז פֿרומעלע מנין, פֿרומעלע פֿיין הייסט, גיי איך גאַנץ פֿרי און חתמע מיך פֿאַר אַ נעקריט. און האָט מיר צוגעזאָגט, אַז גאַנץ פֿרי וועט ער דאָ פֿאַרבייגיין מיט דער סופֿלי-

קע גרייטערהייט געחתמעט, און וויל דיך נאָר זען און דיר זאָגן גוט-מאָרגן. זי טוט אַ קוק-אַרויס פֿונעם פֿענצטער. זע נאָר, אַט גייט ער, די צרה, אויסגעפּוצט, ווי צום טאַנץ, און קוקט טאַקע גלייך אַהער. אַזא לייד, אַזא צרה טרעפֿט זיך נישט אין דער גאַנצער וועלט. קוק אים נאָר אָן, ער מיינט די וועלט איז זיין, כאַ-כאַ-כאַ... זי לאַכט און פֿאַרשטעלט זיך דאָס מויל. קוק נאָר, ווי ער איז אויסגעטשאַגלט⁵⁵, ווי עפעס רעכטס, מישטיינס געזאַגט: קראַ-פעווע וואַקסט הויד, ווי מאוחר⁵⁶ ער איז, גאַנץ טשאַקענדיק אויס-געצוואַגן די פּאהלעך, וויי איז דער מאַמען, וואָס האָט אַזא צרה! אַ גוט קדישלי! זע נאָר, אַט קומט ער נענטער. איך מוז מיך צו-האַלטן דאָס מויל, איך זאָל אים נישט לאַכן אין די אויגן אַרביין. פֿרומעלע ציטערט, ווי איינע, וואָס האָט קדחת, און רוקט זיך פֿאַרט צו צום פֿענצטער.

פֿרומעלע — גיט אַ זיפֿן. וואָס זאָל איך טאָן, זאָל איך אים

ענטפֿערן גוט-יאָר?

כאַנציי — לאַכט און האַלט זיך צו דאָס מויל. כאַ-כאַ-כאַ, ענטפֿער אים כלומרשט. מע זעט אינעם פֿענצטער נחמניען גיין זייער גוט אָנגעטאַג, אויסגעצוואַגן, אַ שטעקעלע אין דער איינער האַנט, אין דער אַנדערער האַנט האַלט ער אַ פּאַפּיר. ער גייט פֿאַר די פֿענצטער און טוט אַ שאַקל מיט שמוחה און אַ ביסל דערשראָקן דעם קאַפּ און זאָגט גוט-מאָרגן. פֿרומעלע קוקט שטאַרק צו אים און זאָגט ציטעריק גוט-יאָר. נו, שוין ביסטו איבער-געקומען די גאַנצע זאַך, און פּטור. זי זעט, פֿרומעלע איז זייער בלייך און וויל זיך אַנידערלייגן אויף דעם אַנטפּאַר פֿונעם בענקל. וואָס איז דיר, פֿרומעלע? האָב קיין מורא נישט, קיינער וועט נישט וויסן. ער האָט מיר געשווירן, אַז ער וועט קיין שום מענטש ניט זאָגן נישט אַ וואָרט. אַ, דערויף בין איך שוין ברוך-השם קיין נאָר נישט, איך האָב באַוואָרנט. פֿרומעלע זיפֿצט שווער און טרערן

⁵⁵ אויסגעפּוצט. — ⁵⁶ פֿאַרשפּעטיקט, אַפּגעשטאַנען.

שטעלן זיך איר אין די אויגן. גלייך דו ווייסט, וואָס פֿאַר אַ טובֿה דאָס איז פֿאַר דער שטאַט, אַזאַ מאַיאַסעניק פֿטור צו ווערן אויף אייביק ווייסטו, וואָס ער האָט אַ ביסל געטאַן נעכטן? מײַן מאַן איז געגאַנגען איבער דער גאַס אין זײַן משאַ-מתן, קומט דער מאַיאַסע-ניק פֿון הינטן און גיט מײַן מאַן אַ שנאַל אין דער גוליע אַרײַן און טוט אַ שפּרונג-אָוועק. נו, ווי כאַפט מען אַזאַ שפּרינגער? מײַן מאַן איז מבוּיש געוואָרן און האָט שיר געחלשט.

פֿרומעלע — טוט קוים אַזוי ווי אַ לאַך. נו, דאָס איז פֿון יונגע מענטשן אַ קאַטאָועסל, אַבער אַן ערלעכער, גוטער יונג איז ער דאָך. קיין שלעכטס, חלילה, האָט מען פֿון אים קיין מאַל נישט געזען און נישט געהערט. ער איז פֿאַרשאַרט... זי ווערט ווידער גאַר שטייל און בלייבֿ און שטאַרק פֿינצטער, האַלט מיט איין האַנט זיך בײַ דעם האַרצן, מיט דער אַנדערער האַנט האַלט זי זיך צו דעם מוח און זיפֿצט שטאַרק.

כאַנציי — האָב מיר נישט פֿאַראַיבל, יונגער שכל, סטייטש, אַז ניביוואַלע זאָל זײַן אַ רעכטע שטאַט, וואַלט מען נישט געדאַרפֿט כאַפֿן אַזאַ יונג און אַפּשמײַסן? מײַן מאַן איז דאָך פֿאַרט פּרנס-חודש און אַן אַלטער באַלעבאַס אין שטאַט. זאָג נאָר, פֿרומעלע, ערשט האַסטו געלאַכט, און עפעס ביסטו ווידער פֿאַרטראַכט און זיפֿצסט, און ביסט אַזוי טויט און אַזוי פֿינצטער. האַ, וואָס, די מאַמע איז, נעבעך, נישט געזונט? איך וועל דיך ווידער לאַכנדיק מאַכן, אַז איך וועל דיר נאָך אַ מאַל דערציילן, ווי דער מאַיאַסעניק נחמן האָט מיך אַרומגענומען און האָט מיר אַ קוש געגעבן. האָב אים אַ רוח! ער האָט מיך שיר פֿאַרברענט מיט זײַן פּיסק. אַז איך בין אַמאָל געווען אַ יונג ווייבל — שקאַדע⁵⁷, וואָס איך בין היינט אַן אַלטע יידענע — בין איך אַמאָל אויך שייַן, ווי דו קוקסט מיך אָן, געווען. מײַן מאַמע איז געווען אַ קרעמערין. פֿלעגן קומען פּריצים און פּריצטעס, און זאָגן: יאַקע טאַפּיעקניע, אַ, יאַקע טאַ לאַדנע⁵⁸! ... אַמאָל איז,

⁵⁷ אַ שאַד. — ⁵⁸ ווי פּרעכטיק דאָס איז, ווי שייַן דאָס איז!

הערסטו, אדורכגעגאנגען א יונגער פריץ, א שנינענדיקער, און איז צוגעפאלן, און האט מיר מיט א מאל א קוש געטאן, האב איך דיר א גאנצן טאג געוויינט. מײן מאמע, א גוטע בעטערקע זאל זי זיין, האט מיך אויסגעשטרעקט, הערסטו, מיט די ווערטער: „מײן קינד, לאז זיך דיר דאכטן, א הונט האט א לעק געטאן“. נאך דאס גע-דענק איך, אז דער יונגער פריץ האט מיר אויך אזא הייסן קוש געטאן ווי פֿייער. האב איך מיך נעכטן דערמאנט, וואס מײן מאמע האט מיר געזאגט: אט לאז זיך מיר דאכטן, א הונט האט א לעק געטאן, גאט וועט מיך דערפאר ניט שטראפן, גאט ווייסט דעם אמת, אז איך האב נאך געטאן, אבי די שטאט צו פטרן פון א נעקריט. עפעס א קאטאוועס, זינט פֿרייטיק אן וויינען אלע מאמעס, וואס האבן קינדער. פֿרומע לע ברעכט די הענט, זיפצט און איז זייער בלייד און פֿינצטער, און טרערן שטעלן זיך איר אין די אויגן. זי וויל עפעס זאגן און קאן דאס מויל נישט עפענען. דער קאפ הענגט-אראפ. זאג, מײן קינד, וואס זיפצסטו? געלויבט צו גאט, ווי דאס פֿייגעלע האט געזאגט: „מײן מאמע האט קיין קינדער נישט געהאט, איך וועל אויך קיין קינדער נישט האבן“. דיין מאמע האט, ברוך-השם, קיין ינגלעך נישט, וואס דארפסטו דיר צו זארגן? אט קומט דער טאטע, וועט ער אונדז דערציילן, ווי אזוי דער מאיאסעניק נחמן האט אפגעגעבן דאס פאפיר אין הויף. פנחס דער רוי-טער קומט-אריין און לייגט-אנידער דעם קאפעליוש. ער קוקט זיך נישט צו צו פֿרומע לען. זי הייבט זיך קוים אויף און וויל הערן, וואס ער וועט דערציילן; זעצט זיך צוריק אויף דער קאנאפע. זי איז בלייד, ווי א טויטע, און פֿארשרומפן דאס מויל. די אויגן זינען ווי פֿארגלייזט און זי ברעכט די הענט.

פנחס — נו, כאנצי, איר זינט א בעל-מלאכהטע. איר זאלט געווען זען, ווי דער נחמן איז געקומען גלייך אין הויף אריין. ר' אהרן איז אויך דערביי געווען. דער שר האט געמיינט תחילת, עס איז עפעס רעכטס און דער קאפיטאן-איספראוויק איז גראד געווען ביי אונדזער גראף — איר ווייסט דאך, אז ביניהם איז דאך אלץ

מיט גרויס דרך-ארץ — האָט דער ספראָוויניק געזאָגט: גראַף ני-
 ביוואַלסקי, עמעצער איז צו דיר געקומען. האָט מען דאָ אַרנינגע-
 לאַזט דעם בחור, ער האָט טאַקע געשניט. פֿרומעלע מאַכט-צו
 די אויגן און האַלט זיך מיט דער האַנט ביים האַרצן און ציטערט,
 בלייך, פֿינצטער ווי די ערד. גיט ער דעם ספראָוויניק דאָס פּאַפּיר
 און זאָגט מיט אַזאַ חשק נאָך דערצו: איך וויל זיין אַ רעקרוט פֿאַר
 דער גאַנצער שטאַט. פֿרומעלע טוט אַ שאַקל און אַ טרעס מיט
 זיך ווי אַ חולה-נוֹפֿל. און רעדט נאָך, מישטיינס געזאָגט, אַזוי גוט
 פּויליש דערצו. ר' אַהרן און איך האָבן מיר גאָר געציטערט, ווי
 דער ספראָוויניק און דער גראַף האָבן אים אָנגעהויבן אַפּצוריידן:
 סטייטש, אַזאַ שיינער מענטש, אַזאַ יונגער מענטש זאָל זיך אַליין
 אוועקגעבן אויף זיין גאַנץ לעבן פֿאַר אַ סאַלדאַט? פֿרומעלע
 ווערט ווי פֿאַרמישט און דאָס מויל איז איר פֿאַרצויגן. זי טוט ווי-
 דער מיט זיך אַ שטאַרקן טרייסל. הערסטו, פֿרומעלע, דו הערסט
 נישט? ענטפֿערט דער בחור: דאָס, וואָס איר זאָגט מיר, ווייס איך
 אַליין, נאָר איך וויל אַזוי, איך טו דאָס מיט גרויס חשק, איך האָב
 דערפֿון גרויס הנאה, פֿאַרשוואַרצט איז די מאַמע געוואָרן, וואָס האָט
 אַזאַ זון! ער האָט אַ ביסל געעפֿנט די פּאַשטשעקע⁵⁹ און האָט גע-
 זאָגט, ער וויל זיין אַ נעקריט פֿאַר ליבשאַפֿט. קיינער האָט נישט
 פֿאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט, נאָר מיר. פֿרומעלע עפֿנט די
 אויגן און ציטערט מיט הענט און פֿיס. נו, האָט מען אַרנינגעבראַכט
 די גוטע שווערע אַנזערנע קייטן און מע האָט דעם גוטן נחמנען
 אָנגעטאָן אויף ביידע פֿיס. פֿרומעלען באַשלאָגט אַ קאַלטער
 שווייס. זי פֿאַרוואַרפֿט דעם קאַפּ. און צוויי סטאַראַזשעס, גוים, צו-
 געשטעלט צו אים, תּיכּף געשיקט נאָך קהל, זיי זאָלן וויסן דערפֿון.
 מיינט איר, מנין נחמן האָט זיך עפעס דערשראַקן אָדער ער איז אוי-
 מעטיק געוואָרן? פּנחס איז אַזוי טרוד, כאַנצען די מענטש
 צד דערציילן, אַז ער קוקט גאָר נישט צו פֿרומעלען. זי ווערט

⁵⁹ אַ מויל ווי בני אַ הונט צום בילן.

צונויפֿגעוויקלט און איז ווי אַ טויטע, נאָר זי הערט נאָך אַלץ, וואָס פֿנח'ס, דער פֿאַטער, דערציילט, און גיט זיך אַ וואָרף אַלע מאָל ווי אַ חולה־נופֿל, אַז די סלינע גייט איר פֿונעם מויל, און טוט דאָ ביי די ווערטער אַ זיפֿץ. חלילה! ווי צום טאַנצן איז ער געגאַנגען. דער גראַף האָט אים געגעבן אַ טרונק בראַנפֿן, האָט ער געזאַגט, ער טרינקט נישט אַ קאַפּ, ניט אַ טראַפּן, פֿון נעכטן אויף דער נאַכט אָן. פֿרומעלע עפֿנט די אויגן. זאַרגט איך נישט, כאַנצזי, איך בין נישט אַוועקגעגאַנגען פֿון דאָרטן, ביז דער ספּראַוויניק האָט אים גע־היסן אין די שווערע קייטן אַרױפֿלייגן אויף אַ וואָגן מיט צוויי סטאַראַזשעס, און די יידן, לאַוטשע גבריאַל שד דערצו, מיט אַ ראַפּאַרט אַוועקגעשיקט אין גאַראַד אַרײַן. אַהאָ, ער איז שוין אויף דעם וועג, פֿון דאָרט וועט ער שוין אייביק נישט צוריקקומען. פֿרומעלע טוט ווידער אַ טרייסל מיט זיך אין גאַנצן און רירט זיך שוין דערנאָך נישט, נאָר זי הערט נאָך, אַ פּנים. פֿנח'ס איז אָבער אַלץ טרוד, כאַנצען צו דערציילן, און זעט גאָר נישט אַהין צו פֿרומעלען. כאַנצזי איז אויך טרוד צוצוהערן און האָט גרויס הנאה דערפֿון. דער גאַנצער הויף האָט זיך פֿאַרווונג־דערט אויף דעם חשק פֿון דעם נחמנען. אַ שיינער יונג איז ער, צום שלימזל. פֿרומעלע כאַרכלט און איז גאָר אויסן געבליבן. פֿנח'ס קוקט זיך אום צו איר און ווערט זייער דערשראָקן. ווי איז מיר, פֿרומעלע! וואָס איז דיר? ביטער איז מיר! כאַנצזי, זעט נאָר! ער ברעכט די הענט און גייט צו צו איר און גיט זיך אַ זעץ מיט ביידע הענט אין קאַפּ אַרײַן. איר זעט נישט? זי איז דאָך גאָר פֿאַרבנן, וויי און אַך איז מיר! כאַנצזי, גיכער!

פֿרומעלע — טוט אַ שטאַרקן הויכן געשריי, ווי איינער, וואָס מע גיט אים מיט אַ האַק אַ זעץ אין קאַפּ אַרײַן. אוי! און פֿאַלט־אַראַפּ פֿון דער קאַנאַפע אויף דער ערד, ווי אַ קלאַץ. פֿון דעם שטאַרקן געשריי האָט זיך ציפּרע אויפֿגעכאַפּט פֿונעם שלאַף און קומט־אַרײַן צו לויפֿן באַרוועס, אין אַ צעוואַרפֿענער פֿאַטשיילע, נישט צוגעבונדן, אויף איר קאַפּ אַ קליידל, וואָס זי האָט געכאַפּט.

אויף דעם הוילן העמד; האָט זי איין פּאַלע פּאַרטשעפעט. זי איז זייער דערשראָקן און קראַנק דערצו, איז זי בלייך, כאַטש זייער שיין. נאָך גאָר טאַקע ווי אַ ווילדער מענטש לויפֿט זי אַרויף אויף פֿרומעלעך. **כאַנצי** און **פּנחס** זינגען אויך זייער דער-שראַקן. אַלע דריי שריינען און ווייסן נישט וואָס צו טאָן. פֿרו-מעלע ליגט אויסגעשטרעקט אויף דער ערד. מע רייסט זי, מע שרייט איבער איר, זי רירט זיך נישט. דערנאָך טוט זי נאָך אַ זאַג מיט אַ לשון, וואָס מע פֿאַרשטייט קוים. **מזן נחמן, מזן נחמן...** איבער מיר... **יא! איך בין דיין...** נאָך דעם טוט זי אַ כאַרכל און הערט-אויף צו לעבן.

ציפרע — שרייט און רייסט זיך ביים פנים. **מזן איין-איין-ציק קינד, מזן פֿרומעלע! מזן איין-איין-ציק קינד איז געשטאַרבן!** חלשט.

פּנחס — שרייט מיט אַ געווייג, וואָס רייסט דאָס האַרץ. **גוואַלד, ראַטעוועט מזן וויב! ראַטעוועט מזן קינד! גוואַלד, ראַטעוועט, ראַטעוועט!** טעוועט! דאָ זינגען אַריינגעלאָפֿן פֿון דער גאַס אַ פֿולע שטוב מיט מענטשן. די שטוב ווערט באַלאַגערט. די מענטשן פֿאַרען זיך מיט פֿרומעלען און ווייזן איינער דעם אַנדערן: **זי איז שוין טויט, ווי אַלע טויטע.** און די וואָס פֿאַרען זיך מיט ציפרע, מינ-טערן זי. **פּנחס** לויפֿט איבער דער שטוב און צום פֿענצטער און שרייט מיט אַ ביטער גשווייך. **גוואַלד, וואָס פֿאַר אַ שלאַק! גוואַלד, ביטער איז מיר! ער שלאַגט זיך אין קאַפּ אַריין. לויפֿט נאָך דעם שרס דאַקטער, לויפֿט נאָך אַהרנען. גוואַלד, וויי און בי-טער איז מיר!**

כאַנצי — פֿאַרעט זיך שטאַרק מיט **ציפרע** צו מינטערן און שטופֿט זיך דורך וויינענדיקערהייט. די הענט ברעכט זי און שלאַגט זיך אין האַרצן אַריין און אין קאַפּ אַריין און יאָמערט הויך. **ביטער איז מיר, אַז אַך איז מיר און ביטער! איך, איך בין געווען איר מלאך-המוות, טאַקע נאָר איך. פֿרומעלע, זיי מיר מוחל, איך האָב דיך נישט רעכט געקענט. איך בין אַן אַלטע באַרישע יידענע.**

איך האָב פֿאַרגעסן, אַז דו ביסט נאָך יונג בלוט. ציפּרעלע, וויי איז מיר, אַזער איין־אינציק קינד, וויי איז מיר און פֿינצטער! ראַטע־וועט כאַטשע ציפּרען, פֿרומעלע איז אַ מת, פֿרומעלע איז שוין גע־שטאַרבן. זי שרײַט אַזוי הויך איבער ציפּרען די לעצטע ווער־טער מיט אַזאַ יאָמערדיק קול, בשעת מע מינטערט זי, אַז ציפּ־רע עפֿנט די אויגן. די אויגן און דאָס גאַנצע פנים איז אַזוי ווילד, אַזוי נשתנה געוואָרן, אַז זי זעט־אויס ווי אַ משוגענע.

ציפּרע — וואָרפֿט־אַראָפּ מיט כעס די פֿאַטשיילע פֿונעם קאַפּ, וואָס **כאַנצ** האָט איר צוגעבונדן, און בלייבט באַרהויפּטיק. מיט אַ לאַכנדיק־וויינענדיק קול. **כאַ־כאַ־כאַ**, אַ מיידעלע, אַ מיידעלע זאָל נישט... אַ מיידעלע, אַ מיידעלע זאָל גיין אין חדר אַרײַן. דער בעל־פֿער איז געקומען נאָך דיר. אַדיאַ, פֿרומעלע. אַ מיידעלע, אַ מיידעלע־לע... אַדיאַ, פֿרומעלע, אַ מיידעלע זאָל נישט... אַדיאַ, פֿרומעלע, גיי אין חדר אַרײַן, פֿרומעלע, דו לעבסט. זי ציטערט ווי איינע, וואָס האָט קדחת. קאַלט, קאַלט, וואַרעם, קאַלט. אַדיאַ, מיידעלע, אַ מיידעלע, אַ מיידעלע זאָל גיין אין חדר אַרײַן, **כאַ־כאַ־כאַ**... זי פליעט־קעט מיט די הענט און וויינט און לאַכט, גאַר נישט מיט איר קול, און וויל זיך אַ וואָרף טאָן אויף דער געשטאַרבענער פֿרומעלען. קומט־אַרײַן דער **דאַקטער** מיט **אַהרנען**. דער דאַקטער גייט צו צו פֿרומעלען, טאַפט און זוכט דעם דופֿק. ער טוט אַ מאַך מיטן קאַפּ און מיט די הענט, אַז דאָ איז שוין גאַר נישט צו ראַטעווען. זי איז טויט, ווייזט ער, און רופֿט אַהרנען, ער זאָל הייסן **ציפּ־רען** אַוועקטראָגן אין אַנדערן חדר אַרײַן. זי לאַזט זיך נישט און שלאַגט און לאַכט און וויינט. מע נעמט זי אָבער מיט גוואַלד. זי שרײַט מיט אַ משוגענעם קול. מע טראַגט זי אַהין אַרײַן און מע פֿאַרשליסט די טיר. דער דאַקטער גייט אויך אַהין אַרײַן. אַהרן שטייט און שוואַקעט זיך מיט **כאַנצען**. כאַנצ מיט מאַכט מיט די הענט און ווייזט אויף איר האַרץ. זי שלאַגט זיך אין קאַפּ אַרײַן. **אַהרן** ווערט בלייך ווי די וואַנט און איז זייער דערשראָקן. דער־וויל קומען צו גיין חבֿרה שמעֿים, נעמען פֿרומעלען און הייבן זי

אָפּ און זאָגן, וואָס מע זאָגט בײַ אַ מת, לײַגן זײ מיט די פֿײַס צו דער טיר, אויף עטלעכע שטרױען, און דעקן זײ אײבער מיט שוואַרצן, אַלע, וואָס שטייען דאָ, שוואַקען זיך אײנער מיטן אַנדערן. **כאַנצײ** האַלאַשעט און יאַמערט.

אַהרן — גײט צו **פּנחסן**, וואָס שלאָגט זיך אין קאָפּ אַרײַן און ווײנט און שרײַט. **ליבער**, **גוטער ר' פּנחס**, אַ גרויס אומגליק, אַ **ביטערער שלאַק!** ווער האָט זיך געזאַלט ריכטן, אַ פֿרומעלע האָט נחמנען טאַקע ליב, און דערפֿאַר וואָס ער האָט זיך מקריב געווען פֿאַר איר, איז ער איר נאָך טײערער געוואָרן? איך האָב געטאָן נאָר מיט שכל, און האָב פֿאַרגעסן, אַז דאָרטן, וווּ דאָס האַרץ פֿילט, הערט אױף דער שכל. איך וויל בעסער שווינגן, וואָרן אין אַזאַ שטעטל איז נאָך אַ שטיקל בושה אויך. אַנער אומגליק טוט מיר אַקוראַט אַזוי ווי אפֿשר ווי אַנך. אַ **ביטער אומגליק**, אַ **ביטערער שלאַק פֿון גאָט!**

פּנחס — גיסט מיט טרערן און יאַמערט און שרײַט. **מזן** אײן־אײנציק קינד, **מזן טײערע**, **גוטע**, **שײנע פֿרומעלע**, וואָס וואַרפֿסט אונדז אַוועק? דו ביסט גערעכט. איך וואַלט געדאַרפֿט דיך פֿרעגן, איך וואַלט געדאַרפֿט די מאַמען צו פֿרעגן פֿרײער, אויב איך זאָל דאָס טאָן. יאָ, איך בין שולדיק. ער שלאָגט זיך מיטן קאָפּ אין דער וואַנט און ווײנט און יאַמערט הויך. ווײהן איך קער מײך, איז מיר אַך־און־וויי! דאָ ליגט **מזן** אײנציק קינד מיט די פֿײַס צו דער טיר. פֿון דרויסן און פֿון אײנעווייניק הערט מען אַ גרויס גע־יאַמערט מיט אַ געוויין. דאָרט איז **ציפרע שלאַף** און משוגע גע־וואָרן פֿאַר **צער**. ער גייט אַזוי האַלאַסעדיק אַרײַן צום אַלקער. מע עפֿנט אים און מע לאַזט אים אַרײַן. מע הערט, דער דאָקטער לאַזט איר, און זײ ציפרע, שרײַט, ווײנט און לאַכט: „אַ מײדעלע זאָל גיין אין חדר אַרײַן...“ אַ הַרן גיט געלט דער חברה שמעלים, און ווײזט, מע זאָל גיכער צונעמען דעם מת, כדי מע זאָל קענען יענע ראַטעווען, און גײט־אַוועק פֿון **פּנחסעס** שטוב אַהיים.

כאַנציי — זיצט אויף דער ערד נעבן מת — אַ ליכט ברענט צוקאַפּנס — און וויינט הויך מיט אַ געיאָמער, מיט אַ געשריי, און שלאָגט זיך מיט ביידע קולעקעס אין האַרצן אַרײַן. פֿרומעלע, די שיינע פֿרומעלע, די גוטע פֿרומעלע, די קליינע פֿרומעלע, אַז אַך־און־וויי איז מיר, ביטער און זויער! דו ביסט אַ פּשר, אַ ליכטיק קינד. ווינד איז מיר און אַך־און וויי! איך בין חייב. איך בין שול־דיק. איך אַליין האָב דיר דערציילט, ווי ליב ער האָט דיך געהאַט, אַז ער איז דיר צוליב געגאַנגען פֿאַר אַ נעקריט. זי רײסט זיך מיט אַ קול, מיט אַ געיאָמער און לייגט דעם קאַפּ צו צום מת. „אַ פֿאַר־שאַרטער יונג איז ער געווען, נחמן, אָבער קיין שלעכטס האָט ער קיינעם נישט געטאַן“ — האָסטו מיר געזאָגט. אַז אַך־און־וויי איז מיר און ביטער! איך האָב דערציילט, ווי ער איז געשפרונגען אין דער הויך, אַז איך האָב אים געזאָגט, פֿרומעלע וויל זען דען פּלה. ביטער איז מיר און פֿינצטער, און ווינד איז מיר און וויי! איך האָב דיר אַליין דערציילט, אַז איך האָב אים געזאָגט: נחמן, פֿרומעלע זאָגט, דו זאַלסט זיך אַליין שטעלן פֿאַר אַ נעקריט; האָט ער געזאָגט מיט אַ שמוחה: תּיכף, זאַרעז! וויי איז מיר, און אַך־און־ווינד איז מיר. אַז איך האָב דיר אַליין געוויזן, ווי ער האָט געשיינט, אַז ער איז פֿירגעגאַנגען פֿאַר דינע פֿענצטער און האָט דיך געזאָגט גוט־מאָרגן, און דו האָסט אים געזאָגט גוט־יאָר. וויי און ווינד איז מיר און ביטער! עס האָט דיך אַפֿילו קיינער נישט צו באַוויינען. די מאַמע איז פֿאַר צרות משוגע געוואָרן, און דער טאַטע מוז זיך פֿאַר־רען מיט איר. זי רײסט זיך בײַם פּנים און שלאָגט זיך אין האַרצן אַרײַן און וויינט און קלאָגט. אַז זי ווערט אַ ביסל שטיל, הערט מען פֿונעם אַלקער ציפּרען לאַכן: „כאַ־כאַ־כאַ, אַ מײַדע־לע, אַ מײַדע־לע זאַל גיין אין חדר אַרײַן...“ און מע הערט פּנחסן וויינען און האַלאָסען און בעטן דעם דאָקטער, ער זאַל ראַטעווען. וויל כאַנציי ווייטער אָנהייבן צו קלאָגן און צו יאַמערן. ווערט אַ געריידערײַ צווישן אַלע מענטשן, וואָס דערשרעקן זיך דאָ.

אלע — לאזט-דורך מאכלי די בלינדע! נחמנס מאמע גייט, לאזט זי אריין אין שטוב אריין.

מאכלי — זייער אַ שיינע עלטלעכע יידענע, אַ הויכע, די אויגן זיינען צו. אַ מיידל פֿירט זי. זי גייט אָנגעטאָן אין אַ ציצענעם שלאָפֿראַק, אַ ריינעס, אין אַ שלייער מיט אַ רויטער יאַמפֿירקע. קיין ברוסטטון אָדער אַ קלייד זעט מען נישט, וויל דער שלאָפֿראַק איז צו ביז אַרויף. איר פנים איז מיט גרויס כעס. זי ציטערט און פֿלאָטערט פֿאַר כעס. מיט איין האַנט האַלט זי זיך אָן אין דעם מיידל, וואָס פֿירט זי, די אַנדערע האַנט האַלט זי אין דער הויז, ווי אַ קור לעק געמאַכט, אַזוי ווי מע וויל עמעצן שלאָגן. אַזוי קומט זי אַריין אין שטוב אַריין און בלייבט מיטן מיידל, וואָס פֿירט זי, שטיין ביז דער טיר. זי זאָגט מיט אַ וויינענדיקן קול און מיט ציטערדיקן כעס, מיט אַזאַ געשריי, אַז אַלע ווערן דערשראָקן. דער דאָקטער עפֿנט אויף די טיר פֿונעם אַלקער, און גיט אַ קוק-אַריין. און דאָ הערט מען ציפֿרען לאַכן און שרײַען: „אַ מיידעלע, אַ מיידעלע...“ וווּ איז זי, די שלעכטע עכברושטע, די פֿאַלשע כאַנצין, גיב מיר אַפּ מנין קינד, מנין איין-איינציק קינד, מנין זון, מנין נחמנען. מנין שנינענדיקן זון האָט מען דורך דיר אַוועקגעפֿירט פֿאַר אַ נעקריט. זי לאַזט-אַפּ דאָס מיידל און שטרעקט-אויס ביידע הענט און זוכט אַרום זיך, און טאַפֿט-אַרום. גיב מיר אַפּ, עכברושטע! וווּ איז זי, די פֿאַלשע שלאַנג? גיב מיר אַפּ מנין זון, מנין שנינענדיקן נחמנען! איך וויל דיך צערניסן, ווי אַ הערינג, מנין קינדס מלאַך-המוות! גיב מיר אַפּ מנין זון, גיב מיר אַפּ מנין זונס פֿלה, די שיינע פֿרומעלע. גיב מיר אַפּ מנין קינד, מנין איין-איינציק בן-יחיד. ער איז געווען אַ פֿאַרשניטער יונג, אַבער אַ גוטער יונג, אַ שנינענדיקער קער זון, מנין קינד. שלאַנג כאַנצין, עכברושטע, וווּ איז זי? זי וויינט און שרײַט נאָך שטאַרקער און ציטערט מיט הענט און פֿיס און מיט דעם גאַנצן גוף. מנין קינד זאָלסטו מיר אַפּגעבן, מנין קינדס פֿלה גיב מיר אַפּ! איך האָב דאָס פֿינגערל, וואָס ער האָט מיר בני נאָכט געשיקט, און אַ בריוול, וואָס ער האָט מיר געשיקט, איך זאָל'ס

ערשט איבער מאַרגן עפֿענען. שלאַנג כאַנצי, ימח־שמה, פֿאַלשע־
ניצע, מנין בן־יחיד גיב מיר אָפּ! זי טוט אַ טרעט נענטער, טרעט
זי אַן דעם מת. די חבֿרה ש מ ש י ם שטופֿן זי אַוועק און זאָגן איר:
מ ע ט אַ ר נ י ש ט ט ר ע ט ן א ו י ף א מ ת . ל אַז ט מ י ך , ל אַך־
מ י ך כ אַ ט ש ע אַ נ ט אַ פֿן ד י ט ו י ט ע כ ל ה פֿון מנין זון, פֿון מנין בן־יחיד.
דו האַסט זיך נישט צו שעמען, פֿרומעלע, מנין זון קומט־אַרויס פֿון
גרויסע לינט; מנין ערשטער מאַן איז געווען ר' שלמה חריף, אַ
גרויסער עושר און אַ גרויסער חשוב־בני אַלע שררות. יאָ, זיין
פֿאַטער איז געווען דער גרעסטער מיוחס צווישן יידן. נחמן קאָן
אויך לערנען און שרייבן, און איז אַ שניינענדיקער יונג. גיט זי מיר
אַהער, די שלאַנג, די פֿאַלשע כאַנצי, די ימח־שמהניצע, די עוכרטע.
ווי איז זי? זי פֿאַלט־אַנידער פֿאַרחלשט איבערן מת.

מיט דעם עקט זיך די גאַנצע מעשה.

צו דער כאראקטעריסטיק

פון ישראל אקסנפעלדס לעבן און שאפן

בלעטער פון געשיכטע, שפראךפארשונג, קריטיק און זכרונות

ישראל אַקסנפעלד, די חסידים און די צאָרישע רעגירונג¹

צווישן אונדזערע יידישע שריפטשטעלערס פון אמאליקן דור פאַרנעמט
ישראל אַקסנפעלד (1787—1866) אַ באַזונדער אָרט. די שאַפונג אויף יידיש
איז ביי איינע (למשל: י. ב. לעווינזאָן, גאַטלאַבער, י. ל. גאַרדאַן) געווען נאָר
אַ בייזאַך, אַ „שיחת חולין“, פאַרוויילונג אָדער אַפּרו פון דער ערנסטער אַר-
בעט, פאַר וועלכער עס האָט געגאַלטן נאָר די שאַפונג אויף העברעיִש; פאַר די
אַנדערע (צ״ב: שלמה עטינגער) איז זי געווען בעיקר אַ קינסטלערישער תּענוג
פאַר זיך אַליין. ביי אַקסנפעלדן אָבער האָט די יידישע ליטעראַרישע אַרבעט
ראשית־כל געהאַט אַ באַשטימט פּראַקטישן ציל. ער האָט אַליין אַ צייט מיט
יאָרן געלעבט מיט דעם לעבן־שטייגער פון דער יידישער פּאָלקסמאַסע, מיט
אירע השגות און פאַרשטעלונג, ער האָט ווי זעלטן ווער גענוי געקענט דאָס
פּאָלקסלעבן מיט אַלע זינען ליידן און חסרונות. און אַז ער איז דערנאָך פון
אַ בראַצלעווער חסיד געוואָרן אַ געבילדעטער מענטש, אַ משכיל, האָט ער פאַר
זיך געשטעלט די אויפגאַבע — קומען צו הילף מיט זיין פען דער יידישער
פּאָלקסמאַסע, אויסבעסערן איר שווערע לאַגע. אַן עכטער משכיל, איז ער גע-
ווען פעסט איבערגעצייגט, אַז אַלע צרות און ווייטיקן פּונעם יידישן לעבן גע-
מען זיך בעיקר פון איין קוואַל — פון אומוויסנקייט. העלפן דער יידישער
פּאָלקסמאַסע, דאָס האָט פאַר אַקסנפעלדן ראשית־כל באַטייט: אויפקלערן זי,
באַפּרייען זי פון פינצטערניש, אייבערגלויבנס, חסידות. פאַר אים (פּונקט ווי
פאַר זיין דיהעקטן יורש אַזויק־מאיר דיק) איז דאָס הויפטגעוויכט פון דער
ליטעראַרישער אַרבעט געלעגן גישט אין איר קינסטלערישער זינט, אויך גישט
אין דעם תּענוג, וואָס זי פאַרשאַפט דעם שרײַבער גופא, נאָר אין יענעם מוסר-
השכל, נוצן, וואָס זי ברענגט דעם לייענער, הייבנדיק זיין גניסטיקע מדרגה,
למטערגדיק זיינע באַגריפן. אַזאַ ליטעראַרישע אַרבעט האָט אַקסנפעלד, אַ

¹ פון „ניסס וועגן ישראל אַקסנפעלד“, אין פּילאָלאָגישע שריפטן, באַנד 2,
יידישער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט, ווילנע 1928, שפּאַלטן 43—54.

מענטש מיט אַ הויך אַנטוויקלטן מאַראַלישן און געזעלשאַפטלעכן געפיל, גע- האַלטן פאַר זיין דירעקטן חוב, אויף וועלכן ער דאַרף אָפּגעבן אַלע כוחות. אויב ער האָט פאַרפאַסט צענדלינגער ראַמאַנען, דערציילונגען, קאַמעדיעס, און זיין ליטעראַרישער אַקטיוו האָט נאָך זיין אייגענעם חשבון באַטראַפּן מער ווי 300 דרוקבויגן, האָט דאָס נישט באַטייט בשום־אופן פּיל־שריבערני, נאָר גע- טרײַע, פּליטיקע דערפילונג פון יענער אַרבעט, וועלכע ער האָט געהאַלטן פאַר זיין לעבנס־אויפגאַבע. סײַזו געווען אַ שטרעבונג וואָס מער און פּילזייטיקער אויפצוקלערן די פּאָלקסמאַסע, מאַכן זי לייטישער און געבילדעטער.

אַט דער גרונט־חילוק בנוגע צום עצם כאַראַקטער פון דער ליטעראַרי- שער אַרבעט האָט ממילא געמוזט אַרויסרופן אַ פאַרשיידענע באַציונג צו דער פּראָגע וועגן פּובליצירן אירע פּראָדוקטן. ביי גאַטלאַבערן אָדער לעווינאָנען איז געווען רעכט, זייערע ייִדישע ווערק זאָלן זיך אין שריפטלעכע קאַפּיעס געפּינען נאָר ביי עטלעכע פּריינד און מקורבים. אַקסנפעלד אָבער האָט זיך מיט דעם אויף קיין פאַל נישט געקאַנט באַנוגענען. זינע ווערק זינען געווען באַרעכנט נישט אויף געציילטע מבינים, ליבהאַבערס, נאָר אויף דעם גרויסן עולם פשוטע ליינערס. זייער ברייטסטע פאַרשפּרייטונג איז געווען דער ער- שטער באַדינג, כדי זיי זאָלן קאָנען האָבן יענע ווירקונג, וואָס אַקסנפעלד האָט הויפטזאַכלעך געהאַט אין זינען. דרום זינע ווערק — איז פאַר אים געווען אַ ברענענדיקע פּראָגע, וואָרן אָן דעם האָבן זיי ביי אים קיין פּראַקטישע ווערדע נישט געהאַט. און דאָ האָט געוואַרצלט די דראַמע, וואָס איז געווען באַשערט אַקסנפעלדן. זיין גאַנץ לעבן האָט ער געזאָרגט און געשטרעבט צו פאַרעפּנט- לעכן זינע ווערק, אָבער וויפל ער האָט זיך וועגן דעם נישט באַמיט, האָט עס זיך אים נישט איינגעגעבן.

אי אַקסנפעלדס ווערק, אי די וויכטיקסטע קאַפיטלען פון זיין לעבנס- געשיכטע זינען ביז איצט כמעט אומבאַווסט. דעריבער פאַרמאָגן די אייניקע פּאַקטן אַ היסטאָריש־ליטעראַרישן און צו גלייך אויך אַ ביאָגראַפּישן אינטערעס. די מניעות, וואָס האָבן געמאַכט צו נישט אַקסנפעלדס אַלע באַמזונגען וועגן פּובליצירן זינע מאַנוסקריפּטן, זינען נאָר טיילווייז געלעגן אין זינע מאַטעריעלע אומשטאַנדן, דער הויפט אָבער — אין דער דעמאָלטיקער אַלגעמיי- גער לאַגע פון די ייִדישע דרוק־ענינים. ווי באַווסט, זינען נאָך דעם געזען פון 27סטן אַקטאָבער 1836 אַלע ייִדישע דרוקערניען אין גאַנץ רוסלאַנד פאַר- מאַכט געוואָרן און עס זינען פאַרבליבן נאָר צוויי דרוקערניען: אין זשיטאָמיר און ווילנע, וואָס די רעגירונג פלעגט אָפּגעבן אין אַרענדע (פּונקט ווי די „קאַ- ראַבקע“ אָדער דעם מסחר מיט בראַנפּן). וויפל געוויכט די רעגירונג פון גי- קאַלי ו האָט געלייגט אויף דעם מאַנאָפּאָל פון ייִדישע דרוקערניען, איז צו זען אַט פון וואָס: אין דער „אַלערהעכסט באַשטעטיקטער אינסטרוקציע פאַר די

גובערנאטארן" פון 3טן יוני 1837 איז, אַחוץ דער אַלגעמיינער פאַראַרדענונג, אַז זיי מוזן פאַרהיטן, מען זאָל אין ערגעץ נישט עפענען קיין דרוקערנישען אָן אַ געהעריקע דערלויבעניש, נאָך צוגעגעבן געוואָרן אַ ספעציעלער פּונקט, § 65: „אין יענע גובערניעס, וווּ יידן מעגן באַשטענדיק וווינען, דאַרפן די גובערנאטארן באַזונדערס אויפּמערקזאַם אַכטונג געבן, עס זאָלן זיך ביי זיי נישט געפינען קיין געהיימע דרוקערנישען אָדער ליטאָגראַפיעס". דער מאָנאָפּאָל אויף יידישע דרוקערנישען האָט, באַזיטיקנדיק יעדע קאַנקורענץ, נאַטירלעך אַרויס־ גערופן אַ יקרות אויף ביכער. אַזוי צב"ש איז אין וואַלינער קאַנט דער מקח אויף מחזורים, וואָס פּלעגט פּריער קאַסטן 75 קאָפּיקעס, געשטיגן ביז כמעט 3 רובל². אין דער פאַרבליבענער קאַרעספּאַנדענץ פון די דעמאָליקע משכּי־ לים און כלל־טוערס באַקלאַנט מען זיך זייער אָפט אויף יקרות פון ביכער. דער זעליבקער מאָנאָפּאָל האָט אָבער נאָך געבראַכט צו אַ פּיל ערגערן רעזול־ טאַט: די צוויי דרוקערנישען זינען געוואָרן אומבאַגרענעצטע באַלעבאַטים איבער דער גאַנצער ליטעראַטור. נאָך איידער עס פּלעגט דערגיין צו דער געוויינלעכער, גענוג שטרענגער צענזור, האָט יעדער פאַרפּאַסער אָפּריער געמוזט מיט זיין ווערק אויסשטיין די פּיל שטרענגערע צענזור פון די דרוקערנישען — אָן זייער הסכּם האָט קיין איין ווערק נישט געקאָנט זען די ליכטיקע וועלט. די זשיטאַ־ מירער דרוקערניש האָט פאַרנומען דאָס אָרט פון דער סלאַווער, וואָס איז נאָך געגרינדעט געוואָרן דורך דעם חסידישן צדיק ר' פּנחס קאַרעצער און באַוווּסט געוואָרן אין די 30ער יאָרן פונעם פאַריקן יאָרהונדערט דורך דעם טרויעריקן גורל פון זינע אייניקלעך, די דרוקערס ברידער שאַפּיראַ. אַריבערגעטראָגן אין זשיטאַמיר, איז די דרוקערניש פּעסט פאַרבליבן ביי אירע טראַדיציעס: זי האָט געדרוקט נאָר חסידישע ליטעראַטור, אויף העברעיִש און יידיש, סידורים אד"גל. צו דרוקן אין זשיטאַמיר וועלטלעכע, השכלה־ביכער, איז קיין שום מעגלעכקייט נישט געווען; די לערערס פון דער דאַרטיקער ראַבינער־שול זינען געצוואונגען געווען צו דרוקן זייערע ווערק נישט אין זשיטאַמיר (למשל: ח. לערנער זיין מורה הלשון — אין לייפציג (1859), י. אייכענבוים זיין חכמת השמורים — אין וואַרשע (1857). די פרומע זשיטאַמירער דרוקערניש האָט זיך נישט בלויז אָפּגעזאָגט צו דרוקן אַזעלכע „אפּיקורסישע" ביכער, נאָר זי פּלעגט אָפּילו נישט איבערדרוקן די סאַמע כשרסטע ווערק פון אונדזער מיטל־עלטערישער מחקר־ליטעראַטור. די ווילנער דרוקערניש איז געווען עטוואָס ליבעראַלער, טאַ־ לעראַנטער. אָבער מכוח דרוקן אין איר אַזעלכע ווערק, וואָס זאָלן זיין אָפּן, שאַרף געצילט קעגן חסידות, רביים אד"גל, האָט קיין שום רייד נישט גע־ קאַנט זיין.

² (רוסיש) זע: „ראַזסוויעט": 1860, נ' 9.

דאָס זינען געווען די באַדינגונגען, וואָס האָבן באַווייגן אַקסאָנפּעלדן צו ווענדן זיך אין אַקטאָבער 1841 פון אַדעס מיט אַ בקשה צום בילדונג־מיניסטער ס. אוואַראָוין.³ אַחוץ דעם עצם ענין, מכות וועלכן עס האַנדלט זיך דאָ, איז די בקשה אינטערעסאַנט אויך אין דער הינזיכט, וואָס זי אַנטהאַלט אין זיך, אין אַ געוויסן זינען, אַקסאָנפּעלדס ליטעראַרישן אַני מאַמין. „אַ סך שריפט־שטעלערס — שרייבט ער צום מיניסטער — האָבן זיך געמיט צו באַפרייען זייערע ברידער פון די טעותים, אין וועלכע יענע לעבן, באַווייגן זיי די ווילד־קייט פון זייערע אייבערגלויבנס; באַזונדער אָבער האָבן זיי זיך באַמיט צו ראַטעווען זיי פון דער שעדלעכער ווירקונג מצד די חסידים. דאָס איז אַ סעקסע, וואָס באַהאַלט אונטער דער מאַסקע פון פרומקייט האַרבע מאַראַלישע חסרונות, פאַרדאַרבעט די זיטן און שטערט דער בילדונג. באַווייגן דורך אמתן פאַטריאַ־טיזם און ריינער מאַראַל, האָבן ייִדישע שריפט־שטעלערס געווענדט קעגן די חסידים זייער פען — אָבער אַן דערפאַלג. פון יענע מיטלען, וואָס זיי פלעגן אָנווענדן, האָט מען זיך טאַקע נישט געקאַנט ריכטן, אַז זיי זאלן אויסראַטן דאָס בייז, וואָס האָט זיך אַזוי טיף איינגעוואַרצלט: זיי פלעגן זייערע ווערק שרייבן אויף העברעיִש אָדער דייַטש; צי האָבן אָבער זייערע ווערק געקאַנט האָבן אַ וואַסערע סיאזו ווירקונג, ווי באַלד דער פשוטער עולם, פאַר וועלכן זיי זינען געווען באַשטימט, פאַרשטייט נישט קיין איינע פון די ביידע שפראַכן? עס איז, אַלזוי, נייטיק געווען אַנצווענדן אַן אַנדער מיטל: שרייבן אויף אַזאַ שפראַך, וואָס איז פאַרשטענדלעך דעם פשוטן ייִדישן עולם, אַרויסגעפינען קאַמישע און צו גלייך באַלערנדיקע געשעענישן פונעם ווירקלעכן לעבן, צו־ציען דעם לייענער מיט אַ מעשה, אַזוי אַז אומעטום זאָל אַרויסטרעטן דער אמת, אָבער אין אַ פּינער פאַרעם פון אַן אינטערעסאַנטער דערציילונג. אַט די שווערע אַרבעט האָבן איך גענומען אויף זיך. דאָס ערשטע, וואָס איך האָב אָנגעשריבן, איז — ספר חסידים, אַ מין דאָק־קאַט, וווּ די סאַטירע, דיִדאַקטיק און דערציילונג וועגן די אַזוי גערופענע „גוטע־ידן“ זינען אַזוי צוגעפּעגט־בונדן, אַז דער עולם וועט זיך דאַרשטיק אַנכאַפן אין דעם אינהאַלט פונעם ווערק, אים וועט קלאַר ווערן זייער ווילדע צביעות. ער וועט מוזן דערפילן אַ פאַרכטונג צו דער גאַנצער חסידישער סעקסע — און מיט דעם ווערט דער־גרייכט מנין ציל! אויף דער זעלביקער שפראַך האָבן איך אָנגעשריבן אויך עטלעכע דראַמעס און קאַמעדיעס; דאָ איז דער לעבן־שטייגער פון די חסידים

³ ביזן יאָר 1863 האָט אין רוסלאַנד די פאַרוואַלטונג איבער צענוור־ענינים אָנגעהערט צום בילדונג־מיניסטער, און אויף די ערטער — צו די קוראַ־טאָרן פון די לערן־ראַיאָנען.

פארגעשטעלט אין סצענישע האנדלונגען, און נישט קוקנדיק אויף די גרויסע שוועריקייטן (דער פשוטער ייד. האָט נישט אָפּילו קיין מינדסטן באַגריף וועגן טעאַטער, אַקטן און סצענעס), האָבן איר פון דעסט וועגן זוכה געווען, אַז אַלע אַדעסער געבילדעטע יידן האָבן געלויבט מיינע ווערק; באַזונדערס האָט אַפּי ראַבירט מיינע שטחעבונגען ה' ב. שטערן⁴. דאָס ווערק ספר חסידים און די דראַמעס זיינען אַפּגעשיקט געוואָרן קיין ווילנע צו טוגענדהאַלדן⁵, און ער האָט אויסגעוויקט פאַר זיי אַ צענוור-דערלויבעניש. אָבער די ווילנער דרו-קערס אַנטשליסן זיך אויף קיין פאַל נישט אַפּצודרוקן זיי. אויף אַזאַ אופן פאַר-בלייבן מיינע מאַנוסקריפטן נישט פּובליצירט, בעת זייער פאַרשפּרייטונג וואָלט דורכום געבראַכט צו יענעם רעזולטאַט, אויף וועלכן מען קאַן זיך פון זיי ריכטן. דעריבער דערלויבן איר מיר פאַלגוזאַמסט בעטן אַינער עקסעלענץ פאַר-צושרייבן וועמען מען באַדאַרף וועגן צוטרעטן אָן שום מניעות צום דרוקן מיינע ווערק".

צו זיין בקשה האָט אַקסנפעלד צוגעלייגט צוויי בריוו, וואָס ער האָט פון ווילנע באַקומען פון וו. טוגענדהאַלדן. אין דעם ערשטן (פון 25סטן אַפּריל 1840) אַנטשולדיקט זיך יענער, וואָס ער האָט אויף אַ לאַנגער צייט פאַרהאַלטן ביי זיך דעם מאַנוסקריפט פון ספר חסידים, וועלכן ער שיקט אַפּ ערשט איצט צוריק אַקסנפעלדן. "ווער אָבער איז דערין שולדיק, אויב נישט איר אַליין? דאָס ווערק איז אַזוי אינטערעסאַנט, אַז עס איז אוממעגלעך געווען אַפּצורייסן זיך פון אים. אַפּשיקנדיק אַיך וועלעך דעם מאַנוסקריפט, ווילט זיך מיר אַפּדאַנקען אַיך פאַרן פאַרגעניגן, וואָס איר האָבן געהאַט ביים לייענען". אַזוי ווי דער אומגעדרוקטער כתב-יד פון ספר חסידים איז שפּעטער פאַרפאַלן גע-וואָרן, זיינען די ווייטערדיקע אויספירלעכע שבחים, מיט וועלכע עס איז פול טוגענדהאַלדס בריוו, אינטערעסאַנט מיט דעם, וואָס זיי גיבן אונדז אַ באַגריף מכוח דעם אינהאַלט פונעם ווערק און זיין באַדייטונג. "איר — שרייבט ער — האָט דעהרויבן אַינער סאַטירע ביז צו אַזאַ זעלטענער פולקומקייט, אַז אַפּשאַצן געהעריק אירע מעלות קאַטען נאָר יענע, וואָס האָבן לאַנג, לאַנג געבלאַנדזשעט צווישן די אַנהענגערס פון דער חסידישער סעקטע. ווען איר וואָלט געווען רייך ווי קרעזוס, וואָלט איר געהייסן גאַנצע בויגנס, פאַר זייער זעלטענע לעבעדי-

⁴ בצלאל שטערן (1798—1863), דירעקטאָר פון דער יידישער שול אין אַדעס, איינער פון די אַנגעזעענסטע דעמאָלטיקע יידישע אינטעליגענטן, איז געווען פּערזענלעך באַקאַנט מיט דעם בילדונג-מיניסטער אוואַראָוו.

⁵ וואָלף טוגענדהאַלד (1797—1864), שריפטשטעלער, יידישער צענזאָר ביים ווילנער צענוור-קאָמיטעט.

קייט, אויסהעפטן מיט גאַלדענע אותיות אויפן טייערסטן אַטלעס!... ווי גרויס זייט איר, טייערער פּריינד, ווען איר ברענגט אַרײַן דעם ליינער אין די קלובן פון דער חסידישער סעקטע אָדער ווען איר פירט אים מיט זיך בעת אנערע באַלערנדיקע וואַנדערונגען, אָדער ווען איר אַנטפלעקט די נידעריקייט פון זייערע רע נפשות אין איר גאַנצער עקלהאָפטיקער נאַטירלעכקייט! זיי האָבן אַ פנים אַ לאַנגע צייט פאַזירט פאַר אייך, מײַן טייערער חסידים־ראַפּאַעל; וואָרן אַזאַ אויסגעצייכנט, עכט בילד קאַן געבן נאָר דער, ווער עס האָט אויפן גענויסטן אופן געשטודירט דעם אַריגינאַל.

דער צווייטער בריוו איז פון 15טן פעברואַר 1841. פון אים איז צו זען, אַז טוגענדהאַלד האָט געהאַט די געלעגנהייט צו באַקענען זיך מיט אַקסנפּעלדס אַנדערע מאַנוסקריפּטן און אַז אויך ער האָט זיי הויך געשאַצט. וואָס אַנבאַ־לאַנגט דעם 19טן חסידים, שרייבט ער דאָ דעם פאַרפאַסער, אַז „קיינער וויל אים נישט דרוקן, מורא האָבנדיק צו פאַרלירן בײַם פאַלק אין די אויגן דעם שם פון אַ גאַטפאַרכטיקן מענטשן“.

באַקומען אַקסנפּעלדס בקשה, האָט דאָס בילדונג־מיניסטעריום געמאַכט אַן אַנפּרעג בײַם קוראַטאָר פון ווילנער לערן־ראַיאָן. יענער האָט געליווערט אויספירלעכע מאַטעריאַלן וועגן דעם ענין. ערשטנס, אַ באַריכט מכוח 19טן חסידים, וואָס טוגענדהאַלד האָט צוגעשטעלט דעם ווילנער צענזור־קאָמיטעט. מיר געפינען דאָ אַ גענויע כאַראַקטעריסטיק פון אַקסנפּעלדס אומבאַוואַסט ווערק: „דער הויפטציל פון דעם ווערק — אינפאַרמירט טוגענדהאַלד — איז אַפּצוציען די יודן פונעם מיסטישן און חלומדיקן חסידישן לעבן־שטייגער און אַראַפּצורייסן פון די רביים יענע שפּין פון הייליקייט, מיט וועלכער דער פאַר־נאַרטער עולם האָט זיי אַרומגערינגלט. צוליב דעם שילדערט דער פאַרפאַסער די נישטיקייט פון זייערע געשפּרעכען, זייער פּוסטע גאווה, זייער חזק מאַכן פון אַנדערע סעקטעס און זייער פאַראַכטונג קעגן מענטשן בכלל; ער עפנט־אויף די עסצימערן פון די רביים און באַווייזט, ווי זיי הוליען און פאַרשווענדן דעם שווייס פון די פרומע און נאַיווע לייט, וואָס ברענגען זיי פון אַלע זייטן פּדיונות; ער פירט אַרײַן דעם ליינער אין זייערע פינצטערע פאַרזאַמלונגען, ווי דער רבי ווערט אידעאָליזירט און דערהויבן ביז צו אַ געטלעכער מדרגה. דאָס אַלץ שטעלט־פאַר דער פאַרפאַסער מיט די עכטע דיבורים פון דער סעק־טע גופא, אַזוי אַז דורך זיי אַנטפלעקט זיך דער גניסט אירער, און מען מוז נישט־ווילנדיק באַוונדערן, ווי טיף ער האָט געשטודירט זייערע זיטן, זייער שפּראַך, זייערע באַוועגונגען און געהיימטע געפילן. אַ באַזונדער ווירקונג אויף דעם יידישן ליינער מוזן האָבן די בילדער, וואָס דער פאַרפאַסער שיל־דערט, ווי אַזוי מען דערגרייכט די מדרגה פון אַ חסידישן רבי, וואָסערע קונצן זיינע גבאים ווענדן־אָן, כדי צו מאַכן אים פאַר אַ בעלי־מופת, צו וועמען עס

איז אונטערטעניק די גאַנצע נאַטור; סאַראַ ווירקונג אויף דער גאַנצער סעקטע עס האָט דעם רבינס מינדסטער ווונק; ווי אַזוי ער רוינירט דאָס גליק פון יעדערן, וואָס האָט דעם מוט צו שטעלן זיך קעגן זיין יאָך, און בכלל די ביל-דער פון דעם רבינס כלומרשטע שטרייטן מיט די „קליפות“ און ביזע רוחות, וואָס ווילן אומברענגען דאָס פּאַלק ישראל, אָבער זיי מוזן אָפּטרעטן פאַר דעם רבינס כוח און גדולה“.

וויטער האָט דער קוראַטאַר צוגעשטעלט אַ צווייטן באַריכט פון טוגענד-האַלדן, ווי יענער מעלדעט, אַז ער האָט נאָך דעם אויפּטראַג פונעם צענזור-קאַמיטעט נאָך אַ מאָל געהאַט אַן אונטערהאַנדלונג מיט די ווילנער דרוקערס, און זיי האָבן דערקלערט, אַז זיי קאַנען זיך בשום אופן נישט אַנטשליסן צו דרוקן אַקסנפעלדס ספר חסידים. וועגן זייערע טעמים האָבן די שותפים — זימל טיפּאָגראַף און ראובן ראָם — דערלאָנגט אַ שריפטלעכע דערקלערונג.

„מיר פלעגן זיך קיין מאָל נישט אַפּוואַגן — שרייבן זיי דאָ — און מיר זאָגן זיך אויך איצט נישט אַפּ צו דרוקן אין אונזער דרוקעריי נישט ביכער, אַפּראַבירטע דורך דער צענזור, באַזונדערס די ווערק פון הענטליקע געלערנטע יידן, וואָס אַנטהאַלטן אין זיך ליטעראַרישע, מאַראַלישע, פּילאָלאָגישע און אַני דערע ניצלעכע ענינים. מיר זענען זיי דערין אַפילו בשהילפיק. צ״ב: די ווערק פון דעם געלערנטן, וואָס לעבט אין קרעמענעץ, י. ב. לעווינאָן — תעודה בישראל⁶, אפּט דמים⁷ און בית יהודה⁸, ווי אויך דאָס בוך פונעם מינסקער איינוווינער י. קאַפּלאַן — ארץ קדומים⁹ — האָבן מיר ביי זיך אָפּגעדרוקט אויף אונזערע הוצאות און געגעבן זייערע פאַרפאַסערס אַן שום געזאַלט צו עטלעכע הונדערט עקזעמפּליאַרן, און אויך איצט ווערט ביי אונדז אויף דעם זעלביקן אופן געדרוקט לעווינאָנס ווערק בית האוצר¹⁰. וואָס אַנבאַלאָנגט אָבער דעם מאַנוסקריפט ספר חסידים, איז דאָס ווערק פאַרפאַסט נישט אויף אַ וואָסער ס׳איז ריינעם לשון, נאָר אויף דער שפּראַך, וואָס ווערט געברויכט צווישן דעם יידישן פשוטן עולם, און אַנטהאַלט אין זיך בלויז זילזולים קעגן דער חסידישער סעקטע, מיט די שאַרפּסטע באַשולדיקונגען, אי קעגן דער סעקטע גופא, אי קעגן אירע רביים, און מיט אומאַנשטענדיקע, אויסגעלאַסענע, לצנישע דיבורים קעגן זייערע מנהגים און אויפפיר. דעריבער האַלטן מיר, אַז נישט בלויז וואָס דער ספר וועט נישט ברענגען קיין שום אַלגעמיינעם נוצן, וועט ער נאָך אַרויסרופן צווישן דעם יידישן פּאַלק מחלוקות, האָס און פּאַרי-שיידענע קריגערייען, בפרט אַז מכות דער סעקטע איז שוין דער רעגירונג

⁶ אין 1828. — ⁷ אין 1837. — ⁸ אין 1839. — ⁹ אין 1829. — ¹⁰ דער-שינען אין יאָר 1841.

גענוג באַוואוסט. באַזונדערס, געפינען מיר, וואָלט דאָס דרוקן דעם ספר אין אונזער דרוקערז אונדז פאַרשאפט גרויסע היזקות, וואָרן דורך דעם וועלן קעגן אונדז שטאַרק אויפגעבראַכט ווערן די חסידים, וואָס בילדן אַ גרויסן טייל יידן, און זיי וועלן אויפהערן נעמען פון אונדזער דרוקערז יידישע ספרים בכלל און באַזונדערס אַזעלכע, וואָס ווערן אַרויסגעגעבן פאַר פרענוג-מעראַנטן, אויף וועלכע מיר האָבן שוין פאַרברויכט גרויסע סומעס געליענע געלט, און זיי וועלן קויפן נאָר יידישע ביכער געדרוקטע אין פּוילן, וואָס ווערן אַזוי אויך אָן אויפהער אַרײַנגעפירט מאַסנווייז דורך קמעווער צענוור. נאָר דעם אומגליק, וואָס האָט אונדז שוין געטראָפן מחמת דער שרייפּה אין אונדזער דרוקערז אין יאָר 1850, קאַנען מיר דורך דעם רוזגירט ווערן און אַפילו קומען צום אַנזעצן. איבעריקנס, אויב די העכערע רעגירונג וועט, נאָכן איבערזעצן און באַטראַכטן דעם ספר חסידים, פאַרט אַינגעפינען אים פאַר ניצלעך, זינען מיר אויף איר ערשטער פאַדערונג גרייט אַפצודרוקן אים אָן שום טענות אין אונדזער דרוקערז, אויף יענע באַדינגונגען, וואָס וועלן פעסטגעשטעלט ווערן מיט דעם פאַרפאַסער.”

...די פּראַגע איז, בכּו, געשטעלט געוואָרן אַזוי, אַז דער ענדגילטיקער האַשלוס האָט זיך געווענדט אין דעם בילדונג-מיניסטער. אַקסנפעלד האָט דערויף געבויט; ער האָט גערעכנט, אַז דער מיניסטער וועט אים אומבאַדינגט שטיצן אין זײַן שטרייט קעגן חסידות און וועט פאַרשרייבן די ווילנער דרו-קערס אַפצודרוקן זײַן ווערק. אַקסנפעלד האָט אָבער אַ פנים נישט געוואוסט וועגן דעם שטאַנדפונקט, וואָס עס האָט נאָך אין יאָר 1834 פאַרמולירט דער אינערן-מיניסטער בלודאַוו און וואָס איז אַפּראַבירט געוואָרן דורך דעם קייסער ניקאַלש I: „אזוי ווי דער יידישער גלויבן, וואָס איז געגרינדעט אויף דער אומזיניקער תּלמודישער לערע, איז בכלל שעדלעך פאַר דער קריסטלעכער געזעלשאַפט, טאָר מען נישט טיילן די יידן אויף סעקטעס (מתנגדים און חסי-דים) און פאַרפאַלגן אײַן סעקטע צוליב דער אַנדערער, וואָרן דאָס וואָלט געקאַנט געבן דער אַנדערער אַ גרונט צו מײנען, אַז איר לערע אַפּראַבירט די רעגירונג. אַפּהיטן „נייטראַליטעט“ ביים שטרייט צווישן מתנגדים און חסידים, רודפּן — איז צו גלייך אי די, אי יענע: דאָס איז געווען די פּאָ-זיציע, בײַ וועלכער די העכערע רוסישע רעגירונג האָט זיך דעמאָלט געהאַלטן. נאַטירלעך האָט אוואַראָוו נישט געוואָלט אָפּן זיך שטעלן אויף אַקסנפעלדס צד. האָט אַקסנפעלד סוף דעצעמבער 1841 באַקומען די אַפיציעלע מיטטיילונג: „געפינענדיק פאַר רעכט די לויבחהרדיקע שטרעבונגען פון אַייערע ווערק, האָט פון דעסט וועגן דער בילדונג-מיניסטער נישט אַנערקענט פאַר מעגלעך צו נײַטן די ווילנער דרוקערס, זיי זאָלן דרוקן אַייערע מאַנוסקריפּטן.“ צו גלײַך האָט דאָס מיניסטעריום אים רעקאַמענדירט, ער זאָל זיך וועגן צו

נאכטבאמערקונגען

◆ מיט א באזונדערער הנאה טראגן מיר אונטער דעם דאָזיקן באַנד מוסי־טערווערק פון דער יידישער ליטעראַטור, דעם 47סטן, וועלכער איז אַפּגעגעבן פאַר ישראל אַקסנפּעלדן, דעם עלטער־זיידן פון דער נײַער יידישער וואַרטשאַ-פּונג. אַ גאַנצן יאָרהונדערט, אַז מ'האַלט וועגן אים אין איין רײַזן, אָבער נאָר יחיד־טגולה האָבן געקאַנט קריגן זײַנס אַ ווערק, צו מאַל עס אַנקומן...

◆ בײַ דער אַנהאַלטנדיקער אײַזאַלירטקײט פון יידישן סאָוועטישן דרוקוועזן אַפילו אין די „גוטע צײַטן“ זײַנען געבליבן כמעט אין גאַנצן אין די גרע־נעצן פון רוטלאַנד די צוויי בענד פון ישראל אַקסנפּעלדס שריפטן, וואָס זײַנען דערשינען מיט 40 יאָר צוריק. דער טעם פון אַקסנפּעלדס שאַפּן, דער אַראַמאַט פון זײַן פּאָלקסטיל און די עטנאָגראַפישע פּאַרביקײט פון זײַנע בילדער זײַנען, בכּו, דערגאַנגען בלויז דורך די שלײַערן פון דער ליטעראַטור־קריטיק און אַנהײבן ליטעראַטור־געשיכטע.

◆ די דאָזיקע צוויי ווערק, אַקסנפּעלדס, זײַן ראַמאַן דאָס שטערן־טיכל און זײַן דראַמע דער ערשטער יידישער רעקרוט, וועלן אַזוי אַרום העלפּן צו זען די שאַפּונגען פון די קלאַסיקערס פון אַ ווייטערער דיסטאַנץ. ישראל אַקסנפּעלדס וועט ערשט געזען ווערן ווי דער קוואַל, פון וועלכן אונזערע קלאַסי־קערס האָבן געשעפּט און פון וועמען עס הייבן זיך אָן פאַרשיידענע ווענדפּונקטן אין דער יידישער ליטעראַטור.

◆ אַ האַרציקן דאַנק די פּרײַנד מרדכי שעכטער, פּראָפּ' פון לערער־סעמינאַר אין נײַ־יאָרק, משה אַלטבויער, פּראָפּ' פון ירושלימער אוניווערסיטעט, יודל מאַרק, דעזאַקטאַר פון מילון יידיש — („גרויסער ווערטערבוך פון דער יידי־שער שפּראַך“) ביים ירושלימער אוניווערסיטעט, און פּ' חיים גלעמבאַצקי, בײַ אַ פאַר בײַטראַגן אין אויסטייטשן אַ רײ ווערטער פון קאַמפּליצירטן גלאַסאַר. די רעדאַקציע נעמט אויף זיך די שולד פאַר מעגלעכע טעותים.

Joseph Lifshitz Fund

ביז איצט דערשינען פֿאַר דער ביבליאָטעק
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראָזאַנאַסקי



- (1) שלמה עטינגער — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (312 זיטן)
- (2) מאַרק וואַרשאַווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 2טע אויפלאַגע (216 זיטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זיטן)
- (4) מענדעלע — מסעות בנימין השלישי, 2טע אויפלאַגע (256 זיטן)
- (5) לייב נייִדוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן (208 זיטן)
- (6) יעקב דינעוואַן — יאַסעלע, קריזיס, 3טע אויפלאַגע (256 זיטן)
- (7) משה בראַדערוואַן — אויסגעקליבענע שריפֿטן (272 זיטן)
- (8) אליהו בחור — בַּא־בוך 2טע אויפלאַגע (256 זיטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (352 זיטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן (216 זיטן)
- (11) י. ל. פרץ — אין 19טן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זיטן)
- (12) י. ל. פרץ — אין 20טן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זיטן)
- (13) מאַריס ראַזענפעלד — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (240 זיטן)
- (14) דוד האַפֿשטיין, איזי כאַריק, איציק פֿעפֿער — שריפֿטן (272 זיטן)
- (15) מרדכי ספּעקטאָר — דער ייִדישער מוזשיק, ראַמאַן (272 זיטן)
- (16) ה. לייזיק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (352 זיטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם־מענדל, 2טע אויפלאַגע (272 זיטן)
- (18) אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זיטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבאָי — הער גאַלדענבאַרג
(פּיאַנערן אין אַמעריקע), 2טע אויפלאַגע (312 זיטן)
- (20) חיים־נחמן ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (384 זיטן)
- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן (296 זיטן)
- (22) מענדעלע מזכ־ספֿרים — פֿישקע דער קרומער (256 זיטן)
- (23) יוסף אַפּאַטשאַו — אין פּוילישע וועלדער (416 זיטן)
- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (304 זיטן)
- (25) יהוּאַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זיטן)

פּאַבלישירט דורך דער ייִדישער ליטעראַטור פֿונדאציע

- (26) גליקל האמיל — זכרונות (352 זיטן)
- (27) שלום עליכם — טביה דער מילכיקער זטע אויפלאגע (288 זיטן)
- (28) אברהם רייזען — אויסג' שריפטן, זטע אויפלאגע (320 זיטן)
- (29) אנטאלאגיע — די פרוי אין דער יידישער פאָעזיע (416 זיטן)
- (30) ר' נחמן בראַצעווער — סיפורי-מעשיות (224 זיטן)
- (31) מרדכי אַלפערטאָן — אין אַרגענטינע (320 זיטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זיטן)
- (33) אַנטאלאגיע — יידיש אין ליד (264 זיטן)
- (34) מנחם באַרישאַך — דער פֿרעמדער, זאָול רימער (320 זיטן)
- (35) אַנטאלאגיע — ווען אַ פֿאַלק דערוואַכט (464 זיטן)
- (36) אַנטאלאגיע — נוסח השכלה (272 זיטן)
- (37) ז. סעגאַל־אָוויטש — לידער, דערציילונגען, זכרונות (352 זיטן)
- (38) מעשה-בוך, פֿון 1602 (368 זיטן)
- (39) אונטער אַקופּאַציע: עזר וואַרשאַווסקי / שמוגלערס. (328 זיטן)
- (40) ערבֿ חורבן: מ. בורשטיין / ביי די טייַכן פֿון מאַזאַויע און 14 פּאַעטן (256 זיטן)
- (41) חורבן: אַנטאלאגיע / פּאַעזיע, פּראָזע און דראַמע (432 זיטן)
- (42) ווידערשטאַנד און אויפֿשטאַנד/פּאַעזיע, פּראָזע, דראַמע (336 זיטן)
- (43) איציק מאַנגער / לידער, פּראָזע, עסייען (384 זיטן)
- (44) דוד בערגעלסטאָן / אויסגעקליבענע שריפטן (320 זיטן)
- (45) משה נאָדיר / הומאַר, קריטיק, ליריק (288 זיטן)
- (46) אַנטאלאגיע/דאָס קינד אין ייִד' פּאַעזיע און פּראָזע (320 זיטן)
- (47) י. אַקסנפֿעלד/שטערן-טיכל, ערשטער ייִד' רעקרוט (288 זיטן)
- (48) פּליטים צווישן פֿניערן, אַנטאלאגיע (304 זיטן)
- (49) אויסגעוואַרצלטע און אינגעוואַרצלטע, אַנטאלאגיע (272 זיטן)
- אין אַקטאָבער 1971 דערשיינט נאָך דער באַנד:
- (50) דרום־אַפֿריקאַניש, אַנטאלאגיע (360 זיטן).

ISRAEL AKSENFELD

LA VINCHA DE PERLAS
Y
EL PRIMER RECLUTA JUDIO

Y
Estudios Literarios sobre sus aportes
a la Literatura Idish



Director: SAMUEL ROLLANSKY

1 9 7 1

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO
Pasteur 633-3º Buenos Aires

© 1971 por el autor